

Nejmenší z nás

Konference o právní ochraně
osob před narozením

Ani život v politické temnotě nelegitimuje [...] k naprosté sociální rezignaci a apatii: jestliže nějaká společnost je ovládána tyranem, bývá to nejčastěji proto, že nemá odvahu ani schopnost se spravovat sama. Lidský svět může být zachován jen tehdy, jestliže v něm každý ponese svůj díl odpovědnosti, díl, který za něj nikdo nemůže převzít.

[...]

Jak případně poznamenal již Emerson, „... člověk by sice slunečním žářem pravdy byl zcela oslněn, ba oslepen, nicméně nemůže se vyhybat jejímu světlu natolik, aby již raději vůbec neviděl“.

[...]

Jakkoli totiž v každé demokratické společnosti je stanovení mezi základních práv a svobod záležitostí „otevřeného“ sociálního dění, v němž i menšině je přiznáváno právo na vlastní politický postoj, nelze toto právo menšiny spojovat s každým libovolným postojem, postrádajícím pozitivní sociální podtext. Demokracie by sama sebe přivedla ke zkáze, jestliže by se názory a jednáním menšiny cítila zavázána k opatřením, jež by již odporovala její základní hodnotové orientaci.

Nález ÚS sp. zn. Pl.ÚS 14/94 ze dne 8. 3. 1995

NEJMENŠÍ Z NÁS 2016

Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením

13. 10. 2016, Brno

Editori: Jiří Stodola, Miroslav Kratochvíl

SPOLEČNOST
PRO
BIOETIKU.

2016

Autoři

Raymond Leo Burke
Roman Cardal
Marie Čalkovská
Miroslav Kratochvíl
Jozef Laurinec
Ludmila Lázníčková
Jérôme Lejeune
Jiří Mrázek
Martin Píry
David Prentis
Anna Radoňová
Květoslav Šipr
Helena Šiprová
Jana Vališová
William Dale Young

Odborní recenzenti

JUDr. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
doc. Josef Beneš, Th.D.
Mgr. Jan Petr Kosinka
JUDr. Jakub Kříž, Ph.D.
PharmDr. Jozef Laurinec, PhD.
doc. Ing. Mgr. Tomáš Machula, Dr., Ph.D, Th.D.
doc. dott. Giuseppe Maiello, Ph.D.
doc. JUDr. Ing. Bernard Pekár, Ph.D.
Mgr. Ing. Jana Soukopová, Ph.D.
prof. MUDr. Augustin Svoboda, CSc.

Editoři

PhDr. Jiří Stodola, PhD.
ICLic. Ing. Miroslav Kratochvíl

© Raymond Leo Burke, Roman Cardal, Marie Čalkovská, Miroslav Kratochvíl, Jozef Laurinec, Ludmila Lázníčková, Jérôme Lejeune, Jiří Mrázek, Martin Píry, David Prentis, Anna Radoňová, Květoslav Šipr, Helena Šiprová, Jana Vališová, William Dale Young

Vydalo občanské sdružení

Bios – společnost pro bioetiku

v Moravské Ostravě roku 2016

ISBN 978-80-905358-5-5

Programový a vědecký výbor konference

Čestný předseda

prof. ThLic. MUDr. Květoslav Šipr, CSc., *Papežská akademie pro život*

Výkonný předseda

PhDr. Jiří Stodola, PhD., *Masarykova univerzita*

Výkonný místopředseda

ICLic. Ing. Miroslav Kratochvíl, *Nejmenší z nás, spolek*

Členové

Mgr. et Mgr. Jiří Baroš, Ph.D., *Masarykova univerzita*

PhDr. Roman Cardal, Ph.D., *CEVRO Institut*

PhLic. David Černý, Ph.D., *Ústav státu a práva Akademie věd ČR*

prof. Dr. Josef Dolista SDB, Th.D., Ph.D., *Univerzita Karlova v Praze*

P. Mgr. MUDr. Lukáš Fošum OP, *Université de Fribourg Suisse*

prof. MUDr. Jozef Glasa, CSc., Ph.D., *Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave*

MUDr. Roman Joch, *Občanský institut*

JUDr. Ing. Zdeněk Kapitán, Ph.D., *Masarykova univerzita*

JUDr. Ing. Jiří Karas, *Hnutí Pro život ČR*

prof. RNDr. PhDr. Evžen Kindler, CSc., *Ostravská univerzita v Ostravě (em. prof.)*

Mgr. et Mgr. Jan Kohoutek, *Nejmenší z nás, spolek*

Mgr. Jan Petr Kosinka

JUDr. Jakub Kříž, Ph.D., *CEVRO Institut*

PharmDr. Jozef Laurinec, PhD., *Lekáreň Karmel*

MUDr. Ludmila Lázníčková, *Centrum naděje a pomoci*

doc. Ing. Mgr. Tomáš Machula, Dr., Ph.D, Th.D., *Jihočeská univerzita*

P. Mgr. Pavel Mayer OP, *Hnutí Pro život ČR*

Mgr. Lukáš Novák, Ph.D., *Jihočeská univerzita*

MUDr. Xenie Preiningerová, *Hnutí Pro život ČR*

R. D. Mgr. Karel Skočovský, Ph.D., *Hnutí Pro život ČR*

ICLic. Mgr. Štěpán Šťastník, *advokátní kancelář Štěpán Šťastník Mgr. advokát*

Mgr. Radim Ucháč, *Hnutí Pro život ČR*

Organizační výbor konference

Předseda

ICLic. Ing. Miroslav Kratochvíl

Místopředseda

PhDr. Jiří Stodola, PhD.

Členové

Vojtěch Forgač

Mgr. et Mgr. Jan Kohoutek

Mgr. Jan Rozek

Mgr. Radim Ucháč

Prezident České republiky

Miloš Zeman

uděluje

Z Á Š T I T U

5. ročníku konference

„Nejmenší z nás: Právní ochrana osob
před narozením“

13. října 2016

A handwritten signature in blue ink, reading "Miloš Zeman".

V Praze dne 15. června 2016

Místopředseda vlády pro vědu, výzkum a inovace

Pavel Bělobrádek

přijímá

Záštitu

nad

5. ročníkem konference

Nejmenší z nás: Právní ochrana osob před narozením,

který se uskuteční dne 13.10.2016

v Brně

A handwritten signature in blue ink, consisting of a stylized 'P' followed by a horizontal line and a vertical stroke.

V Praze dne 14. června 2016

Obsah

Předmluva.....	13
Pozdrav metropolity	16
Raymond Leo Burke The Gospel of Life and New Evangelization.....	17
Raymond Leo Burke Evangelium života a nová evangelizace	35
Martin Píry Katolícke sociálne učenie ako materiálny prameň práva s akcentom práva na život	52
Roman Cardal K metodickému pozadí problému infanticidy.....	60
Miroslav Kratochvíl Rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států amerických ve věci přípustnosti interrupcí <i>Roe v. Wade</i> nahlížené prizmatem judikatury Ústavního soudu České republiky.....	77
Květoslav Šipr, Helena Šiprová Jérôme Lejeune. Objevitel příčiny Downova syndromu a první prezident Papežské akademie pro život.....	95
Jérôme Lejeune O přirozenosti člověka.....	100
Svědecká výpověď Jérômea Lejeunea v Maryville	109
Rozhodnutí soudu v Maryville	158
Miroslav Kratochvíl Rozhodnutí Nejvyššího soudu státu Tennessee ve věci nakládání s kryokonzervovanými embryi <i>Davis v. Davis</i> nahlížené prizmatem judikatury Ústavního soudu České republiky	191
Anna Radoňová, Ludmila Lázníčková NAPROHELP jako pomoc při nechtěné neplodnosti – další kazuistiky a výstupy k období do července 2016.....	200
Jana Vališová Úvaha nad hrobem dětí zemřelých před narozením.....	207
Jozef Laurinec Hormonálna antikoncepcia, nové zistenia, nové varovania	222
Miroslav Kratochvíl Antikoncepce a možnosti její regulace zákonem	245

Jiří Mrázek

Poznámky k možnostizavedení spotřební daně na antikoncepci..... 253

Marie Čalkovská, Ludmila Lázníčková

Analýza neplánovaných otěhotnění při používání PPR – možné příčiny
neplánovaných početí při snaze o praktikování
přirozeného plánování rodičovství..... 268

David Prentis

Manželská čistota – její vliv na stabilitu manželství a vztah k dětem..... 279

PŘEDMLUVA

Konference Nejmenší z nás se letos koná již po páté a je možno říci, že je již konferencí zavedenou. O tom svědčí nejen to, že byla zařazena do kreditního systému ČŽV České asociace sester (všeobecná sestra, porodní asistentka, zdravotně sociální pracovník) pod číslem ČAS/KK/2092/2016, ale také to, že jí záštitu poskytly následující osobnosti ve významných úřadech:

- prezident republiky Miloš Zeman,
- místopředseda vlády pro vědu, výzkum a inovace Pavel Bělobrádek,
- děkanka Právnické fakulty Masarykovy univerzity Markéta Selucká,
- děkan Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Plzni Boris Kreuzberg,
- děkan Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze Prokop Brož,
- kardinál Dominik Duka OP,
- první náměstek primátora statutárního města Brna Petr Hladík.

Díky tomu je možné doufat, že se závažná problematika, která je na konferenci řešena, snad pomalu dostává do obecného povědomí. Zásahu na tom mají zejména ti, kteří se nezištně podíleli na programovém a organizačním zabezpečení konference – autoři, překladatelé, recenzenti a další. Zvláštní poděkování paní Lucii Cekotové za koordinaci příprav návštěvy kardinála Burkea, revizi překladů i tlumočení. Za finanční podporu konference patří velký dík Hnutí Pro život ČR.

Sborník konference, který držíte v rukou, uvádí pozdrav arcibiskupa olomouckého a metropolitů moravského Mons. Jana Graubnera, který je následován přednáškou speciálního hosta konference, amerického kardinála Raymonda Lea Burkea, patrona Suverénního maltéžského řádu a člena několika úřadů Římské kurie. Kardinál Burke ve svém příspěvku „Evangelium života a nová evangelizace“ podává reflexi nad encyklikou Evangelium vitae. Připomíná katolickým laikům jejich odpovědnost při ochraně lidského života, jehož ochrana je prvním příkazem přirozeného mravního zákona. Krátce upozorňuje na mylné chápání svědomí, upozorňuje, že nemůže existovat protiklad mezi tím, co žádá svědomí a tím, co žádají pravdy víry. Poznámává, že nová evangelizace závisí na novém hlásání pravdy o ženě a mateřství, že úcta k lidskému životu je spojena s respektem k manželství a rodině, a že útok na lidský život má původ v mylném pohledu na lidskou sexualitu. Připomíná, že ačkoliv nejdůležitější je proměna srdcí lidí, katolíci a lidé dobré vůle se mají zasazovat také o prosazení zákonů chránící lidskou důstojnost, a tedy zapojovat se do politického života. Zdůrazňuje důležitost podporování médií, které

jsou pro život a rodinu a stejně tak organizování manifestací, neboť kultura smrti se šíří také díky lhostejnosti a neinformovanosti lidí. Na příspěvek kardinála Burkea navazuje Martin Píry, který v příspěvku „Katolícke sociálne učenie ako materiálny prameň práva s akcentom práva na život“ poukazuje na rozdíly mezi chápáním práva a člověka v systému přirozeného práva (který chápe jako „substancialistický“ systém) a v systému pozitivistického práva (který chápe jako „akcidentistický“ systém). Pohled na člověka jako substanci lidské přirozenosti pak rozpracovává Roman Cardal v příspěvku „K metodickému problému infanticidy“. Cardal ukazuje, že dichotomie mezi lidskou bytostí a lidskou osobou je umělá. Miroslav Kratochvíl poté v příspěvku „Rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států amerických ve věci přípustnosti interrupcí *Roe v. Wade* nahlížené prizmatem judikatury Ústavního soudu České republiky“ zkoumá, jakými argumenty Nejvyššího soudu USA v roce 1973 došlo v USA k legalizaci potratů. Kratochvíl dochází k závěru, že rozhodnutí Nejvyššího soudu není rozhodnutím, které by bylo podloženo dostatečně přesvědčivými argumenty.

Následuje blok příspěvků, které jsou úzce spjaty s postavou profesora Jérômea Lejeunea. Světoznámého genetika nejdříve krátce představují Květoslav Šipr s Helenou Šiprovou v příspěvku „Jérôme Lejeune. Objevitel příčiny Downova syndromu a první prezident Papežské akademie pro život“, načež následuje překlad referátu „O přirozenosti člověka“, kterou Jérôme Lejeune přednesl v roce 1969 při přebírání nejvyššího ocenění v oblasti genetiky. Text nemá hodnotu pouze historickou, ale obsahuje postřehy vztahující se k počátku lidského života, které jsou platné i dnes. Předmětem počátku individuálního lidského života je i následný rozsáhlý přepis výpovědi, kterou Jérôme Lejeune podal v roce 1989 před soudem v Maryville v Tennessee („Svěddecká výpověď Jérômea Lejeunea v Maryville“), a která se stala základem pro rozhodnutí soudu první instance ve věci nakládání s embryi, kdy soud došel k závěru, že lidský život začíná početím („Rozhodnutí soudu v Maryville“). Toto rozhodnutí soudu však bylo posléze zvráceno, a proto se Miroslav Kratochvíl ve svém příspěvku „Rozhodnutí Nejvyššího soudu státu Tennessee ve věci nakládání s kryo-konzervovanými embryi *Davis v. Davis* nahlížené prizmatem judikatury Ústavního soudu České republiky“ opět zabývá argumenty předloženými soudem odmítajícím rozhodnutí soudu první instance. Podobně jako v případě *Roe v. Wade* dochází k závěru, že rozhodnutí soudu buď ignoruje vědecké poznatky o vzniku individuální lidské bytosti, nebo je přepjatě formalistické. Na příspěvky, které svým způsobem souvisely s problémem neplodnosti, navazují Anna Radoňová s Ludmilou Lázníčkovou, když uvádějí svůj příspěvek „NAPROHELP jako pomoc při nechtěné neplodnosti – další kazuistiky a výstupy k období do července 2016“.

Jan Vališová pokračuje již v tradičním tématu konference, když v příspěvku „Úvaha nad hrobem dětí zemřelých před narozením“ přibližuje okolnosti prací na novele zákona o pohřebnictví, která má upravovat pohřbívání plodů po potratu.

Posledním blokem příspěvků jsou příspěvky zaměřující se na problém antikoncepce. Nejdříve Jozef Laurinec představuje v obsáhlém přehledu studií „Hormonálna antikoncepcia, nové zistenia, nové varovania“ rizika spojená s užíváním hormonální antikoncepce, a to nejen žen, které je užívají, ale i jejich potomků. V příspěvku „Antikoncepce a možnosti její regulace zákonem“ pak Miroslav

Kratochvíl argumentuje pro možnost zavedení daně na antikoncepci, a pokud jde o antikoncepci tzv. potenciálně abortivní i pro její zákaz. Na Kratochvíla navazuje Jiří Mrázek, který ve svých „Poznámkách k možnosti zavedení spotřební daně na antikoncepci“ ukazuje, že neexistuje právní ani doktrinální překážka k uvalení spotřební daně na hormonální antikoncepci, a že při vhodné daňové sazbě má potenciál zajímavých výnosů do státního rozpočtu. Marie Čalkovská a Ludmila Lázníčková v článku „Analýza neplánovaných těhotenství při používání PPR“ pátrají po příčinách neplánovaného otěhotnění při používání metody přirozeného plánování rodičovství. Sborník uzavírá svědectví Davida Prentise.

Doufejme, že tento sborník přispěje k budování kultury života v České republice.

Miroslav Kratochvíl a Jiří Stodola, editoři

POZDRAV METROPOLITY

Srdečně zdravím všechny účastníky konference: Nejmenší z nás. Děkuji všem, kteří se zapojují do ochrany slabých, zvláště těch nejslabších, kteří se vůbec nemohou bránit, nenarozených dětí. Považuji za velmi důležité, když se podaří uchránit jediný život. Zároveň si myslím, že problém je daleko širší a jeho kořen je v současném myšlení, které nejen že nepočítá s Bohem, a proto jej nepovažuje za Pána nad životem a smrtí, ani za zákonodárce nebo soudce, na něž by se mělo hledět, ale člověk považuje sám sebe za nejvyšší autoritu, která se nemusí nikomu zodpovídat. Sebestředný člověk hájící svá práva nevidí důvody k ochraně těch, kteří jeho domnělá práva či blahobyt omezují. Pohled na nenarozené plně souvisí s pohledem na staré a postižené, jako souvisí potraty s eutanázií a postojem k chudým označovaným za bezdomovce, či k běžencům. Tragédie společnosti začíná ovšem už postojem k manželství, které mnozí považují za přežitě, protože svazující. Raději volí nevázané partnerství, které skončí, když přestane vyhovovat. Myslí se jen na přítomnost. Proto se vytrácí naděje. V krizi je i lidská důstojnost, protože člověk je považován za věc, která se odhodí, když přestane sloužit.

Chceme-li takové společnosti pomoci, pak vidím cestu jen v objevu skutečné lásky, která se raduje, když může dělat druhé šťastnými, nebojí se ani obětí a touží po věčném trvání. Tady vidím zvláštní úkol pro církevní společenství, která, pokud jsou v Ježíšově jménu a vytvářejí mystické tělo Kristovo, vyzařují lásku a nabízejí lidem zvenčí příležitost setkat se s živým Bohem přítomným uprostřed nich. Taková společenství vtahují do vztahu lásky a učí milovat. Člověk opravdu milující dovede vidět hodnotu druhého, i když z něj nemá zisk, chce dobro druhého i tehdy, když ho to něco stojí. Takový člověk dovede vidět hodnotu i nechtěného dítěte, dokáže odmítnout potrat, i když ví, že to nebude lehké.

Přeji mnoho zdaru dnešní konferenci a vyprošuji Boží pomoc k vytváření svatého společenství církve, které bude působivým znamením pro svět, které bude nástrojem jeho uzdravení.

Jan Graubner
arcibiskup olomoucký
metropolita moravský

THE GOSPEL OF LIFE AND NEW EVANGELIZATION

Raymond Leo Cardinal Burke

INTRODUCTION

First of all, I wish to thank Mr. Kratochvil for the invitation to speak at your important conference dedicated to the legal protection of the life of the unborn. It is my hope that my presence and my words will confirm and encourage you in the essential apostolate of the respect for human life. The opening words of the Pope Saint John Paul II's Encyclical Letter *Evangelium Vitae* underline the fundamental place of the apostolate of the respect for human life in Christian life:

The Gospel of life is at the heart of Jesus' message. Lovingly received day after day by the Church, it is to be preached with dauntless fidelity as "good news" to the people of every age and culture.¹

The first and most fundamental way of radiating the truth which Our Lord Jesus unfailingly teaches us in the Church is a strong witness to the inviolable dignity of all human life, from the moment of conception to the moment of natural death. Our personal conversion and the transformation of the world to which our Christian faith is directed must, first of all, find expression in the safeguarding and fostering of every human life, especially of "the least of these my brethren," in accord with Our Lord's teaching in the Parable on the Last Judgment.²

Writing about the mission of the Church in the world, Pope John Paul II underlined the heart of the mission, declaring:

¹ "Evangelium vitae penitus implicatum insidet in Iesu nuntio. Ab Ecclesia amanter cotidie susceptum animosa id oportet fidelitate enuntietur velut redditum nuntium hominibus cuiusve aetatis et cuiuslibet cultus humani formae." Ioannes Paulus PP. II, Litterae encyclicae *Evangelium vitae*, "De vitae humanae inviolabili bono", 25 Martii 1995, *Acta Apostolicae Sedis* 87 (1995), 401, n. 1. [Hereafter, EV] English translation: Pope John Paul II, Encyclical Letter *Evangelium Vitae*, "On the Value and Inviolability of Human Life," 25 March 1995 (Vatican City: Libreria Editrice Vaticana, 1995), p. 3, no. 1. [Hereafter, EVEng]

² Cf. Mt 25, 40, 45.

Every individual precisely by reason of the mystery of the Word of God who was made flesh (cf. *Jn* 1:14), is entrusted to the maternal care of the Church. Therefore every threat to human dignity and life must necessarily be felt in the Church's very heart; it cannot but affect her at the core of her faith in the Redemptive Incarnation of the Son of God, and engage her in her mission of proclaiming the *Gospel of life* in all the world and to every creature (cf. *Mk* 16:15).³

The Church, the Mystical Body of Christ, at the very core of Her being expresses the unconditional, immeasurable, and unceasing love of God the Father for every man. The pierced Heart of Jesus and the blood which flowed therefrom is a sign of the "rivers of living water" which never cease to flow from the glorious Heart of Jesus into the hearts of all believers, and from their hearts to the hearts of all men.⁴

Pope John Paul II recalled the profound and enduring effect of the piercing of the Heart of Jesus after He had died on the cross for the salvation of all men:

The blood of Christ, while it reveals the grandeur of the Father's love, shows how treasured man is in God's eyes and how inestimable is the good of his life.⁵

He went on to explain how the blood of Christ reveals the call of every man to care unconditionally for his fellow man:

Furthermore, Christ's blood reveals to man that his greatness, and therefore his vocation, consists in the *sincere gift of self*. Precisely because it is poured out as the gift of life, the blood of Christ is no longer a sign of death, of definitive separation from the brethren, but the instrument of a communion which is richness of life for all. Whoever in the Sacrament of the Eucharist drinks this blood and abides in Jesus (cf. *Jn* 6:56) is drawn into the dynamism of his love and gift of life, in order to bring to its fullness the original vocation to love which belongs to everyone (cf. *Gen* 1:27; 2:18–24).⁶

³ "Maternis Ecclesiae curis committitur idcirco quisque homo propter Verbi Dei mysterium quod est caro factum (cfr *Io* 1, 14). Quam ob rem fieri non potest quin omnis dignitatis hominum vitaeque ipsius minatio tamquam vocis imaginem in Ecclesiae intimo excitet animo, quin eam intra propriam fidem de redimente Filii Dei incarnatione percutiat, quin implicet illam suo in officio *Evangelium vitae* universum per orbem omnique proferendi creaturae (cfr *Mc* 16, 15)." EV, 403, n. 3. English translation: EVEng, p. 6, no. 3.

⁴ Cf. *Jn* 7, 38.

⁵ "Christi sanguis, dum permagnam Patris dilectionem revelat, ostendit simul quemadmodum pretiosus sit ante Dei oculos homo et inestimabile sit eius vitae bonum." EV, p. 429, n. 25. English translation: EVEng, p. 45, no. 25. Note: The English translation has been corrected throughout by the Author in what regards the translation of the word "*bonum*", which expresses the metaphysical goodness of human life. The official English version translates "*bonum*" with the English word "*value*" which comes from the language of economics and expresses a relative, subjective assessment. In the passage above, the words "*treasured*" and "*inestimable*" have been used by the Author to translate the Latin "*pretiosus*" and "*inaestimabile*", which the official English version renders as "*precious*" and "*priceless*."

⁶ "Christi sanguis, praeterea, homini ipsi revelat eius granditatem, ideoque eius vocationem, in *sincera sui donatione* collocari. Propterea quod ut vitae donum funditur, Christi sanguis iam

Participation in the Eucharistic Sacrifice, the highest and most perfect expression of life in Christ, of communion with the Holy Trinity, is the ultimate and unfailing source of the inspiration and strength to safeguard and foster human life. In the words of Pope John Paul II,

It is from the blood of Christ that all draw the strength to commit themselves to promoting life. It is precisely this blood that is the most powerful source of hope, indeed it is the foundation of the absolute certitude that in God's plan life will be victorious.⁷

The first and most important component of the apostolate of respect for human life is communion with Christ Who is the Gospel of life, through the Holy Eucharist and Penance, and through their extension by means of daily prayer and devotion.

I now offer three reflections on the Gospel of life and a new evangelization. First, I reflect on the relationship of a new evangelization and the Gospel of life. Next, I reflect on the constitutive elements of the Gospel of life, especially as they pertain to the beginning of human life. Lastly, I reflect on the principal means of proclaiming the Gospel of life. The heart of these reflections is drawn from Pope Saint John Paul II's Encyclical Letter *Evangelium Vitae*.

1 A NEW EVANGELIZATION AND THE GOSPEL OF LIFE

Blessed Pope Paul VI, on December 8, 1975, called the Church to a new evangelization by his Apostolic Exhortation *Evangelii Nuntiandi*, "On Evangelization in the Modern World." He described evangelization as the Church's "... deepest inspiration, that which comes to her directly from the Lord: To the whole world! To all creation! Right to the ends of the earth!"⁸ After reflecting on the first proclamation of the Gospel, which "... is addressed to those who have never heard the Good News of Jesus, or to children,"⁹ he declared:

non est mortis signum, decretoriae a fratribus seiunctionis, sed communionis instrumentum omnibus divitias afferentis. Qui in Eucharistiae sacramento sanguinem hunc bibit et in Christo manet (cfr *Io* 6, 56) in ipsius eadem amoris vi vitaeque donatione conglobatur, ut primigeniam amoris vocationem consummet cuique homini propriam (cfr *Gn* 1, 27; 2, 18-24)." EV, 429, n. 25. English translation: EVEng, pp. 45-46, no. 25.

⁷ "Ex eodem Christi sanguine hauriunt omnes homines vim, ut operam navent pro vita. Hic ipse sanguis spei est solidior causa, immo est fundamentum absolutae certitudinis ex Dei consilio vitae victoriam esse futuram." EV, 429, n. 25. English translation: EVEng, p. 46, no. 25.

⁸ "... altissimum mentis instinctum in se excitat, qui ad eam proxime a divino Magistro proficiscitur, hisce verbis resonantibus: mundo universo! omni creaturae! usque ad ultimum terrae!" Paulus PP. VI, Adhortatio Apostolica *Evangelii nuntiandi*, "De Evangelizatione in mundo huius temporis", 8 Decembris 1975, *Acta Apostolicae Sedis* 68 (1976), 40, n. 50. [Hereafter, EN] English translation: Pope Paul VI, On Evangelization in the Modern World (Washington, DC: United States Catholic Conference, nd), p. 35, n. 50. [Hereafter, ENEng]

⁹ "... ad eos praesertim habetur, qui Bonum Iesu Nuntium numquam audierunt, aut pueris..." EN, 40, n. 52. English translation: ENEng, p. 35, n. 52.

But, as a result of the frequent situations of dechristianization in our day, it also proves equally necessary for innumerable people who have been baptized but who live quite outside Christian life, for simple people who have a certain faith but an imperfect knowledge of the foundations of that faith, for intellectuals who feel the need to know Jesus Christ in a light different from the instruction they received as children, and for many others.¹⁰

The degree of secularization to which Pope Paul VI referred with concern in 1975 has only increased exponentially, also due to a grave impoverishment or even lack of adequate catechesis in the Church during the past four decades.

Pope Saint John Paul II addressed the increasing gravity of this situation with steadfast vigor. The pontificate of Pope John Paul II, in fact, may be rightly described as a tireless call to recognize the Church's challenge to be faithful to her divinely given mission in a completely secularized society and to respond to the challenge by means of a new evangelization. A new evangelization consists in teaching the faith through preaching, catechesis and all forms of Catholic education, in celebrating the faith by means of the Sacraments and by means of prayer and devotion which are their extension, and in living the faith by the practice of the virtues – all as if for the first time, that is, with the engagement and energy of the first disciples and of the first missionaries to our native place.

In his Post-Synodal Apostolic Exhortation *Christifideles Laici*, "On the Vocation and the Mission of the Lay Faithful in the Church and in the World," Pope John Paul II described the contemporary situation of the Church in a world which is increasingly secularized, marked by a pervasive and constant spread of relativism, which "inspires and sustains a life lived 'as if God did not exist'."¹¹ Not by chance, in *Evangelium Vitae*, addressing the culture of death which tragically marks a totally secularized society, he made reference to such a way of living in ignorance of God and of the order with which He has created the world and, above all, man. He declared:

¹⁰ "... cum crebro hodie eae invaluerint condiciones, quibus a lege christiana prorsus disceditur – plurimis hominibus, qui sacro quidem tincti sunt baptismate, sed extra quamvis formam vitae christianae degunt, plebi simplici, quae quandam possidet fidem, sed eius fundamenta vix cognoscit, viris studia colentibus, qui opus sibi esse sentiunt, ut Iesum Christum agnoscant alia ratione sibi propositum quam institutione, quae puerili aetate tradi solet, necnon aliis multis." EN, 40-41, n. 52. English translation: ENEng, p. 36, no. 52.

¹¹ "...inhiant ac proclamant ita esse vivendum «etsi Deus non daretur»." Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio Apostolica *Christifideles Laici*, "De vocatione et missione Laicorum in Ecclesia et in mundo," 30 Decembris 1988, *Acta Apostolicae Sedis* 81 (1989), 454, no. 34. [Hereafter, CL]. English translation: Pope John Paul II, Post-Synodal Apostolic Exhortation *Christifideles Laici*, 30 December 1988, "On the Vocation and the Mission of the Lay Faithful in the Church and in the World" (Vatican City State: Libreria Editrice Vaticana, nd), p. 95, no. 34. [Hereafter, CLEng].

By living “as if God did not exist”, man not only loses sight of the mystery of God, but also of the mystery of the world and the mystery of his own being.¹²

He went on to describe the situation which “inevitably leads to a *practical materialism*, which breeds individualism, utilitarianism and hedonism,”¹³ and in which man exchanges his very being for material possessions and pleasures, rejects suffering as meaningless, and views his body and sexuality in abstraction from his person.

The consequences for the proclamation of the Gospel of life are evident. Having described the philosophical foundations of the culture of death, Pope John Paul II drew this powerful conclusion:

In the materialistic perspective described so far, *interpersonal relations are seriously impoverished*. The first to be harmed are women, children, the sick or suffering, and the elderly. The criterion of personal dignity – which demands respect, generosity and service – is replaced by the criterion of efficiency, functionality and usefulness: others are considered not for who they “are”, but for what they “have, do and produce”. This is the supremacy of the strong over the weak.¹⁴

For instance, the world today is increasingly witness to the supremacy of powerful economic and political forces which make the pretense to define man, and the relationship between man and woman, apart from the truth of the nature of man, male and female.

To remedy the situation of a totally secularized culture, the saintly Pontiff observed, “a mending of the Christian fabric of society is urgently needed in all parts of the world.”¹⁵ He hastened to add that, if the remedy is to be effected, the Church Herself must be evangelized anew. Fundamental to understanding the radical secularization of our culture is to understand also how much this secularization has entered into the life of the Church Herself. Pope John Paul II declared:

¹² “Vivens reapse «perinde ac si Deus non sit», non modo a Dei mysterio, verum etiam a mundi ipsius arcano suaeque vitae aberrat.” EV, 426, n. 22. English translation: EVEng, p. 40, no. 22.

¹³ “...necessario ad *materialismum practicum* ducit, in quo individualismus, utilitarismus et hedonismus grassantur.” EV, 426, n. 23. English translation: EVEng, p. 40, no. 23.

¹⁴ “In materialistico ambitu hucusque proposito, *inter personas necessitudines magnam imminutionem experiuntur*. Detrimentum primi accipiunt mulier, puer, aegrotus vel patiens, senex. Iudicium dignitatis personalis proprium – scilicet observantiae, gratuitatis et servitii – substituitur efficientiae, functionalitatis utilitatisque iudicio: alter aestimatur non prout sic «est», sed prout aliquid «habet, facit et efficit». De dominatu agitur fortioris in debiliorem.” EV, 427, n. 23. English translation: EVEng, p. 42, no. 23. The English translation has been slightly modified by the Author.

¹⁵ “... consortium humanum spiritu christiano ubique denuo imbuendum est.” CL, 455, no. 34. English translation: CLEng, p. 96, no. 34.

But for this [the mending of the Christian fabric of society] to come about what is needed is to *first remake the Christian fabric of the ecclesial community itself* present in these countries and nations.¹⁶

Pope John Paul II, therefore, called upon the lay faithful to fulfill their particular responsibility, that is, “to testify how the Christian faith constitutes the only fully valid response – consciously perceived and stated by all in varying degrees – to the problems and hopes that life poses to every person and society.”¹⁷ Making more specific the call, he clarified that the fulfillment of the responsibility of the lay faithful requires that they “know how to overcome in themselves the separation of the Gospel from life, to take up again in their daily activities in family, work and society, an integrated approach to life that is fully brought about by the inspiration and strength of the Gospel.”¹⁸ In our time, in a particular way, we must call upon the help of divine grace for overcoming any separation of the Gospel from life, especially in what pertains to the heart of the Gospel: the safeguarding and promoting of human life.

2 CONSTITUTIVE ELEMENTS OF THE GOSPEL OF LIFE

What are the constitutive elements of the Gospel of life which the Church is called to teach, celebrate, and live, in accord with the demands of a new evangelization?

2.1 The Natural Moral Law

The first constitutive element is the truth about the inviolability of innocent human life written in every human heart. In other words, the first constitutive element of the Gospel of life is the natural moral law, of which the first precept is the safeguarding and promotion of human life.¹⁹ At the very beginning of the *Evangelium Vitae*, Pope John Paul II made clear the relationship of the Church’s teaching regarding human life to the moral law which can be known by reason. He declared:

The Church knows that this *Gospel of life*, which she has received from her Lord, has a profound and persuasive echo in the heart of every person – believer and non-believer alike – because it marvellously fulfils all the heart’s expectations while infinitely surpassing them. Even in the midst of difficulties and uncertainties, every

¹⁶ “Id [consortium humanum spiritu christiano imbuendum] tamen possibile erit, si *christianus communitatum ipsarum ecclesialium contextus*, quae his in regionibus et nationibus degunt, *renovetur*.” CL, 455, no. 34. English translation: CLEng, p. 96, no. 34.

¹⁷ “...testari quomodo christiana fides responsum constituat unice plene validum, ab omnibus plus minusve conscie agnitus et invocatus, ad quaestiones et exspectationes, quas vita ipsa homini et societatibus imponit singulis.” CL, 455, no. 34. English translation: CLEng, p. 96, no. 34.

¹⁸ “...hiatum inter Evangelium et vitam in seipsis superare valeant, in quotidianis familiae navitatibus, in labore et in societate unitatem vitae componentes, quae in Evangelio lucem et vim pro sua plena invenit adimpletione.” CL, p. 455, no. 34. English translation: CLEng, p. 96, no. 34.

¹⁹ Cf. St. Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, I-II, q. 94, art. 2.

person sincerely open to truth and goodness can, by the light of reason and the hidden action of grace, come to recognize in the natural law written in the heart (cf. *Rom* 2:14-15) the sacred good of human life from its very beginning until its end, and can affirm the right of every human being to have this primary good respected to the highest decree. Upon the recognition of this right, every human community and the political community itself are founded.²⁰

What then is the relationship between the natural moral law and the Church's moral teaching? While God, by the Creation, has first revealed to every human heart the truth about human life, He has perfectly revealed the truth in all of its splendor by the Redemptive Incarnation of His only-begotten Son. What is more, the coming of God the Son as man into the world, His saving Passion, Death, Resurrection, and Ascension, and His abiding presence in the Church through the outpouring of the Holy Spirit give man the grace to live fully in accord with the truth. Pope John Paul II explained the relationship thus:

Through the words, the actions and the very person of Jesus, man is given the possibility of "knowing" *the complete truth* concerning the good of human life. From this "source" he receives, in particular, the capacity to "accomplish" this truth perfectly (cf. *Jn* 3:21), that is, to accept and fulfil completely the responsibility of loving and serving, of defending and promoting human life. In Christ, the *Gospel of life* is definitively proclaimed and fully given. This is the Gospel which, already present in the Revelation of the Old Testament, and indeed written in the heart of every man and woman, has echoed in every conscience "from the beginning", from the time of creation itself, in such a way that, despite the negative consequences of sin, *it can also be known in its essential traits by human reason.*²¹

²⁰ "Novit Ecclesia illud *Evangelium vitae* sibi a Domino suo commendatum intus resonare permovereque unumquemque hominem sive credit sive non, quandoquidem admirabili modo ei respondet, dum eius simul expectationes infinita quadam ratione excedit. Valet enim quilibet homo, inter difficultates licet ac dubitationes, ad veritatem tamen ex animo apertus adque bonitatem, adiutus rationis ipsius lumine et arcana gratiae impulsione, pervenire eo quidem usque ut legem naturalem in corde inscriptam (cfr *Rom* 2, 14–15) agnoscat, sacrum vitae humanae bonum a primis initiis ad finem ipsum, necnon ius cuiusque adserat hominis ut hoc suum principale bonum summopere observatum videat. In eiusdem ideo iuris agnitione hominum nititur consortio ipsaque politica communitas." EV, 402, n. 2. English translation: EVEng, pp. 4–5, n. 2.

²¹ "Ideo ex verbo, ex operibus, ex ipsa Iesu persona facultas tribuitur homini ut *omnem veritatem* de humanae vitae bono «cognoscere possit»; et ex illo «fonte» peculiari modo provenit facultas adamussim talem veritatem faciendi (cfr *Io* 3, 21), id est, suscipiendi necnon funditus exsequendi officium vitam humanam amandi, ei serviendi, eamque tuendi et promovendi. In Christo enim absolute nuntiatur et plene traditur illud *Evangelium vitae* quod iam traditum in revelatione Veteris Testamenti, immo scriptum quodam modo in ipso corde cuiusque hominis et mulieris, in unaquaque conscientia morali resonat «ab initio», hoc est ab ipsa creatione, ita ut, adversis peccati vinculis non officientibus, *suis in essentialibus rationibus humana quoque mente percipi possit.*" EV, 434, n. 29. English translation: EVEng, p. 53, n. 24.

The human conscience, if it has not been corrupted by grave confusion and error, naturally recognizes the inviolable dignity of every human life and commands that it be safeguarded and promoted.

2.2 Natural Moral Law and Conscience

Essentially connected with the discussion of the natural moral law is the correct understanding of conscience. Pope John Paul II, relating the intent of his Encyclical Letter, drew particular attention to the relationship of the Gospel of life with conscience. He wrote:

*I wish to meditate upon once more and proclaim the Gospel of life, the splendour of truth which enlightens consciences, the clear light which corrects the darkened gaze, and the unfailing source of faithfulness and steadfastness in facing the ever new challenges which we meet along the path.*²²

He reflected upon the situation of the conscience which “is today subjected, also as a result of the penetrating influence of the media, to an *extremely serious and mortal danger*: that of *confusion between good and evil*, precisely in relation to the fundamental right to life.”²³ He did not fail to warn about the gravity of the situation, declaring:

When conscience, this bright lamp of the soul (cf. *Mt* 6:22–23), calls “evil good and good evil” (*Is* 5:20), it is already on the path to the most alarming corruption and the darkest moral blindness.²⁴

At the same time, the very existence of the conscience gives hope of a transformation of the situation. Pope John Paul II observed:

And yet all the conditioning and efforts to enforce silence fail to stifle the voice of the Lord echoing in the conscience of every individual: it is always from this intimate sanctuary of the conscience that a new journey of love, openness and service to human life can begin.²⁵

²² “... *iterum Evangelium vitae ponderare cupimus atque enuntiare, quod veritatis splendor est conscientias irradians, praeclarum lumen sanans obscuratum prospectum, fons firmitudinis ac fortitudinis inexhaustus nos hortans ut novis semper obviam procedamus nostro in itinere occurrentibus provocationibus.*” EV, 407, n. 6. English translation: EVEng, p. 11, no. 6.

²³ “... etiam ob instrumentorum socialis communicationis praepotentes virtutes, *pergravi mortiferoque periculo hodie subditur: permixtionis scilicet boni malique*, quod attinet ad idem fundamentale vitae ius.” EV, 427, n. 24. English translation: EVEng, p. 43, no. 24.

²⁴ “Cum conscientia, lucens scilicet animae oculus (cfr *Mt* 6, 22–23), dicit «malum bonum et bonum malum» (*Is* 5, 20), iter persollicitae depravationis et caliginosissimae moralis caecitatis iam est ingressa.” EV, 428, n. 24. English translation: EVEng, p. 43, no. 24.

²⁵ “Verum condiciones et conatus ad silentium iniungendum Domini vocem includere non valent quae in cuiusque hominis conscientia insonat: hoc ipso ex intimo conscientiae sacrario

Notwithstanding pervasive confusion and error regarding the fundamental truth of the inviolable dignity of human life, the Gospel of life corresponds always to the deepest desire of man, which is to know and live the truth in love.

It is the conscience, the voice of God speaking to souls, which is, in the words of Blessed John Henry Cardinal Newman, “the aboriginal Vicar of Christ.”²⁶ As such, the conscience is ever attuned to Christ Himself Who instructs and informs it through His Vicar, the Roman Pontiff, and the Bishops in communion with the Roman Pontiff. Blessed Cardinal Newman observed that conscience “is a messenger of him, who, both in nature and in grace, speaks to us behind a veil, and teaches and rules us by his representatives.”²⁷

Today, one must be attentive to a false notion of conscience, which would actually use the conscience to justify sinful acts. Conscience does not set individuals apart from one another as arbiters of what is right and good, but unites them in the pursuit of the one truth, ultimately Our Lord Jesus Christ Who is the only arbiter of the right and good, so that their thoughts, words and actions put that truth into practice. A text of Blessed Cardinal Newman is used, in fact, to promote the erroneous subjective notion of conscience. Pope Benedict XVI referred to the misuse of this text, while commenting on Newman’s teaching regarding conscience:

In support of the claim that Newman’s concept of conscience matched the modern subjective understanding, people often quote a letter in which he said – should he have to propose a toast – that he would drink first to conscience and then to the Pope. But in this statement, “conscience” does not signify the ultimately binding quality of subjective intuition. It is an expression of the accessibility and the binding force of truth: on this its primacy is based. The second toast can be addressed to the Pope because it is his task to demand obedience to the truth.²⁸

In other words, there can never be a contrast between what the conscience demands of us and what the truth of the faith, as enunciated by the Holy Father,

novum amoris iter explicari potest, ad vitam humanam accipiendam et ministrandam.” EV, 428, n. 24. English translation: EVEng, p. 43, no. 24.

²⁶ John Henry Cardinal Newman, “Letter to the Duke of Norfolk,” V, in *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching II*, (London: Longmans Green, 1885), p. 248. Quoted in the *Catechism of the Catholic Church*, no. 1778.

²⁷ *Ibid.*, p. 248.

²⁸ “Per poter asserire l’identità tra il concetto che Newman aveva della coscienza e la moderna comprensione soggettiva della coscienza, si ama far riferimento alla sua parola secondo cui egli – nel caso avesse dovuto fare un brindisi – avrebbe brindato prima alla coscienza e poi al Papa. Ma in questa affermazione, «coscienza» non significa l’ultima obbligatorietà dell’intuizione soggettiva. È espressione dell’accessibilità e della forza vincolante della verità: in ciò si fonda il suo primato. Al Papa può essere dedicato il secondo brindisi, perché è compito suo esigere l’obbedienza nei confronti della verità.” Benedictus PP. XVI, Allocutio, “Omina Nativitatis novique Anni Curiae Romanae significatur”, 20 Decembris 2010, *Acta Apostolicae Sedis* 103 (2011), 40–41. English translation: Pope Benedict XVI, “Benedict XVI’s Christmas greeting to the College of Cardinals, the Roman Curia and the Governorate: Resolved in faith and in doing good,” *L’Osservatore Romano*, weekly edition in English, 22-29 December 2010, p. 14.

demands of us. The conscience, in fact, is drawing us into an ever deeper understanding of the truth and adherence to it in our thoughts, words and actions.

The proclamation of the Gospel of life should be marked by a profound confidence in the human heart upon which the moral law has been inscribed. At the same time, it should be ready to refute the false claim that unconditional respect for the inviolable dignity of innocent human life is merely a confessional matter and to illustrate how it is at the very foundation of the common good.

2.3 Inviolable Dignity of Innocent Human Life

Having set forth clearly the natural moral law and its relationship with Catholic teaching, Pope John Paul II made three authoritative declarations of the content of the moral law in what pertains to the Gospel of life. The first statement reads:

Therefore, by the authority which Christ conferred upon Peter and his Successors, and in communion with the Bishops of the Catholic Church, *I confirm that the direct and voluntary killing of an innocent human being is always gravely immoral.* This doctrine, based upon that unwritten law which man, in the light of reason, finds in his own heart (cf. Rom 2:14–15), is reaffirmed by Sacred Scripture, transmitted by the Tradition of the Church and taught by the ordinary and universal Magisterium.²⁹

Having stated the perennial teaching of the Church regarding the inviolable dignity of innocent human life, Pope John Paul II made clear that the conscious and deliberate destruction of an innocent human life is always and everywhere evil “and can never be licit either as an end in itself or as a means to a good end.”³⁰ Such an act is, in the words of Pope John Paul II, “a grave act of disobedience to the moral law, and indeed to God himself, the author and guarantor of that law; it contradicts the fundamental virtues of justice and charity.”³¹

2.4 Destruction of Innocent Human Life and Procured Abortion

The next two authoritative statements are applications of the first. The second applies the truth of the inviolable dignity of innocent human life to the question of procured abortion. Pope John Paul II declared:

²⁹ “Quapropter Nos auctoritate usi Petro eiusque Successoribus a Cristo collata, coniuncti cum Ecclesiae catholicae Episcopis, *confirmamus directam voluntariamque hominis innocentis interfectionem graviter inhonestam esse semper.* Doctrina haec, cuius innituntur radices illa in non scripta lege quam, praeunte rationis lumine, quivis homo suo reperit in animo (cfr *Rom* 2, 14–15), inculcatur denuo Sacris in Litteris, Ecclesiae Traditione commendatur atque ordinario e universali Magisterio explanatur.” EV, 465, n. 57. English translation: EVEng, pp. 101–102, no. 57.

³⁰ “... nec potest licitum haberi umquam nec uti finis neque ut via ab bonum propositum.” EV, 465, n. 57. English translation: EVEng, p. 102, no. 57.

³¹ “Gravis namque inoboedientia est morali legi, immo ipsi Deo eius auctori ac vindici; primariae praeterea virtuti iustitiae contradicit et caritatis.” EV, 465, n. 57. English translation: EVEng, p. 102, no. 57.

Therefore, by the authority which Christ conferred upon Peter and his Successors, in communion with the Bishops – who on various occasions have condemned abortion and who ... albeit dispersed throughout the world, have shown unanimous agreement concerning this doctrine – *I declare that direct abortion, that is, abortion willed as an end or as a means, always constitutes a grave moral disorder*, since it is the deliberate killing of an innocent human being. This doctrine is based upon the natural law and upon the written Word of God, is transmitted by the Church's Tradition and taught by the ordinary and universal Magisterium.³²

Although time does not permit the treatment of a number of moral issues directly related to procured abortion, Pope John Paul II makes clear that practices like experimentation on human embryos and selective, so-called “eugenic,” abortion utilizing prenatal diagnostic techniques are always and everywhere evil.³³

2.5 Destruction of Innocent Human Life and Euthanasia

The third authoritative statement applies the truth of the inviolable dignity of innocent human life to the practice of euthanasia. After having distinguished “an action or omission which of itself and by intention causes death, with the purpose of eliminating all suffering,”³⁴ from “the decision to forego so-called ‘aggressive medical treatment’, in other words, medical procedures which no longer correspond to the real situation of the patient, either because they are by now disproportionate to any expected results or because they impose an excessive burden on the patient and his family,”³⁵ Pope John Paul II declared:

Taking into account these distinctions, in harmony with the Magisterium of my Predecessors and in communion with the Bishops of the Catholic Church, *I confirm that euthanasia is a grave violation of the law of God*, since it is the deliberate and morally unacceptable killing of a human person. This doctrine is based upon the

³² “Auctoritate proinde utentes Nos a Christo Beato Petro eiusque Successoribus collata, consentientes cum Episcopis qui abortum crebrius respuerunt quique ... licet per orbem disseminati una mente tamen de hac ipsa concinuerunt doctrina – *declaramus abortum recta via procuratum, sive uti finem intentum seu ut instrumentum, semper gravem prae se ferre ordinis moralis turbationem*, quippe qui deliberata existat innocentis hominis occisio. Haec doctrina naturali innititur lege Deique scripto Verbo, transmittitur Ecclesiae Traditione atque ab ordinario et universali Magisterio exponitur.” EV, 472, n. 62. English translation: EVEng, p. 112, no. 62.

³³ Cf. EV, 472–474, n. 63.

³⁴ “... actio vel omissio quae suapte natura et consilio mentis mortem affert ut hoc modo omnis dolor removeatur.” EV, 475, n. 65. English translation: EVEng, p. 117, no. 65.

³⁵ “... consilium illud, quo quis tractionem reiciat sic dictam *«vehementiam therapeuticam»*, aliquos nempe medicos interventus non amplius aegrotantis statui congruentes, quia impares iam sunt iis effectibus quos sperari liceret vel etiam quia nimis omnino ipsi aegroto eiusque familiae molesti.” EV, 475, n. 65. English translation: EVEng, p. 117, no. 65.

natural law and upon the written word of God, is transmitted by the Church's Tradition and taught by the ordinary and universal Magisterium.³⁶

Our time together today does not permit the discussion of the moral issues directly related to euthanasia, for example, so-called assisted suicide, which Pope John Paul II addresses after having enunciated the authoritative teaching in the matter.³⁷

3 PRINCIPAL MEANS OF PROCLAIMING THE GOSPEL OF LIFE

What then are the principal means of proclaiming the Gospel of life? The fundamental locus of the proclamation of the Gospel of life is the family, in which the children witness the Gospel of life in the relationship of their parents with one another and in the relationship of the parents with them. Such witness pertains not only to the beginning of human life, in the correct understanding and living of human sexuality, but also to the end of life in the acceptance of human suffering as the way of unconditional love of others, in accord with the teaching of the Lord which Saint Paul masterfully articulates in the first chapter of his Letter to the Colossians.³⁸

The Gospel of life is integral to the spiritual worship at the heart of the family. Lifting up their hearts to the glorious pierced Heart of Jesus in the Eucharistic sacrifice, parents and children are purified and strengthened to live Christ's pure and selfless love in their relationships with each other. Pope John Paul II declared:

As part of the spiritual worship acceptable to God (cf. *Rom* 12:1), the *Gospel of life* is to be celebrated above all in *daily living*, which should be filled with self-giving love for others. In this way, our lives will become a genuine and responsible acceptance of the gift of life and a heartfelt song of praise and gratitude to God who has given us this gift. This is already happening in the many different acts of selfless generosity, often humble and hidden, carried out by men and women, children and adults, the young and the old, the healthy and the sick.³⁹

³⁶ "His rite interpositis distinctionibus, Magisterium Nos Decessorum Nostrorum iterantes atque in communione cum catholica Ecclesiae Episcopis *confirmamus euthanasiam gravem divinae Legis esse violationem*, quatenus est conscia necatio personae humanae, quae moraliter probari non potest. Haec doctrina lege naturali atque Verbo Dei scripto adnixa, Ecclesiae Traditione traducitur atque Magisterio ordinario et universali explicatur." EV, 477, n. 65. English translation: EVEng, p. 119, no. 65.

³⁷ Cf. EV, 477–478, n. 66.

³⁸ Cf. Col 1, 24.

³⁹ "In ratione spiritualis cultus Deo grati (cfr *Rom* 12, 1), Evangelii vitae celebratio suam postulat effectiorem praesertim in cotidiana exsistentia, quae in caritate erga alios agitur atque sui ipsius oblatione. Hac ratione tota nostra exsistentia fiet vera et officii conscia acceptio doni vitae atque sincera grataque laus in Deum qui nobis talem tribuit donationem. Quod iam accidit plurimis in signis donationis, modestae saepe et absconditae, quae primos exhibent actores viros et mulieres, parvulos et adultos, iuvenes et seniors, sanos et aegrotos." EV, 498, n. 86. English translation: EVEng, p. 152, no. 86.

In no. 92 of *Evangelium Vitae*, Pope John Paul II treated at length the “*decisive responsibility*” of the family for the proclamation of the Gospel of life.⁴⁰ He illustrated at some length the critical role of the family not only in teaching the welcome due to new human life but also in teaching the meaning of suffering and death. As he observed, “[t]he family has a special role to play throughout the life of its members, from birth to death.”⁴¹

Pope John Paul II, quoting from his homily on the occasion of the beatification of Saint Gianna Beretta Molla, the heroic apostle of life of the present time, gave special attention to “brave mothers who devote themselves to their own family without reserve, who suffer in giving birth to their children and who are ready to make any effort, to face any sacrifice, in order to pass on to them the best of themselves.”⁴² Without in any way diminishing the dignity of the husband and father in the family, the Gospel of life in the present time particularly requires a new understanding and lived appreciation of Christian wives and mothers.

Later on in the Encyclical Letter, Pope John Paul II devoted special attention to the “unique and decisive” role of women in the new evangelization and, therefore, in the proclamation of the Gospel of life.⁴³ He declared:

It depends on them to promote a “new feminism” which rejects the temptation of imitating models of “male domination”, in order to acknowledge and affirm the true genius of women in every aspect of the life of society, and overcome all discrimination, violence and exploitation.⁴⁴

Reflecting upon motherhood, he further observed:

A mother welcomes and carries in herself another human being, enabling it to grow inside her, giving it room, respecting it in its otherness. Women first learn and then teach others that human relations are authentic if they are open to accepting the other person: a person who is recognized and loved because of the dignity which comes from being a person and not from other considerations, such as usefulness, strength, intelligence, beauty or health. This is the fundamental contribution which the Church

⁴⁰ “... *decretoria ... responsalitas*.” EV, 505, n. 92. English translation: EVEng, p. 163, n. 92.

⁴¹ “*Familia provocatur per totum vitae ipsius sodalium spatium, ab oriente vita ad mortem*.” EV, 506, n. 92. English translation: EVEng, p. 164, no. 92.

⁴² “... «*omnium matrum fortium, quae suae familiae sine condicione se dedunt, quae in dolore pariunt filios suos, quaeque expeditae sunt ad quemlibet laborem aggrediendum, ad quodlibet sacrificium obeundum, ut eis referant quidquid optimum in se custodiant*».” EV, 498, n. 86. English translation: EVEng, p. 153, no. 86.

⁴³ “... prorsus singulare fortasse et decretorium...” EV, 514, n. 99. English translation: EVEng, p. 176, no. 99.

⁴⁴ “... ipsarum enim est promovere «novum feminismum» qui agnoscere valeat et proferre veram indolem femininam in quolibet convictus civilis gestu, quin in temptationem incurratur imitandi exemplaria «cultus nimii virilitatis», dum opera datur, ut omnino quodvis genus amoveatur discriminationis violentiae et abusus.” EV, 514, n. 99. English translation: EVEng, p. 176, no. 99.

and humanity expect from women. And it is the indispensable requisite for an authentic cultural change.⁴⁵

It is clear that the new evangelization regarding the inviolable dignity of innocent human life, from the moment of conception to the moment of natural death, depends upon a new proclamation of the truth regarding woman and motherhood.⁴⁶

A new evangelization makes clear the relationship between the practice of the virtues of purity, chastity and modesty, that is the living of the truth regarding human sexuality and human life, and the practice of justice. Respect for human life is related essentially to respect for the integrity of marriage and the family. The attack on the innocent and defenseless life of the unborn has its origin in an erroneous view of human sexuality, which attempts to eliminate, by mechanical or chemical means, the essentially procreative nature of the conjugal act. This error

⁴⁵ “Mater enim excipit secumque fert alterum, ei modum intra se crescendo largitur, spatium tribuit illi ipsum veneratione prosequens in ipsius alteritate. Ita mulier percipit et docet humanum consortium solummodo authenticum esse cum aperitur ad receptionem alterius personae, agnitae et dilectae ob dignitatem quae illi provenit ex eo quod est persona, non vero aliis de causis, uti sunt: commoditas, robur, intellegentia, pulchritudo, valetudo. Hoc est enim praecipuum adiumentum quod Ecclesia humanumque genus a mulieribus exspectant. Haec necessaria est ad authenticam conversionem culturalem praeformatio.” EV, 515, n. 99. English translation: EVEng, p. 177, no. 99.

⁴⁶ At the end of no. 99 of *Evangelium vitae*, Pope John Paul II devoted “a special word to women who have had an abortion.” Acknowledging the complexity of factors involved in the decision to procure an abortion, the gravity of the evil involved in the act, and the enduring “wound” which the deed leaves in the “heart,” he urged them to have hope, honestly acknowledging what they have done and abandoning themselves with trust to divine mercy, especially by means of the Sacrament of Penance. He reminded them that they in fact “can be among the most eloquent defenders of everyone’s right to life.” Referring to the aborted child, he wrote, in the English version found on the Vatican website: “To the same Father and his mercy you can with sure hope entrust your child.” The definitive Latin text reads: “Infantem autem vestrum potestis Eidem Patri Eiusque misericordiae cum spe committere.” (EV, 515, n. 99). The English translation adds to the word “hope” the qualifier “sure”, which is not found in the Latin text. The Latin text does not explain the meaning of “hope” as used in the context.

In an edition of the Latin original published by the Libreria Editrice Vaticana in 1995, there is a different and problematic text which reads: “Tunc percipietis nihil perissee et licebit vobis etiam ab infante vestro veniam petere, qui nunc in Domino vivit.” (Ioannis Pauli PP II, Litterae encyclicae «*Evangelium vitae*», [Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1995], p. 123, n. 99). The same text is found in translation in the edition of the English version of *Evangelium vitae* also printed by the Libreria Editrice Vaticana and used throughout this text. It reads: “You will come to understand that nothing is definitively lost and you will also be able to ask forgiveness from your child, who is now living in the Lord.” (EVEng, 178, no. 99). The text is very problematic inasmuch as it seems to declare as a fact that such children enjoy the Beatific Vision, a position which has virtually no support in the Church’s tradition. While the *Catechism of the Catholic Church*, in no. 1261, states: “As regards children who have died without Baptism, the Church can only entrust them to the mercy of God, as she does in her funeral rites for them,” it earlier declares, in no. 1257: “The Church does not know of any means other than Baptism that assures entry into eternal beatitude; this is why she takes care not to neglect the mission she has received from the Lord to see that all who can be baptized are ‘reborn of water and the Spirit’.”

maintains that the artificially altered act retains its integrity. The claim is that the act remains unitive or loving, even though the procreative nature of the act has been radically violated. In fact, it is not unitive, for one or both of the partners withholds an essential part of the gift of self, which is the essence of the conjugal union. The so-called “contraceptive mentality” is essentially anti-life. Many forms of what is called contraception are in fact abortifacient, that is, they destroy a life which has already been conceived, has already begun.

The manipulation of the conjugal act, as Pope Paul VI courageously observed, has led to many forms of violence against marriage and family life.⁴⁷ Through the spread of the contraceptive mentality, especially among the young, human sexuality is no longer seen as the gift of God which draws a man and a woman together in a bond of lifelong and faithful love, crowned by the gift of new human life, but, rather, as a tool for personal gratification.⁴⁸ Once sexual union is no longer seen to be procreative by its very nature, human sexuality is abused in ways that are profoundly harmful and indeed destructive of individuals and of society itself. One has only to think of the devastation which is daily wrought in our world by the multi-billion dollar industry of pornography. Fundamental to the transformation of Western culture is the proclamation of the truth about the conjugal union in its fullness and the correction of the contraceptive thinking which fears life, which fears procreation.

Evangelium Vitae refers to many more agents and means of the proclamation of the Gospel of life, such as healthcare workers, volunteers, educators, civil leaders and legislators, hospitals, clinics, convalescent homes, Catholic schools and universities, and other institutions and services which assist individuals and families in living the truth of the Gospel of life.⁴⁹ Time does not permit an adequate treatment of all of them. I wish, however, to treat briefly two.

In advancing the respect for the inviolable dignity of innocent human life, proper attention must be given to the laws which govern the life of society. While the transformation of hearts is the most fundamental means of the new evangelization, Catholics and all persons of good will must be attentive to promote laws which safeguard the dignity of human life. At the same time, one cannot ignore the irreplaceable role which law plays in culture. Pope John Paul II observed:

Although laws are not the only means of protecting human life, nevertheless they do play a very important and sometimes decisive role in influencing patterns of thought and behavior. I repeat once more that a law which violates an innocent person's natural right to life is unjust and, as such, is not valid as a law. For this reason I urgently appeal once more to all political leaders not to pass laws which, by disregarding the dignity of the person, undermine the very fabric of society.⁵⁰

⁴⁷ Cf. Paulus PP. VI, *Litterae encyclicae Humanae vitae*, “De propagatione humanae proles recte ordinanda”, 25 Iulii 1968, *Acta Apostolicae Sedis* 60 (1968), 493–494, n. 17.

⁴⁸ Cf. EV, 414–415, n. 13; and 511–512, n. 97.

⁴⁹ Cf. EV, 499–505, nn. 87–91.

⁵⁰ “Tametsi leges non unicum sunt instrumentum, quo vita humana defendatur, partes tamen magni momenti explicant, immo praegraves aliquando, in cuiusdam mentis consuetudinisque protectione. Iterum dicimus: norma quae naturalem legem violat ad vitam cuiusdam innocentis

In this regard, involvement in political life is essential to the advancement of the cause of life.

Already in his Apostolic Exhortation *Familiaris Consortio*, Pope John Paul II had declared:

The social role of families is called upon to find expression also in the form of *political intervention*: families should be the first to take steps to see that the laws and institutions of the State not only do not offend by support and positively defend the rights and duties of the family. Along these lines, families should grow in awareness of being “protagonists” of what is known as “family politics” and assume responsibility for transforming society; otherwise families will be the first victims of the evils that they have done no more than note with indifference.⁵¹

The Holy Father repeated the same exhortation to families in *Evangelium Vitae*.⁵²

Secondly, I underline the importance of developing and supporting truly pro-life and pro-family media, and of organizing and sustaining public manifestations in support of the inviolable dignity of innocent human life and the integrity of the family. The culture of death advances, in large part, because of a lack of attention and information among the general public. What is more, the thoroughly galvanized anti-life and anti-family agenda of the pervasive mass media confuses and corrupts minds and hearts, and dulls consciences to the law written by God upon every human heart.

Pope John Paul II declared:

What is urgently called for is a general mobilization of consciences and a united ethical effort to activate a great campaign in support of life. All together, we must build a new culture of life: new, because it will be able to confront and solve today’s unprecedented problems affecting human life; new, because it will be adopted with deeper and more dynamic conviction by all Christians; new, because it will be capable of bringing about a serious and courageous cultural dialogue among all parties. While the urgent need for such a cultural transformation is linked to the present historical situation, it is also rooted in the Church’s mission of evangelization. The purpose of

pertinentem, est iniusta ideoque legis momentum habere non potest. Quam ob rem fortiter iteramus exhortationem Nostram ad omnes viros politicos ne promulgent leges quae, personae dignitatem neglegentes, funditus ipsam civilem convictionem extenuent.” EV, 503–504, n. 90. English translation: EVEng, p. 160, no. 90.

⁵¹ “Sociale familiae munus etiam ratione *politici interventus* est procurandum: familias nempe enti oportet imprimis ut leges institutionesque Civitatis non modo non laedant, verum fulciant ac defendant firmo modo iura familiae necnon officia. Ita profecto familiae magis consciae debent fieri se «primas partes agere» in «re politica familiari», quae vocatur, in seque recipere officium transformandae societatis: alioquin erunt familiae illorum malorum veluti victimae primae, quae indifferenti animo solum aspicere voluerunt.” Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio Apostolica *Familiaris consortio*, “De Familia Christianae muneribus in mundo huius temporis”, 22 Novembris 1981, *Acta Apostolicae Sedis* 74 (1982), 136, n. 44. English translation: Pope John Paul II, Apostolic Exhortation *Familiaris Consortio*, “Regarding the Role of the Christian Family in the Modern World,” 22 November 1981 (Vatican City State: Vatican Polyglot Press, nd), p. 85, n. 44.

⁵² Cf. EV, 507–508, n. 93.

the Gospel, in fact, is “to transform humanity from within and to make it new.” Like the yeast which leavens the whole measure of dough (cf. Mt 13:33), the Gospel is meant to permeate all cultures and give them life from within, so that they may express the full truth about the human person and about human life.⁵³

Pope John Paul II did not fail to note that such efforts must begin with “*the renewal of a culture of life within Christian communities themselves.*”⁵⁴ The Church herself must address the situation of so many of her members who, even though they may be active in Church activities, “end up by separating their Christian faith from its ethical requirements regarding life, and thus fall into moral subjectivism and certain objectionable ways of acting.”⁵⁵

CONCLUSION

It is my hope that these reflections inspired by the Encyclical Letter *Evangelium Vitae* have helped to underscore the fundamental place of the Gospel of life in a new evangelization which will transform the life of the Church and, through the transformation of the life of the Church, will transform the life of society. Most of all, I hope that they will lead to a new reading of the Encyclical Letter as the inspiration and guide for all labors to overcome the culture of violence and death and to advance the civilization of life and love.

Before the daunting challenges of Christian living, of advancing the cause of life, the answer is the placing of hearts totally within the glorious pierced Heart of Christ. He will transform lives and, through the conversion of lives, He will transform the world. Christ gave the Blessed Virgin Mary, His Mother, to His disciples as their mother. She is constantly drawing hearts to her Immaculate Heart, so that, with her, faithful disciples may give their hearts totally and forever to Christ.

I close with words taken from the prayer with which Pope John Paul II concludes *Evangelium Vitae*, invoking the intercession of Mary Immaculate:

⁵³ “Quam primum inducantur necesse est *generalis conscientiarum motus moralisque communis nesus*, qui excitare valeant *validum sane opus ad vitam tuendam: omnibus nobis simul coniunctis nova exstuenta est vitae cultura*: nova, quae scilicet possit hodiernas de vita hominis ineditas quaestiones suscipere atque solvere; nova, utpote quae acriore et alacriore ratione omnium christianorum conscientiam permoveat; nova demum, quae accommodata sit ad gravem animosamque culturalem suscitandam comparationem cum omnibus. Huius culturalis conversionis necessitas coniungitur cum aetatis nostrae historica rerum condicione, at praesertim inhaeret in ipso evangelizandi munere quod proprium est Ecclesiae. Evangelium enim eo spectat «ut perficiat interiorum mutationem» et «humanitatem novam efficiat»; est velut fermentum quo pasta tota fermentatur (cfr Mt 13, 33), atque, qua tale, perfundere debet omnes culturas easque intus pervadere, ut integram declarent de homine deque eius vita veritatem.” EV, 509, n. 95. English translation: EVEng, pp. 168–169, no. 95.

⁵⁴ “... *vitae cultura renovanda intra ipsas christianas communitates.*” EV, 509, n. 95. English translation: EVEng, p. 169, no. 95.

⁵⁵ “... seiunctionem quandam inferunt inter christianam fidem eiusque moralia circa vitam postulata, progredientes hac ratione ad moralem quandam subiectivismum adque vivendi mores qui probari non possunt.” EV, 509–510, n. 95. English translation: EVEng, p. 169, no. 95

Grant that all who believe in your Son may *proclaim the Gospel of life* with honesty and love to the people of our time. Obtain for them the grace to *accept that Gospel* as a gift ever new, the joy of *celebrating* it with gratitude throughout their lives and the courage to *bear witness to it* resolutely, in order to build, together with all people of good will, the civilization of truth and love, to the praise and glory of God, the Creator and lover of life.⁵⁶

Thank you. God bless you.

⁵⁶ “Credentes tuum in Filium effice ut *Evangelium vitae* candide sciant amanterque nostrae aetatis hominibus nuntiare. Ipsi gratiam impetrato ut veluti novum usque donum illud *amplexentur*, laetitiam vero ut memori mente in vitae suae perpetuitate id *venerentur*, pariter constantiam ut actiosa idem tenacitate *testificentur* unde universis cum bonae voluntatis hominibus civilem veritatis amorisque cultum exstruere possint, ad Dei vitae Conditoris et amatoris laudem atque gloriam.” EV, 522, n. 105. English translation: EVEng, p. 188, no. 105.

EVANGELIUM ŽIVOTA A NOVÁ EVANGELIZACE

Raymond Leo kardinál Burke

Přeložil Mgr. Andrej Kutarňa

Úvod

Hned na úvod bych chtěl vyjádřit své poděkování panu Kratochvílovi za pozvání promluvit na této důležité konferenci věnované právní ochraně života nenarozených. Doufám, že má přítomnost a má slova vás utvrdí a dodají vám odhodlání v tak důležitém apoštolátu úcty k lidskému životu. Úvodní slova encykliky papeže sv. Jana Pavla II. jen potvrzují důležitost šíření respektu k lidskému životu v životě křesťana:

Evangelium života (Radostná zvěst o životě) tkví pevně v základech Ježíšova poselství. Je církví s láskou každodenně přijímána a musí být také se statečnou věrností hlášána jako zpráva, která je určena lidem každého věku a každé kultury.¹

První a nejzákladnější způsob šíření pravdy, kterému nás v Církvi učí náš Pán, je pevné svědectví o nepopíratelné důstojnosti každého lidského života, od okamžiku početí až do přirozené smrti. Naše obrácení a proměna světa, k nimž nás vede křesťanská víra, se musí projevit především v ochraně a zabezpečení každého lidského života, obzvláště toho „nejmenšího z mých bratří“, v souladu s učením našeho Pána v podobenství o posledním soudu.²

¹ „Evangelium vitae penitus implicatum insidet in Iesu nuntio. Ab Ecclesia amanter cotidie susceptum animosa id oportet fidelitate enuntietur velut redditum nuntium hominibus cuiusve aetatis et cuiuslibet cultus humani formae.“ Ioannes Paulus PP. II, Litterae encyclicae *Evangelium vitae*, “De vitae humanae inviolabili bono”, 25 Martii 1995, *Acta Apostolicae Sedis* 87 (1995), 401, n. 1. [Dále jen EV] Český překlad: Papež Jan Pavel II, *Evangelium vitae*, Encyklika o životě, který je nedotknutelné dobro z 25. března 1995 (ZVON, české katolické nakladatelství: Praha 1995), č. 1. [Dále jen, EVČes.].

² Srov. Mt 25,40–45.

Papež Jan Pavel II psal mj. i o poslání Církve ve světě. Jádrem tohoto poslání vyzdvihl následovně:

Do mateřské péče církve je tedy skrze tajemství Božího Slova, které se stalo tělem (srov. Jan 1,14), svěcen každý člověk. Proto není možné, aby jakákoliv hrozba, která se dotýká důstojnosti člověka a jeho života, nenalézala zároveň ohlas v nehlubším nitru církve, nezasahovala ji v samém jádru víry ve vykupitelské vtělení Božího Syna a nezasazovala ji ještě více k onomu poslání nést *Radostnou zvěst o životě* do celého světa a každému stvoření (srov. Mk 16,15).³

Církev, mystické tělo Kristovo, v samém jádru svého bytí vyjadřuje bezpodmínečnou, nezměrnou a neutuchající lásku Boha Otce ke každému člověku. Ježíšovo probodené Srdce a krev prýstící z jeho boku jsou znamením „proudů živé vody“, jež nepřestávají vytékat z Ježíšova srdce do srdcí všech věřících a z nich pak do srdcí všech lidí.⁴

Papež Jan Pavel II. nám připomněl hluboké a trvalé působení probodeného Ježíšova Srdce poté, co na kříži zemřel za spásu všech lidí:

Krev Kristova, když dokazuje převelikou lásku Otce, ukazuje zároveň, jak cenný je v Božích očích člověk a jak nesmírnou hodnotou je jeho život.⁵

Dále pak pokračuje vysvětlením, jak krev Kristova odhaluje povolání každého člověka k bezpodmínečné péči o ostatní lidi:

Kristova krev kromě toho sděluje samotnému člověku, že jeho velikost a také povolání spočívá v láskyplném sebedarování. A protože je prolévána jako dar nového života, krev Kristova již není znamením smrti, definitivního odloučení od bratří, ale je nástrojem společenství, přinášejícího všem obohacení. Kdo ve svátosti eucharistie pije tuto krev a zůstává v Kristu (srov. Jan 6,56), je zároveň zahrnován do jeho lásky a darování života, aby tak naplnil původní povolání k lásce, které je člověku vlastní (srov. Gn 1,27; 2,18–24).⁶

³ „Maternis Ecclesiae curis committitur idcirco quisque homo propter Verbi Dei mysterium quod est caro factum (cfr *Io* 1, 14). Quam ob rem fieri non potest quin omnis dignitatis hominum vitaeque ipsius minatio tamquam vocis imaginem in Ecclesiae intimo excitet animo, quin eam intra propriam fidem de redimente Filii Dei incarnatione percutiat, quin implicet illam suo in officio *Evangelium vitae* universum per orbem omnique proferendi creaturae (cfr *Mc* 16, 15).“ EV, 403, n. 3. Český překlad: EVČes, č. 5.

⁴ Srov. Jn 7, 38.

⁵ „Christi sanguis, dum permagnam Patris dilectionem revelat, ostendit simul quemadmodum pretiosus sit ante Dei oculos homo et inaeestimabile sit eius vitae bonum.“ EV, p. 429, n. 25. Český překlad: EVČes, č. 25.

⁶ „Christi sanguis, praeterea, homini ipsi revelat eius granditatem, ideoque eius vocationem, in sincera sui donatione collocari. Propterea quod ut vitae donum funditur, Christi sanguis iam non est mortis signum, decretoriae a fratribus seiunctionis, sed communionis instrumentum omnibus divitiis afferentis. Qui in Eucharistiae sacramento sanguinem hunc bibit et in Christo manet (cfr *Io* 6, 56) in ipsius eadem amoris vi vitaeque donatione conglobatur, ut primigeniam

Účast na eucharistické oběti, jež je nejvyšším a nejdokonalejším vyjádřením života v Kristu, společenství s Nejsvětější Trojicí, je nejhlubším a nehynoucím zdrojem inspirace a síly k obraně a zabezpečení lidského života. Slovy papeže Jana Pavla II.:

Z této Kristovy krve čerpají lidé sílu, aby se věnovali horlivé práci pro život. Právě tato krev je pevným důvodem naděje, ba dokonce je základem absolutní jistoty, že z Božího úradku budoucí vítězství patří životu.⁷

Prvním a nejdůležitějším prvkem apoštolátu úcty k lidskému životu je společenství s Kristem, který je Evangelium života – skrze Eucharistii a pokání a prostřednictvím každodenní modlitby.

Rád bych se nyní zamyslel nad tématem evangelia života a nové evangelizace. Nejdříve se podíváme na jejich vztah, následně budeme uvažovat o konstitutivních prvcích evangelia života, zejména s ohledem na počátky života, a nakonec se zamyslíme nad hlavními prostředky jeho hlásání. Jádrem těchto reflexí bude encyklika papeže sv. Jana Pavla II. *Evangelium vitae*.

1 NOVÁ EVANGELIZACE A EVANGELIUM ŽIVOTA

Blahoslavený papež Pavel VI. 8. prosince 1975 povolal Církev k nové evangelizaci apoštolskou exhortací *Evangelii nuntiandi*, o evangelizaci v moderním světě. Evangelizaci popisoval jako „... nejhlubší poslání, které jí dal přímo její Mistr: Do celého světa! Všemu tvorstvu! Až do nejzazších končin země!“⁸ Nejdříve se věnuje úvaze o prvním hlásání Evangelia, které „... je určeno zvláště těm, kdo dosud nikdy neslyšeli o Kristově radostné zvěsti anebo dětem,⁹ a poté pokračuje:

Tento způsob je stejně nutný hlavně proto, že dnešní svět se často odkřesťanšťuje – i pro mnoho lidí, kteří sice byli pokřtěni, ale vůbec nežijí křesťansky, dále pro prosté lidi, kteří sice mají určitou víru, ale neznají dobře její základní pravdy; a konečně i pro

amoris vocationem consummet cuique homini propriam (cfr Gn 1, 27; 2, 18-24).“ EV, 429, n. 25. Český překlad: EVČes, č. 25.

⁷ „Ex eodem Christi sanguine hauriunt omnes homines vim, ut operam navent pro vita. Hic ipse sanguis spei est solidior causa, immo est fundamentum absolutae certitudinis ex Dei consilio vitae victoriam esse futuram.“ EV, 429, n. 25. Český překlad: EVČes, č. 25.

⁸ „...altissimum mentis instinctum in se excitat, qui ad eam proxime a divino Magistro proficiscitur, hisce verbis resonantibus: mundo universo! omni creaturae! usque ad ultimum terrae!“ Paulus PP. VI, Adhortatio Apostolica *Evangelii nuntiandi*, “De Evangelizatione in mundo huius temporis”, 8 Decembris 1975, *Acta Apostolicae Sedis* 68 (1976), 40, n. 50. [Dále jen EN] Český překlad: *Evangelii nuntiandi*. Apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia. (Zvon, České katolické nakladatelství: Praha, 1990), č. 50. [Dále jen ENČes.]

⁹ „...ad eos praesertim habetur, qui Bonum Iesu Nuntium numquam audierunt, aut pueris...“ EN, 40, n. 52. Český překlad: ENČes, č. 52.

vzdělance, kteří cítí potřebu poznat Krista jinak, než jak je tomu učili v dětství, i pro řadu dalších lidí.¹⁰

Stupeň sekularizace a odkřesťanštění, o němž s obavou mluvil papež Pavel VI. v roce 1975, narůstal exponenciálně také z důvodu závažného ochuzení, ba často i úplné absence adekvátní katecheze v Církvi za poslední čtyři desetiletí.

Svatý papež Jan Pavel II. usilovně poukazoval na rostoucí závažnost této situace. Celý jeho pontifikát by mohl být popravdě označen jako neúnavné volání, aby Církev rozeznala výzvu zůstat věrnou svému božskému poslání ve zcela sekularizované společnosti a odpovídat na tuto výzvu novou evangelizací. Nová evangelizace spočívá v šíření víry prostřednictvím kázání, katecheze a všech forem katolického vzdělávání; ve slavení víry ve svátostech a prostřednictvím modliteb a pobožností, jež jsou jakýmsi rozšířením svátostí, a v prožívání víry skrze pěstování ctností – a to vše jakoby poprvé, tedy s nasazením a energií prvních učedníků a prvních misionářů.

V posynodální apoštolské exhortaci *Christifideles laici*, „o povolání a poslání laiků v Církvi a ve světě,“ papež Jan Pavel II. popisoval současnou situaci Církve v čím dál sekularizovanějším světě, poznamenaném převládajícím a neustále se šířícím relativismem, jenž „podněcuje a hlasitě vyzývá k životu „jako by nebylo Boha“.“¹¹ Není tedy náhodou, že v *Evangelio vitae* mluví o kultuře smrti, jež tragicky poznamenává zcela sekularizovanou společnost; poukazuje na takový způsob života v nevědomosti o Bohu a o řádu, s nímž stvořil svět a především člověka. Píše:

Ve skutečnosti, žije-li člověk tak, „jako by Boha nebylo“, vzdaluje se nejen od tajemství Boha, ale i od tajemství samotného světa a svého vlastního života.¹²

Takováto situace podle něj „vede nezbytně k „praktickému materialismu“, ve kterém vzrůstá individualismus, utilitarismus a hedonismus,“¹³ a ve kterém člověk směňuje své vlastní bytí za materiální vlastnictví a požitky, odmítá utrpení jako nesmyslné a své tělo i sexualitu vnímá v otažitosti od své vlastní osoby.

¹⁰ „...cum crebro hodie eae invaluerint condiciones, quibus a lege christiana prorsus disceditur – plurimis hominibus, qui sacro quidem tincti sunt baptismate, sed extra quamvis formam vitae christianae degunt, plebi simpliciter, quae quandam possidet fidem, sed eius fundamenta vix cognoscit, viris studiis colentibus, qui opus sibi esse sentiunt, ut Iesum Christum agnoscant alia ratione sibi propositum quam institutione, quae puerili aetate tradi solet, necnon aliis multis.” EN, 40–41, n. 52. Český překlad: ENČes, č. 52.

¹¹ „!...inhiant ac proclamant ita esse vivendum «etsi Deus non daretur».” Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio Apostolica *Christifideles Laici*, “De vocatione et missione Laicorum in Ecclesia et in mundo,” 30 Decembris 1988, *Acta Apostolicae Sedis* 81 (1989), 454, no. 34. [Dále jen CL]. Český překlad: papež Jan Pavel II, Post-synodální apoštolská exhortace *Christifideles Laici*, 30. prosince 1988, „O povolání a poslání laiků v Církvi a ve světě” (Zvon – České katolické nakladatelství: Praha, 1996), č. 34. [Dále jen CLČes].

¹² „Vivens reapse «perinde ac si Deus non sit», non modo a Dei mysterio, verum etiam a mundi ipsius arcano suaeque vitae aberrat.” EV, 426, n. 22. Český překlad: EVČes, č. 22.

¹³ „...necessario ad *materialismum practicum* ducit, in quo individualismus, utilitarismus et hedonismus grassantur.” EV, 426, n. 23. Český překlad: EVČes, č. 23.

Důsledky pro hlásání evangelia života jsou zřejmé. Po shrnutí filosofického základu kultury smrti papež Jan Pavel II. dochází k tomuto působivému závěru:

V této materialistické perspektivě jsou *interpersonální vztahy co nejvíce omezeny*. Postiženy jsou především ženy, děti, nemocní a trpící, staří. Skutečné měřítko hodnoty člověka – vzájemná úcta, nezištnost a služba – je nahrazeno měřítkem výkonnosti, funkčnosti a prospěchu. Jedinec není posuzován podle toho, čím „je“, ale podle toho, co „má, dělá a dokáže“. Tak se uskutečňuje nadvláda silnějšího nad slabším.¹⁴

V dnešním světě jsme čím dále tím více svědky mocných ekonomických a politických skupin, které se snaží nám namluvit, že nově definují člověka, vztah mezi mužem a ženou, který bude zcela odlišný od pravdy o přirozenosti člověka, muže a ženy.

Pro nápravu této situace zcela sekularizované kultury, vyzývá svatý papež, je „nezbytně nutné obnovovat všude křesťanskou podstatu lidské společnosti.“¹⁵ Hned však dodává, že to bude možné jedině tehdy, když se Církev sama bude nově evangelizovat. Klíčovým pro chápání radikální sekularizace naší kultury je pochopení toho, jak dalece tato sekularizace pronikla také do života Církve samotné. Papež Jan Pavel II. píše:

To [obnova křesťanské podstaty lidské společnosti] však bude možné jen tehdy, jestliže se obnoví křesťanská podstata církevních obcí, které v těchto zemích a národech žijí.¹⁶

Papež Jan Pavel II. proto vybízel věřící laiky, aby dostáli své zvláštní odpovědnosti, totiž „vydávat svědectví o tom, že křesťanská víra dává jedinou a správnou odpověď – kterou všichni více nebo méně tuší a uznávají – na otázky a naděje, které dnes přináší život člověku i každé společnosti“¹⁷ Papež toto povolání ještě blíže upřesňuje, když říká, že naplnění této zodpovědnosti věřících laiků od nich vyžaduje snahu „překonat rozpor mezi evangeliem a jejich vlastním životem a dosáhnout v každodenním životě, v rodině, v práci a ve společnosti životní

¹⁴ „In materialistico ambitu hucusque proposito, *inter personas necessitudines magnam imminutionem experiuntur*. Detrimentum primi accipiunt mulier, puer, aegrotus vel patiens, senex. Iudicium dignitatis personalis proprium – scilicet observantiae, gratuitatis et servitii – substituitur efficientiae, functionalitatis utilitatisque iudicio: alter aestimatur non prout sic «est», sed prout aliquid «habet, facit et efficit». De dominatu agitur fortioris in debiliorem.” EV, 427, n. 23. English translation: EVEng, p. 42, no. 23. The English translation has been slightly modified by the Author.

¹⁵ „...consortium humanum spiritu christiano ubique denuo imbuendum est.” CL, 455, no. 34. Český překlad: CLČes, č. 34.

¹⁶ „Id [consortium humanum spiritu christiano imbuendum] tamen possibile erit, si *christianus communitatum ipsarum ecclesiarum contextus*, quae his in regionibus et nationibus degunt, *renovetur*.” CL, 455, no. 34. Český překlad: CLČes, č. 34.

¹⁷ „...testari quomodo christiana fides responsum constituat unice plene validum, ab omnibus plus minusve conscie agnitum et invocatum, ad quaestiones et expectationes, quas vita ipsa homini et societatibus imponit singulis.” CL, 455, no. 34. Český překlad: CLČes, č. 34.

jednoty, která nalezne v evangeliu svou inspiraci a sílu k plnému uskutečnění.¹⁸ V naší době se musíme obzvláště dovolávat pomoci milosti Boží, abychom překonali to, v čem se náš život odklání od Evangelia, zejména pokud jde o samotné jádro Evangelia: ochranu a podporu lidského života.

2 ÚSTŘEDNÍ PRVKY EVANGELIA ŽIVOTA

Jaké jsou ústřední prvky evangelia života, které je Církev povolána učit, slavit a žít vzhledem k nárokům nové evangelizace?

2.1 Přirozený mravní zákon

Prvním základním prvkem je pravda o nedotknutelnosti nevinného lidského života zapsaná do každého lidského srdce. Jinými slovy, je to přirozený mravní zákon, jehož prvním požadavkem je ochrana a podpora lidského života.¹⁹ V samotném úvodu encykliky *Evangelium vitae* papež Jan Pavel II. jasně rozlišil vztah mezi učením Církve o lidském životě a mravním zákonu, který lze poznat rozumem:

Církev ví, že tato Radostná zvěst o životě, která jí byla svěřena od Pána, nachází ohlas v nitru jednoho každého člověka, ať už věří nebo ne, protože mu podivuhodným způsobem odpovídá tím, že jeho očekávání nekonečným způsobem převyšuje. Naprosto každý člověk je totiž schopen, i přes všechny nesnáze a pochybnosti, má-li srdce otevřené pro pravdu a dobro, ve světle vlastního rozumu a s tajemnou pomocí milosti dojít k poznání pravdy a rozeznat dobro, které je vepsáno jako přirozený zákon v jeho srdci (srov. Řím 2,14–15), že totiž život člověka je posvátný a dobrý od samotného jeho počátku až do naprostého konce a každá lidská bytost má právo, aby toto své základní dobro chápala jako něco, co musí být s nejvyšším úsilím ochraňováno. Na uznání tohoto práva lidí je založena společnost i politické soužití.²⁰

Jaký je tedy vztah mezi přirozeným mravním zákonem a mravní naukou Církve? Zatímco ve stvoření Bůh prvně odhalil každému lidskému srdci pravdu o lidském životě, tuto pravdu dokonale zjevil ve vši nádheře ve vykupitelském Vtělení svého jednorozného Syna. Ba co víc, příchod Boha Syna na svět jako člověka, jeho

¹⁸ „...hiatum inter Evangelium et vitam in seipsis superare valeant, in quotidianis familiae navitatibus, in labore et in societate unitatem vitae componentes, quae in Evangelio lucem et vim pro sua plena invenit adimpletione.” CL, p. 455, no. 34. Český překlad: CLČes, č. 34.

¹⁹ Srov. Sv. Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae*, I-IIae, q. 94, art. 2.

²⁰ „Novit Ecclesia illud *Evangelium vitae* sibi a Domino suo commendatum intus resonare permovereque unumquemque hominem sive credit sive non, quandoquidem admirabili modo ei respondet, dum eius simul expectationes infinita quadam ratione excedit. Valet enim quilibet homo, inter difficultates licet ac dubitationes, ad veritatem tamen ex animo apertus adque bonitatem, adiutus rationis ipsius lumine et arcana gratiae impulsione, pervenire eo quidem usque ut legem naturalem in corde inscriptam (cfr *Rom* 2, 14–15) agnoscat, sacrum vitae humanae bonum a primis initiis ad finem ipsum, necnon ius cuiusque adserat hominis ut hoc suum principale bonum summopere observatum videat. In eiusdem ideo iuris agnitione hominum nititur consortio ipsaque politica communitas.” EV, 402, n. 2. Český překlad: EVČes, č. 2.

spásné utrpení, smrt, zmrtvýchvstání a nanebevstoupení a jeho přetrvávající přítomnost v Církvi skrze vyjití Ducha Svatého dává lidstvu milost žít plně v souladu s pravdou. Papež Jan Pavel II. vysvětluje:

Člověku je tedy dána možnost, aby ze slov, skutků i samotné osoby Ježíše „mohl poznat“ *veškerou pravdu* o hodnotě lidského života; a z tohoto zdroje zvláštním způsobem vyvěrá schopnost tuto pravdu uskutečňovat (srov. Jan 3,21), to jest přijímat a zásadně plnit úkol milovat lidský život, sloužit mu, chránit ho a rozvíjet. V Kristu je totiž dokonale zvěstována a plně předávána ona *Radostná zvěst o životě*, která byla obsažena již ve zjevení Starého zákona a která je svým způsobem vepsána v hloubi srdce každého člověka, zaznívá „od počátku“, tzn. od samotného stvoření, v morálním svědomí každého jedince, takže lidská mysl, není-li spoutána hříchem, může tuto zvěst v jejích základních rysech také pochopit.²¹

Lidské svědomí, není-li narušeno hlubokým zmatením a omylem, přirozeně uznává nedotknutelnou důstojnost každého lidského života a vyžaduje, aby byl chráněn a prosazován.

2.2 Přirozený mravní zákon a svědomí

Správné chápání svědomí je nedílně spjato s uvažováním o přirození mravním zákonu. Papež Jan Pavel II. ukazuje záměr své encykliky tím, že klade zvláštní důraz na vztah mezi evangeliem života a svědomím:

toužíme znovu *zdůraznit a vyhlásit Radostnou zvěst o životě*, tento jas pravdy ozařující svědomí, jasné světlo, které uzdravuje temná místa, nevýčerpatelný zdroj jistoty a síly, který nás stále povzbuzuje, abychom vždy vycházeli vstříc výzvám, se kterými se setkáváme na své cestě.²²

Zamýšlí se nad situací svědomí, které „je dnes vystaveno, a to i díky vlivu hromadných sdělovacích prostředků, *velmi těžkému a smrtelnému* nebezpečí: totiž

²¹ „Ideo ex verbo, ex operibus, ex ipsa Iesu persona facultas tribuitur homini ut *omnem veritatem* de humanae vitae bono «cognoscere possit»; et ex illo «fonte» peculiari modo provenit facultas adamussim talem veritatem faciendi (cfr *Io* 3, 21), id est, suscipiendi necnon funditus exsequendi officium vitam humanam amandi, ei serviendi, eamque tuendi et promovendi. In Christo enim absolute nuntiatur et plene traditur illud *Evangelium vitae* quod iam traditum in revelatione Veteris Testamenti, immo scriptum quodam modo in ipso corde cuiusque hominis et mulieris, in unaquaque conscientia morali resonat «ab initio», hoc est ab ipsa creatione, ita ut, adversis peccati vinculis non officientibus, *suis in essentialibus rationibus humana quoque mente percipi possit*.” EV, 434, n. 29. Český překlad: EVČes, č. 29.

²² „...iterum *Evangelium vitae* ponderare cupimus atque enuntiare, quod veritatis splendor est conscientias irradians, praeclarum lumen sanans obscuratum prospectum, fons firmitudinis ac fortitudinis inexhaustus nos hortans ut novis semper obviis procedamus nostro in itinere occurrentibus provocationibus.” EV, 407, n. 6. Český překlad: EVČes, č. 6.

směšování dobra a zla, což se týká i onoho základního práva na život.“²³ Nezapomíná varovat před závažností této situace:

Když svědomí, vnitřní světlo duše (srov. Mt 6,22–23), říká, že „dobro je zlo a zlo je dobro“ (Iz 5,20), znamená to, že jsme již došli na nebezpečné scestí a do nejtemnější morální slepoty.²⁴

Současně však už jen samotná existence svědomí dává naději na proměnu takové situace, jak píše papež Jan Pavel II.:

Avšak ani tato situace ani pokusy umlčet Boží hlas nemohou uzavřít nitro člověka před tím, co zaznívá v jeho svědomí: a právě z nejniternější svatyně svědomí může vzejít nová cesta lásky, která bude otevřena přijímání lidského života a ochotě sloužit mu.²⁵

Odhlédneme-li od převládajícího zmatení a pomýlení týkajícího se základní pravdy o nedotknutelné důstojnosti lidského života, evangelium života vždy odpovídá nehlubší touze člověka znát a žít pravdu v lásce.

Je to právě svědomí, hlas Boží promlouvající k duším, jež je, slovy blahoslaveného kardinála Johna Henryho Newmana, „prvním ze všech náměstků Krista“.²⁶ Jako takové je svědomí vždy naladěno na Krista samého, který je instruuje a informuje prostřednictvím svého náměstka, římského biskupa, a biskupy ve společenství s papežem. Blahosavený kardinál Newman poznamenává, že svědomí „je poslem toho, jenž, skrze přirozenost i milost, k nám promlouvá spoza závoje, a učí a vede nás svými zástupci.“²⁷

Dnes si musíme dávat pozor na falešné chápání svědomí, které by ve skutečnosti svědomí zneužilo k ospravedlnění hříšného jednání. Svědomí nestaví jednotlivce každého zvlášť jako arbitra toho, co je správné a dobré, ale naopak sjednocuje je v cestě za jedinou pravdou, naším Pánem Ježíšem Kristem, který je jediným arbitrem/garantem dobrého a správného, tak aby jejich myšlenky, slova a činy uskutečňovaly tuto pravdu. Někdy je při propagování mylného subjektivního chápání svědomí dokonce zneužíván text bl. kardinála Newmana. Papež Benedikt XVI. na toto zneužití upozornil, když mluvil o Newmanově koncepci svědomí:

²³ „...etiam ob instrumentorum socialis communicationis praepotentes virtutes, *pergravi mortiferoque* periculo hodie subditur: *permixtionis* scilicet *boni malique*, quod attinet ad idem fundamentale vitae ius.” EV, 427, n. 24. Český překlad: EVČes, č. 24.

²⁴ „Cum conscientia, lucens scilicet animae oculus (cfr Mt 6, 22-23), dicit «malum bonum et bonum malum» (Is 5, 20), iter persollicitae depravationis et caliginosissimae moralis caecitatis iam est ingressa.” EV, 428, n. 24. Český překlad: EVČes, č. 24.

²⁵ „Verum condiciones et conatus ad silentium iniungendum Domini vocem includere non valent quae in cuiusque hominis conscientia insonat: hoc ipso ex intimo conscientiae sacrario novum amoris iter explicari potest, ad vitam humanam accipiendam et ministrandam.” EV, 428, n. 24. Český překlad: EVČes, č. 24.

²⁶ John Henry Cardinal Newman, „Letter to the Duke of Norfolk,” V, in *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching* II, (London: Longmans Green, 1885), p. 248. Citováno v *Katechismu Katolické Církve*, č. 1778.

²⁷ *Tamtéž*, s. 248.

Na podporu tvrzení, že Newmanův koncept svědomí je totožný s moderním subjektivistickým chápáním, lidé často citují dopis, v němž řekl, že pokud by měl pronášet přípitek, připíjel by nejprve na svědomí a pak na papeže. V tomto výroku však pojem svědomí nevyjadřuje poslední povinnost vůči subjektivnímu tušení. Je to výraz dosažitelnosti a závazné moci pravdy. A ta má primát. Papeži tedy může být věnován druhý přípitek, protože úkolem papeže je vznášet požadavek poslušnosti vůči pravdě.²⁸

Jinými slovy, nemůže existovat protiklad mezi tím, co po nás žádá svědomí a co po nás žádají pravdy víry, které hlásá Svätý otec. Svědomí nás vede k stále hlubšímu chápání pravdy a přihnutí k ní v myšlenkách, slovech a činech.

Hlásání evangelia života by se tedy mělo vyznačovat hlubokou důvěrou v lidské srdce, do něhož byl vepsán mravní zákon. Současně však musí být připraveno vyvracet falešné chápání, že bezpodmínečný respekt vůči nedotknutelné důstojnosti nevinného lidského života je pouhou konfesní záležitostí, a ukazovat, že tvoří nejvládnější základ společného dobra.

2.3 Neporušitelná důstojnost nevinného lidského života

Poté, co papež Jan Pavel II. jasně představil přirozený mravní zákon a jeho vztah ke katolické nauce, pronesl tři autoritativní prohlášení o obsahu mravního zákona ve vztahu k evangeliu života. První prohlášení zní:

Proto my, s autoritou, kterou Kristus přenesl na Petra a jeho nástupce, ve spojení s biskupy církve katolické, *potvrzujeme, že přímé a úmyslné zabít nevinného člověka je vždy aktem zcela nemorálním*. Toto učení, jehož kořeny tkví až v onom nepsaném zákoně, který může ve světle vlastního rozumu každý člověk najít ve svém srdci (srov. Řím 2,14–15), je dále potvrzeno učením Písma svatého, doporučeno církevní tradicí a všeobecně rozšířeno řádným učitelským úřadem církve.²⁹

²⁸ „Per poter asserire l'identità tra il concetto che Newman aveva della coscienza e la moderna comprensione soggettiva della coscienza, si ama far riferimento alla sua parola secondo cui egli – nel caso avesse dovuto fare un brindisi – avrebbe brindato prima alla coscienza e poi al Papa. Ma in questa affermazione, «coscienza» non significa l'ultima obbligatorietà dell'intuizione soggettiva. È espressione dell'accessibilità e della forza vincolante della verità: in ciò si fonda il suo primato. Al Papa può essere dedicato il secondo brindisi, perché è compito suo esigere l'obbedienza nei confronti della verità.” Benedictus PP. XVI, Allocutio, “Omina Nativitatis novique Anni Curiae Romanae significatur”, 20 Decembris 2010, *Acta Apostolicae Sedis* 103 (2011), 40–41. Anglický překlad: Papež Benedikt XVI., „Vánoční pozdrav Benedikta XVI. kolegiu kardinálů a římské kurii: Odhodlaně ve víře a v konání dobra,“ *L'Osservatore Romano*, týdenní vydání v angličtině, 22.–29. prosince 2010, str. 14.

²⁹ „Quapropter Nos auctoritate usi Petro eiusque Successoribus a Cristo collata, coniuncti cum Ecclesiae catholicae Episcopis, *confirmamus directam voluntariamque hominis innocentis interfectionem graviter inhonestam esse semper*. Doctrina haec, cuius innituntur radices illa in non scripta lege quam, praeunte rationis lumine, quivis homo suo reperit in animo (cfr Rom 2, 14-15), inculcatur denuo Sacris in Litteris, Ecclesiae Traditione commendatur atque ordinario e universali Magisterio explanatur.” EV, 465, n. 57. Český překlad: EVČes, č. 57

Papež Jan Pavel II takto uvedl trvalou nauku Církve týkající se neporušitelné důstojnosti nevinného lidského života, a ozřejmil tím, že vědomé a dobrovolné rozhodnutí zbavit nevinného člověka jeho života je z morálního hlediska vždy a všude zlem a „nemůže být dovoleno ani jako cíl nebo prostředek k dosažení dobra“.³⁰ Takový akt představuje, slovy papeže Jana Pavla II., „závažné neuposlechnutí morálního zákona, a dokonce samého Boha, který je jeho původcem a strážcem; odporuje totiž základní ctnosti spravedlnosti a lásky.“³¹

2.4 Zničení nevinného lidského života a úmyslný potrat

Další dvě autoritativní prohlášení jsou aplikacemi prvního. Druhé prohlášení uplatňuje pravdu o neporušitelné důstojnosti nevinného lidského života na otázku úmyslného potratu. Papež Jan Pavel II. deklaruje:

Proto i my, z moci autority, která byla od Krista přenesena na Petra a jeho nástupce, ve společenství s biskupy, kteří často potrat odsoudili a svůj názor jednomyslně vyjádřili (...) *vyhlašujeme, že úmyslný potrat, ať již je sám cílem nebo pouze prostředkem, je vždy závažným morálním přestupkem, neboť představuje záměrné zabití nevinného člověka.* Tato nauka se opírá o přirozený Boží zákon, dále o psané Boží slovo, je předávána církevní tradicí a hlášána všeobecným učitelským úřadem církve.³²

Ačkoli nám čas nedovoluje dotknout se řady mravních otázek přímo spjatých s úmyslným potratem, papež Jan Pavel II. jasně říká, že takové postupy, jako jsou pokusy na lidských embryích a selektivní, takzvané „eugenické“ potraty využívající prenatální diagnostické metody jsou vždy a všude zlem.³³

2.5 Zničení nevinného lidského života a eutanázie

Třetí autoritativní výrok aplikuje pravdu o neporušitelné důstojnosti nevinného lidského života na problematiku eutanázie. Poté, co odlišil „činnost nebo opomenutí, které ve své podstatě a záměru působí smrt, aby tak byla odstraněna bolest“³⁴ od „rozhodnutí, kterým se odmítá tzv. ‚vehementní terapie‘, totiž takové léčebné

³⁰ „...nec potest licitum haberi umquam nec uti finis neque ut via ab bonum propositum.“ EV, 465, n. 57. Český překlad: EVČes, č. 57.

³¹ „Gravis namque inobedientia est morali legi, immo ipsi Deo eius auctori ac vindici; primariae praeterea virtuti iustitiae contradicit et caritatis.“ EV, 465, n. 57. Český překlad: EVČes, č. 57.

³² „Auctoritate proinde utentes Nos a Christo Beato Petro eiusque Successoribus collata, consentientes cum Episcopis qui abortum crebrius respuerunt quique ... licet per orbem disseminati una mente tamen de hac ipsa concinuerunt doctrina – *declaramus abortum recta via procuratum, sive ut finem intentum seu ut instrumentum, semper gravem prae se ferre ordinis moralis turbationem*, quippe qui deliberata existat innocentis hominis occisio. Haec doctrina naturali innitur lege Dei que scripto Verbo, transmittitur Ecclesiae Traditione atque ab ordinario et universali Magisterio exponitur.“ EV, 472, n. 62. Český překlad: EVČes, č. 62.

³³ Srov. EV, č. 63.

³⁴ „...actio vel omissio quae suapte natura et consilio mentis mortem affert ut hoc modo omnis dolor removeatur.“ EV, 475, n. 65. Český překlad: EVČes, č. 65.

postupy, které již neodpovídají stavu nemocného, protože nejsou úměrné dosažitelným výsledkům, nebo dokonce jsou zátěží pro nemocného i jeho rodinu,“³⁵ papež Jan Pavel II. prohlásil:

Při tomto náležitém rozlišování ve shodě s učitelským úřadem našich předchůdců a ve společenství s biskupy katolické církve znovu prohlašujeme, že *eutanázie je těžké porušení Božího zákona*, protože je to vědomé zabití lidské osoby, které je morálně nepřijatelné. Toto učení se opírá o přirozený zákon a napsané slovo Boží, je předáváno církevní tradicí a hlášáno řádným a všeobecným učitelským úřadem církve.³⁶

Náš společný čas nám dnes nedovoluje hlouběji se zamýšlet nad morálními problémy přímo spjatými s eutanazií, kupříkladu tzv. asistované sebevraždy, kterou papež Jan Pavel II. dále rozebírá.³⁷

3 HLAVNÍ PROSTŘEDKY HLÁSÁNÍ EVANGELIA ŽIVOTA

Jaké jsou tedy hlavní prostředky pro hlásání evangelia života? Primárním místem hlásání evangelia života je rodina, v níž jsou děti svědky evangelia ve vztahu jejich rodičů navzájem mezi sebou i k nim samotným. Toto svědectví se netýká jen počátků lidského života, správného chápání a prožívání lidské sexuality, ale také konce života v přijetí utrpení jako způsobu bezpomínečné lásky k bližím, v souladu s naukou našeho Pána, již svatý Pavel mistrovsky vyjádřil v první kapitole listu Kolosanům.³⁸

Evangelium života je také nedílnou součástí duchovního života v rodinném středu. Jestliže rodiče a děti společně pozvedají svá srdce k slavnému probodenému Srdci Ježíšovu v eucharistické oběti, jsou očišťováni a posilováni, aby mohli prožívat Kristovu čistou a nesobeckou lásku ve vzájemných vztazích. Papež Jan Pavel II. píše:

Jakožto duchovní bohoslužba, která je Bohu milá (srov. Řím 12,1), má se slavení *evangelia života* uskutečňovat především v každodenním životě, kde se projevuje láskou k druhým a darováním sebe sama. V tomto duchu se naše existence stane opravdovým a uvědomělým přijetím daru života a upřímnou a vděčnou chválou Boha, který nám takový dar udělil. To se již uskutečňuje v mnoha náznamech darování, často

³⁵ „...consilium illud, quo quis tractionem reiciat sic dictam *«vehementiam therapeuticam»*, aliquos nempe medicos interventus non amplius aegrotantis statui congruentes, quia impares iam sunt iis effectibus quos sperari liceret vel etiam quia nimis omnino ipsi aegroto eiusque familiae molesti.” EV, 475, n. 65. Český překlad: EVČes, č. 65.

³⁶ „His rite interpositis distinctionibus, Magisterium Nos Decessorum Nostrorum iterantes atque in communione cum catholicae Ecclesiae Episcopis *confirmamus euthanasiam gravem divinae Legis esse violationem*, quatenus est conscia necatio personae humanae, quae moraliter probari non potest. Haec doctrina lege naturali atque Verbo Dei scripto adnexa, Ecclesiae Traditione traducitur atque Magisterio ordinario et universali explicatur.” EV, 477, n. 65. Český překlad: EVČes, č. 65.

³⁷ Srov. EV, č. 66.

³⁸ Srov. Kol 1, 24.

nepozorovaného a skrytého, jehož účastníky jsou muži i ženy, děti i dospělí, mládež i starci, zdraví i nemocní.³⁹

V článku 92 encykliky *Evangelium vitae* se papež Jan Pavel II. obsáhle zabývá „rozhodující zodpovědností rodiny“ za šíření evangelia života.⁴⁰ Obšírně popisuje kritickou úlohu, již rodina sehrává nejen tím, že učí, jaké přijetí přísluší novému lidskému životu, ale také tím, že je jí dána povinnost učit smyslu utrpení a smrti. „Rodina je povolána k tomu, aby plnila svou speciální úlohu v celém rozmezí života, od narození až do smrti.“⁴¹

Papež Jan Pavel II. cituje ze svého kázání při příležitosti blahorečení svaté Gianny Beretty Mollové, hrdinské apoštolky života v naší době, v němž svou pozornost soustředil zvláště na „obětavost všech statečných matek, které se bezpodmínečně obětují své rodině, v bolesti rodí své děti a jsou ochotny podstoupit jakoukoliv námahu, jakoukoliv oběť, aby jim poskytl to, co v sobě nesou nejlepšího“.⁴² Aniž by tím byla jakkoli umenšena důstojnost manžela a otce v rodině, evangelium života v dnešní době vyžaduje nové pochopení a žité ocenění křesťanských žen a matek.

Ve své encyklice papež Jan Pavel II. věnuje zvláštní pozornost „jedinečné a rozhodující“ roli žen v nové evangelizaci, a tedy také v hlásání evangelia života.⁴³ Uvádí:

Jejich úkolem je rozvinout tzv. „nový feminismus“, který by byl schopen rozpoznat a vyjádřit opravdovou podstatu ženství ve všech projevech života společnosti a odmítnout zároveň pokusy napodobit příklady „kultury v převaze mužské“, aby tak byla skutečně odstraněna jakákoliv diskriminace, násilí a zneužívání.⁴⁴

V rámci úvah o mateřství pak také říká:

³⁹ „In ratione spiritalis cultus Deo grati (cfr *Rom* 12, 1), Evangelii vitae celebratio suam postulat effectum praesertim in cotidiana existentia, quae in caritate erga alios agitur atque sui ipsius oblatione. Hac ratione tota nostra existentia fiet vera et officii conscia acceptio doni vitae atque sincera grataque laus in Deum qui nobis talem tribuit donationem. Quod iam accidit plurimis in signis donationis, modestae saepe et absconditae, quae primos exhibent actores viros et mulieres, parvulos et adultos, iuvenes et seniors, sanos et aegrotos.“ EV, 498, n. 86. Český překlad: EVČes, č. 86.

⁴⁰ „...decretoria ... responsalitas.“ EV, 505, n. 92. Český překlad: EVČes, č. 92.

⁴¹ „Familia provocatur per totum vitae ipsius sodalium spatium, ab oriente vita ad mortem.“ EV, 506, n. 92. Český překlad: EVČes, č. 92.

⁴² „... «omnium matrum fortium, quae suae familiae sine condicione se dedunt, quae in dolore pariunt filios suos, quaeque expeditae sunt ad quemlibet laborem aggrediendum, ad quodlibet sacrificium obeundum, ut eis referant quidquid optimum in se custodiant».“ EV, 498, n. 86. Český překlad: EVČes, č. 86.

⁴³ „... prorsus singulare fortasse et decretorium...“ EV, 514, n. 99. Český překlad: EVČes, č. 99.

⁴⁴ „... ipsarum enim est promovere «novum feminismum» qui agnoscere valeat et proferre veram indolem femininam in quolibet convictus civilis gestu, quin in temptationem incurratur imitandi exemplaria «cultus nimii virilitatis», dum opera datur, ut omnino quodvis genus amoveatur discriminationis violentiae et abusus.“ EV, 514, n. 99. Český překlad: EVČes, č. 99.

Matka totiž přijímá a nosí v sobě druhého člověka, umožňuje mu v sobě růst a dává mu prostor ve svém nitru, přičemž plně respektuje jeho odlišnost. Tak žena sama chápe a učí i ostatní, že lidský vztah je teprve tehdy autentický, když se otevírá pro přijetí druhého, respektuje a miluje jeho osobnost pro onu důstojnost, kterou jí dává sama skutečnost, že je člověkem, a nikoliv z nějakých jiných důvodů, jako např. pro majetek, sílu, inteligenci, krásu či zdraví. To je ten největší přínos, který církev i lidstvo od ženy očekávají. Je to zároveň nezbytný předpoklad pro přípravu autentické kulturní přeměny.⁴⁵

Je zřejmé, že nová evangelizace v oblasti neporušitelné důstojnosti nevinného lidského života od okamžiku početí až po okamžik přirozené smrti závisí na novém hlásání pravdy o ženě a mateřství.⁴⁶

Nová evangelizace jasně poukazuje na vztah mezi praktikováním ctností čistoty, cudnosti a studu, tedy prožíváním pravdy o lidské sexualitě a lidském životě, a mezi

⁴⁵ „Mater enim excipit secumque fert alterum, ei modum intra se crescendo largitur, spatium tribuit illi ipsum veneratione prosequens in ipsius alteritate. Ita mulier percipit et docet humanum consortium solummodo authenticum esse cum aperitur ad receptionem alterius personae, agnitae et dilectae ob dignitatem quae illi provenit ex eo quod est persona, non vero aliis de causis, uti sunt: commoditas, robur, intelligentia, pulchritudo, valetudo. Hoc est enim praecipuum adiumentum quod Ecclesia humanumque genus a mulieribus expectant. Haec necessaria est ad authenticam conversionem culturalem praeparatio.” EV, 515, n. 99. Český překlad: EVČes, č. 99.

⁴⁶ Na konci odstavce č. 99 *Evangelium vitae* papež Jan Pavel II. věnuje „zvláštní úvahu ženám, které prodělaly potrat”. Bere v úvahu komplexnost faktorů, jež vedou k rozhodnutí podstoupit potrat, závažnost zla obsaženého v tomto aktu, stejně jako trvalou „ránu”, kterou tento čin zanechává v srdci. Papež vybízí tyto ženy k naději, k upřímnému uznání toho, co vykonaly, a svěření se v důvěře Božímu milosrdenství, zejména prostřednictvím svátosti pokání. Připomněl jim, že se mohou stát jedněmi z „nejvýmluvnějších zastánců práva všech lidí na život”. O potraceném dítěti napsal, podle anglického textu na vatikánské internetové stránce: „Těmž Otcí a jeho milosrdenství můžete v jisté naději svěřit své dítě.” Latinský text zní: “Infantem autem vestrum potestis Eidem Patri Eiusque misericordiae cum spe committere.” (EV, 515, n. 99). Anglický překlad ke slovu „naděje” přidává ještě kvalifikátor „jisté”, který se v latinském textu nenachází. Latinský text význam „naděje” v tomto kontextu nevysvětluje. (Tato věta se v českém překladu nenachází. Pozn. překl.)

V edici latinského originálu vydaného v roce 1995 Libreria Editrice Vaticana se nachází odlišný a problematický text tohoto znění: Tunc percipietis nihil perissee et licebit vobis etiam ab infante vestro veniam petere, qui nunc in Domino vivit.” (Ioannis Pauli PP II, Litterae encyclicae «*Evangelium vitae*», [Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1995], p. 123, n. 99). Tentýž text se nachází i v anglickém vydání *Evangelium vitae* vydaném rovněž Libreria Editrice Vaticana. (Z těchto zdrojů patrně čerpá i české vydání použité v tomto překladu. Pozn. překl.) Text zní: Tehdy pochopíte, že nic není ztraceno a že můžete žádat odpuštění i od vašeho dítěte, které nyní žije u Boha.” (EVČes, č. 99.) Tento text je velmi problematický, neboť se zdá, jakoby deklaroval skutečnost, že tyto děti dosahují blaženého patření, což však nemá žádnou oporu v církevní tradici. Zatímco Katechismus katolické církve v č. 1261 říká: „Co se týká dětí, které zemřely bez křtu, Církev nemůže nic jiného, než je svěřit Božímu milosrdenství, jak to také dělá při pohřebních obřadech za ně,” dříve však uvádí v KKC 1257: Církev nezná kromě křtu jiný prostředek, aby zajistila vstup do věčné blaženosti; proto se varuje toho, aby zanedbávala posláná, přijatá od Pána, dát se znovuzrodit „z vody a Ducha” všem těm, kteří mohou být pokřtěni.”

spravedlností. Úcta k lidskému životu je hluboce propojena s úctou k integritě manželství a rodiny. Útok na nevinný a bezbranný život nenarozených má svůj původ v mylném pohledu na lidskou sexualitu, který se pokouší mechanickými nebo chemickými prostředky eliminovat plodnost manželského aktu. Omyl spočívá v přesvědčení, že uměle pozměněný akt si zachovává svou integritu, v přesvědčení, že tento akt je nadále sjednocující a láskyplný, ačkoliv je plodná podstata radikálně narušena. Ve skutečnosti totiž nemůže jít o sjednocující akt, neboť jeden nebo oba partneři zadržují důležitou část daru sebe sama, jenž je podstatou manželského spojení. Tato takzvaná „antikoncepční mentalita“ stojí v bytostném protikladu vůči životu. Mnoho forem toho, co bývá nazýváno antikoncepcí, je ve skutečnosti abortivem, tedy něčím, co ničí život, který již byl počat, již začal.

Zmanipulování manželského aktu, jak odvážně upozornil již papež Pavel VI., vedlo k mnoha formám násilí proti manželství a rodinnému životu.⁴⁷ Následkem rozšíření antikoncepční mentality, zejména mezi mladými, se již na lidskou sexualitu napohlíží jako na dar od Boha, který spojuje muže a ženu poutem celoživotní, věrné lásky, završený darem nového lidského života, ale pouze jako na nástroj osobního uspokojení.⁴⁸ Jakmile není pohlavní spojení vnímáno jako plodné ze své podstaty, lidská sexualita je zneužívána způsoby, jež jsou hluboce škodlivé a destruktivní pro jednotlivce i celou společnost. Stačí jen pomyslet na devastaci, kterou denně do světa přináší multimiliardový pornografický průmysl. Základem pro proměnu západní kultury je hlásání pravdy o manželském spojení v její plnosti a náprava antikoncepčního smýšlení, jež se bojí jak života, tak i plodnosti.

Evangelium vitae poukazuje na mnoho dalších aktérů a způsobů šíření evangelia života. Jsou jimi například pracovníci ve zdravotnictví, dobrovolníci, vychovatelé, občanští představitelé a zákonodárci, nemocnice, kliniky, katolické školy a univerzity a další instituce a služby, jež mohou pomáhat jednotlivcům a rodinám prožívat plnost pravdy evangelia života.⁴⁹ Žel, čas nám nedovoluje zabývat se všemi do hloubky. Rád bych se však blíže podíval alespoň na dvě z těchto skupin.

Pro šíření úcty vůči neporušitelné důstojnosti nevinného lidského života musí být zvláštní pozornost věnována zákonům, jež řídí život společnosti. Ačkoli nejdůležitějším způsobem nové evangelizace je proměna srdcí, katolíci a všichni lidé dobré vůle musejí pečovat o prosazování zákonů, které budou chránit důstojnost lidského života. Nelze tedy ignorovat nenahraditelnou roli, již v naší kultuře hrají zákony. Papež Jan Pavel II. poznamenává:

I když zákony nejsou jediným nástrojem, kterým lze bránit lidský život, přece mají největší a často také nejzávažnější význam, protože formují myšlení a chování člověka. Znovu opakujeme: norma, která porušuje přirozený zákon týkající se života jakéhokoliv nevinného člověka, je nespravedlivá, a proto nemůže mít platnost zákona. Proto znovu zdůrazňujeme naši výzvu ke všem politikům, aby nevyhlašovali zákony,

⁴⁷ Srov. Paulus PP. VI, *Litterae encyclicae Humanae vitae*, “De propagatione humanae prolis recte ordinanda”, 25. července 1968, *Acta Apostolicae Sedis* 60 (1968), 493–494, n. 17.

⁴⁸ Srov. EV, 414–415, n. 13; and 511–512, n. 97.

⁴⁹ Srov. EV, 499–505, nn. 87–91.

ktelé nedbají na důstojnost lidské osoby a tím ohrožují základy samotného občanského soužití.⁵⁰

V tomto ohledu je pro šíření povědomí o nutnosti ochrany lidského života nezbytné zapojení do politického života.

Již ve své apoštolské exhortaci *Familiaris consortio* papež Jan Pavel II. prohlásil:

Společenský úkol rodiny se má projevovat také v jednání politickém. To znamená, že rodiny se musí jako první zasazovat o to, aby státní zákony a nařízení nejen nezkracovaly práva a povinnosti rodiny, nýbrž aby je pozitivně podporovaly a obhajovaly. V tomto smyslu si mají být rodiny stále více vědomy toho, že v první řadě se musí ony samy chopit iniciativy v oboru takzvané „rodinné politiky“. Mají na sebe převzít odpovědnost za proměnu společnosti. Jinak budou rodiny první obětí onoho zla, které jim předtím bylo lhotejně.⁵¹

Svatý otec zopakoval stejné povzbuzení rodinám také v *Evangelii vitae*.⁵²

Zadruhé bych rád zdůraznil důležitost rozvíjení a podporování médií, která by byla skutečně pro život a pro rodinu, a stejně tak organizování a udržování manifestací pro podporu neporušitelné důstojnosti nevinného lidského života a celistvosti rodiny. Kultura smrti se šíří z velké části kvůli nezájmu a nedostatečné informovanosti veřejnosti. Navíc dokonale „galvanizovaná“ agenda mainstreamových prostředků hromadné komunikace zaměřená proti životu a proti rodině, mate a ničí mysl i srdce a otupuje svědomí vůči zákonu, jenž Bůh vepsal do každého lidského srdce.

Papež Jan Pavel II. napsal:

To, co je nejdříve zapotřebí, je všeobecné probuzení svědomí a společné morální úsilí, které by byly schopny uvést ve skutek mocnou kampaň na ochranu života. Novou

⁵⁰ „Tametsi leges non unicum sunt instrumentum, quo vita humana defendatur, partes tamen magni momenti explicant, immo prae graves aliquando, in cuiusdam mentis consuetudinisque protectione. Iterum dicimus: norma quae naturalem legem violat ad vitam cuiusdam innocentis pertinentem, est iniusta ideoque legis momentum habere non potest. Quam ob rem fortiter iteramus exhortationem Nostram ad omnes viros politicos ne promulgent leges quae, personae dignitatem neglegentes, funditus ipsam civilem convictionem extenuent.“ EV, 503–504, n. 90. Český překlad: EVČes, č. 90.

⁵¹ „Sociale familiae munus etiam ratione politici interventus est procurandum: familias nempe eniti oportet imprimis ut leges institutionesque Civitatis non modo non laedant, verum fulciant ac defendant firmo modo iura familiae necnon officia. Ita profecto familiae magis consciae debent fieri se «primas partes agere» in «re politica familiari», quae vocatur, in seque recipere officium transformandae societatis: alioquin erunt familiae illorum malorum veluti victimae primae, quae indifferenti animo solum aspicere voluerunt.“ Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio Apostolica *Familiaris consortio*, „De Familia Christianae muneribus in mundo huius temporis“, 22 Novembris 1981, *Acta Apostolicae Sedis* 74 (1982), 136, n. 44. Český překlad: papež Jan Pavel II, Apoštolská exhortace *Familiaris Consortio*, „O úkolech křesťanské rodiny v dnešním světě“, 22. listopadu 1981 (Zvon – české katolické nakladatelství: Praha, 1992), č. 44.

⁵² Srov. EV, č. 93.

kulturu života musíme vytvářet my všichni společnými silami: natolik novou, aby mohla zodpovědět a řešit současné, dříve nepoznané, otázky o lidském životě; tak novou, aby důsledně a zásadně pohnula svědomím všech křesťanů; a natolik novou, aby byla uzpůsobena k zásadnímu a odvážnému dialogu při této všeobecné kulturní konfrontaci. Nezbytnost této kulturní přeměny je svázána s historickými podmínkami naší doby a zvláště je zakotvena v onom evangelizačním poslání, které je vlastním úkolem církve. Evangelium totiž má za úkol lidi „zevnitř přetvářet“ a „vytvářet z nich nové lidstvo“; je tím kvasem, který prokvasí celé těsto (srov. Mt 13,33) a jako takové musí najít cestu ke všem kulturám a hluboce je prostoupit zevnitř, aby hlásaly neporušenou pravdu o člověku a jeho životě.⁵³

Papež Jan Pavel II. neopoměl poznamenat, že tyto snahy musí začít „*obnovou kultury života uvnitř samotných křesťanských společenství*.“⁵⁴ Církev sama musí upnout svou pozornost na situaci tolika svých členů, kteří, ačkoli se mohou horlivě podílet na životě Církve, „vnášejí jakýsi rozdíl mezi křesťanskou vírou a její morální požadavky týkající se života, a tím dospívají k určitému morálnímu subjektivismu a ke způsobům života, které nelze schvalovat.“⁵⁵

ZÁVĚR

Doufám, že tyto úvahy inspirované encyklikou *Evangelium Vitae* pomohly zdůraznit důležité místo evangelia života v nové evangelizaci, která promění život Církve, a skrze proměnu života Církve bude přeměňovat i život společnosti. Především také doufám, že povedou k novému pročitání encykliky jako inspirace a návodu pro všechna úsilí k překonání kultury násilí a smrti, a k šíření civilizace života a lásky.

Odpovědí na náročné výzvy křesťanského života a úsilí o prosazování „kauzy život“, je vložení našich srdcí do slavného probodeného Kristova Srdce. On promění naše životy a – skrze proměnu našich životů – promění svět. Kristus dal učedníkům za matku svou Matku, Blahoslavenou Pannu Marii. Ona neustále přitahuje srdce ke svému Neposkvrněnému Srdci, aby spolu s ní věrní učedníci mohli svá srdce zcela a navždy darovat Kristu.

⁵³ „Quam primum inducantur necesse est *generalis conscientiarum motus moralisque communis nusus*, qui excitare valeant *validum sane opus ad vitam tuendam: omnibus nobis simul coniunctis nova exstuenta est vitae cultura*: nova, quae scilicet possit hodiernas de vita hominis ineditas quaestiones suscipere atque solvere; nova, utpote quae acriore et alacriore ratione omnium christianorum conscientiam permoveat; nova demum, quae accommodata sit ad gravem animosamque culturalem suscitandam comparisonem cum omnibus. Huius culturalis conversionis necessitas coniungitur cum aetatis nostrae historica rerum condicione, at praesertim inhaeret in ipso evangelizandi munere quod proprium est Ecclesiae. Evangelium enim eo spectat «ut perficiat interiorem mutationem» et «humanitatem novam efficiat»; est velut fermentum quo pasta tota fermentatur (cfr Mt 13, 33), atque, qua tale, perfundere debet omnes culturas easque intus pervadere, ut integram declarent de homine deque eius vita veritatem.” EV, 509, n. 95. Český překlad: EVČes, č. 95.

⁵⁴ „... *vitae cultura renovanda intra ipsas christianas communitates*.” EV, 509, n. 95. Český překlad: EVČes, č. 95.

⁵⁵ „... *seiunctionem quandam inferunt inter christianam fidem eiusque moralia circa vitam postulata, progredientes hac ratione ad moralem quandam subiectivismum adque vivendi mores qui probari non possunt*.” EV, 509–510, n. 95. Český překlad: EVČes, č. 95

Uzavírám tyto úvahy slovy modlitby, kterou papež Jan Pavel II. uzavírá encykliku *Evangelium Vitae*, jimiž volá o přímluvu Neposkvrněné:

Učiň, aby ti, kdo věří v tvého Syna, *jasně poznávali evangelium života* a s láskou ho zvěštovali lidem naší doby. Uděl jim milost, aby ho přijímali jako zcela nový dar, aby ho s radostí a vděčností *slavili* v celém svém životě a zároveň ve stálosti a horlivé vytrvalosti *vydávali o něm svědectví* a tak mohli spolu se všemi lidmi dobré vůle vytvořit civilizaci pravdy a lásky ke slávě a chvále Boha, tvůrce a milovníka života.⁵⁶

Děkuji vám. Bůh vám žehnej.

⁵⁶ „Credentes tuum in Filium effice ut *Evangelium vitae* candide sciant amanterque nostrae aetatis hominibus nuntiare. Ipsi gratiam impetrato ut veluti novum usque donum illud *amplexentur*, laetitia vero ut memori mente in vitae suae perpetuitate id *venerentur*, pariter constantiam ut actiosa idem tenacitate *testificentur* unde universis cum bonae voluntatis hominibus civilem veritatis amorisque cultum exstruere possint, ad Dei vitae Conditoris et amatoris laudem atque gloriam.” EV, 522, n. 105. Český překlad: EVČes, č. 105.

KATOLÍCKE SOCIÁLNE UČENIE AKO MATERIÁLNY PRAMEŇ

PRÁVA S AKCENTOM PRÁVA NA ŽIVOT

Martin Píry

Recenzovala doc. JUDr. Ing. Bernard Pekár, Ph.D.

Na úvod môjho článku si dovoľím skonštatovať, že žijeme dobu, kedy prebieha, zrejme v histórii, neporovnateľný vývoj v oblasti chápania práva a spravodlivosti. Posledných šesťdesiat rokov prebehli nevídané zmeny v postavení práva, človeka a spoločnosti. Zdá sa, že už nie je úlohou právnej vedy hľadať právo (vo filozofickom slova zmysle), ale ho tvoriť. S tým je úzko spätá aj otázka postavenia človeka v rámci jeho integrácie v širšom kontexte spoločnosti. Mojm cieľom je odpovedať na otázku, či je možné a ako participovať katolíckym sociálnym učením na legislatíve štátu a poukázať na kritické rozdiely chápania práva a človeka v jednom a druhom systéme. Je potrebné povedať, že nemám v rámci tohto článku ambíciu poukázať na všetky možné rozdiely. Množina takýchto situácií je obrovská. Od čias prvej encykliky pápeža Leva XIII. do dnešných čias sociálne učenie Cirkvi skúmalo všetky oblasti ľudského bytia a interakcie človeka v širších, ale aj užších koherenciách. Ja však posadím do centra mojej pozornosti človeka ako takého a jeho právo na život z pohľadu práv.

Hneď na začiatku chcem výrazne podčiarknuť, že zvažovanie implementácie sociálneho učenia rímskokatolíckej cirkvi nie je pokusom o zavádzanie prvkov teokracie do slovenského právneho systému. Podľa slovenského právneho poriadku je Slovenská republika definovaná v ústave Slovenskej republiky ako štát právny a odlúčený od náboženstva. Podľa čl. 1 ods. 1 Ústavy je Slovenská republika *zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.* Táto ústavná zásada je podrobne rozobratá v zákonoch, rôznych rozhodnutiach súdov či vykonávacích predpisov. Aj toto znenie Ústavy nevylučuje istú mieru implementácie náuk, zásad či morálnych pravidiel, ktoré vznikajú práve v náboženskom prostredí. Ak náboženstvo chápeme ako vzťah človeka k nadprirodzenému, zväčša transcendentálneho charakteru, ktorý sa prejavuje

v rôznych formách, či už individuálne, alebo v spoločenských, tak potom vieme urobiť istý kvalitatívny záver aj o možnosti vyššie spomenutej implementácie. Na jej zrealizovanie vo formách, o ktorých budeme hovoriť neskôr, je potrebné jednak rešpektovať zásadu nediskriminácie, a jednak chápať tento osobitný intímny vzťah veriaceho a jeho viery odlúčené od sociálnej a spoločenskej hodnoty náboženských náuk. Teda, ak sa bavíme o sociálnej náuke, budeme sa baviť o vzťahoch a riešeníach, ktoré sú abstrahované od teologického rozmeru náboženstva ako takého. Obrazne povedané, aby sa mohol s nimi stotožniť ako ateista, budhista, moslim alebo katolík. V tomto kontexte je postoj ústavy plne v súlade aj s dokumentmi Cirkvi. Aj Cirkev rešpektuje náboženskú slobodu jednotlivca, ktorá, samozrejme, vylučuje pojem štátne náboženstvo alebo štátom nanútené náboženstvo. Predovšetkým dokumenty II. Vatikánskeho koncilu hovoria o tejto téme nebývalo otvorene.¹

Na základe náboženského cítenia však vniká komplex návodov a noriem, ktoré sa priamo dotýkajú života spoločnosti. Ak zoberieme samotné desatora, ktoré je istým morálnym kódexom, asi odvážne poviem, že skoro pre celý svet obsahuje normy vyslovene náboženského charakteru a normy, ktoré hovoria o vzťahu v ľudskej spoločnosti. Táto sociálna časť desatora je priamo súčasťou našej právnej kultúry a dôležitý materiálny prameň práva. Pozornosť právnej vedy tak vynecháva v predmete svojho skúmania otázku nadprirodzena, ale sústreďuje sa na vnímanie práve sociálnych noriem a interakcií. Takúto metódu som si zvolil aj pre spracovanie témy môjho príspevku.

Ak hovorím o tom, že sociálny kódex učenia katolíckej cirkvi už tvorí a môže tvoriť v oveľa väčšej miere materiálny prameň práva, dovoľm si na tomto mieste ozrejmiť pojem materiálneho prameňa – práva ako aj možný spôsob implementácie. Teória práva [1] hovorí o tom, že tvrdenie o aktuálnom právnom stave by malo byť vždy podopreté istou hmotnou merateľnou skutočnosťou. Ak sa bavíme o stave *lege lata*, teda stav, ktorý je, musíme sa vždy baviť o existencii alebo neexistencii právnej normy, teda v istej forme prijatého pravidla správania sa. Vyslovený odkaz na formálny prameň práva funguje ako *argumentum ad verecundiam*, teda dôkaz autority. Pri takejto právnej analýze ako hovorí teória práva, ďalej nie je úlohou právnika dokazovať hodnotu kultúrnych statkov, ale len existenciu, neexistenciu istého práva. Teda v samotnom aplikačnom procese nie je prijateľná téma správnosti zákona, vyhlášky a podobne, ale len jej existencia, resp. neexistencia. Pochopiteľne, ako iná ľudská činnosť aj prijímanie zákonov legitímnou autoritou je vždy otázka možného omylu. Preto v právnej vede na rozdiel od aplikačnej praxe je vždy na mieste polemika k právnej úprave, teda úvaha *lege ferenda*. Takéto úvahy so sebou nesú v dobrom slova zmysle istý druh špekulácie, pretože sa takýto zákon prijal, alebo prečo by sa mal zmeniť istý druh zákona? Napriek snahám o formalizáciu práva v spoločnosti v odbornej diskusii sa nedá vylúčiť práve tento materiálny rozmer prameňov práva. Tento v sebe spája ako závery právnej vedy, tak rôzne doktrínálne a principiálne otázky. Materiálne pramene práva ako dôvody prijatia legislatívy sami osebe nemôžu existovať v podobe záväznosti. Tú im dáva práve legálna a legitímna autorita štátu. Rozdelenie

¹Napríklad dokumenty II. Vatikánskeho koncilu *Unitatis redintegratio*, *Dignitatis humanae*.

materiálnych prameňov je rôznorodé. Ide o podobu princípov, v ktorých sú abstrahované rôzne spoločenské fakty, ale aj geopolitické súvislosti, tradície danej krajiny, história, sociálno-ekonomické súvislosti. Predpokladanou podmienkou je spoločný menovateľ, a tým je požiadavka najlepšiu a spravodlivejšiu právnu úpravu. Niektoré materiálne pramene sú sami o sebe už súčasťou práva, aj keď v podobe istých neformalizovaných princípov. Napríklad v prípade doktríny, teda jurisprudencie, už v histórii sme boli svedkami takejto integrácie materiálnych a formálnych prameňov. Ako príklad uvediem právnu vedu v dobe starého Ríma. Zlatá éra právnej vedy na kontinente sa začala v období rímskeho práva, kedy cisár Augustus prijal za princíp práva možnosť tvoriť právo aj právnej vede vo forme doktrín *Ius publicae respondendi ex auctoritate principis*. Teda istá miera spojenia doktríny, ktorá odpovedá na to, čo je zlé a princípov s odpoveďou, ako to má byť, poskytuje priestor na široké pole odporúčaní a „motivácie“ pre zákonodarcu. Katolícka Cirkev dlhodobo hľadá odpovede na rôzne otázky postavenia človeka, spravodlivosti a spoločnosti v danej konkrétnej dobe. Pápež Lev XIII. prvýkrát začal vo formalizovanej podobe encykliky analyzovať sociálnu otázku v zrkadle konkrétnej doby. Začínajúc týmto obdobím potom celý rad pápežov ponúkal nielen Cirkvi, ale aj svetu a štátom, politikom a systémom návody a riešenia, mnohokrát veľmi indiferentných otázok [2]. Pokiaľ Lev XIII. riešil vo svojom fundamente otázku sociálne spravodlivej spoločnosti, sme svedkami o niekoľko rokov neskôr, ako Pius XI. veľmi odvážne zareagoval na otázky totalitných režimov². Ani dnešná doba nie je pasívna a sme svedkami mnohých odporúčení, ktoré súčasná hlava katolíckej Cirkvi dáva svetu. Právo môže ignorovať tieto apely a výzvy, alebo sa môže nad nimi zamyslieť. Napriek badateľnej snahe o istú mieru odkresťančenia legislatívy, v dnešných vývojových trendoch to nie je možné. Nemožnosť takejto sperācijasand nie je len daná snahou o spravodlivú spoločnosť, ale aj faktom, že etické princípy náboženstiev sú nevyhnutným predpokladom štátneho poriadku. Uvediem dva príklady. Asi úplne zrejماً je situácia v prípade desatora a *in concreto*, prikázanie nepokradneš. Tento princíp sa zrejme vyskytuje vo všetkých svetových náboženstvách. Ako princíp náboženský stanovuje v sebe morálnu povinnosť interakcie osôb – ľudí s cieľom chrániť vlastníctvo. Toľko v materiálnom slova zmysle, teda ako materiálny prameň práva. Ak zákonodarca alebo legálna autorita uzná za vhodné, (čo v tomto prípade je aj pravda) prijme zákony, ktoré obsah tohto princípu sformalizujú ako formálny prameň práva vynútiteľný štátnou mocou. Konkrétne forma však už je na viac-menej efektívnosti legislatívy. V tomto konkrétnom prípade môžeme vidieť, že pôjde o ochranu vlastníctva cestou občianskeho práva, trestného práva ako trestný čin, napr. krádeže či správneho práva ako priestupok. Zaujímavý je aj príklad z čias Francúzskej buržoáznej revolúcie. V tomto vidíme snahu, ktorá však v istej miere je veľmi významná pre francúzske právne dejiny odkresťančiť aj kalendár a zaviesť desaťdňový týždeň.

Samozrejme, tieto témy sú všeobecné a sú celospoločensky akceptovateľné. Sociálna náuka však ponúka aj veľmi konkrétne nástroje na riešenie veľmi aktuálnych situácií. Od svojho formalizovaného vzniku encyklikou Leva XIII. *Rerum novarum* až po poslednú encykliku, zatiaľ *Laudato si*, pápeža Františka

²Pápežské encykliky *Mit brennender Sorge*, *Divini redemptoris*.

obsahuje obrovské množstvo rôznorodých takýchto princípov. Pokiaľ niektoré zásady, napríklad z Encykliky *Rerum novarum* na požiadavku ochrany vlastníctva ako argument proti marxistom boli nespochybniteľné a bez problémov sformalizované zo svojho materiálneho základu, pri iných sme svedkami konfliktov aj po sto rokoch. Je to požiadavka na ochranu rodiny ako základnej reprodukčnej jednotky [3]. Pred tým, ako pomenujem možné dôvody tohto konfliktu ako aj teoreticko-právne pomenovanie odlišného vnímania práva, dovoľm si poukázať na v podstate nepretržitú aktuálnosť aj samotnej otázky rodiny. V *Rerum novarum* Lev XIII. hovorí o istej miere korporatívnosti rodiny, a to aj v ekonomickom uhle pohľadu a rovnako aj v optike sociálneho zabezpečenia. Dnes, keď Európa ako aj Slovensko musí čeliť obrovskej demografickej kríze, je namieste si položiť otázky prevzatia základných téz viac ako sto rokov starej encykliky a jeho zakomponovanie do systému ako správneho práva, tak aj práva sociálneho zabezpečenia.

Aby sme boli schopní pochopiť právnu rovinu do istej miery konfliktu medzi takýmto vnímaním sveta a súčasnými modernými trendmi, je potrebné si povedať niekoľko viet o istéme ideologického pozadia tohto problému. Pokiaľ katolícke sociálne učenie je v podstate upgradom biblických zásad podľa dopytu doby, teda svojím obsahom je nemenné, právo posledného obdobia hľadá východiská aj v ideológiách, ktoré dynamicky menia spoločnosť, dokonca s ambíciou zmeny človeka ako takého. Toto sociálne inžinierstvo je dnes charakteristickým znakom vývoja práva v prostredí Európskej únie. Ide najmä o rozmach doktrín, ktoré vychádzajú z prostredia kultúrneho marxizmu frankfurtskej školy.

Táto otázka však nie je až tak relevantná ako samotné chápanie práva v týchto dvoch táboroch. Možno netradične si dovoľm pomôcť terminológiou metafyziky. Aristoteles ako otec metafyziky rozoberá impozantnú náuku o substanciiach a akcidentoch [4]. Substancia je pravá podstata bytia. Zmena substancie znamená zánik bytia. V skratkovitom premostení do práva je možné povedať, že substanciou je človek, akcidentom je vlastnosť ako červený, žena, bisexuál. Ak si teda pomôžeme touto terminológiou, môžeme hovoriť o dvojakom chápaní základných práv a celej odvedenej následnej právnej teórie. Hovoríme o substančnom (katolíckom) vnímaní a akcidenčnom (modernistickom) vnímaní práv. Podľa názoru katolíckeho učenia je podmetom práva vždy človek [5]. Tohto človeka katolícke učenie v kontexte práv nedefinuje nejako bližšie, je samotnou substanciou práva. Ak zaniká táto substancia – človek, zaniká právo. Mohlo by znieť pravidlo (samozrejme, s výnimkami) – nie je rozhodujúce, aké akcidenti sa viažu na túto substanciu, pokiaľ táto trvá. V encyklike Jána XXIII. *Pacem in terris* sa hneď v úvode hovorí: „*Každá dobre a náležite usporiadaná ľudská spoločnosť musí mať za základ zásadu, že každý človek je osoba, t.j. že je vo svojej prirodzenosti obdarený rozumom a slobodnou vôľou, a preto ako taký má práva a povinnosti, ktoré vyplývajú priamo z jeho prirodzenosti a z toho dôvodu sú všeobecné, nenarušiteľné a neodcudziteľné.*“ Teda nie je rozhodujúce, či je žena alebo muž, Slovák alebo Čech, gay alebo heterosexuál. V práve hovorím o človeku ako o „každom“. Teda, ak text normy začína spojením: „*Každý má právo ...*“ zrejme, vždy bude debata o človeku ako takom. Katolícke učenie sa koncentruje na fakt, že človek má právo napr. nebyť diskriminovaný, ale nie preto, že je žena, gay, starý,

dieťa, ale preto, že je človekom. Teda základné právo odvodzuje od tohto faktu človečenstva. Naproti tomu neomarxistická škola stavia ako fundament akcidity. Sexuálnu orientáciu, pohlavie. Teda pre túto právnu doktrínu už nie je podstatný človek, ale jeho akcidenti. Tak logicky dospeje k názorom, ktoré dnes sú známe ako gender ideológia a podobne. Asi najabsurdnejším príkladom je dokument tzv. Jakartské princípy. Tento dokument v dvoch tretinách svojho textu hovorí o ľudských právach, ktoré už dnes pozná viacero dokumentov, avšak v tomto prípade ich špeciálne vzťahuje na sexuálnu orientáciu. Teda to, čo by aj inak platilo, precizuje do vzťahu k sexuálnej orientácii človeka. V praxi však akcidenčne chápané právo vyvoláva konkurenčný tlak a nie jedinele diskrimináciu. Uvediem všeobecný príklad. Diskriminácia v zamestnaní substančne chápaného práva: všetci zamestnancisú si rovní a jediné kritérium je ich odbornosť. Ak teda špičkový právnik je žena, má byť prijatá na dané miesto sudcu, ale nie preto, že je žena, ale preto, že má odborné kvalifikačné predpoklady. Akcidenčný prístup by sa však spýtal, koľko je mužov a žien na danom pracovisku, a ak by boli ženy v menšine, zrejme by preferoval ženu. Týmto prístupom však logicky diskriminuje mužov na danom pracovisku. Takéto rozdielne chápanie sveta spôsobuje istú priepasť, ktorá je zdrojom veľkých diskusií o etických otázkach v práve. Takto metafyzicky vnímaný konflikt je však skôr latentný, ale prejavuje sa v niektorých praktických rozmeroch. Vzhľadom k téme článku sa budem zaoberať skôr otázkou práva na život, ako prípadmi takýchto konfliktov.

Môžeme povedať, že právo na život bolo v symbióze sekulárneho práva a sociálnej náuky veľmi dlhé obdobie. Od čias prijatia prvých dokumentov o základných ľudských právach sa neustále spomína právo na život ako základné ľudské právo, sociálna náuka ho spája s požiadavkou dôstojného života telesnej integrity a podobne. Práve pod vplyvom frankfurtského učenia a filozofického smerovania práva začína aj v tejto základnej požiadavke nastávať istá miera kontroverznosti až otvoreného konfliktu. Prejavuje sa tu opätovne akcidenčný charakter vnímania práva, už nie ani tak z pohľadu orientácie či pohlavia, ale z dôvodu „vývojového štádia človeka“. Pre akcidenčný pohľad je dôležité, v akom vývojovom štádiu sa nachádza človek na posúdenie práva na život, ignorujúc fakt, že je to stále tá istá substancia. K tejto téze sa vrátim v podobe viacerých prezentácií rozsudkov európskych justičných orgánov. Na tomto mieste však spomeniem základnú filozofickú rovinu pohľadu katolíckej sociálnej náuky. Bez ohľadu na to, ktoré vývojové štádium aktuálne predstavuje bytosť, je to stále tá istá bytosť. Ak má znaky substancie človeka, nie je možné ho vnímať inak ako človeka. Z plodu v tele matky môže byť iba človek, nič iné. Možnosť, že by to bol napr. pes alebo neživý predmet, je vylúčená. Teda nie je možné hovoriť o plode v inej rovine ako o človekovi. V právnej rovine ide o toho istého človeka, substanciu ako pri plode, tak aj pri starcovi, ktorý už možno je v istom štádiu senility. Je paradoxné, že do istej miery aj pozitívne právo priznáva tomuto názoru istú mieru relevancie a práve táto pozitívna črta stavia do kontroverzie moderný výklad práva na život. Uvediem príklad z oblasti vlastníckeho práva. V slovenskej právnej upravuje vlastnícke právo, upravuje režim občianskeho práva. Podľa § 7 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. v znení zmien a noviel Občiansky zákonník: *„Spôsobilosť fyzickej osoby má práva a povinnosti vzniká narodením. Túto spôsobilosť má aj počaté dieťa, ak sa narodí*

živé.“ Ide o implementáciu zásady „*nasciturus iam pro nato habentur*“. Ak sa narodí, má všetky práva, vrátane dedičského práva, aj keď ho nadobudlo pred narodením. Teda nenarodené dieťa je podľa občianskeho práva plnohodnotnou ľudskou bytosťou schopnou dediť, avšak bez garancie práva na život. Teda priamo pozitívne právo priznáva nepretržité bytie osobe od počatia, avšak uspokojuje sa s tým faktom, že takáto subjektivita zaniká v konečnom dôsledku rovnako ako napr. u dospelého človeka smrťou, teda *ispo facto* aj potratom. Teda sme svedkami právnej schizofrénie, kedy sa zákonom garantuje právo vec vlastníť, vrátane dedičského práva, avšak vzhľadom, a len k vzhľadom k vývojovému štádiu sa negarantuje jeho život.

Absurdnosť takéhoto právneho základu pohľadu na človeka dáva *argumentum ad absurdum*. Ak vývojové štádium plodu nemá právo na život, prečo má právo na život dospelý človek? Existujú rôzne formy argumentov, ktoré práve a len na základe vlastnosti človeka teda, že je plod, poskytujú argument pre obmedzenie, resp. vylúčenie práva na život. Pripomeniem rozhodnutie európskych justičných orgánov Paton vs. Spojené kráľovstvo: „*Život plodu je úzko prepojený so životom tehotnej ženy a nemôže byť posudzovaný v izolácii od neho. Ak by článok 2 mal zahŕňať plod a jeho ochrana podľa tohto článku by bola, bez akéhokoľvek výslovného obmedzenia, chápaná ako absolútna, interrupcia by musela byť považovaná za zakázanú dokonca aj vtedy, ak by pokračovanie tehotenstva predstavovalo vážne riziko pre život tehotnej ženy. To by znamenalo, že ‚nenarodený život‘ plodu by bol považovaný za majúci vyššiu hodnotu než život tehotnej ženy.*“ Pripomením, že naše civilné právo pripúšťa možnosť, že dedí nasciturus a nedeďí matka. Každý argument vyzerá inak, ak nieje možné ho podrobiť kritike. V tomto prípade si ale kritiku dovoľím. Rozhodnutie totiž *argumentum a contrario* povedalo, že život matky má väčšiu hodnotu ako život dieťaťa. Samozrejme, tento argument bol použitý v kontexte relatívne veľmi vyhranej situácie, kedy rozhodnutie je život za život. Teda úprimne treba povedať akcident nenarodené, ale živé dieťa má nižšiu hodnotu ako iný život. Licitovanie hodnoty ľudského života na základe jeho rasy, národnosti už v minulosti bolo príčinou veľkého nešťastia. Možno si dovoľím odvážny zámer, ale v rovnakej logike sa pohybuje aj kritérium vývojového štádia človeka. Pritom v rámci tohto výkladu práva vôbec nemusí ísť o konflikt života a smrti. Potvrďuje to jednoznačne iné rozhodnutie Vo. vs. Francúzsko. Podľa tohto rozhodnutia *nenarodené dieťa nie je považované za ‚osobu‘ priamo chránenú článkom 2 Dohovoru. Ak aj nenarodení majú ‚právo na život‘, tak toto právo je bezvýhradne limitované právami a záujmami matky*³ Toto rozhodnutie je veľmi podstatné z dvoch dôvodov. Prvý je, že potvrdilo trend akcidenčné vnímania práva a teda, že vývojové štádium človeka má obmedzené právo na život záujmom inej osoby, ktorá je matka. Na finálne doplnenie tejto argumentácie si dovoľím citovať analýzu Interrupcie a právo autorky Ol'gy Pietruchovej, ktorá sama odvodzuje argumentáciu v prospech interrupcie výlučne od práva ženy, teda od práva akcidenčného. Ako ilustračný príklad uvediem: „*Popri právnych normách priznávajúcich žene právo na rozhodnutie o pokračovaní tehotenstva treba preskúmať aj potenciálne účinky prípadného uznania práva plodu na život a jeho*

³Vo v. Francúzsko, Sťažnosť č. 53924/00, Eur. súd pre ľudské práva, 8. júl 2004

dosah na život a zdravie žien“. Teda celá argumentácia v prospech interrupcií hovorí nie o právach človeka, ale o právach ženy. Teda môžeme jasne zaznamenať priepastný rozdiel medzi katolíckym vnímaním osoby a človeka v spojitosti s právom a moderným trendom, ktorý cez vlastnosť človeka, pohlavie, vývojové štádium, orientáciu stavia pozíciu nad práva voči inej osobe človeku. Je na mieste spomenúť, že vnímanie práva človeka nad človekom môže pri istej dávke analýzy mať skutočne bizarné rozmery. Usmrtenie zvieratá je možné len v zákonom stanovených prípadoch. Slovenská legislatíva ohľadne interrupcií dnes *de facto* umožňuje potrat bez udanie dôvodu. Teda v istej dávke hyperbolického záveru môžeme povedať, že ľudský život má menšiu ochranu ako život zvieratá.

Pravda, relativizácia práva v prospech akcidentov sa netýka zďaleka len nenarodených detí. Pokiaľ ostávame v európskom právnom priestore, treba spomenúť aj otázku surogačného materstva. Nejdem na tomto mieste skúmať medicínsky rozmer tohto inštitútu, zameriam sa len výlučne na jeho právny rozmer opätovne v komparácii s katolíckym sociálnym učením v právnej rovine. Hneď na začiatku tejto subtémy chcem povedať, že surogačné materstvo je v podmienkach Slovenskej republiky zakázané. Teda moja úvaha bude vychádzať zo skúsenosti iných krajín, predovšetkým Spojeného kráľovstva. Predmetom surogácie je prenájom matrice jednou osobou, párom za účelom vynosenia dieťaťa, a to odplatne, alebo bezodplatne. Odôvodnenie podobne, ako v prípade interrupcií je právo na šťastie, súkromie a podobne. Aký bizarný rozmer môže byť v tejto veci, dokazuje aj právny inštitút Spojeného kráľovstva, známy ako „legal limbo“, ktorý legalizuje odstúpenie od zmluvy, ak je dieťa „vadné“, podobne ako tovar. Ide o prípady, ak sa dieťa narodí s postihnutím, a takýto „tovar“ je možné následne reklamovať. Keďže toto sa deje na základe zmluvnej rovnosti, už vynosené dieťa, a to je podstata toho, čo som spomínal vyššie, sa stáva *res commercii* predmet obchodovania. Podľa slovenskej právnej verejnosti je jednoznačne takáto zmluva v rozpore s dobrými mravmi [6]. Moje hodnotenie na rozdiel od citovaného záveru hovorí aj o možnej trestnoprávnej rovine.

Tieto príklady by iste zniesli mnohé polemiky z hľadiska morálnosti a podobne. Z pohľadu témy implementácie katolíckeho sociálneho učenia ako materiálneho prameňa práva je však situácia jasná. Relativizácia viazanosti práva na človeka ako človeka, ako to spomína vyššie citovaný Ján XXIII. je historicky overiteľne nebezpečná tendencia. Podľa tejto tendencie, v ktorej je rozhodujúca vlastnosť nie podstata, je možné, aby žena rozhodovala nad dieťaťom, aby jedna osoba „kúpila“ druhú osobu.

Na záver tohto článku si dovoľím prezentovať problém „substančného“ a „akcidenčného“ vnímania práva na príklade viac ako sto rokov starého súdneho sporu. Spomína ho aj Procházka R., popredný slovenský právny teoretik. Podľa mňa najlepšie vystihuje podstatu problému rozdiel medzi katolíckym vnímaním práva, ktoré sa sústreďuje na podstatu, teda na človeka, a moderným, ktorý v mene akcidentov v niektorých prípadoch umožňuje aj diskrimináciu substance.

V Spojených štátoch v roku 1846 sa Dred Scott, černochoch v právnom postavení otroka, pokúsil právnou cestou dosiahnuť emancipáciu. Základným argumentom bol ustavičný princíp: „Všetci ľudia boli stvorení ako rovní“. V roku 1857, po viac ako desaťročnici súdnych sporov, rozhodol Najvyšší súd USA, že na otrokov sa klauzula

rovnosti nevzťahuje. Stanovisko väčšiny argumentovalo okrem iného aj tým, že ak by sa Scottovi umožnila emancipácia, došlo by tým k zásahu do vlastníckych práv jeho majiteľa. Podobnosť s rozhodnutím *Vo vs. Francúzsko* a *Paton vs. Spojené kráľovstvo* je zrejmä.

BIBLIOGRAFIE

1. Procházka, R., Káčer, M., *Teória práva*, Bratislava 2013.
2. Dluhoš, F., *Sociálna náuka cirkvi a Pápež Lev XIII.*, Ružomberok 2011.
3. *Dokumenty sociálnej náuky Cirkvi*, Trnava 2007.
4. Anzebacher, A., *Úvod od filozofie*, Praha 2010.
5. Grocholewski, Z., *Filozofia práva v náuke Jána Pavla II.*, Košice 2000.
6. Erdosova, A., Náhradné materstvo; právne a eticky, alebo nakoľko platí: mater semper certa est, pater incertus; *Justičná revue*, 66, 2014(12), s. 1478-1479.
7. Pietruchova, O., Interrupcie a právo,
8. http://www.rodicovstvo.sk/interrupcie_pravo.pdf (cit. 20.9.2016).
9. Raz, J., *The authority of Law: Essay on Law and Morality*, Oxford: Oxford University Press 1979.

CATHOLIC SOCIAL DOCTRINE AS A CONTENT SOURCE OF LAW WITH THE ACCENT RIGHT TO LIFE

ABSTRACT

The article discusses the possibility of participation of Catholic social doctrine on positive law. The author presents the differences in the perception of rights in modern liberal and Catholic environment. To explain the differences, terminology of Aristotle's metaphysics was used. These general principles and conclusions were implemented into the issue of the right to life and the issue of surrogacy. To support the conclusions, the case-law of European judicial authorities are provided.

KONTAKT

JUDr. Martin Píry, PhD.
Právnická Fakulta Univerzity Mateja Bela
Komenského 20
Banská Bystrica 974 01
email: martin@piry.sk.

K METODICKÉMU POZADÍ PROBLÉMU INFANTICIDY¹

Roman Cardal

Recenzoval doc. Ing. Mgr. Tomáš Machula, Dr., Ph.D., Th.D.

1 VYMEZENÍ ARGUMENTAČNÍ STRATEGIE

Zastánci legitimacy infanticidy uplatňují rozlišení mezi lidskou bytostí a lidskou osobou.² Nedomnívají se podle nich týká jen té fáze lidského života, která je spojena s mravní relevancí a tu připisují pouze osobám. Uvedená distinkce spočívá na předpokladu, že lidská bytost nezískává charakteristiky osobního bytí ihned na počátku své existence, nýbrž teprve po uplynutí určité doby. Když dítě opustí lůno své matky, nemůže ještě vznášet nárok na nezczizitelné právo na život, protože prozatím není vybaveno znaky, které by takový nárok zakládaly. Až jeho další vývoj vede k jejich získávání, což mu nakonec zajistí místo mezi ostatními členy mravní komunity. Jakmile do ní vstoupí, nemůže být jeho právo na život nadále ignorováno. Dokud se však nalézá mimo ni – a tento stav může trvat týdny, měsíce až roky – je rozhodování o jeho životě v moci mravně svéprávných jedinců. Dojdou-li k závěru, že pokračování jeho existence představuje nějakou překážku pro jejich zájmy, nic nebrání tomu, aby ho navrátili tam, odkud přišel – do nicoty. Za popsání okolností není mravní kvalifikace takového skutku negativní.

V následném příspěvku si klademe za cíl prozkoumat přijatelnost některých předpokladů, o něž se zastánci a mnohdy i odpůrci legitimacy infanticidy skrytě či otevřeně opírají. Máme na mysli tyto presupozice:

¹ Příspěvek byl publikován v: *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 5 (1), 2015, s. 47–62; následně i v: *Distance. Revue pro kritické myšlení*, 18 (1), 2015, s. 27–44.

² „The reasoning offered for the startling conclusion that infanticide (as well as, a fortiori, all abortion) is permissible is dense and complicated, but fundamentally rests on a distinction between „persons” possessing rights on the one hand and mere „human beings” not possessing rights on the other. The human fetus as well as the newborn are human beings but not persons, and therefore have no right to life.“ (KACZOR, Christopher. *The Ethics of Abortion*. New York – London: Routledge, 2011, s. 14.). Kaczor je odpůrcem legitimacy potratů.

a) Otázku není možné řešit iracionálně – emotivně, nábožensky, ideologicky apod. Jedině racionální přístup je přijatelný – a ten je zároveň totožný se zaujetím vědeckého stanoviska k celé záležitosti.³

b) Táborní zastánců a odpůrců infanticidy neoddděluje jen hranice racionality a iracionality. Názorová nejednotnost panuje i mezi těmi, kdo se při konfrontaci s otázkou stavějí na platformu vědeckého poznání. Pouhé poukázání k vědě tedy zřejmě nestačí, protože výsledky vědeckého výzkumu je možné interpretovat pro anebo kontra přijatelnost infanticidy. Která z interpretací je správná? Je přístup současné vědy jediným způsobem, jak otázku racionálně řešit? Obě strany sporu se na tom často shodnou.

c) Jak už bylo uvedeno, rozlišení uplatněné mezi lidskou bytostí a lidskou osobou je takového rázu, že tyto momenty lze v trajektorii lidského života separovat. Je tato obtíž řešitelná odvolávkou na vědní obory, k nimž se obhájci infanticidy odvolávají? Pokud ne, jak máme problém zmíněného vztahu chápat? Všechny jmenované předpoklady vzájemně souvisejí. Posouzením bodu (a) se položí pevný základ pro posouzení (b) i (c).

2 PROBLÉM RACIONÁLNÍHO PŘÍSTUPU

Naše pozornost patří těm účastníkům diskuse o infanticidě, kteří považují předpoklad racionálního přístupu za samozřejmý. Nepřijatelnost jiného než racionálního řešení je dána povahou iracionálních stanovisek. Od iracionálních postojů se distancujeme kvůli jejich nezdůvodnitelnosti. Jejich prosazování vychází ze svévole. Racionální argumentace však svévolná být nesmí. Nemáme-li žádný důvod pro přijetí určité pozice, který je buď lepší než důvody uváděné ve prospěch pozic alternativních, anebo je dokonce jediným možným důvodem k její akceptaci, pak se smysl diskuse rozpívá již při vyslovení první teze. Jako z principu nezdůvodnitelná nemá šanci zajistit si myšlenkovou loajalitu racionálních bytostí, poněvadž důvody konkurenčních antitezí jsou stejně nezávazné jako důvody spojené s ní.⁴

Jaké kritérium rozlišení přijatelných a nepřijatelných stanovisek bývá v diskusi o infanticidě uplatňováno? V zásadě se jedná o kritérium evidence nějakých

³ Co následná citace klade do vztahu s potraty, platí v plné míře i pro infanticidu: „...one might mean that human embryos or fetuses have intrinsic value and that abortion is wrong because it destroys something which is sacred or valuable.“ (LEE, Patrick. *Abortion and Unborn Human Life*. Washington: The Catholic University of America Press, 1997, s. 62.). Tento postoj je některými autory, s nimiž sám právě citovaný filosof nesouhlasí, považován za iracionální, poněvadž „it does not depend on any rights or interests“ (ibidem).

⁴ Neschopnost zdůvodňování stanovisek je vlastní zvláště relativismu. Nicméně relativismus nemusí být odmítán pouze z epistemologických důvodů. Svou roli mohou sehrát i jiné motivy: „Moral relativism is typically not presupposed in discussions of infanticide, since relativism opens the door to approval of sex-selection abortion and infanticide of baby girls, as practiced in some parts of the world for cultural reasons.“ (KACZOR, Christopher. *The Ethics of Abortion*, s. 33).

empiricky vykazatelných fakt. Jak jsme již řekli, pouhá fakta nemají žádnou rozhodující váhu. Kdyby ji měly, nemohlo by se stát, že by zastánci a odpůrci zabíjení dětí odkazovali ke stejným zkušenostním údajům. Pravdou je ovšem to, že tak činí.⁵ Z toho je patrné, že reference ke zkušenostním datům je vždy vztažena k nějakému širšímu interpretačnímu rámci, v němž tato data získávají svou hodnotu.

Náš pohled na problém se vyjasní, když představíme obecně sdílené pojetí vědy, s nímž se ztotožňuje mnoho účastníků diskuse o infanticidě. V něm se vyzvedá významný vztah mezi vědeckostí a zkušenostní testovatelností. To se zdá být skutečně rozumné, neboť kdybychom o problému rozhodovali na základě něčeho empiricky nedostupného, nemohli bychom si případné závěry nijak ověřit. Tak se to alespoň zdá a silný konsenzus ohledně kritérií vědeckosti nárokových v oblasti přírodních věd je znamením, že vědecká racionalita musí mít spolehlivý zkušenostní fundament. Kdo nechce opustit rovinu silných evidencí, neměl by se svým myšlením vzdalovat od toho, co je dostupné každému s otevřenýma očima.

2.1 Empirická báze vědy

Když se před několika lety dostal spor evolucionistů a kreacionistů povstaly na jedné státní americké střední škole až před Nejvyšší soud Spojených států, bylo nezbytné stanovit, co je vědecká a co nevědecká interpretace vzniku a vývoje života na Zemi. Aby se soud dopracoval k finálnímu rozhodnutí, potřeboval si nechat předložit koncepci vědy, která je v oblasti přírodních věd sdílená většinou vědecké komunity. Proto se soudci obrátili na instituci sdružující vědce z různých oborů a vyžádali si jejich stanovisko k věci. Zástupce členů Americké akademie věd definoval převládající pojetí vědy, jehož formulace se pak stala součástí závěrečného rozsudku:

...věda se omezuje na empirické, pozorovatelné a konečně testovatelné údaje: Věda je specifický způsob poznávání světa. Vysvětlení se ve vědě omezuje na ta, jež lze vyvodit z potvrditelných údajů – na výsledky získané pozorováním a experimenty, jež mohou být doloženy ostatními vědci. Vědeckému výzkumu podléhá cokoliv, co lze pozorovat nebo měřit. Vysvětlení, která nelze opřít o empirický důkaz, nepředstavují součást vědy. Tato striktní oddanost přirozeným vysvětlením je z definice a podle konvence esenciálním atributem vědy.⁶

Sledujeme-li diskusi o infanticidě, můžeme si snadno všimnout, že většina diskutujících uvedené vymezení vědy bezproblémově předpokládá. Racionální přístup k věci se naplňuje ve vědních disciplínách empirického typu. Když se ale nad tímto metodickým postojem zamyslíme, můžeme se v tématu posunout do zcela odlišné roviny. Je zřejmé, že pojmem „racionální“ se zde míní to samé jako „vědecký“. „Vědecké“ je pak to, co je kromě jiného i zkušenostně doložitelné.

⁵ Příslušníci obou táborů se mohou např. shodnout na tom, že lidský organismus si zachovává svoji identitu během svého dalšího vývoje, a přesto se diametrálně rozejdou v interpretaci jeho morálního statusu.

⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu Spojených států, s. 66. Dostupné z: http://www.pamp.uscourts.gov/kitzmiller/kitzmiller_342.pdf.

Souvislosti jmenovaných pojmů jsou dostatečně zřejmé. Dítě, o jehož život zde běží, je empiricky zkoumatelný předmět a všechny výpovědi o něm se ho musejí týkat. Kdyby naše výpovědi vybočily z hranic empirických daností, nemohly by se na něj vztahovat. Výroky nemající zkušenostní referent přece nemohou popisovat to, co vykazuje empiricky dostupné znaky. Kritéria formulovaná jako „potvrditelné údaje“, „pozorování“, „experiment“, „měření“, „experimentální důkaz“ atd. mají zajistit závaznou a nemanipulovatelnou vazbu rozumu ke svému předmětu. Závaznost a nemanipulovatelnost (nesvévolnost) je integrální součástí racionálního přístupu.

Problém ovšem nastává v momentě, kdy si uvědomíme, že lidský rozum je schopen sebereflexe. Hmatem nehmatáme své hmatání, nýbrž hmatatelnou dimenzi hmotné skutečnosti, sluchem neslyšíme své slyšení, nýbrž auditivní rozměr reality, zrakem nevidíme své vidění, ale viditelnou stránku věcí. Smysly totiž nejsou schopny reflektovat svou vlastní činnost. S naším rozumem se to má jinak. I jemu se zpřístupňují předměty jeho kognitivní aktivity. Na rozdíl od smyslů má však schopnost „*návratu k sobě samému*“, ke své vlastní činnosti. Oko nevidí své vidění a sluch neslyší své slyšení, ale rozum rozumí svému myšlení. Kdyby tomu tak nebylo, nemohli bychom kultivovat takové vědní disciplíny, jako jsou logika nebo teorie poznání. Logika se zabývá správností lidského myšlení a teorie poznání zase problémem objektivit. V obou případech svým myšlením myslíme své myšlení.

Co má tato otázka společného s definicí vědy, která má v oblasti přírodních věd silný konsenzus současné vědecké komunity? Racionální přístup je tím, co typizuje naše disciplinované myšlenkové vztahování se ke zkušenostně dostupné realitě. Je žádoucí kvalitou našeho myšlení. K jeho vytváření dochází reflexivním způsobem, v kritickém náhledu našeho myšlení na sebe samé. Nejde tedy jen o *přímočarý poměr* mezi myšlením a empiricky danými fakty, ale i o *reflexivní poměr* myšlení k sobě samému, o sebe-vědomé vztahování se myšlení ke skutečnosti⁷; pro tento aspekt racionální činnosti nutno nárokovat racionálnost. Nebo má být racionální pouze postoj rozumu k empiricky vykazatelným faktům, zatímco postoj k vlastní racionální aktivitě racionální být nemá? Jelikož je sebe-reflexivní moment rozumové činnosti nutně přítomen při každé obhajobě objektivit vztahování se rozumu k myšleným předmětům, nelze se této obtíže zbavit poukazem na její irelevanci. Vědci zaujatí empirickým výzkumem se jí sice nenechávají rušit, ale právě proto jim uniká, že se zde skrývá jeden velký kámen úrazu.

Kdybychom se nestarali o to, aby byla zajištěna racionálnost přístupu i v nesuspendovatelné rovině sebe-reflektujícího myšlení, stála by ve vědě předpokládaná objektivita vztahu mezi rozumem a empirickou skutečností na hliněných nohách. Byla by totiž založena na něčem, co racionálnost postrádá, a proto by šlo o nárok nelegitimní. Jak tedy máme ošetřit zmíněnou fundamentální

⁷ Tomáš Akvinský tento moment označuje jako „cognitio habitudinis conformitatis intellectus ad rem“. Při pravdivém myšlenkovém uchopení reality nejde jen o „konformitu“ myšlení a skutečnosti, ale o vyhodnocení tohoto poměru ze strany samotného myšlení. To se děje reflexivním úkonem: „Est autem considerandum quod quamvis sensus proprii objecti sit verus, non tamen cognoscit hoc esse verum, sed solam rem apprehendit; intellectus autem potest huiusmodi habitudinem conformitatis cognoscere et ideo solus intellectus potest cognoscere veritatem.“ (AKVINSKÝ, Tomáš. In *Peri Hermeneias Aristotelis expositio*, lib. I, lectio 3.)

dimenzi lidské racionální aktivity? Zkusme to přes koncept racionality ztotožněn s vědeckostí v pojetí Americké akademie věd. Je-li samotné toto ztotožnění racionální, a tedy kriticky přijatelné, pak samo musí projít nějakým empirickým testem. Musí vzejít z nějakého pozorování, experimentu, měření, musí být empiricky dokázané. Jakým pozorováním, experimentem, měřením atd. prokážeme, že racionální je pouze to, co je pozorovatelné, experimentálně proveditelné, měřitelné...? Před tuto ostrou otázku, kterou nesmíme přeslechnout, nás staví naše přirozená reflexivita! Ať budeme přemýšlet jakkoli dlouho, odpověď na ní je jasná: Každé pojetí racionálnosti, založené na předmětné výlučnosti zkušenostních faktorů, postrádá ospravedlňující zkušenostní základnu. Proto je diskvalifikováno svou vlastní logikou. Jinými slovy, takové pojetí vědy a racionálnosti je v sobě rozporné, a tudíž neudržitelné.

Výsledek našeho kritického přezkoumání má zásadní dopad i na otázku infanticidy. Nyní se však ptejte, proč je ztotožnění racionálnosti a vědeckosti v pojetí Americké akademie věd populární i mezi samotnými vědci. Kdo jiný než oni by měli mít jasno v tom, co je věda a racionalita? Kde jinde máme pátrat po odpovědi než v institucích, které tyto odborníky sdružují? Vědci jsou však v tomto směru vystaveni nebezpečí omylu. Jak je to možné? Aristoteles by nám řekl, že jejich odbornost je partikulární, zatímco problém teorie vědy a racionality partikulární není. Co se tím míní? K nutným podmínkám ustavení jakékoli vědy patří doména jejího výzkumu (klasicky řečeno její předmět) a adekvátní metoda, která tuto doménu zpřístupňuje a dovoluje její myšlenkové uchopení. Matematik se zabývá matematickými otázkami (předmět) a aplikuje přitom přiměřené metody. Totéž, ovšem každý ve své vlastní oblasti, činí psycholog, biolog, sociolog, fyzik, chemik atd. Zmíněná přiměřenost metody kromě jiného znamená, že není přípustné, abychom metodou jedné vědy zkoumali předmět jiné vědy. Kdybychom postupy sociologie aplikovali na otázky matematické, šlo by vzhledem k předmětu o užití neadekvátní metody. Výsledky takového experimentu by byly nutně nevědecké.

Podobného zkratu se ale dopouštějí vědci, kteří se z perspektivy svých speciálních vědění pokoušejí formulovat nějakou definici vědeckosti či racionality. Mají-li se však vyjádřit, co je věda či racionalita jako taková, co musí splňovat každá věda, respektive racionalita, aby byla vědou, respektive racionalitou, stojí před úplně jiným problémem. Všichni se shodneme na tom, že matematika, biologie, chemie, fyzika aj. jsou vědami. Kompetence vědeckého specialisty (matematika, biologa...) se týká jen té vědy, v níž je specialistou. Biolog, nakolik je biologem, nemůže soudit z platformy své vědy o povaze matematiky či fyziky, protože věda biologická není vědou matematickou či fyzikální.

Chceme-li stanovit kritéria vědeckosti, musíme formulovat soud vztahující se na všechny vědy, musíme překročit jejich speciální charakteristiky (jejich partikularitu) a nahlédnout, co náleží vědě jako takové. Tím se před námi otevírá zcela nový předmět (jeho šíře přesahuje limity jednotlivých speciálních disciplín), který vyžaduje užití metody přiměřené jeho rozsáhlejší povaze. Je zřejmé, že žádná partikulární, speciální věda není k naplnění tohoto úkolu způsobilá. Jedině filosofii vědy, tedy disciplíně autenticky filosofické, zde náleží plné kompetence.

2.2 Rozšíření racionálního přístupu

Z výše pojednaného plyne, že tzv. empirizace racionálnosti má svá jasná úskalí. Věda se samozřejmě musí ve zkušenostních datech orientovat, nicméně hodnocení těchto dat nelze opírat o výlučně empirická kritéria. Vědci pracující se zkušenostně ověřitelnými zásadami dělají svou speciální práci, a pokud dodržují určité postupy, nemůže jim nikdo jejich kompetence upírat. Jestliže si ale začnou myslet, že to, co platí pro jejich speciální odvětví, musí nutně platit pro každou racionálnost jako takovou, dostávají se do myšlenkově rozporné situace, které si ani nejsou vědomi. Při znalosti jednotlivých vědních oborů jsme schopni jasně rozlišit, čím se tyto obory zabývají. Neméně důležitá je však i otázka, čím se nezabývají. Důležitá je nejen pro vymezení jejich vzájemných hranic. Není problém říct, že co nezkoumá jedna speciální věda (např. matematika), zkoumá nějaká jiná (např. neurologie). Zdá se proto, že suma všech speciálních věd vyčerpává veškerou oblast poznatelného. Je tomu skutečně tak?

Neexistuje dimenze, která je přístupná lidskému vědění, a která se situuje ne za hranice té či oné speciální vědní disciplíny, nýbrž za metodické hranice všech speciálních oborů? Aristoteles se k věci vyjadřuje na počátku čtvrté knihy své *Metafyziky*:

Jest druh vědy, jež zkoumá jsoucno jako jsoucno a to, co mu o sobě náleží. Tato věda není totožná se žádnou tak zvanou vědou zvláštní (partikulární). Neboť žádná jiná věda nepojednává obecně o jsoucnu jako jsoucnu, nýbrž každá si z něho vybere určitou část a zkoumá určení, jež jí náleží, jako například vědy matematické. Protože však hledáme principy a nejvyšší příčiny, je patrné, že musí jako principy náležet určité přirozenosti o sobě. Jestliže tedy badatelé hledali prvky toho, co je, hledali tyto principy. Tyto prvky musejí náležet jsoucnu nikoli mimochodem, nýbrž pokud je jsoucnem. Proto je také naším úkolem, abychom zkoumali první příčiny jsoucna jako jsoucna.⁸

Citovanou pasáží se ocitáme na nové rovině problému. Aristoteles tvrdí, že existuje věda, která zkoumá skutečnost, nakolik je skutečností (jsovcno jako takové) tím, že pátrá po jejích vlastnostech, principech a příčinách. Co je onou „skutečností o sobě“? Proč se touto záležitostí vůbec zabýváme, když se máme vyslovit k otázce infantidy? Máme se přece zaměřit na dítě a jeho nárok na život, a ne na nějaké chimérické „jsovcno, nakolik je jsoucnem“. Je velmi snadné nad Aristotelem otevřenou perspektivou mávnout rukou. Pokud bychom podlehli sugestivní pochybnosti, kterou jsme vyslovili nad její vhodností, museli bychom se od oné perspektivy okamžitě bez zájmu odvrátit. To se skutečně často stává. Diskuse o navozeném tématu se většinou nekonají. Ohledně možnosti tzv. metafyzického poznání totiž panuje obecná skepse. A i kdyby se ukázalo, že metafyzický přístup k realitě možný je, není stále jasné, jak problémy potratů, infantidy, eutanazie aj. souvisejí s metafyzikou.

V tomto příspěvku se zmíněné problematice nemůžeme podrobněji věnovat. Učiníme jen několik nezbytných poznámek. Jestliže se empiristický model

⁸ ARISTOTELES. *Metafyzika*, 1003 a 20–31.

racionality rozpadá v rozporu, plyne z toho, že skutečnost zkoumaná člověkem není redukovatelná na zkušenostně dostupné údaje⁹. Kdyby byly skutečnosti světa jen empiricky zachytitelnými předměty a nic víc, pak by empiristický model vědění nemohl být rozporný. Ale protože je rozporný, nemůže být korelát lidského vědění výlučně empirický. Celek skutečnosti se proto člověku nenabízí v jeho zkušenosti¹⁰.

Celek skutečnosti je širší než akční rádius empirického vnímání. Bioetický problém infanticidy je složitý již tím, že se při jeho řešení musí přihlížet k celé řadě speciálních poznatků, které přinášejí vědy jako genetika, embryologie, neurologie, psychologie aj. Tyto vědy jsou empirické a vycházejí z toho, co je dostupné v naší zkušenosti se vznikajícím a vyvíjejícím se lidským životem. Jestliže ale tuto bioetickou tematiku studujeme pozorně, nemělo by nám uniknout, že se přitom dostáváme do kontaktu s náměty, na které už zkušenostní a experimentální metodologie nestačí.

V prvé řadě se vede spor o vzniku lidského života a o problému identity lidské bytosti. Pokud bychom chtěli vznik a identitu člověka vtěsnat do kategorií vlastní empirickým vědám, dopustili bychom se nepřijatelné redukce a zásadně bychom se mylili v tom, co pro člověka znamená jeho vstup do existence, kdy se počíná a kým vlastně je. Viděli jsme, že uplatnění speciální vědecké perspektivy (matematické, biologické...) není při postihování vědy jako takové přiměřené. Matematik ví, co je lineární funkce, neví však, co je matematika či věda jako taková. A jelikož je matematika speciálním výrazem vědy jako takové, nese v sobě něco z obecných rysů vědy. Poměr matematiky a vědy v obecném smyslu je poměrem mezi druhem (species) a rodem (genus). Podobně jako je člověk (species) živočichem (genus) rozumným (specifická diference), tak je i matematika zcela určitým druhem (species) vědy (genus) v obecném slova smyslu.

Analogické poměry platí i pro témata otevřená v rámci diskuse o infanticidě. Vznik lidského života je speciálním výrazem vzniku obecně. Nevzniká jen člověk, ale i kočka, pes, kámen atd. Něco, co platí pro vznik obecně, platí i pro vznik člověka, třebaže v antropologicky zabarvené podobě.

Nejinak je tomu i v případě identity člověka. Identita náleží nejen člověku, ale i kočce, psovi a kameni, takže problém identity člověka je vlastně jen speciálním výrazem něčeho, co zdaleka přesahuje zónu lidského bytí. Pokud tedy chceme

⁹ Je nutné rozlišovat empirický a empiristický model poznání. Empirický model poznání je vlastní všem empirickým vědám, které uplatňují měřítko empirické testovatelnosti dosažených poznatků. Empiristický model spočívá v povýšení empirického modelu poznání na filosofickou teorii, která říká, že každý druh lidského poznání musí podléhat měřítku empirické testovatelnosti.

¹⁰ Význam tohoto výroku je třeba upřesnit. Na jedné straně mu můžeme rozumět tak, že náš pohled na věci je vždy perspektivní, výsekový, neboť je mnoho věcí, které se prostě do našeho omezeného „zorného pole“ nevejdou. Když zkoumám nějaký problém bioetiky, nevěnuji svoji pozornost tisícům jiných problémů, které zůstávají za hranicemi mého aktuálního zaměření a jichž se ujmají jiné vědní přístupy. Na straně druhé je ho ale možné vztáhnout i k předmětu, který právě zkoumám. Zkoumám-li nějaký problém bioetiky, například problém infanticidy, rekuruji k poznatkům řady empirických věd (genetiky, neurologie, psychologie...) a snažím se na jejich základě dospět k určitým řešením. Otázkou je, zda mi těmito vědami zprostředkovaná perspektiva, která je zkušenostní, umožňuje vidět problém infanticidy v celém rozměru, jenž je pro jeho žádoucí řešení potřebný.

skutečně vědět, co je vznik a identita člověka, nemůžeme zůstat v neznalosti ohledně toho, co je vznik a identita obecně, neboť žádné druhové určení (vznik a identita člověka) nelze adekvátně postihnout s odhlédnutím od jeho rodové, generické dimenze (vznik a identita obecně)¹¹. Přitom je víc než patrné, že nám při reflexích o povaze vzniku a identity v obecném smyslu nepomůže žádná speciální empirická věda, protože jí adekvátní metodické prostředky pro zachycení těchto momentů reality scházejí. Genetika a biologie se musejí zabývat jen tím, co spadá do hranic genetiky a biologie. Problém vzniku a identity se netýká jen otázek genetických a biologických. Své úlohy se zde tedy musí ujmout filosofie.

2.3 Filosofické pozadí empirických věd

Vědy, které zkoumají člověka, se vyjadřují v obecných termínech. Hovoří o člověku, vědomí, poznání, mozků atd. v obecném slova smyslu¹². Ve striktně empirické perspektivě však člověka, vědomí, poznání, mozek atd. jako takové nezkušují, protože tehdy mají do činění s nějakými zcela určitými, zkušenostně dostupnými údaji. Mají před sebou tento fenomén, který označují jako člověka, tento fenomén, o němž mluví jako o vědomí, tento fenomén, který chápou jako poznání... To, co zkoumají, je tedy vždy něco zcela konkrétního, něco, co se nachází zde a nyní, něco, co se liší od všeho ostatního. Poznatky získané studiem konkrétních údajů se pak přenášejí na jiné údaje (zobecnění), ale problém leží v tom, že jde o aplikaci něčeho stejného na něco jiného. Co bylo zjištěno o faktu A, je přeneseno na fakt B. Má se za to, že fenomény s jistými charakteristikami náležejí do stejné třídy, že fenomény určitého typu patří ke stejnému druhu¹³. Většinou se přitom poukazuje na kategorii *podobnosti*. Fenomény jsou si podobné, a proto jsou poznatky z jedné oblasti přenositelné i na jinou oblast (co objevíme o fenoménech A, B, C, D, považujeme za platné i pro fenomény E, F, G, H..., protože vykazují podobné znaky a lze se o nich vyjádřit například obecným termínem „člověk“).

Pojem podobnosti, který pro možnost vědy hraje tak důležitou úlohu, se ale může stát určitým zaklínadlem, které místo aby problém vyjasnilo, ho ve skutečnosti zamlžuje a zamlčuje. Co je to vlastně podobnost? Aristoteles chápe podobnost jako „jednotu v kvalitě“ přítomnou v různých subjektech¹⁴. Existují různé stupně podobnosti, ale zabýváme-li se problematikou člověka, jde o podobnost mezi

¹¹ Termíny „druh“ (species) a „rod“ (genus) zde užíváme ve velmi uvolněném smyslu, neboť jak problém vzniku, tak i problém identity mají transgenerický přesah.

¹² Stačí náhodný výběr nějakého tvrzení obsaženého v textu autora, který se bioetickým problémem člověka zabývá. Do oka mi právě padly následné dvě věty: „Is rationality in this second sense sufficient to make something a person? Consider a mental substance that records observations, constructs scientific theories on the basis of those observations, and that is capable of having thoughts about past observations, and about the theories and generalizations it has arrived at“ (TOOLEY, Michael. *Abortion and Infanticide*. Oxford: Clarendon Press, 1983, s. 138). Pojmy „rationality“, „person“, „mental substance“, „observation“, „capable of having thoughts about“ atd. jsou všechny obecné.

¹³ O lidech se při diskusích o potratech, eutanazii či infanticidě hovoří jako o jedincích, jimž náleží „membership in a biological species“ (ibidem, s. 77).

¹⁴ Srov. ARISTOTELES. *Metafyzika*, 1019 a 17.

různými lidskými jedinci. A, B, C, D... jsou každý člověkem, protože navzdory jejich rozdílnosti se v nich realizuje něco identického. Identita člověka je vázána i na jeho specifické určení a to je spojeno s otázkou přítomnosti *něčeho stejného v odlišném*. Je však něco takového vůbec možné?

Tento problém je starý jako filosofie sama a představuje obtíž plynoucí ze vztahu jednoty a mnohosti, identity a difference. Pokud se ji nepodaří vyřešit na této obecné úrovni, není řešitelná ani na úrovni speciální. Z metodického hlediska není možné reflektovat identitu člověka, aniž bychom si nejprve vyjasnili, zda je vůbec smysluplné přisuzovat něco identického různým instancím. Diskuse o infanticidě se ale do takových poloh nedostává. Důsledky tohoto opomenutí jsou vážné¹⁵. V každém případě jsme těmito úvahami odkazováni *do metaempirické roviny*. Zůstávat v rovině zkušenostních údajů a hovořit bezproblémově o člověku obecně nemá s kritičností mnoho společného. Zkušenost nám nabízí pluralitu dat a jejich tzv. podobnost není sama o sobě žádným důkazem jejich specifické stejnosti, která je nezbytná pro obecnou platnost vědeckých teorií¹⁶. Jednota empirických faktů je nutně metaempirické povahy. Kdyby nebyla, padla by specifická jednota mezi jednotlivinami. Vše, co je v jednotlivinách empiricky konstatovatelné, má svoji nepřenosnou identitu už jen proto, že to existuje v rámci vzájemně odlišných jednotlivin. Pokud má vůbec smysl říct, že všechny jednotliviny v rámci určitého druhu mají něco společného, musí být onen společný referent takového výroku neempirický. Kdo to popře, propadá se do nominalismu, případně konceptualismu, který neguje, že by věci měly něco reálně společného. Skutečnost se pak třísí do nepřeberného množství absolutně originálních jednotlivin a obecná určení jsou pouze vnějšími nálepkami, které pocházejí z našeho jazyka a myšlení. Ve vztahu k tématu infanticidy plyne z právě řečeného jeden zásadní závěr: Vyjádřit se o člověku nakolik je člověkem, vyjádřit se k jeho identitě, není v kompetenci žádné empirické vědy. Uvolňuje se zde prostor pro neempirický způsob poznání, který je vlastní filosofii.

2.4 Identita člověka z pohledu filosofie

V diskusích věnovaných otázce infanticidy se o identitě člověka hovoří prostřednictvím empiricky dostupných znaků. Hledá se v nich klíčová

¹⁵ Ch. Kaczor cituje pasáž od Jeffa McMahana, z níž je jasně patrné, že s sebou orientace podle empiricky dostupných znaků přináší nemalé obtíže v oblasti koncipování „něčeho stejného v různém“: „All this leaves me profoundly uncomfortable. It seems virtually unthinkable to abandon our egalitarian commitments, or even to accept that they might be justified only in some indirect way – for example, because it is for the best, all things considered, to treat all people as equals and to inculcate the belief that all are indeed one another’s moral equals, even though in reality they are not. Yet the challenges to the equal wrongness thesis, which is a central element of liberal egalitarian morality, support... skepticism about the compatibility of our all-or-nothing egalitarian beliefs with the fact that the properties on which our moral status appears to supervene are all matters of degree. It is hard to avoid the sense that our egalitarian commitments rest on distressingly insecure foundations.“ (KACZOR, Christopher. *The Ethics of Abortion*, s. 23).

¹⁶ Na uvedeném místě reflektuje Aristoteles vícero druhů podobnosti. Podobnost nemusejí být vždy signálem naprosté stejnosti ve srovnávané kvalitě.

charakteristika, případně určitý soubor zkušenostně vykazatelných určení, jež jsou buď zodpovědné za to, že lidská bytost je osobou, anebo jsou alespoň signálem jejího výskytu. Mezi tato určení patří např. pohyby plodu, schopnost přežít mimo tělo matky, vnímavost bolesti, lidský vzhled, určitý stupeň vývoje mozku, schopnost mít zájmy a plány apod. Jestliže jsme v minulé kapitole naznačili, že empirický přístup k tématu je diskutabilní, musíme si položit otázku, v čem spočívá jeho největší limit při určování totožnosti člověka obecně a lidské osoby zvlášť.

V empirické optice se nám při hledání řešení nabízejí různé, vzájemně odlišné charakteristiky. Dejme tomu, že za identitní znaky lidské osoby zvolíme určení „tělesnost“, „racionální vědomí“ a „volní tendenci k sebepřijetí“. Označme zmíněné momenty symboly A-B-C. Mluvíme-li o lidské osobě, předpokládáme, že je nadána určitou jednotou. Petr je jedním člověkem a Jana je druhým člověkem¹⁷. Oba mají své individuální bytí a být individuem (jedincem) znamená být něčím jedním, něčím nerozděleným v sobě (indivisum in se), z čehož plyne jeho vymezení vůči jinému od sebe (divisum ab alio). Filosofie reflektuje různé druhy jednot, ale ve vztahu k člověku vyjdeme z toho, že mu je vlastní silný typ jednoty. Petr je sám sebou, stejně jako Jana je sama sebou.

Co tyto obraty vlastně znamenají? Nikdo nemůže „být sám sebou“, pokud by jeho identita spočívala na něčem jiném, než je on sám. Kdybychom problém přenesli na úroveň vědomí a zeptali se, zda může být sám sebou člověk, jehož životní projekt je do všech podrobností určen nějakou jinou osobou, museli bychom odpovědět záporně. Pokud totiž v rovině lidské racionálně-volní činnosti spočívá totožnost v jednání „ze sebe“ a „za sebe“, pak vede konání z cizích motivů a popudů k sebe-odcizení. Projekt volního sebe-určení člověka má za svou nutnou podmínku schopnost klást skutky jako první a vlastní příčina jak v linii eficientní, tak v linii formální (obsahové). Naznačené souvislosti se týkají oblasti operativní (činnosti člověka). Nemusí něco obdobného platit i v oblasti entitativní (na úrovni bytí člověka)? Domnívám se, že ano.

Vrátíme-li se k výše zmíněnému vymezení identity člověka (označme ho symbolem X) přes znaky A-B-C, máme situaci $X = A-B-C$. Tuto situaci můžeme chápat dvojím způsobem. Za prvé, člověk (X) má svoji totožnost danou komplexem určení A-B-C (tělesnost – racionální vědomí – volní tendence k sebepřijetí). Budeme-li vycházet z toho, že esence člověka¹⁸ nemůže být složená z reálně rozdílných jsoucen, vede nás poměr $X = A-B-C$ k absurdnímu důsledku: X (člověk) nemůže být ve své nejhlubší identitě složen z rozdílných jsoucen, ale zároveň je ve své totožnosti komponován z reálně odlišných určení A-B-C. Takový model je nutně rozporný, protože jakožto A-B-C jsou determinace „tělesnost“ – „racionální vědomí“ – „volní tendence k sebepřijetí“ vzájemně odlišné, zatímco jakožto momenty identity X (člověka) odlišné být nemohou, protože esence (identita) člověka nemůže být složeninou z různých entit. Z toho je patrné, že znaky A-B-C nevyjadřují pravou identitu X (člověka).

V předložené argumentaci je ale jeden nezřejmý krok. Proč nemůže být identita člověka dána kompozicí reálně rozdílných jsoucen? Tento problém vyjasníme tím,

¹⁷ Prozatím se o člověku a osobě vyjadřujeme jako o zaměnitelných skutečnostech.

¹⁸ Esence je ve filosofii chápána jako princip identity jsoucen.

že se zamyslíme nad druhou možností chápání situace $X = A-B-C$. Dejme tomu, že identita člověka není silná ve výše naznačeném smyslu¹⁹, nýbrž je dána právě komplexem jsoucen $A-B-C$. Nedochází tedy k tomu, že by při svém vymezování totožnosti člověka byly a nebyly rozdílné zároveň a ve stejném ohledu. Zachovávají si stále svoji odlišnost a jejich konstituční funkce spočívá v tom, že svými vztahy určují totožnost konstituovaného (člověka). Dejme tomu, že někdo řekne, že esencí/identitou lidské osoby je tělo. Tělo je totiž komplexem svých anatomických částí, tkání, orgánů s jejich koordinovanými funkcemi. Tělo jakožto staticko-dynamický komplex anatomicko-organických částí a funkcí vytváří určitou jednotu (*unitas ordinis*), díky níž můžeme hovořit o „tomto jednom člověku“ nebo o „této jedné osobě“ (např. Petrovi). Není bez zajímavosti (a důležitosti) upozornit na postup, který v dané záležitosti uplatňuje Aristoteles v 17. kapitole 7. knihy své *Metafyziky*. Řecký filosof si uvědomuje komplexnost organické tělesnosti a bere ohled na zkušenost s její porušitelností. Co je komplexní, to se za jistých okolností může dekomponovat. Co po určitou dobu vykazuje anatomickou i funkční jednotu, to se po čase rozpadá do plurality nekoordinovaných částí a dějů. Integrity organické tělesnosti není ničím nutným, nýbrž nahodilým. Má svůj počátek a svůj konec. Jakožto vznikající i jakožto trvající proto vyžaduje existenci nějaké příčiny (*aitia*), která je důvodem danosti jejího komplexního a koordinovaného stavu²⁰.

Organismus sestává z mnoha jsoucen (anatomických částí, tkání, orgánů), které vytvářejí určitou jednotu. Ovšem mnohost, nakolik je mnohostí, jednotu nevytváří. Kdyby byla danost mnohosti částí a funkcí zároveň i daností jejich organické koordinace, nedocházelo by nikdy k jejímu porušení. Jelikož se však organismus dříve či později dezintegruje, je pro stav jeho integrity nezbytná nějaká příčina. Aristoteles ji nazývá *substancí* (*ousia*) a ztotožňuje ji na uvedeném místě s konstituční strukturou (*forma – morfé*) hmotné reality (například člověka)²¹.

Jakou povahu má tato substance²²? Jako příčina integrity organismu se musí samozřejmě lišit od složek, jejichž staticko-dynamickou jednotu zajišťuje. Zároveň

¹⁹ V tom smyslu, že identita člověka nemůže být kompozitem reálně rozdílných entit.

²⁰ Jde o uplatnění nutnosti vysvětlit vznik a trvání vzniklého jsoucnu přiměřenou příčinou (princip kauzality). Princip kauzality se dá ošetřit nevývratným filosofickým důkazem, který zde nebudeme rozpracovávat. V této souvislosti lze konzultovat např. FUCHS, Jiří. Bůh filosofů. Praha: Krystal, 1997, s. 76–85.

²¹ „To však, co je z něčeho složeno tak, že celek je jedno, ale nikoli tak jako hromada, nýbrž jako slabika, má jako celek vlastní bytí. Neboť slabika není hláskami a ba není totéž co b a a, a ani tkáň není oheň a země. Neboť rozloží-li se, její jednota již není, není již ani tkáň, ani slabika. Ovšem prvky, tj. hlásky, oheň a země jsou dále. Slabika je tedy něco, není jenom samohláskou a souhláskou, nýbrž je ještě něčím jiným. A tkáň není jenom ohněm a zemí nebo něčím teplým a vlhkým, nýbrž je ještě něčím jiným.“ (ARISTOTELES. *Metafyzika*, 1041 b 12–18). Aristoteles mluví o tělesné tkáni jako o kompozitu prvků ve stylu antické kosmologie, která je dnes již samozřejmě obsoletní. Z filosofického hlediska ale není důležité, jakou konkrétní podobu tyto prvky mají. Důležité je, že mají status prvků a že celek není jejich pouhou sumací. Kompozitum (celek) má své vlastní bytí a toto bytí má svoji vlastní určitost (má právě tuto strukturu a ne jinou). Struktura materiálních komponent je formou a má tudíž povahu autentické bytostné příčiny.

²² Řecký filosof používá v daném kontextu termín *ousia*, který se běžně překládá českým obratem podstata (substance). To s sebou přináší přinejmenším dvě obtíže. Za prvé,

ji není možné koncipovat tak, že by byla nějakým přídatným elementem, který se s organismem reálně komponuje, neboť pak by opět povstala nutnost hledat další příčinu, která by byla důvodem kompozice (komplexu) „organismus-substance“. A protože i ta by byla novým přídatným určením, otevřel by se při explikaci organické reality neomezený prostor, kterému se ve filosofii říká regres do nekonečna. Tím by bylo jakékoli vysvětlení povahy a chování organické tělesnosti zmařeno. Právě proto je třeba trvat na tom, že příčina integrity organické tělesnosti (substance) není nějakou „určující složkou“ organismu, nýbrž její vnitřní, strukturní identitou²³.

Je zde ještě druhý důsledek. „Substance“ (ousía) ve smyslu nejposlednější identity organismu nejen že nemá povahu jeho „hlavní složky“, ale ani nesmí být sama v sobě složeninou z reálně rozdílných entit. Stejně jako v prvním případě by se i zde otevřel při zajišťování nutných kauzálních podmínek její existence²⁴ regres do nekonečna.

Co by se stalo, kdyby měl zastánce skladebné esence/identity lidské osoby či lidského organismu pravdu? Znamenalo by to, že identita člověka je komplexem nějakých částí a funkcí. Ve filosofii se tomuto modelu vysvětlení říká „skladebný model esence/identity jsoucna“. Když ale reflektujeme problém identity jsoucna na obecné (filosofické) úrovni, docházíme společně s Aristotelem k závěru o nemožnosti takového pojmání identity. Jestliže je totiž identita nějaké skutečnosti (v našem případě člověka) dána komplexem momentů A-B-C-D, které jsou empiricky vykazatelné, a jde tudíž o reálně rozdílná jsoucna, pak metafyzická

v přesnějším filosofickém pohledu je substance nezávislým způsobem bytí jsoucna, který se vymezuje proti způsobu bytí akcidentů (případků), o nichž platí, že existují ne v sobě, nýbrž v něčem jiném od sebe. Aristoteles má v rozebírané pasáži své Metafyziky na mysli jinou dimenzi jsoucna, totiž jeho vnitřní strukturu a určitost, na niž se dotazujeme, když klademe otázku „co je to“? Zaměřuje tedy tzv. esenci jsoucna, na niž se snaží poukázat prostřednictvím příkladů se slabikou a organickou tkání. Pro oba pohledy na skutečnost (z hlediska substance-akcidentu i z hlediska esence) užívá jeden a týž termín ousía. V moderní filosofické literatuře je Aristotelem zamýšlená dimenze označována termínem „substance sortal“. Za druhé, latinský překlad řeckého slova ousía jako substantia je zavádějící, protože v nás vyvolává představu něčeho, co leží pod akcidenty (česky podstata). Jak ještě uvidíme, taková představa povahu podstaty zásadně falšuje. Například francouzský filosof Marie-Dominique Philippe se ve svých dílech důsledně vyhýbá latinskému termínu substance a namísto něj vždy používá řecký originál ousía: „Je vidět, že když ztotožníme hledisko jazyka s myšlenkovou perspektivou, dovoluje takový překlad závěr, že latinská filosofie materializuje filosofii řeckou.“ (PHILIPPE, Marie-Dominique. *L'Être. Recherche d'une philosophie* première, vol. I. Paris: Téqui, 1972, s. 202, pozn. 1).

²³ „Kdyby toto jiné bylo nutně zase prvkem nebo se z prvků skládalo, opakovalo by se, kdyby to bylo prvkem, totéž co dříve... takže by se postupovalo do nekonečna... Proto ono jiné, jak se zdá, je něčím různým, novým, není prvkem celku, ale je příčinou toho, že to a to je tkání a to a to slabikou. A stejně tak je tomu i v jiných případech. Je to podstata každé skutečnosti, neboť je to první příčina jeho bytí.“ (ARISTOTELES. *Metafyzika*, 1041 b 19–27). Obratem „toto jiné“ má Aristoteles na mysli příčinu, která je zodpovědná za to, že celek, např. organická tkáň, má jiné bytí než materiální komponenty tkáně.

²⁴ Tím je ověřena pravdivost výše uvedeného předpokladu, podle něhož poslední identita věcí nemůže sestávat z reálně různých entit.

nutnost velí, že každé z těchto jsoucen má zase svoji vlastní identitu (esenci). Co když identita každého ze jmenovaných momentů A-B-C-D sestává opět z nějakého komplexu jiných jsoucen? Pak mají i tyto složky zase svoji vlastní identitu. Kdybychom takto pokračovali dále, objevila by se před námi znovu propast nekonečného regresu. Má-li se vůbec vysvětlení identity nějaké skutečnosti zdařit, je nezbytné ji koncipovat jako identitu ne z jiných jsoucen ($X = A-B-C-D$), nýbrž jako identitu ze sebe samé. Ve filosofii se v této souvislosti mluví o tzv. *perseitě*. Kdyby samotná esence/identita člověka sestávala z entit A-B-C-D, disponoval by identitou, která je bytostně nepůvodní. Každá entitativní kompozice (A-B-C-D) totiž koneckonců předpokládá to, co již nemá povahu komplexu reálně rozdílných jsoucen. Pokud však identita nějaké reality (zde člověka) předpokládá identitu nějakého jiného jsoucna (identitu jsoucna nemající povahu složeniny z reálně rozdílných entit), pak je něčím bytostně nepůvodním, odvozeným či akcidentálním. Bytí akcidentu předpokládá bytí substance. O člověku se nicméně předpokládá, že je substancí²⁵, a toto přesvědčení je i spolehlivě dokazatelné²⁶. Nemůže proto čerpat svoji identitu z komplexu nějakých částí či funkcí. Není tedy přijatelné, když se problém infanticidy rozhoduje na takové empirické bázi.

Jaký závěr se po těchto úvahách nabízí? Díváme-li se na člověka optikou empirických věd, nemůžeme promýšlet problém jeho identity jinak než prostřednictvím zkušenostně dostupných údajů, které mají povahu reálně rozdílných jsoucen. Jít výhradně touto cestou je ale teoreticky neprůchodné. S obtíží se lze přiměřeně vypořádat jen v rámci disciplíny, která umožňuje neempirické zkoumání zkušenostně dostupné reality. Pouze filosofie je schopna zaujmout požadovaný postoj.

2.5 K rozlišení „lidská bytost“ - „lidská osoba“

Filosofie může vnést jasné světlo i do problému poměru mezi „bytím člověkem“ a „bytím osobou“. Zastánci infanticidy se domnívají, že člověk se stává osobou až v pozdějších stádiích vývoje. Třebaže jejich odpůrci argumentují s vysokým stupněm přesvědčivosti, musíme i zde vznést námitku proti metodickému zázemí, z něhož při svých úvahách vycházejí.

²⁵ Např. Ch. Kaczor zaměřuje esenciálně-substanciální povahu lidské osoby, když mluví o její konstituční povaze: „If one defines a person as a member of a kind of being that is rational, then it is also the case that you are a personal constitutively. A constitutive characteristic is the contrary of all that is conventional, superficial, or learned. But being a member of the species *Homo sapiens* is just such a characteristic for it is not a matter of convention (like which side of the road to drive on), nor is it a superficial characteristic (like length of hair), nor does it arise from training (we don't learn how to be a member of the species *Homo sapiens*). Being a member of a kind of being (human) is a characteristic such that to cease being a member of this kind is for you to cease to exist. You can change in countless ways, but if you ceased being a human being and became, say, 10,000 bits of plant fertilizer, then you would be no longer living but dead. Indeed, if anything is a constitutive characteristic of you, being a human being is.“ (KACZOR, Christopher. *The Ethics of Abortion*, s.15).

²⁶ Důkaz substantiality člověka je ve filosofii veden přes princip sporu. Je tudíž nadán tím nejvyšším stupněm spolehlivosti. Srov. Např. FUCHS, J. *Předpoklady nerelativizované etiky*. Praha: Krystal, 2007, s. 89–93.

Na jedné straně je třeba uznat, že jejich postup je zcela legitimní. Navazuje na aristotelskou tradici dialektické konfrontace, v níž se vychází z předpokladů protivníka a jeho názor je neutralizován (vyvrácen) těmi samými prostředky, které on sám používá. Na straně druhé je dobré si uvědomit, že máme v zásobě ještě jiný typ argumentace, který je založen o něco hlouběji. Opírá se o elementární poznatky, k nimž se můžeme dopracovat filosofickým způsobem. Jak se tedy můžeme podívat filosofickou optikou na názor zastánců infanticidy, v němž se rozlišuje lidská bytost a lidská osoba?

Důležité je zaměřit pozornost na jejich přesvědčení o pozdějším vzniku osoby. Z filosofického hlediska je třeba připomenout, že každý vznik něčeho je vázán na určité předpoklady. Jedním z nich je eficientní příčina (*causa efficiens*), kterou však nyní nebudeme zohledňovat. Obhájci infanticidy uvádějí mezi předpoklady vzniku lidské osoby existenci lidské bytosti. Kdyby žádná lidská bytost neexistovala, absentovala by nezbytná podmínka vzniku lidské osoby. Aby lidská osoba mohla vstoupit do existence, musí být pro lidskou bytost *možné stát se osobou*. Reálná možnost je proto také nutnou podmínkou vzniku osoby. Reálné možnosti jsou, které se svým uskutečněním proměňují ve jsoucna aktuální, nelétají ve vzduchu. Jejich nositeli jsou opět jiné aktuálně jsoucí skutečnosti, v našem případě lidské bytosti. Jestliže tedy vzniká nová lidská osoba, jde o uskutečnění (aktualizaci) možnosti, která je vlastní lidské bytosti a jde tudíž o jakousi její modifikaci (lidská bytost získává nový způsob-modus osobního bytí). Je-li nové jsoucno pouhou modifikací něčeho předchůdně jsoucího²⁷, máme co do činění s akcidentálním určením oné původně jsoucí reality. Z toho nám vychází, že lidská osoba je akcidentem lidské bytosti. Zastánci infanticidy s tím nemají problém, protože lidskou osobu považují za separovatelné určení vzhledem k lidskému bytí a separovatelnost je jedním ze znaků nahodilého akcidentu (případku).

Problém leží jinde a skrývá se v povaze vztahu substance-akcident²⁸. Pokud se k této otázce nepostavíme filosoficky, vystavujeme se nebezpečí, že na ni odpovíme s nežádoucím přispěním naší představivosti. Právě naše představivost nám suggeruje, že akcident je určitou realitou, která se odehrává „na substancí“. Naše imaginace pojímá substancí a akcident jako dvě paralelně existující věci, čímž vlastně akcident bytostně osamostatňuje (substancializuje)²⁹. Tím akcident nabývá svébytnosti, která

²⁷ V našem případě je novým jsoucnem lidská osoba a původněji jsoucí skutečností lidská bytost.

²⁸ Nyní se o substancí hovoří ne ve smyslu ustavující esence (*esse per se*), nýbrž ve smyslu původněji jsoucí reality (*esse in se*).

²⁹ „Ptejme se, jaký bytostný status tomuto typu jsoucna náleží. Slovo „akcident“ napovídá, že je v jeho pojmu obsažen moment přídutnosti. Latinské *accidere* totiž znamená přistoupit. Rovněž český ekvivalent „případek“ obsahuje tuto konotaci, která na jedné straně označuje to, co je pro diskutovaný rozměr skutečnosti zcela typické, avšak na druhé straně jeho pravou povahu zásadně falšuje. „Přídutnost“ akcidentu manifestuje jeho bytostnou sekundárnost. Neboť pokud něco přistupuje, přistupuje vždy k něčemu již v sobě ustavenému, a stává se tedy vzhledem k tomu něčím druhotným, nekonstitutivním. Necháme-li ale volně pracovat představivost, dovede nás tam, kde se s povahou akcidentu radikálně mýlíme. Představa přistupování něčeho k něčemu na způsob nějakého určení spojuje imaginárně dvě či více o sobě jsoucí entity, takže výsledkem takové operace je konglomerát dvou, případně více entit,

mu ve skutečnosti nenáleží. Fakticky se má věc zcela jinak. Akcident je to, čím substance je, je samotným bytím substance, je jejím určením³⁰. V problému, který řešíme, to znamená, že lidská bytost je osobou, že akty osoby jsou akty lidské bytosti. Akcident se nevyskytuje na substanci bez toho, že by jeho důvod ležel v ní. To je zřejmé z toho, že akcident je tím, skrze co substance vyjadřuje své bytí a svou

v jehož „středu“ stojí substance, na niž jsou jaksi zvenku naroubovány různé determinace, které k tomuto „bytostnému jádru“ externě přistoupily. Dějiny západní filosofie svědčí o tom, že nemálo myslitelů si právě takto představuje kategoriální strukturu reality. Po staletí vehementně opakovaná kritika na adresu všech, kdo by chtěli držet objektivitu pojmů substance a akcidentů, vychází takřka pokaždé z naznačeného imaginárního klamu... Bytostná neautonomie případku usvědčuje naši mluvu a představivost ze zavádějící tendence ke „zvěčňování“ všeho, čeho se chopí. Predikace pojmu jsoucna o případku je samozřejmě legitimní, avšak musíme si být vědomi esenciálního rozdílu, který tento pojem vnitřně rozružňuje vztahem k substanci nebo k akcidentu. Když říkáme, že výška tohoto stromu je 10 metrů, že účinnost tohoto žraloka je nebezpečná nebo že inteligence Petra je mimořádná, nenáleží daná míra, nebezpečnost a mimořádnost velikosti, účinnosti či inteligenci jako takovým, ale subjektům oněch determinací, kterými jsou strom, žralok a Petr. Tomáš Akvinský upozorňuje v závislosti na Aristotelovi nejednou na to, že to vlastně není akcident, který je, nýbrž že je to sama substance, která je prostřednictvím akcidentu. Pokud tedy vypovídáme pojem jsoucna o substanci a akcidentu, bere na sebe predikát pokaždé esenciálně jiný význam. Aby to bylo ještě více patrné, stačí se zamyslet nad další precizací statusu případku, s nímž se u Aristotela i Tomáše setkáváme. Zmíněný esenciální rozdíl predikátů je tak zásadní, že akcident vlastně není jsoucnem v pravém smyslu slova, je toliko jsoucna (gen. sg. – tj. jsoucnu náležející). Korektura slovního a imaginativního uchopení případku je radikální: má-li reflektovaná dimenze jsoucího výše naznačenou povahu, pak ji nelze pojímat „aditivně“, jako něco, co k nějaké o sobě jsoucí skutečnosti přistupuje na způsob „druhého“ jsoucna. K metafyzické pluralitě jsoucna sice rovněž přispívá mnohost případkových určení skutečnosti, nicméně přídátost nesubstanciálních determinací nedovoluje jejich numerickou sčitatelnost se subjektem. „Numerická sčitatelnost“ je vyhrazena jen pro reality o sobě jsoucí. To znamená, že subjekt + akcident nejsou dvě, nýbrž jedno jsoucno. Z těchto poměrů samozřejmě neplyne, že by případy nebyly jsoucna. Skutečně jimi jsou, ovšem v esenciálně jiném smyslu než substance. Všechny tyto postřehy, byť by někdy mohly působit poněkud stereotypně a banálně, je nutné promyslet do posledních důsledků... Jestliže klasická metafyzika pojímá změnu jako něco akcidentálního, nemíní ji tím v žádném případě situovat na „povrch“ věcí, pod nímž by se skrývalo nějaké jejich nehybné jádro. Tak to sugerují sebevědomí kritikové, kteří zůstávají v zajetí své jednoduché představivosti... akcidenty vůbec žádný „povrch“ věcí nevytvářejí, neboť jsou „gesty“ samotné substance. Je to substance sama, která se jejich prostřednictvím mění, ačkoli její esence zůstává invariabilní. Změna se proto netýká „povrchu“ reality, ale reality samé v jejím nejvlastnějším bytostném výrazu (substance).“ (CARDAL, Roman. Identita a difference. Systematický kurz ontologie. Praha: Akademia Bohemica, 2011, s. 328–331).

³⁰ Akcident čerpá své bytí od substance (est in substantia), pouze jeho identita-esence mu náleží per se. Akcident je tudíž existenčně závislý a esenciálně nezávislý. Avšak i důvod esenciality akcidentu (to, že je kvantitou, kvalitou, vztahem, činností atd.) musí ležet v substanci (jinak by jakákoli substance mohla mít jakýkoli akcident). Tomáš Akvinský vyjadřuje velmi výstižně diskutovanou povahu akcidentu: „Omne accidens non dicitur ens quasi ipsum esse habeat, sed quia eo aliquid est; unde et magis dicitur entis quam ens“ (AKVINSKÝ, Tomáš. Summa theologiae. I-II, 110, 2 ad 3). Obratem „eo aliquid est“ se naznačuje, že v akcidentech se vyjadřuje samotná substance (zastoupená pojmem „aliquid“). K hlubšímu uchopení problému srov. CARDAL, Roman, op.cit., s. 330–332.

činnost. I kdyby tedy byla pravda, že lidská osoba je akcidentálním určením lidské bytosti³¹, bylo by přesto nutné uznat, že ontologické a operativní principy osoby jsou zakódovány v substantiální dimenzi lidské bytosti. Avšak skutečnost, v níž jsou přítomny ontologické a operativní principy osobního bytí, je sama osobou. Lidská bytost je proto osobou a zůstává jí i v případě, že její projevy v empiricky dostupné sféře nejsou patrné.

3 ZÁVĚR

V tomto příspěvku jsem se pokusil ukázat, že reflexe problému identity a vzniku člověka nemůže probíhat mimo rámec filosofického poznání. Odpůrci legitimacy infanticidy vynakládají značné úsilí, nechávají však při konfrontaci s argumenty svých oponentů k vlastní škodě ležet ladem myšlenkové nástroje, které by propůjčily jejich stanoviskům mnohem větší sílu a spolehlivost. Přepnout uvažování do filosofického režimu však není snadné a v současném intelektuálním klimatu se tomu staví do cesty řada překážek. Navíc i samotná filosofie se dnes ocitla v hluboké krizi, takže ve vnějším pozorovateli budí dojem, že v důležitých bioetických diskusích vlastně nemá co nabídnout. Toto zdání je ovšem falešné a je překonatelné příklonem k takovému filosofickému postoji, který se umí kriticky distancovat od postmoderní skepse vůči možnostem metafyzického poznání skutečnosti obecně a člověka zvlášť.

BIBLIOGRAFIE

1. Kaczor, Ch., *The Ethics of Abortion*, New York – London 2011.
2. Lee, P., *Abortion and Unborn Human Life*, Washington 1997.
3. Akvinský, T., *In Peri Hermeneias Aristotelis expositio*.
4. Aristoteles, *Metafyzika*.
5. Tooley, M., *Abortion and Infanticide*, Oxford 1983.
6. Fuchs, J., *Bůh filosofů*, Praha 1997.
7. Philippe, M.-D., *L'Être. Recherche d'une philosophie première*, vol. I., Paris 1972.
8. Fuchs, J., *Předpoklady nerelativizované etiky*, Praha 2007.
9. Cardal R., *Identita a difference. Systematický kurz ontologie*, Praha 2011.
10. Akvinský, T., *Summa theologiae*.

³¹ Tento názor sice nesdílím, ale zde se jeho vyvracení nebudu věnovat.

ON THE METHODICAL BACKGROUND OF INFANTICIDE

ABSTRACT

The article deals with methodical background of the problem of infanticide. The autor dedicates his reflections to the methodical approach of empirical sciences and compares it with the methodical approach of philosophy. He shows that the problem of infanticide contains various questions which cannot be answered from an empirical perspective. Some of these questions are mentioned and the discussion of them leads to the conclusion that only philosophy is a competent mean of their clarification. It concerns namely the question of the truth of our knowledge, of the definition of the identity of man and of the relation between ontological determinations of humanity and personal dimension of human being.

KONTAKT

PhDr. Roman Cardal, Ph.D.

CEVRO Institut, z.ú.

Jungmannova 17

110 00 Praha 1-Nové Město

web: <http://www.cevroinstitut.cz/>

e-mail.: roman.cardal@vsci.cz

**ROZHODNUTÍ NEJVYŠŠÍHO SOUDU SPOJENÝCH STÁTŮ
AMERICKÝCH VE VĚCI PŘÍPUSTNOSTI INTERRUPCI
ROE V. WADE NAHLÍŽENÉ PRIZMATEM JUDIKATURY
ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY**

Miroslav Kratochvíl

Recenzoval JUDr. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

1 Úvod

V následujícím příspěvku seznamuji čtenáře s rozhodnutím Nejvyššího soudu Spojených států amerických, které v roce 1973 v USA legalizovalo prakticky volný přístup k potratům.¹

V první části příspěvku představuji případ před nižším soudem, Oblastním soudem Severního okrsku státu Texas.² Ve druhé části příspěvku již představuji linii argumentace Nejvyššího soudu. Identifikuji dvě námitky, abych v poslední části příspěvku uvažoval, zda způsob, jakým se s nimi Nejvyšší soud vypořádal, by české soudy považovaly za správný, načež připojuji, jakým způsobem by bylo možné na daný případ aplikovat test proporcionality.

2 ROZHODNUTÍ OBLASTNÍHO SOUDU SEVERNÍHO OKRSKU STÁTU TEXAS

V březnu roku 1970 byly žalobou u Oblastního soudu Severního okrsku státu Texas napadeny články 1191–1194 a 1196 Trestního zákoníku státu Texas stíhající

¹ Rozhodnutí *Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973), elektronicky dostupné na internetové straně: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/410/113/case.html>. Český překlad části rozhodnutí lze nalézt v [2, s. 781–789]. Krátký český komentář k rozhodnutí lze nalézt v [1].

² Rozhodnutí *Roe v. Wade*, 314 F. Supp. 1217 (N.D. Tex. 1970), elektronicky dostupné na: <http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/314/1217/1472349/>.

potraty.³ Žalobci tvrdili, že tato protipotratová ustanovení zabraňují manželským párům a svobodným ženám vykonávat jejich právo svobodně se rozhodnout, zda chtějí mít dítě či nikoliv, právo které jim dle nich garantuje Ústava Spojených států amerických spolu s jejími dodatky.

Žalobkyně, toho času těhotná svobodná žena, před soudem z důvodu zachování anonymity vystupující pod pseudonymem Jane Roe, si přála ukončit své těhotenství potratem, který by provedl kompetentní lékař ve vhodném, bezpečném prostředí. Vzhledem k tomu, že její život nebyl ohrožen pokračujícím těhotenstvím a vzhledem k tomu, že si nemohla dovolit cestu do jiného státu, tvrdila, že zákon porušuje její zaručené právo na soukromí.⁴

³ Článek 1191: *Abortion. If any person shall designedly administer to a pregnant woman or knowingly procure to be administered with her consent any drug or medicine, or shall use towards her any violence or means whatever externally or internally applied, and thereby procure an abortion, he shall be confined in the penitentiary not less than two nor more than five years; if it be done without her consent, the punishment shall be doubled. By "abortion" is meant that the life of the fetus or embryo shall be destroyed in the woman's womb or that a premature birth thereof be caused. Překlad: Potrat. Pokud kdokoli těhotné ženě záměrně podá nebo vědomě obstará za účelem podání s jejím souhlasem nějakou drogu nebo lék, nebo použije vůči ní jakékoli násilí nebo prostředky, ať už vnější nebo vnitřní, a tak způsobí potrat, bude uvězněn na ne méně než 2 roky a ne více než 5 let; jestliže se tak stalo bez jejího souhlasu, trest se zdvojnásobí. „Potrat“ znamená, že život fétu nebo embrya je zničen v ženě lůně, nebo že se způsobí předčasný porod. Článek 1192: *Furnishing the Means. Whoever furnishes the means for procuring an abortion knowing the purpose intended is guilty as an accomplice. Překlad: Obstarání prostředků. Kdokoli obstará prostředky na to, aby se způsobil potrat, je vinen spolupachatelstvím. Článek 1193: *Attempt at Abortion. If the means used shall fail to produce an abortion, the offender is nevertheless guilty of an attempt to produce abortion, provided it be shown that such means were calculated to produce that result, and shall be fined not less than one hundred nor more than one thousand dollars. Překlad: Pokus o potrat. Jestliže prostředky selžou a potrat nezapříčiní, pachatel je přesto vinen pokusem o potrat, za předpokladu že se ukáže, že těmito prostředky bylo zamýšleno dosáhnout tohoto výsledku, a bude pokutován ne méně než sty a ne více než tisíce dolary. Článek 1194: *Murder in Producing Abortion. If the death of the mother is occasioned by an abortion so produced or by an attempt to effect the same it is murder. Překlad: Vražda při potratu. Jestliže při potratu nebo pokusu o potrat dojde ke smrti matky, bude to posuzováno jako vražda. Článek 1195: *Destroying unborn child. Whoever shall during parturition of the mother destroy the vitality or life in a child in a state of being born and before actual birth, which child would otherwise have been born alive, shall be confined in the penitentiary for life or for not less than five years. Překlad: Zabití nenarozeného dítěte. Kdokoli při porodu zničí vitalitu nebo život dítěte v průběhu porodu nebo před samotným narozením, kteréžto dítě by se jinak bylo bývalo narodilo živé, bude uvězněn na doživotí nebo na ne méně než pět let. Článek 1196: *By Medical Advice. Nothing in this chapter applies to an abortion procured or attempted by medical advice for the purpose of saving the life of the mother. Překlad: Lékařský postup. Nic v této kapitole se nevztahuje na potrat způsobený lékařským postupem za účelem zachránit život matky. [8, pozn. 1]******

⁴ Žalobu podala 3. března 1970, dne 22. dubna 1970 žalobu rozšířila na žalobu „jménem svým a všech ostatních v podobné situaci“. [9, pozn. 1]

K žalobě Jane Roe se připojili⁵ toho času bezdětní manželé, vystupující u soudu pod pseudonymy John a Mary Doe. Paní Doe dle žalobců trpěla určitou „neural-chemical“ poruchou a lékař ji doporučil, aby se do doby, než se její stav zlepší, bránila otěhotnění, ačkoli by těhotenství, nemělo představovat vážné riziko pro její život. Paní dále v souladu s lékařským doporučením ukončila užívání hormonální perorální antikoncepce. Proto, pokud by došlo k otěhotnění, přála si paní Doe ukončit toto své těhotenství potratem, který by provedl kompetentní lékař ve vhodném, bezpečném prostředí.

K žalobě Jane Roe bylo umožněno se připojit jako vedlejšímu účastníkovi také lékaři vystupujícímu před soudem pod jménem James Hubert Hallford.⁶ Tento lékař ve své stížnosti tvrdil, že byl již dříve zadržen za porušení ustanovení texaského trestního zákona stran potratů a že byla proti němu vedena dvě trestní stíhání. Tvrdil, že v mnoha případech nebyl jako lékař schopen určit, zda se na pacienty, kteří u něj žádali provedení potratu, vztahoval článek 1196 trestního zákona připouštějící potrat v případě ohrožení života ženy. Tvrdil, že v důsledku nejednoznačnosti příslušného trestního ustanovení mu bylo zasahováno do jeho práva a práva jeho pacientů na soukromí ve vztahu lékař-pacient a jeho práva praktikovat medicínu, práv, která podle něj zaručují první,⁷ čtvrtý,⁸ pátý,⁹ devátý¹⁰ a čtrnáctý¹¹ dodatek Ústavy.

⁵ Dne 3. března 1970, následně také žalobu rozšířili na žalobu „jménem svým a všech ostatních v podobné situaci“. [9, pozn. 1], [8, bod 121]

⁶ Dne 23. března 1970. [9, pozn. 1]

⁷ První dodatek: *Kongres nesmí vydávat zákony zavádějící nějaké náboženství nebo zákony, které by zakazovaly svobodné vyznávání nějakého náboženství; právě tak nesmí vydávat zákony omezující svobodu slova tisku, právo lidu pokojně se shromažďovat a právo podávat státním orgánům žádosti o nápravu křivd.* [2, s. 515] Dodatek byl přijat dne 15. 12. 1791.

⁸ Čtvrtý dodatek: *Právo národa na ochranu svobody osobní a domovní, písemnosti a majetku nesmí být porušováno neoprávněnými prohlídkami a konfiskacemi; nesmí být vydán rovněž řádný příkaz, který by se neopíral o zdůvodněná zjištění, doložená přísahou nebo jiným způsobem potvrzená, a který neobsahoval přesné určení místa, které má být prohledáno, přesný popis osob, které mají být vztahy do vazby, a věcí, jež mají být zabaveny.* [2, s. 515] Dodatek byl přijat dne 15. 12. 1791.

⁹ Pátý dodatek: *Na každého občana, který se má zodpovídat z hrdelního zločinu nebo jiného těžkého zločinu, musí být podána řádná žaloba ze strany velké poroty – výjimkou tu mohou být případy občanů sloužících v činné službě v pozemních nebo námořních ozbrojených silách nebo v domobraně, a to v době války nebo vážného ohrožení veřejné bezpečnosti; nikdo nesmí být dvakrát trestán ohrožením života nebo zdraví pro týž poklesek; nikdo nesmí být nucen svědčit sám proti sobě; nikdo nesmí být zbaven života, svobody nebo majetku bez řádného soudního procesu; soukromý majetek může být vyvlastněn pouze za náhradu.* [2, s. 515] Dodatek byl přijat dne 15. 12. 1791.

¹⁰ Devátý dodatek: *Výčet určitých práv ústavou nesmí být vykládán jako popírání nebo zlehčování ostatních práv náležejících lidu.* [2, s. 516] Dodatek byl přijat dne 15. 12. 1791.

¹¹ Čtrnáctý dodatek: *Oddíl 1. Všechny osoby narozené nebo naturalizované ve Spojených státech a podřízené jejich jurisdikci jsou občany Spojených států a států, jehož jsou obyvateli. Žádný stát nemá právo vydat nebo provádět zákon, který by omezoval svobody nebo výsady občanů Spojených států; žádný stát nemá právo zbavit jakoukoli osobu života, osobní svobody nebo majetku bez řádného soudního procesu; nemá také právo zbavit jakoukoli osobu, podléhající jeho pravomoci, stejné ochrany zákona.* [2, s. 655] Dodatek obsahuje další 4 oddíly. Dodatek byl přijat dne 9. 7. 1865.

Oblastní soud stanovil předmět sporu dvěma otázkami: (1) zda mají žalobci nárok na vydání rozhodnutí deklarující protipotratová ustanovení Trestního zákona státu Texas za neústavní, a (2) zda mají žalobci nárok na vydání soudního příkazu proti prosazování těchto protipotratových ustanovení.

Dne 17. června 1970 oblastní soud deklaroval, že předmětná ustanovení jsou neústavní, neboť jsou podle něj jednak natolik nejasně formulovaná, že mohou způsobovat vážné obtíže ohledně okolností trestní odpovědnosti, a jednak porušují právo na soukromí chráněné devátým dodatkem Ústavy. Soud nicméně odmítl vydat soudní příkaz proti vymáhání těchto ustanovení. Dále soud nebyl přesvědčen, že by žalobci John a Mary Doe prokázali skutečnosti, které by byly dostatečné k tomu, aby byli účastníky řízení.

Žalobci i vedlejší účastník se odvolali k Nejvyššímu soudu proti zamítající části rozsudku. Advokát státu Texas, Henry Wade, se odvolal proti potvrzující části rozsudku.

3 ROZHODNUTÍ NEJVYŠŠÍHO SOUDU SPOJENÝCH STÁTŮ AMERICKÝCH

3.1 Účastníci řízení

Nejvyšší soud v úvodu svého rozhodnutí zkoumá procesní způsobilost žalobců. Pokud jde o Jane Roe, Nejvyšší soud souhlasil s její způsobilostí, přestože její těhotenství bylo již ukončeno porodem.¹²

V případě dr. Hallforda Nejvyšší soud poukázal na to, že má možnost se bránit v rámci trestních řízení, která by eventuálně mohla být dále proti němu vedena. Proto jeho odvolání Nejvyšší soud zamítl.

Rovněž manžele Doe Soud neshledal jako způsobilé být žalobci v předmětném řízení a v tomto potvrdil rozhodnutí Oblastního soudu.

3.2 Historicko-lékařsko-právní přehled postojů k potratům

Nejvyšší soud deklaroval, že jeho úkolem je vzniklou kontroverzi stran ústavnosti předmětných ustanovení vyřešit bez emocí a předsudků. Aby toho dosáhl, rozhodl se prozkoumat, jak se vyvíjel postoj společnosti k tématu potratů během uplynulých staletí.

Soud dospěl k závěru, že ustanovení o trestnosti potratu byla v Texasu zavedena teprve v roce 1854. Tato ustanovení byla brzy (1857) modifikována do podoby, která zůstala podstatně nezměněná. Soud poznamenal, že podobná zákonná ustanovení platí ve většině států USA. Nejvyšší soud také poukázal na to, že ustanovení zakazující potraty v každé fázi těhotenství pocházejí ze zákonných změn provedených z větší části v druhé polovině 19. století.

Nejvyšší soud identifikoval 3 důvody, kvůli kterým mohlo být přijetí trestních zákonů o potratech v 19. století ospravedlňováno.

Jedním z těchto důvodů, kvůli nimž byly přijaty zákony zakazující potraty, byl zájem viktoriánské společnosti na odrazování od nedovoleného sexuálního chování.

¹² K porodu došlo během roku 1970, a to ještě před vynesemím rozhodnutí Oblastního soudu. První jednání před Nejvyšším soudem proběhlo 13. prosince 1971. [8, bod 125]

Stát Texas, poznamenal Nejvyšší soud, nicméně v současnosti takovým zájmem neargumentuje a ani žádný soud nebo komentátor takový důvod nepovažuje za dostatečný.

Druhým důvodem k regulaci potratů byl zájem společnosti na zdraví žen. V době přijímání většiny zákonů zakazující potraty nebyly techniky potratů pro matky tak bezpečné jako v současné době, jejich mortalita byla poměrně vysoká. Moderní techniky provádění potratů spolu s rozšířeností antibiotik poskytují ženám dostatečnou záruku bezpečného potratu. Zájem státu na zákonné regulaci potratů má tedy podle soudu spočívat nejvýše ve vyžadování provádění potratů vyškoleným zdravotnickým personálem v bezpečných podmínkách.

Třetím důvodem regulace potratů byl zájem státu – někdy vyjádřen jako povinnost – na ochraně dosud nenarozeného života. Soud poznamenává, že některé z argumentů tohoto odůvodnění se opírají o teorii, že nový lidský život vzniká okamžikem početí. Soud se nicméně vyjádřil, že legitimní zájem státu na ochraně života před narozením se nemusí zakládat na přesvědčení, že život začíná početím nebo v nějakém jiném časovém okamžiku před narozením. Soud vyjádřil přesvědčení, že zájem státu v této oblasti může být založen na méně rigidním postoji. Totiž, že stát může v určitých případech uplatňovat zájmy přesahující rámec ochrany zdraví těhotné ženy, aniž by se opíral o skutečnost, kdy individuální lidský život začíná, je-li ve hře alespoň život *potenciální*.

Jinými slovy – uzavřel soud –, ačkoliv rozhodnutí některých soudů z předchozí doby byla rozdělena do dvou skupin, kdy většina rozhodla o neústavnosti protipotratových ustanovení a menšina ponechala ustanovení států beze změny, většina těchto soudů souhlasila s tím, že právo na soukromí, ať se zakládá na čemkoliv, je dostatečně široké, aby zahrnovalo i rozhodnutí k potratu. Nicméně toto právo není podle soudu absolutní, je limitováno zájmem státu na ochraně zdraví, zdravotnických standardech a prenatalním životu.

3.3 Rozhodnutí

Soud uzavírá, že ve světle lékařských poznatků, které poukazují na to, že do konce prvního trimestru těhotenství je při potratu mortalita žen poměrně malá, jestliže se žena spolu s lékařem rozhodnout ukončit její těhotenství v tomto období, má jim to být umožněno bez státní regulace. Od okamžiku konce prvního trimestru státy mohou regulovat potraty s ohledem na ochranu zdraví matek např. stanovením požadavků na kvalifikaci osob, které potraty provádějí, stanovením požadavků na prostředí v kterém se mají potraty provádět.

S ohledem na zájem státu chránit potenciální život, stát může jít tak daleko, že může zakázat potraty během období, kdy plod již dosáhl viability, avšak s výjimkou případů, kdy by byl ohrožen život nebo zdraví matky.

Soud uzavírá, protože ustanovení Trestního zákoníku státu Texas nerozlišovala mezi potratem v době ze začátku těhotenství a v pozdější době, a protože přístup k legálnímu potratu článek 1196 omezuje přespráviš, je článek 1196 neústavní. Nelze jej však zrušit odděleně od zbylých ustanovení týkající se potratů, musí být zrušen spolu s čl. 1191–1194.

Soud tedy potvrdil neústavnost ustanovení Trestního zákoníku státu Texas, nepovažoval však za nutné se zabývat tím, zda je tato neústavnost založena také na nejednoznačnosti předmětných ustanovení. Soud dále nepovažoval za nutné rozhodnout, zda Oblastní soud pochybil, když odmítl vydat soudní opatření proti prosazování těchto ustanovení, neboť předpokládá, že odpovědné orgány do budoucna budou plně respektovat jeho rozhodnutí, totiž že předmětná ustanovení zákona jsou protiústavní.

3.4 Odpověď Nejvyššího soudu na argumenty státu Texas

Stát Texas spolu s některými *amici curiae* před Nejvyšším soudem argumentovali tím, že plod je osobou ve smyslu čtrnáctého dodatku Ústavy. Na podporu svého tvrzení představili fakta o vývoji plodu. Stát Texas argumentoval také tím, že bez ohledu na čtrnáctý dodatek Ústavy, individuální lidský život začíná početím a je přítomen po celou dobu těhotenství, a proto má stát závažný zájem chránit lidský život od početí.

Nejvyšší soud si byl vědom toho, že „osobovost“ lidského plodu je v předmětném řízení klíčovou otázkou. Bude zajímavé se seznámit s tím, jak se s touto otázkou vypořádal.

3.4.1 Osoba v Ústavě spojených států amerických

Nejvyšší soud poukázal na to, že Ústava nedefinuje pojem *osoby* mnoha slovy. První část čtrnáctého dodatku obsahuje tři odkazy k *osobě*. Např. při definování pojmu *občan* hovoří dodatek o „osobách narozených nebo naturalizovaných ve Spojených státech“. Pojem *osoby* je použit i na jiných místech Ústavy, např. při stanovení nutné kvalifikace pro reprezentanty a senátory. Nejvyšší soud nakonec uzavírá, že *téměř ve všech* těchto případech je použití slova *osoba* takové, že má použití pouze po narození. Nic podle soudu naznačuje tomu, že by mohlo mít nějaké prenatální aplikace. Soud také v poznámce upozorňuje na nekonzistentnost státu Texas. Jestliže prý stát tvrdí, že plod si zaslouží ochranu jako osoba, jak je možné, že umožňuje jeho potracení v případě ohrožení života jeho matky? Jestliže je plod osobou, proč není jeho matka, která si sama způsobí potrat nebo nechá jiným způsobit potrat, stíhána jako pachatel nebo spolupachatel? Jestliže je plod osobou, proč je trest za potrat nižší, než je trest za vraždu jiné osoby?

3.4.2 Začátek individuálního lidského života

Pokud jde o argument, že individuální lidský život začíná početím a proto má stát zájem o jeho ochranu od početí, Nejvyšší soud poznamenal, že na tuto otázku odpovídat nemusí. Podle Nejvyššího soudu by mělo být dostatečné, vezme-li se na vědomí skutečnost různorodosti názorů na počátek individuálního lidského života, přičemž mimo jiné poukázal, že např. stoikové věřili, že život nezačíná dříve než narozením. Soud také poukázal na to, že odpověď na položenou otázku značně znesnadňují nové poznatky z embryologie, které naznačují, že početí je spíše proces než okamžik, a také nové lékařské techniky, jako jsou menstruační extrakce

(vakuumaspirace), antikoncepční tablety používané „ráno-po“, implantace embryí, umělé oplodnění, a dokonce umělé dělohy.

Jinými slovy, uzavřel Nejvyšší soud, nenarozený nebyl nikdy zákonem chápán jako osoba v plném slova smyslu.¹³

4 ROZHODNUTÍ NAHLÍŽENÉ PRIZMATEM JUDIKATURY ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY

4.1 K jednotlivým argumentům

Východiskem, které mám na paměti při hodnocení rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států amerických pohledem Ústavního soudu České republiky, je skutečnost, že Ústavní pořádek České republiky je založen na principu materiální spravedlnosti, který je reprezentován čl. 1 Ústavy, více než na principu spravedlnosti formální.¹⁴ To znamená, že ve své judikatuře Ústavní soud odmítá přepjatě formalistické interpretace zákonů, odmítá, aby byla formalistická hlediska povýšena nad zákon a především nad ústavní principy.¹⁵ V opačném případě by sice mohlo docházet k formálně správnému postupu, ale bez respektu k spravedlnosti.¹⁶ To by v některých situacích mohlo vyústit až k tzv. poskytnutí pláště práva brutalitě.¹⁷

Proto Ústavní soud ve své judikatuře již mnohokrát zdůraznil mj.,

¹³ Nabízí se poznámka, že otroci také nebyli nikdy zákonem chápáni jako osoby v plném slova smyslu, tj. jako osoby se všemi právy.

¹⁴ Srov. Nález sp. zn. Pl. ÚS 19/93: *Východiskem naší ústavy je materiálně-racionální pojetí legitimacy a právního státu. Nález sp. zn. IV. ÚS 22/03: Ústavnímu pořádku České republiky více odpovídá, jak vyplývá z čl. 1 Ústavy České republiky, princip materiální spravedlnosti než princip spravedlnosti formální. Nález sp. zn. IV. ÚS 283/03: Ústavní soud ve svých rozhodnutích vždy dovozuje, že se řídí principem materiální spravedlnosti, v daném případě reprezentovaném čl. 1. Ústavy.*

¹⁵ Srov. Nález sp. zn. II. ÚS 3042/14: *V extrémním rozporu s principy spravedlnosti je také přepjatě formalistická interpretace zákona. Aplikace zákonných pojmů v jiném než zákonem stanoveném a právním myšlením konsensuálně akceptovaném významu je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, příkladem čehož je přepjatý formalismus. Nález sp. zn. III. ÚS 276/96: Tímto postojem povýšily orgány aplikující právo hlediska formalistická nad zákon a především nad ústavní principy. Nález sp. zn. I. ÚS 668/04: Důraz na přesnost však nemůže dát průchod přepjatému lpění na omezujících formálních podmínkách. Nález sp. zn. II. ÚS 3168/09: Z obecného hlediska je namístě připomenout, že Ústavní soud ve své konstantní judikatuře již mnohokrát prokázal, že netoleruje orgánům veřejné moci a především obecným soudům formalistický postup, který používá sofistikované odůvodňování k prosazení zřejmě nespravedlnosti.*

¹⁶ Srov. Nález sp. zn. II. ÚS 186/05: *V opačném případě totiž může docházet k formálně správnému postupu, který se však zcela míjí se zásadami spravedlivého procesu, zaručenými na úrovni ústavního pořádku.*

¹⁷ Srov. Nález sp. zn. IV. ÚS 3377/12: *Ústavní soud je přesvědčen, že jakýkoliv jiný závěr by za okolností projednávaného případu nepřímo legitimizoval druh morálně nepřijatelného jednání, které hodlali autoři citovaných článků Listiny a Úmluvy zakázat, čímž by, poskytl brutalitě pláští práva.*

že obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež má svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku a že povinnost soudů nalézat právo neznamená pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zajišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad. Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze opomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větech toho kterého předpisu, ve kterém jsou vždy přítomny i principy uznávané demokratickými právními státy.¹⁸

Domnívám se, že stejné požadavky přirozeně Ústavní soud respektuje, i pokud jde o interpretaci Ústavy. Ani Ústavní soud nemůže pouze mechanisticky vyhledávat přímé a výslovné pokyny v Ústavě, ale interpretuje ji tak, aby jeho rozhodnutí byla v souladu s materiální spravedlností.

4.1.1 *K pojmu osoby v Ústavě Spojených států amerických*

Na základě právě představeného principu se přikláním k tomu, že Nejvyšší soud se ve své analýze pojmu osoby obsaženého v Ústavě Spojených států dopustil přepjatého formalismu. Takový formalismus ulpívající na slovech spatřuji v úvaze, že lze odmítnout považovat lidský plod za osobu pouze proto, že slovo osoba – které má v Ústavě Spojených států amerických a jejich dodatcích funkci označující různé skupiny lidských bytostí – tvůrci Ústavy nepoužili ať už explicitně nebo implicitně k označení i lidských plodů. Domnívám se, že stěží lze odmítnout pokládat za osobu lidský plod – lidskou bytost před narozením – jen proto, že tvůrci Ústavy neměli v úmyslu nenarozené děti chránit, když tvůrci Ústavy neměli v úmyslu chránit ani černošské otroky,¹⁹ a navíc když v době přijetí čtrnáctého dodatku 30 z 36 států, jenž

¹⁸ Nález sp. zn. II. ÚS 3168/09.

¹⁹ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA *Scott v. Sandford*: *Otázka zní jednoduše takto: Může černoch, jehož předkové byli do této země dovezeni a prodáni jako otroci, stát členem politického společenství vytvořeného a uvedeného v život Ústavou Spojených států, a jako takový získat nárok na všechna práva, výsady a svobody, které tento nástroj zaručuje občanovi? [...] Slova ‚lid Spojených států‘ a ‚občané‘ jsou synonyma a znamenají totéž. [...] Před námi leží otázka, zda třída lidí popisovaná v námitce tvoří součást zmíněného lidu a je zakládajícím členem tohoto společenství. Domníváme se, že nikoli, že jí označení ‚občané‘ v souladu s Ústavou nepřísluší a nikdy nebylo zamýšleno, aby příslušelo, a že si proto nemůže nárokovat žádné z práv ani výsad poskytovaných a zaručovaných uvedeným nástrojem občanům Spojených států. Příslušníci zmíněné třídy byli naopak svého času [1787] pokládáni za podřízené a méněcenné bytosti, podrobené dominantní rasou a stále podléhající její autoritě, ať už jako osoby osvobozené či nikoliv, jimž nepřísluší jiná práva ani výsady než ty, které jim držitelé moci a vlády podle svého uvážení udělí. Není úkolem soudu, aby hodnotil, zda jsou tyto zákony spravedlivé či nespravedlivé, případně smysluplné či nikoliv. Rozhodnutí dané otázky bylo v rukou politické a zákonodárné moci; v rukou tvůrců naší svrchovanosti a Ústavy [...] Podle názoru soudu vyplývá z legislativy, událostí a jazyka užívaného v době Prohlášení nezávislosti, že ani třída osob dovezených v postavení otroků, ani jejich potomci bez ohledu na to, zda došlo či nedošlo k jejich osvobození, nebyli uznáni jako součást lidu, ani se na ně neměly vztahovat obecné formulace užívané v tomto pamětihodném dokumentu. [...] Je zjevné, že je [černochy] tvůrci Ústavy neměli na mysli ani tehdy, když občanům států propůjčovali*

tehdy tvořily Spojené státy, ve svých legislativách zajišťovaly ochranu lidským plodům trestními zákony po celou dobu těhotenství.²⁰

Říci, že „plod je ‚osobou‘ podle znění a smyslu čtrnáctého dodatku“²¹ [2, s. 758] nebylo podle mne ani tak pobídkou, aby Soud vyhledal v Ústavě přímé a výslovné označení plodu za osobu – jak k tomu Soud přistoupil –, nýbrž spíše to byl argument pro závěr, že plod má nutné znaky, jenž jsou nutnými znaky pojmu osoby, jak s ním pracuje dodatek, totiž že jak plod, tak i např. občané Spojených států jsou lidskými

zvláštní práva a výsady. [...] Legislativa států tedy nezpochybnitelným způsobem dokládá nižší a podřízené postavení této rasy v době přijetí Ústavy a dlouho poté, a to ve všech třinácti státech [...] Nikdo snad nečekává, jak předpokládáme, že by jakýkoli vývoj názorů či smýšlení veřejnosti ve vztahu k této nešťastné rase, ať už mezi civilizovanými evropskými národy nebo v této zemi, přiměl soud k liberálnějšímu výkladu Ústavy v její prospěch, než jak bylo zamýšleno v době vytvoření a přijetí uvedeného nástroje. Takový argument by naprosto neobstál před žádným tribunálem povoláním k výkladu Ústavy. Je-li kterýkoli její bod považován za nespravedlivý, lze k [Ústavě] [...] vytvořit dodatek; pokud ovšem zůstává nezměněna, je třeba ji vykládat tak, jak byla chápána v době svého přijetí. [...] Jakýkoliv jiný přístup k jejímu výkladu by podřýval zákonný rámec tohoto soudu a činil by z něj pouhý odraz módních názorů či vášní. [2, s. 638–641]

²⁰ Na skutečnost, že v době přijetí čtrnáctého dodatku mělo 36 států v Severní Americe protipotratové zákony, upozornil soudce Rehnquist ve svém disentaním stanovisku: *The fact that a majority of the States reflecting, after all, the majority sentiment in those States, have had restrictions on abortions for at least a century is a strong indication, it seems to me, that the asserted right to an abortion is not ‘so rooted in the traditions and conscience of our people as to be ranked as fundamental,’ [...] Even today, when society’s views on abortion are changing, the very existence of the debate is evidence that the ‘right’ to an abortion is not so universally accepted as the appellant would have us believe. [...] To reach its result, the Court necessarily has had to find within the scope of the Fourteenth Amendment a right that was apparently completely unknown to the drafters of the Amendment. As early as 1821, the first state law dealing directly with abortion was enacted by the Connecticut Legislature. [...]. By the time of the adoption of the Fourteenth Amendment in 1868, there were at least 36 laws enacted by state or territorial legislatures limiting abortion. While many States have amended or updated their laws, 21 of the laws on the books in 1868 remain in effect today. Indeed, the Texas statute struck down today was, as the majority notes, first enacted in 1857 and ‘has remained substantially unchanged to the present time’.* [8] Překlad: Skutečnost, že většina států, které koneckonců nějak berou v úvahu většinový postoj v těchto státech, nejméně století měly omezení potratů, je, zdá se mi, slinou známkou toho, že prosazované právo na potrat není až „tak zakořeněno v tradicích a svědomí našich lidí, aby se mohlo řadit k základním“ [...]. Dokonce i dnes, kdy se pohled společnosti na potrat mění, samotná existence debaty je důkazem, že „právo“ na potrat není všeobecně přijímáno tak, jak by si odvolatel přál, abychom si mysleli. [...] Aby dosáhl svého výsledku, musel Soud nutně najít v rámci čtrnáctého dodatku právo, které bylo zjevně navrhovatelům tohoto dodatku zcela neznámo. Už v roce 1821 byl legislativou státu Connecticut přijat první zákon týkající se potratů. [...] Do roku 1868, kdy byl přijat čtrnáctý dodatek, existovalo nejméně 36 zákonů omezujících potraty přijatých jednotlivými státními nebo teritoriálními legislativami. Zatímco mnohé státy své zákony změnilly nebo novelizovaly, 21 zákonů platných v roce 1868 zůstává v platnosti i dnes. Texaské ustanovení, jež bylo dnes zrušeno, bylo, jak poznamenává většina, poprvé přijato v roce 1857 a „zůstalo do dnešní doby podstatně nezměněno“.

²¹ *[T]he fetus is a ‘person’ within the language and meaning of the Fourteenth Amendment.* [8, bod 157]

bytostmi. Tomu nasvědčuje i skutečnost, že na podporu tvrzení o plodu jako osobě, byly předloženy fakta o vývoji plodu.²²

V použitém argumentu Nejvyššího soudu především ale spatřuji vnitřní rozpor resp. znaky libovůle, když na jednu stranu Soud odmítá přiznat plodům právo na život, neboť prý není toto právo výslovně v Ústavě ani dodatcích uvedeno,²³ na druhou stranu přiznává ženám právo na soukromí, které zahrnuje i rozhodnutí se pro potrat, přestože sám Soud uvádí, že v Ústavě ani dodatcích není rovněž výslovně uvedeno, a tvůrci Ústavy resp. čtrnáctého dodatku,²⁴ na základě kterého jim podle Soudu toto údajné právo náleží,²⁵ jej stěží mohli mít na mysli, neboť v době přijímání dodatku byly potraty v absolutní většině států zločinem.²⁶

K tvrzené nekonzistenci²⁷ státu Texas lze poznamenat, že připuštění smrti dítěte jako vedlejší nezamýšlený efekt léčby ženy, nijak „osobovost“ nenarozeného dítěte

²² Odpůrce a jistí amici zastávají názor, že plod je ‚osobou‘ podle znění a smyslu čtrnáctého dodatku. Na podporu svého tvrzení obšírně a podrobně uvádějí známá fakta o vývoji plodu. [2, s. 785]

²³ *The Constitution does not define ‘person’ in so many words. Section 1 of the Fourteenth Amendment contains three references to ‘person’. The first, in defining ‘citizens’, speaks of ‘persons born or naturalized in the United States.’ [...] ‘Person’ is used in other places in the Constitution: [...]. But in nearly all these instances, the use of the word is such that it has application only postnatally. None indicates, with any assurance, that it has any possible pre-natal application.* Překlad: Ústava ‚osobu‘ nedefinuje příliš mnoha slovy. V prvním oddílu čtrnáctého dodatku je ‚osoba‘ zmiňována třikrát. Poprvé se tato zmínka objevuje v rámci definice ‚občanů‘, kdy je řeč o ‚osobách narozených nebo naturalizovaných ve Spojených státech‘. [...] Pojem ‚osoba‘ se vyskytuje v Ústavě i na dalších místech. Téměř ve všech těchto případech je zmíněné slovo nicméně použito tak, že se týká pouze již narozených. Nikdo nemůže s jistotou říci, že je lze vztahovat i na život před narozením.

²⁴ Čtrnáctý dodatek zavádí ochranu otroků zrušením otroctví.

²⁵ *The Constitution does not explicitly mention any right of privacy. In a line of decisions, however, [...], the Court has recognized that a right of personal privacy, or a guarantee of certain areas or zones of privacy, does exist under the Constitution. In varying contexts, the Court or individual Justices have, indeed, found at least the roots of that right [...]. This right of privacy, whether it be founded in the Fourteenth Amendment's concept of personal liberty and restrictions upon state action, as we feel it is, or, as the District Court determined, in the Ninth Amendment's reservation of rights to the people, is broad enough to encompass a woman's decision whether or not to terminate her pregnancy. [...] We, therefore, conclude that the right of personal privacy includes the abortion decision, but that this right is not unqualified and must be considered against important state interests in regulation.* Překlad: Ústava výslovně nezmiňuje žádné právo na soukromí. V řadě rozhodnutí nicméně [...] Soud uznal, že právo na osobní soukromí nebo záruka jistých oblastí či sfér soukromí z ústavního hlediska existují. Soud nebo jednotliví soudci v různých kontextech vskutku nacházeli alespoň kořeny tohoto práva. [...] Toto právo na soukromí, ať již je – jak se sami domníváme – zakotveno v konceptu osobní svobody a v omezení pravomoci státu, o nichž hovoří čtrnáctý dodatek, nebo – jak určil okresní soud – v devátém dodatku věnovaném právům náležejícím lidu, je dostatečně široké, aby zahrnovalo i právo ženy rozhodnout o ukončení svého těhotenství. [...] Proto uzavíráme, že právo na osobní soukromí zahrnuje i rozhodnutí o potratu, ovšem že toto právo není bezvýhradné a musí být chápáno v kontextu důležitých státních zájmů na jeho regulaci.

²⁶ Srov. poznámku pod čarou č. 20.

²⁷ Výše zmíněná možnost potratu v případech ohrožení života, beztestnost matky, jiný trest za potrat než vraždu. Srov. část 3.4.1 tohoto příspěvku.

nezpochybňuje. Určitá nedůslednost zákonodárce při formulaci článku, by neměla vést soud k lpění na jeho doslovném znění. Jestliže je možný ústavně konformní výklad – jakože v tomto případě je možný – má přednost před zrušením ustanovení.²⁸

Dále, jestliže zákonodárce v trestním zákoně nepředpokládá stíhání matky, lze se domnívat, že je to proto, že sama přirozenost bude matky odrazovat od potracení vlastních dětí. Každopádně použitý argument *ad ignorantia* není dostatečný k důkazu „neosobovosti“ plodu, není dostatečný k tomu, aby převážil argumenty hovořící pro jeho „osobovost“.

Podobně, jestliže jsou legitimní různé trestní sazby za vraždy, proč by nemělo být ve volném uvážení zákonodárce stanovit jinou trestní sazbu za potrat?

I v tomto dle mého prosvítá formalismus Nejvyššího soudu.

4.1.2 *K počátku individuálního lidského života*

Znaky zřejmé libovůle shledávám v posouzení Nejvyššího soudu, beru-li do úvahy také způsob, jakým se soud vypořádal s argumentem, že lidský život začíná početím.

Ústavní soud judikoval, že soudy se

musí v odůvodnění svých rozhodnutí vypořádat s námitkami uplatněnými účastníky řízení, které mají vztah k projednávané věci, a to způsobem, který odpovídá závažnosti těchto námitek. Tato povinnost samozřejmě neznamená, že soudy musí dát podrobnou odpověď na každý argument účastníků řízení; v úvahu je třeba brát relevanci daného argumentu a jeho možnost ovlivnit výsledek řízení. V žádném případě ovšem nelze ignorovat argument, který je pro výsledek řízení klíčový.²⁹

Nejsou-li totiž zřejmé důvody toho kterého rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, přičemž zásada právního státu libovůli v rozhodování orgánů veřejné moci zakazuje.³⁰

S ohledem na výše uvedené je zřejmé, že určení počátku existence individuální lidské bytosti je pro spravedlivé rozhodnutí klíčové. Domnívám se, že soud si stěží může dovolit ignorovat předložený důkaz potvrzující vznik individuálního lidského života při početí.³¹

²⁸ Srov. Nález sp. zn. IV. ÚS 202/99: Ústavně konformní výklad právních norem, jak konstatoval Ústavní soud již dříve (viz nález sp. zn. Pl. ÚS 48/95, ÚS, sv. 5, s. 171), má prioritu před výkladem ústavně nekonformním. Tento princip, jak se zdá, není cizí ani americkému soudnictví. Viz list Alexandra Haliltona: *Nezřídkla dochází k tomu, že současně existují dva zákony, které si zcela nebo částečně odporují, a žádný z nich neobsahuje ustanovení rušící ten druhý. [...] Pokud je lze správným výkladem navzájem smířit, rozum a zákon vyžadují, aby se tak stalo; kde to provést nelze, je nutno uvést v platnost jeden a vyloučit druhý. (Listy federalistů [3], citováno dle [2, s. 531])*

²⁹ Nález sp. zn. I. ÚS 1895/14, bod 31.

³⁰ Nález sp. zn. II. ÚS 169/09, bod 20.

³¹ Lze připomenout, že Nejvyšší soud ve svém odůvodnění uvedl, že účastník řízení spolu s některými *amici curiae* předložili – podle soudu dokonce známá – fakta o embryonálním vývoji člověka. Byl mu tedy tento argument předložen.

Jak reagoval Nejvyšší soud? Odmítl se předloženým argumentem zabývat s poukazem na existenci i jiných pohledů. Takové jednání nepovažují za zcela kritické hodnocení důkazů, jež je stěžejní zásadou novodobého dokazování.³² Domnívám se, že Nejvyšší soud se dopustil evidentní libovůle, když pozitivnímu důkazu moderní biologie nepřisoudil žádnou vážnost, a to na základě starověkého názoru, který ze své povahy nemohl nijak předložený důkaz zpochybnit.³³ Libovůli na Nejvyšší soud mi prozrazuje i jeho poznámka, že dát odpověď na položenou otázku je obtížné. Obtížnost při dokazování stěží může vést k rezignaci na vyžadování dostatečného respektu k dodržování ústavních mezí spravedlivého řízení,³⁴ který v konkrétním případě znamenal respekt ke zjištěnému skutkovému stavu.³⁵

Jestliže v trestním řízení nestačí k odsouzení obžalovaného pravděpodobností závěr, který nevylučuje závěr opačný,³⁶ tím spíše v řízení, kde jde o posouzení

³² Srov. Nález sp. zn. I. ÚS 4457/12: *Nelze však pustit ani na okamžik ze zřetele, že ze stěžejních zásad dokazování v novodobém trestním procesu vyplývá požadavek kritického hodnocení všech důkazů, včetně znaleckého posudku.*

³³ K v řízení předloženým posudkům s rozdílnými závěry se Ústavní soud vyjádřil takto: *Pouhá existence znaleckého posudku s opačným závěrem než je jiný předložený znalecký posudek v řízení nemůže soudce dispensovat od kritického zhodnocení těchto důkazů. Soudce se nesmí přiklonit k jednomu z posudků, aniž by ponechal bez povšimnutí věcnou správnost posudků. Hodnotit je třeba celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatrování podkladů pro znalce, průběh znaleckého zkoumání, věrohodnosti teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivost metod použitých znalcem a způsobu vyvozování jeho závěrů.*

³⁴ Srov. Nález sp. zn. I. ÚS 4457/12: *Ústavní soud si je vědom obtížnosti dokazování v případech podobných případu projednávanému, avšak ani tato obtížnost nemůže vést k rezignaci na vyžadování dostatečného respektu k dodržování ústavních mezí trestního řízení.*

³⁵ Ve skutečnosti, s ohledem na fakt, že sám Nejvyšší soud hovořil o známých faktech vývoje člověka, se zdá, že odpověď pro soud nebyla ani tak obtížná, jako byla spíše pro soud odpověď, kterou nechtěl dát.

³⁶ Srov. Nález sp. zn. I. ÚS 4457/12: *Protože trestním řízením dochází k maximálnímu zásahu do základních práv a života jednotlivce, musí mít takový zásah dostatečně silné ospravedlnění. [...] Jde-li o hodnocení důkazů, procesní předpisy sice ponechávají volnost soudci obecného soudu, avšak nemůže jít o úvahu absolutní, nevázanou na zkušenosti prověřenou pravděpodobnost určitých skutečností. Důkaz musí být odrazem skutečných událostí a situací, což má garantovat, aby byl jednatelce uznán vinným na podkladě objektivních a skutečnosti odpovídajících zjištění, protože pouze ona jsou způsobila ospravedlnit krajní opatření spočívající ve zbavení jednotlivce jeho osobní svobody.* Srov. Nález sp. zn. I. ÚS 173/13: *Pouhý pravděpodobností závěr, který nevylučuje ani závěr opačný, k prokázání tvrzení nepostačuje.* Srov. Nález sp. zn. I. ÚS 2726/14, bod 51: *K principu presumce nevinny v trestním řízení se Ústavní soud v minulosti vyjadřoval již mnohokrát. Presumce nevinny je jeden z nejdůležitějších ústavněprávních principů trestního řízení v demokratickém právním státě. Tamtéž, bod 53: Tam, kde existují jakékoliv rozumné pochybnosti, musejí být vylouženy ve prospěch obviněného. Tamtéž, bod 54: Ústavní soud konstatoval, že pokud lze v trestním řízení na základě provedeného dokazování dospět k několika přibližně stejně pravděpodobným skutkovým verzím a soud se přikloní k verzi, která je pro obviněného nepříznivá, porušuje princip rozhodování in dubio pro reo, a tím i zásadu presumce nevinny dle článku 40 odst. 2 Listiny. [...] Největší pravděpodobnost nemůže obstát jako výsledný důkazní standard pro*

„osobovosti“, tj. o posouzení samotné existence jednotlivého člověka,³⁷ by neměla být „osobovost“ individuu nepřiznána jen na základě *nějakého názoru*, když skutečnost „osobovosti“ se zakládá na dostatečně rozumném předpokladu. Lze také připomenout právní zásadu, že ve stejném případě je silnější postavení držitele.³⁸ Jestliže tedy byla v platnosti příslušná ustanovení trestního zákona, která korespondovala s předpokladem, že nenarozený člověk je osobou, měla by se „osobovost“ nenarozené člověka předpokládat dokud by se s jistotou neprokázal opak. Pro „osobovost“ plodu tedy svědčila jednak právní domněnka (tj. samotný protipotratový zákon), jednak pozitivní důkaz počátku individuálního lidského života.³⁹ Přesto Soud rozhodl pro „ne-osobovost“.

Souhlasím tedy s disentaním stanoviskem soudce Whitea:

V jazyku nebo historii Ústavy nenacházím nic, co by podporovalo rozsudek Soudu. Soud prostě vytváří a oznamuje nové ústavní právo pro těhotné matky a bez jakéhokoli zmocnění pro své činy zavádí právo, jež má dostatečnou významnost anulovat většinu existujících ustanovení ohledně potratů v jednotlivých státech. V konečném výsledku je lidem a legislativám 50 států ústavně odňata možnost vyvažovat poměrnou důležitost existence a vývoje plodu na jedné straně vůči spektru možných dopadů na matku na druhé straně. Jako výkon čisté soudní moci Soud snad má oprávnění udělat to, co udělal dnes; ale z mého pohledu je jeho rozsudek neprozíravým a extravagantním výkonem práva soudního přezkumu, které Ústava tomuto soudu dává.⁴⁰

Jednoduše řečeno: „Je to zcela nepodložené rozhodnutí.“ [4]⁴¹

4.2 Aplikace testu proporcionality

Pro posouzení střetů základních práv s veřejným zájmem nebo s jinými základními právy Ústavní soud využívá tzv. testu proporcionality. V předmětné kauze se do kolize dostávají právo na života lidské bytosti před narozením, případně veřejný

prokázání viny, jelikož na základě zákona, judikatury i trestněprávní doktríny je za takový standard stabilně považována praktická jistota, neboli jistota bez důvodných pochybností.

³⁷ Totiž v tomto případě o posouzení přítomnosti člověka – lidské bytosti – v útrobě ženy.

³⁸ Srov. Právní pravidlo 65. Bonifáce VIII.: *In pari delicto vel causa potior est conditio possidentis*. [5, s. 67]

³⁹ Totiž důkaz, že lidské mládě je v útrobě ženy přítomno od početí a potratem bude zlikvidováno.

⁴⁰ *I find nothing in the language or history of the Constitution to support the Court's judgment. The Court simply fashions and announces a new constitutional right for pregnant mothers and, with scarcely any reason or authority for its action, invests that right with sufficient substance to override most existing state abortion statutes. The upshot is that the people and the legislatures of the 50 States are constitutionally disentitled to weigh the relative importance of the continued existence and development of the fetus, on the one hand, against a spectrum of possible impacts on the mother, on the other hand. As an exercise of raw judicial power, the Court perhaps has authority to do what it does today; but in my view its judgment is an improvident and extravagant exercise of the power of judicial review that the Constitution extends to this Court.* [10]

⁴¹ Citováno podle [2, s. 609].

zájem státu na ochraně lidského života před narozením s právem na soukromí ženy, případně s právem ženy na život. Test proporcionality obsahuje tři kritéria.⁴² (1) Použitý prostředek, kterým se vykonává jedno základní právo a omezuje výkon druhého základního práva, musí být vůbec schopen dosáhnout sledovaného legitimního cíle. (2) Pokud existují alternativní prostředky schopné dosáhnout sledovaného legitimního cíle, které zároveň do základního práva zasahují méně intenzivně, je nutné využít tyto prostředky. (3) Negativní důsledky omezení základního práva nesmí přesahovat pozitivní cíle.

Prostředek	Potrat resp. usmrcení lidského plodu	Zákaz potratů
Zamýšlený cíl	Usmrtit nenarozenou lidskou bytost Nemít dítě Záchrana života matky Nezhoršit si finanční či psychickou situaci	Ochrana života lidské bytosti před narozením, resp. podpora jeho vývoje
Alternativy k prostředku	Vyhýbání se početí Léčba matky ⁴³ Perinatální hospicová péče ⁴⁴ Materiální, finanční, psychologická podpora ⁴⁵ Anonymní a utajený porod; osvojení, svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounství	Žádné
Negativní důsledky	Usmrcování nevinných lidských bytostí Příspěvek k demografické krizi Obecná neúcta k lidem Psychické problémy žen po potratu	Částečné omezení soukromí a s tím spojené problémy

Pokud jde o zamýšlené cíle, v tabulce výše je představeno několik takových možných cílů, které mohou či mohly být výkonem základního práva sledovány. V tabulce je uveden jako cíl i usmrcení nenarozené lidské bytosti, které však nelze považovat – na rozdíl od ostatních cílů – za legitimní cíl. Dále je možné říci, že jak možnost dosažení záchrany života matky, tak i možnost zabezpečení finanční či psychické situace, skrze potrat je diskutabilní. A naopak, existující alternativy mohou všech legitimních cílů dosáhnout efektivněji.

Pokud jde o prostředek v podobě zákazu potratů, nezdá se, že by existovala nějaká alternativa, která by zabezpečila neusmrcení lidského plodu, než samotné neusmrcení. Někdo by mohl namítat, že vhodnou alternativou k zákazu potratů je osvěta atp. K tomu je možné říci, že samotný zákaz je prostředkem osvěty. Osvěta

⁴² K principu proporcionality viz např. Nález sp. zn. Pl. ÚS 51/06.

⁴³ Srov. Dublinskou deklaraci skupiny asi 240 gynekologů o mateřské péči: *Ako skúsení odborníci a výskumníci v pôrodníctve a gynekológii, potvrdzujeme, že priamy potrat – cielené zničenie nenarodeného dieťaťa – nie je medicínsky potrebný na záchranu života ženy. Potvrdzujeme, že je podstatný rozdiel medzi potratom a potrebnými medicínskymi krokmi, ktoré sú vykonané aby zachránili život matky, aj v prípade, že takéto kroky vyústia v stratu života nenarodeného dieťaťa. Potvrdzujeme, že zákaz potratov v žiadnom prípade neovplyvňuje dostupnosť optimálnej starostlivosti o ženy.* Viz [6].

⁴⁴ Srov. např. [8].

⁴⁵ Pokud jde o ženy, které počaly v důsledku znásilnění, potrat si v zásadě nepřejí. Pokud tyto ženy podlehly nátlaku okolí a podstoupily potrat, obvykle jej popisují, jako druhé znásilnění. Podrobnosti viz [9].

tedy není žádnou skutečnou alternativou k zákazu potratů. Osvěta může pouze napomoci k tomu, že se jedinec zákazu potratů podřídí s menším sebezapřením. Někdo by mohl také namítnout, že existují negativní důsledky zákazu potratů v podobě zvýšené mortality a morbidity žen, které zákaz potratů ignorují a vyhledávají pokoutné ukončení svého těhotenství. K tomu je možné říci, že adekvátním prostředkem k předcházení těchto hypotetických negativních důsledků je vhodná osvěta a vhodná podpora rodin, které napomohou tomu, že o potratu jako vhodné alternativě řešení svých problémů nebudou uvažovat. V každém případě se nezdá, že by k takovým negativním jevům mělo docházet či, že snad k nim v masovém měřítku docházelo.⁴⁶

Výše uvedené mne vede k závěru, že ani test proporcionality využívaný Ústavním soudem České republiky, nebyl schopen dostatečně rozumně ospravedlnit zrušení příslušných ustanovení texaského zákona, spíše naopak.

5 ZÁVĚR

Príspevek predstavil rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států amerických *Roe v. Wade* z roku 1973 týkající se přípustnosti umělých potratů.

V první části příspěvku byl případ představen před Oblastním soudem Severního okrsku státu Texas. Další část příspěvku sledovala linii argumentace Nejvyššího soudu, ke kterému se strany sporu odvolaly. Bylo ukázáno, že Nejvyšší soud identifikoval tři důvody, kvůli kterým byla v minulosti přijata trestní ustanovení ve věci potratů: prevence před nedovoleným sexuálním jednáním, prevence před morbiditou a mortalitou žen, ochrana nenarozeného života. Nejvyšší soud uzavřel, že žádný z těchto důvodů nemůže převážit právo na soukromí ženy.

Poslední část příspěvku komentuje pod zorným úhlem judikatury Ústavního soudu České republiky způsob, jakým se Nejvyšší soud vypořádal s námitkami, že lidský plod je lidskou bytostí, a tedy osobou, a že lidský život začíná početím. Domnívám se, že rozhodnutí soudu je založeno spíše na formalistickém výkladu pojmu osoby než na hledání materiální spravedlnosti. V rozhodnutí spatřuji vnitřní rozpor a libovůli.

Rozporná je úvaha, kdy na jednu stranu není přiznána právní způsobilost lidským bytostem před narozením, neboť není o nich v Ústavě zmínka, a na druhou stranu je přiznána způsobilost matkám nechat si odstranit nenarozené dítě, přestože v Ústavě o této způsobilosti rovněž není žádná zmínka, a navíc tvůrci Ústavy ji nemohli mít na mysli. Libovůli spatřuji v odmítnutí zabývat se předloženým argumentem moderní biologie o vzniku individuálního lidského jedince.

Príspevek uzavírá pasáž o možném způsobu aplikace testu proporcionality na konflikt mezi právem na život na jedné a právem na soukromí na druhé straně.

⁴⁶ Pokud jde o současnou mateřskou mortalitu, ta se např. v Irsku, tj. ve státě s jedním z nejprísnejších protipotratových zákonů, pohybuje na srovnatelné úrovni s jinými státy Evropy [10]. V roce 2013 byly mezi 15 státy s nejnižší celosvětovou mateřskou úmrtností také 4 státy s nejprísnejšími protipotratovými zákony: Andora, Irsko, Malta, Polsko. Viz [11]. K situaci v Polsku viz [7].

BIBLIOGRAFIE

1. Haderka, J., K nové federální judikatuře v USA k interrupčním věcem (1973–1989), *Právník* (9) 1990, s. 436–449.
2. Kuklík, J., Seltenreich, R., *Dějiny angloamerického práva*, Praha 2011.
3. Hamilton, A., Madison, J., Jay, J., *Listy federalistů*, Olomouc 1994.
4. Tushnet, M. V., Following the Rules Laid down: A Critique of Interpretivism and Neutral Principles, *Harvard Law Review*, 96 (4), 1983, s. 781–827.
5. Hrdina, A., *Prameny ke studiu kanonického práva*, Plzeň 2007.
6. Dublin declaration on maternal helatcare, <http://www.dublindeclaration.com>.
7. Kratochvíl, M., Ucháč, R., Wosicki, P., Umělé potraty a situace v Polsku, in: *Nejmenší z nás 2012. Sborník interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2012, s. 215–227.
8. Peremská, A., Perinatální hospicová péče, in: *Nejmenší z nás 2014. Sborník interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2014, s. 213–228.
9. Women Who Became Pregnant Through Sexual Assault Say, „Ask Us“, <http://afterabortion.org/2011/women-who-became-pregnant-through-sexual-assault-say-ask-us/>.
10. Hogan, M. C. et al., Maternal mortality for 181 countries, 1980–2008: a systematic analysis of progress towards Millennium Development Goal 5, *Lancet*, 2010, 375, s. 1609–1623.
11. Kassebaum, N. J. et al, Global, regional, and national levels and causes of maternal mortality during 1990–2013: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013, *Lancet*, 2014, 384, s. 980–1004.

PRÁVNÍ PŘEDPISY

12. Texas Penal Code.
13. Constitution of the United States of America.

SOUDNÍ ROZHODNUTÍ

14. *Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/410/113/case.html>.
15. *Roe v. Wade*, 314 F. Supp. 1217 (N.D. Tex. 1970), <http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/314/1217/1472349/>.
16. *Doe v. Bolton*, 410 U.S. 179 (1973), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/410/179/case.html>.
17. *Scott v. Sandford*, 60 U.S. 19 How. 393 393 (1856), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/60/393/case.html>.
18. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. Pl. ÚS 19/93.

19. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. III. ÚS 276/96.
20. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 22/03.
21. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 283/03.
22. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 668/04.
23. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 186/05.
24. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. Pl. ÚS 51/06.
25. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 169/09.
26. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 3168/09.
27. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 202/99
28. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 3377/12.
29. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 4457/12.
30. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 173/13.
31. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 1895/14.
32. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 2726/14.
33. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 3042/14.

**ROE V. WADE DECISION OF THE U.S. SUPREME COURT ON THE
LEGALITY OF INDUCED ABORTION SEEN THROUGH THE
PRISM OF JUDICIAL DECISIONS OF THE CZECH
CONSTITUTIONAL COURT**

ABSTRACT

The paper presents the Roe v. Wade decision of the U. S. Supreme Court of 1973 on the legality of induced abortion. In the first part of the paper, the case is placed before the United States District Court for the Northern District of Texas. The second part follows the line of arguments of the Supreme Court which the parties to the litigation appealed to. The last part comments on the manner how the Supreme Court got over the objections alleging that a human fetus is a human being, and thus a person, and that human life begins at conception, from the view angle of judicial decisions of the Constitutional Court of the Czech Republic. The final passage of the paper deals with the possible way of application of the proportionality test to the conflict between the right to life on one part and the right to privacy on the other one.

PODĚKOVÁNÍ

Vojtěchu Forgačovi, Lucii Cekotové.

KONTAKT

ICLic. Ing. Miroslav Kratochvíl

Nejmenší z nás, spolek

Za Humny 256

696 35 Dambořice

web: <http://nejmensiznas.cz/>

e-mail.: mirkratochvil@email.cz

JÉRÔME LEJEUNE. OBJEVITEL PŘÍČINY DOWNOVA SYNDROMU A PRVNÍ PREZIDENT PAPEŽSKÉ AKADEMIE PRO ŽIVOT

Květoslav Šipr, Helena Šiprová

Označení Jérôme Lejeuna za otce moderní genetiky [1] je trochu nadsázkou. V každém případě však byl prvním, kdo rozpoznal význam chromosomové abnormality a vytvořil tak základ pro vznik a rozvoj klinické cytogenetiky jako samostatné disciplíny. Objevil chromosomovou podstatu Downova syndromu i syndromu „cri du chat“, který bývá označován také jako Lejeunův syndrom.

Za zakladatele genetiky, tedy vědy, která se zabývá dědičností a proměnlivostí organismů, lze jistě považovat spíše starobrněnského augustiniánského mnicha a pozdějšího opata Johanna Gregora Mendela, který v roce 1866 publikoval svou práci *Versuche über Pflanzenhybriden* (Pokusy s rostlinnými kříženci). Jeho dílo ovšem zůstalo až do začátku dvacátého století bez ohlasu.

V roce 1956 bylo rozpoznáno, že v lidské buňce je 46 chromosomů. A již v roce 1958 lékař Jérôme Lejeune zjistil, že nadpočet jednoho z chromosomů je příčinou Downova syndromu.

DOWNŮV SYNDROM – MÝTY A SKUTEČNOST

Každoročně se 21. března připomíná jako Světový den Downova syndromu. Může být chápán rozličně. Jako příležitost pro vysvětlení, že podle výzkumů žije naprostá většina rodin dětí s Downovým syndromem šťastný a spokojený život. Anebo naopak k propagaci eugenických snah a k výčtu nákladů, které „nás“ lidé s Downovým syndromem stojí.

Downův syndrom lze považovat za genetickou náhodu, či spíše nehodu, která je podmíněna chromosomovou poruchou. Na 1200 živě narozených dětí připadá 1 porod dítěte s Downovým syndromem [2].

Chromosomová porucha je obvykle dána ztrojením (trosomií) chromosomů na lokalizaci 21. Místo obvyklého počtu 46 chromosomů má tedy nemocný

v buněčném jádře 47 chromosomů: 22 párů a jednu trojici. Tato forma choroby zpravidla vzniká náhodně, není tedy dědičná, a vyskytuje se u 93 % nemocných Downovým syndromem. Asi u 5 % nemocných je „nadbytečný“ chromosom z lokalizace 21přesunut (translokován) na jiný chromosom a ve dvou procentech případů jde o „mozaiku“, kdy trisomie je u nemocného přítomna jen v některých buňkách.

K nejnapadnějším známkám Downova syndromu patří kulatý obličej a šikmý tvar oční štěrbin, který je dán kožní rasou na vnitřním koutku oka. Onemocnění bývalo proto dříve označováno jako mongolismus. Nemocný má široký kořen nosu, krk bývá krátký a široký, jazyk zvětšený. nemocný má obvykle široké ruce a krátké prsty. Nemocní často trpí svalovou hypotonií a nezdídky mívají vrozené vady srdce a trávicího ústrojí. Duševní vývoj je zpomalen, inteligenční kvocient obvykle 50–70. Stupeň poruchy inteligence nelze předem odhadnout: může být závažná, ale také se může pohybovat na hranici normálu.

Onemocnění poprvé popsal anglický lékař John Down v druhé polovině 19. století a jeho příčinu zjistil Jérôme Lejeune v roce 1958. Zvýšené riziko přítomnosti Downova syndromu u plodů je možno stanovit vyšetřením krevního séra, přesná diagnóza je však možná pouze vyšetřením buněk v plodové vodě nebo vzorku placenty (biopsie choria). Jde o závažné výkony a i při provádění zkušeným lékařem jsou v 0,5 až 1 % případu spojeny s usmrčením plodu. Je-li těhotná předem rozhodnuta odmítnout případnou nabídku na ukončení těhotenství, k odběru plodové vody není dostatečný důvod.

Vychovávat dítě s Downovým syndromem není jistě snadné, ale rodiče si k postiženému dítěti zpravidla vytvářejí hluboký láskyplný vztah a nezdídky patří k hlasitým odpůrcům potratů. Čím méně toho lidé o Downově syndromu vědí, tím mívají větší obavy z narození takto postiženého dítěte.

CRI DU CHAT

V roce 1963 Jérôme Lejeune objevil, že příčinou choroby, která je označována jako *syndrom kočičího mňoukání* (cri du chat), je genetická porucha: ztráta krátkého raménka pátého chromosomu. Onemocnění je nyní označováno také jako *Lejeunův syndrom*.

Hlavním příznakem choroby je pláč novorozence, který se podobá kočičímu mňoukání. Při onemocnění dochází ke snížení napětí svalstva, děti mívají poruchu sání a polykání mateřského mléka. Svalová hypotonie, ale nesprávné utváření přiklopky mezi hltanem a hrtanem, je příčinou nejnapadnějšího projevu choroby, tedy neobvyklého charakteru pláče již po narození. Děti zpravidla trpí mentální poruchou, hůře prospívají a nesnadno navazují kontakt. Duševní schopnosti i pohybové dovednosti nemocného však bývají dobře ovlivnitelné výchovnými opatřeními.

OCENĚNÍ ZÁSLUH JÉRÔME LEJEUNA A JEHO POSTOJ K EUGENICKÝM POTRATŮM

Objev příčiny Downova syndromu, ke kterému dospěl Jérôme Lejeune v roce 1958 a který byl publikován v roce 1959, měl význam zcela mimořádný. Otevřel cestu k dalšímu bádání a hledání léčebných možností. V roce 1962 obdržel Jérôme

Lejeune ve Washingtonu cenu prezidenta Johna Kenedyho, v roce 1964 byl vyjmenován prvním profesorem genetiky na lékařské fakultě Sorbonské univerzity v Paříži a v roce 1969 mu Americká společnost pro lidskou genetiku udělila *cenu Williama Allena*, tedy nejvyšší ocenění, kterého se může genetikovi dostat. Při převzetí ceny pronesl Jérôme Lejeune projev, který patří dodnes mezi nejvýznamnější pojednání o etických otázkách v genetice. Zařazení českého překladu tohoto projevu do sborníku letošní konference Nejmenší z nás je čin mimořádně chválný.

Umělé potraty odsuzoval Jérôme Lejeune ostře a o zdravotnických indikacích „k ukončení těhotenství“ hovořil jako o eugenickém rasismu. Pro své zásluhy byl v roce 1974 jmenován členem Papežské akademie věd a v roce 1994, krátce před jeho smrtí, prvním prezidentem nově vytvořené Papežské akademie pro život. V roce 2007 byl zahájen proces blahořečení Jérôme Lejeuna a v roce 2012 byla ukončena jeho diecézní úroveň.

Za vydatné podpory členů rodiny Jérôme Lejeuna byla v roce 1996 ustavena nadace, jejímž posláním se stala podpora výzkumu genetických vad. V Paříži byl zřízen *Lejeunův lékařský ústav* zaměřený na péči o nemocné s Downovým syndromem. Ve Spojených státech vznikla *Jérôme Lejeune Foundation USA*, která podporuje výzkum, který má ve svém cíli vést zejména k objevení cest na léčení Downova syndromu.

Připomeňme si několik myšlenek, které Jérôme Lejeune věnoval etickým aspektům medicíny, a zvláště péče o mentálně postižené.

Život má dlouhou historii, ale každý z nás má přesně definovaný začátek – okamžik početí.

Měj v nenávisti nemoc a miluj pacienta: to je základ lékařské praxe.

Jestliže rodiče mají strach, že budou mít nemocné dítě, nemáme právo je nechat čekat, a to ani jednu noc, jestliže můžeme dělat něco jiného. Buďto se postaráme, aby zůstali nevinnými, anebo dojde k zabití nevinného.

Oplození mimo tělo, tedy tvoření dítěte bez tvoření lásky, a potrat, ukončení života dítěte, jsou neslučitelné i s tím nejbenevolentněji chápaným přirozeným mravním zákonem.

Někteří lidé tvrdí *Cena za genetická onemocnění je vysoká. Budou-li takto postižení jedinci zavrženi, dojde k obrovské úspoře*. Nelze popřít, že cena za tato onemocnění je vysoká a zahrnuje utrpení jednotlivých lidí i těžkosti celé společnosti. A nejvíce ovšem trpí rodiče. Výši takové ceny nelze ani vyjádřit. Avšak právě tuto cenu musí lidská společnost zaplatit, má-li zůstat plně lidskou.

ZÁVĚR

Opakované setkávání s mentálně postiženými dětmi přivedlo mladého lékaře Jérôme Lejeuna k vědeckému bádání. Zjistil, že příčinou Downova syndromu je trisomie 21. chromosomu a zasloužil se o vznik klinické cytogenetiky. Kladl však důraz také na řešení otázek lékařské etiky a byl přesvědčeným odpůrcem eugenických potratů. Ve svém projevu při přebírání ceny Willama Allana předložil důležité argumenty pro tvrzení, že počátek individuálního lidského života je bezprostředně spojen s početím.

BIBLIOGRAFIE

1. Singh, T. D., *Vedantic Perspectives on Bioethical Questions*, 2006. Dostupné na: <http://www.metanexus.net/conferences/pdf/conference2006/Singh.pdf>.
2. Nečas, O., *Obečná biologie pro lékařské fakulty*, Praha 2003.

JÉRÔME LEJEUNE. THE DISCOVERER OF THE CAUSE OF THE DOWN SYNDROME AND THE FIRST PRESIDENT OF THE PONTIFICAL ACADEMY FOR LIFE

ABSTRACT

Jérôme Lejeune studied medicine and became a researcher. In 1958 he discovered that an extra copy of chromosome 21 was responsible for the disease known as Down syndrome. He renamed the condition trisomy 21. Later on, he discovered the genetic cause of Cri-du-Chat syndrome, too. The discoverer of the genetic cause of the Down syndrome received numerous awards. In 1962 he was honoured by President John Kennedy with the first Kennedy Price. In 1964 he was named the first professor of fundamental genetics at the Faculty of Medicine in Paris. In 1969 Jérôme Lejeune received the highest distinction for a geneticist, the William Allen Award from the American society of human genetics. In 1994 he was appointed the first president of the Pontifical academy for life. Jérôme Lejeune was persuaded that a cure for trisomy 21 would one day be found and dedicated his life to research and care for disabled children. He vigorously opposed abortions and the development of prenatal tests. At the occasion of receiving the William Allen Award, Jérôme Lejeune said: "For millennia, medicine has striven to fight for life and health and against disease and death. Any reversal of the order of these terms of reference would entirely change medicine itself."

KONTAKT

prof. ThLic. MUDr. Květoslav Šipr, CSc.

Lékařská fakulta Palackého univerzity v Olomouci

sipr@bioetika.cz

MUDr. Helena Šiprová, Ph.D.

Fakultní nemocnice u sv. Anny v Brně

helena.siprova@fnusa.cz

O PŘIROZENOSTI ČLOVĚKA¹

Jérôme Lejeune

Přeložila Krista Blažková, revidoval prof. MUDr. Augustin Svoboda, CSc.

Zabít či nezabít, to je otázka. [autor neznámý]

Vztah mezi chromosomovými vadami a jejich fenotypickými důsledky je dostatečně znám a umožňuje nám alespoň částečně určit osud člověka vyšetřením jeho chromosomů. Např. jestliže víme, že lidský zárodek se bude vyvíjet z oplozeného vajíčka, které obsahuje navíc chromosom 21, víme jistě, že tato osoba bude později vykazovat všechny charakteristiky syndromu trisomie 21, tedy kromě jiných abnormalit také vážné mentální postižení. Proto se opakovaně prosazovalo praktické hledisko, že pokud by se podařilo na počátku zjistit stav chromosomů (což je možné analýzou buněk v plodové vodě), bylo by možné rozhodnout, zda by měl být plod donošen, nebo by takové těhotenství mělo být ukončeno vyvolaným potratem. Tento problém, k němuž došlo následkem nedávných pokroků v teoretickém poznání a technických možnostech, se nás velice dotýká a je naprosto závažný. Aniž bychom navrhovali vypracovat novou filosofii lidské přirozenosti, zdá se být vhodné, aby si genetikové uvědomili, že otázka „zabít či nezabít“ není v žádném případě čistě teoretická ani technologická. Záměrně se v diskusi nevěnuji etické stránce, poněvadž se domnívám, že genetikové nejsou lépe kvalifikovaní v etice než kterýkoliv jiný vědec. Naopak zaměřím naši pozornost na biologické aspekty, které se vztahují k pouhému postřehu: „Co víme o okamžiku, kdy nová lidská bytost začíná existovat?“

¹ Překlad referátu *On the Nature of Men*, který přednesl Jérôme Lejeune při příležitosti přebírání *William Allan Memorial Award* – nevyššího ocenění v oblasti genetiky – na setkání *American Society of Human Genetics* v San Franciscu 2.–4. října 1969. Publikován byl v *The American Journal of Human Genetics*, Vol. 22, No. 2, March 1970, s. 121–128. Dostupný je rovněž na webu *Association des Amis du Professeur Jérôme Lejeune* <http://amislejeune.org/index.php/en/jerome-lejeune/jerome-lejeunes-message/conferences/on-the-nature-of-man>.

Překlad přinášíme s laskavým svolením *Fondation Jérôme Lejeune*.

Taková otázka není nová a genetici se v tomto případě velice podobá Diogenovi, když vychází ze svého sudu a hledá člověka. Jediný rozdíl je v tom, že naše svítilna se zmodernizovala na mikroskop a já bych navrhoval, abychom o tomto hledání člověka uvažovali ve světle cytogenetických nálezů.

1 KARYOTYP LIDSTVA

Naše první konstatování je natolik běžný postřeh, že mu všeobecně nevěnujeme dostatek pozornosti. Všechny lidské bytosti na této planetě mají stejný karyotyp². Přesněji řečeno, kromě XX a XY pohlavního dimorfismu³, je v určité míře nejistoty současných metod každý chromosomový pár v každém z nás morfologicky⁴ identický. Na druhé straně neustále se opakující chromosomové přeskupení „de novo“ (jako trisomie, monosomie nebo různé druhy translokací) je příkladem obrovského mutačního tlaku na karyotyp člověka. Kromě toho vysoká a bolestná daň, kterou každá generace platí meiotickým a mitotickým změnám, ukazuje, za jakou cenu je zachována stálost karyotypu člověka.

Kdyby byly jiné karyotypy – jiné než standardní lidské chromosomové uspořádání – stejnou měrou dobré nebo dokonce lepší, lidské rasy by se odštěpily a vytvořilo by se více karyotypových systémů. To u lidí nenastalo, ačkoliv u ostatních savců je možno najít mnoho příkladů. Naopak, nahodilé přiblížení jiných karyotypových systémů směrem k lidskému karyotypu se stává mimořádně nepravděpodobným. Dospíváme tedy k zajímavému, avšak akademicky nepohodlnému závěru, že speciace (vytváření druhů) u rostlin a zvířat je velice odlišný proces od vytváření lidské rasy a že když mluvíme o „Darwinově evoluci člověka“, musíme ji uvádět v uvozovkách.

Ať tento problém řešíme jakkoliv, ze současných zjištění vyplývá, že dnešní lidský karyotyp se musel nejprve objevit v extrémně malé skupině, dokonce tak malé jako jeden pár, a zůstal konstantní jednoduše proto, že to bylo nejlepší řešení. Také z toho vyplývá, že lidstvo je biologická jednotka a rasy jsou jen variantami s žádnými přesnými hranicemi. Původní myšlenka, že lidské bytosti jsou bratři, není tedy etickou hypotézou ani čistě morálním cílem, ale přesným vyjádřením naprosté reality. Uznávat takové bratrství je velice uspokojivé, ale pro nás genetiky představuje zvýšenou obavu o osud těch nešťastných dětí, které nesdílí naše chromosomové dědictví.

2 VYDĚDĚNÉ DĚTI

Jak jsme již poznamenali, vyvstává otázka: Měly by tyto varianty mít právo na život?

Ve snaze tento problém zjednodušit, opomineme nejprve problémy týkající se dospělých jedinců nebo novorozenců. Bezpochyby platí, že ukončit život dospělého,

² Soubor všech chromosómů v jádře buňky. Pozn. editora.

³ Pohlavní dimorfismus označuje skutečnost, že je rozdíl nejen mezi primárními ale i mezi sekundárními pohlavními znaky pohlaví. Pozn. editora.

⁴ Vnější stavbou. Pozn. editora.

batolete nebo novorozence, se klasifikuje jako vražda, bez ohledu na to, jak vážně je pacient postižen.

Avšak některé stavy, jako např. trisomie 13, jsou neslučitelné s dlouhodobým životem mimo dělohu. Bylo by tedy možné vznést argument, že ukončení jejich života by bylo stejné jako předčasná eutanazie. Aniž bychom se věnovali diskusi o eutanazii, je nutno zdůraznit jeden velice pádný rozdíl: účelem eutanazie je ušetřit *pacienta* zdánlivě zbytečného utrpení, zatímco cílem ukončení života postiženého dítěte je, aby netrpěla *rodina a společnost*.

Jestliže se nezajímáme o již vyvinutého jedince, co teprve počátek života? Když je budoucí lidská bytost stále konglomerátem zřejmě dosud nediferencovaných buněk, mělo by se na ni pohlížet jako na lidskou bytost nebo ne? Měli bychom tento shluk buněk, když nemá specifické rysy člověka, zavrhnout? Nebo o něj pečovat a všemi způsoby ho chránit? Takovou otázku vyvolávají technické možnosti odhalení chromosomové vady u mladého embrya a genetické musí takové otázky čelit. Odpověď se musí samozřejmě zakládat na vědeckém podkladu a nesmí podléhat emocionálním nebo oportunistickým reakcím.

Tato povinnost je nezbytně nutná. Genetikové si nemohou hrát na Pontia Piláta, umýt si ruce a říct: „Rodiče rozhodnou“. Rodiče nejsou cytogenetikové a celá záležitost se jich hluboce emočně týká. Jak by tedy mohli soudit?

3 TECHNICKÝ PŘÍSTUP

Tento problém je pro nás výzvou, abychom se pokusili o „technický“ přístup. Předpokládáme na okamžik, že otázka bytí a nebytí člověka je buď irelevantní, nebo již vyřešená a hledáme „technické“ řešení. Zdá se, že takové odvážné tvrzení celou věc značně zjednodušuje, avšak ne všechny problémy tím mizí. Nejprve musíme vzít v úvahu, že fenotypy determinované chromosomovými odchylkami, zahrnují nesmírně široké spektrum.

V jednom extrému můžeme najít – kromě již zmíněné trisomie 13, trisomii 18, čisté triploidie, a několik dalších stavů, které vylučují dlouhodobý mimoděložní život. Druhá kategorie zahrnuje vážné stavy jako trisomie 21 nebo syndrom Cri du Chat, které nevylučují dlouhou délku života, ale způsobují vážné tělesné postižení a mentální poruchu. Ty se však u každého jedince značně odlišují. Vyjádřeno odborně, musíme zdůraznit, že naše předpovědi jsou docela přesné, ale jsou pouze negativní. Např. v případě, že je v oplozeném vajíčku přítomen navíc chromosom 21, víme, že děti, vyvinuté z tohoto vajíčka nikdy nebudou navštěvovat vyšší školu a nebudou moci žít nezávisle. Stojí za zmínku, že nevíme, zda postižený jedinec bude schopen číst, psát, počítat a dosáhne mentálně věku sedmi nebo osmi let, nebo zda bude mít extrémně špatný vývoj, s IQ pod 20. Je zřejmé, že genetické sledující chromosomy, ještě nedospěli tak daleko jako sudičky, které mohli předvídat vše pouhým pohledem na dítě v jeho kolébce. Přesto je naše „nepříznivá věštba“ natolik přesná, že víme, že toto dítě nebude nikdy v životě soběstačné.

Druhý extrém spektra je mnohem obtížnější. Např. žena XO, přestože je sterilní a částečně tělesně abnormální, může prožít zajímavý a hodnotný život ze svého pohledu i z pohledu ostatních. Myslím na případ jedné ženy, vynikající techničky, s kterou jsem se setkal v laboratoři biochemické genetiky. Další případ,

Klinefelterův syndrom XXY, je ještě více protichůdný. Kromě neplodnosti, jistého druhu zavedené permanentní antikoncepce, může mít tato osoba zcela normální život a dokonce se stát vysoce uznávaným chirurgem, abych citoval další individuální případ.

Nakonec, vyskytují se i zcela normální případy, jako triplo-X matky, s příznivým nálezem, nebo XYY osoby, které se mohou těšit z hodnotného života. Samozřejmě víme, že postižení XXX je mnohem častější u pacientů z ústavů pro mentálně postižené a jsme zcela přesvědčeni, že riziko delikvence pro XYY osoby je vyšší než pro „normální“ XY (i když ne větší než pro „abnormální“ XY). Ale co translokace přenašečů, kteří sami nemají žádnou zjištěnou genetickou vadu, ale přesto mohou porodit děti s nevyváženým karyotypem? A co složité translokace, které se rekombinačním mechanismem mohou objevit u dvou rozdílných i když morfologicky identických karyotypů, jednoho zcela vyváženého a vedoucího k dokonale normálnímu dospělým, druhého vysoce nevyváženého a někdy smrtelného nebo s výraznými morfologickými poruchami.

S předchozími případy je propojen obtížný problém mozaicismu. Každá lidská bytost je v některých částech těla mozaikou díky náhodným poruchám v rozdělení mitotických chromosomů. Dělicí čára mezi normálním a patologickým je procentuální záležitostí: Jestliže se 50 % abnormálního karyotypu považuje za zhoubné, co těch 40 %, 20 %, 5 %, a co topografické rozložení? Zřejmě je zde třeba učinit „technické“ posouzení o lidských kvalitách vyplývajících z dané konstituce a pečlivě zvážit zátěž pro postižené jedince, jejich rodiny a pro společnost.

Je velice obtížné hodnotit zátěž pro jednotlivce samého, protože nám to může sdělit pouze postižená osoba. Většina geneticky postižených pacientů (schopných vyjádřit své pocity) opravdu své postižení vnímají s lítostí, ale radují se ze své existence. Zátěž pro společnost by se mohla zhodnotit snadněji, ale trápení rodiny zůstane mimo jakékoliv „technické“ hodnocení. Nicméně je nutné vyřešit mnoho složitých otázek. Např.: Má se akceptovat život člověka s Turnerovým syndromem? Má se chránit život člověka s Downovým syndromem?... a tak podobně. Docházíme tedy k závěru, že je obtížné rozhodovat o tom co je žádoucí a mělo by se respektovat a co je nežádoucí a mělo by se zahrnout. Celá tato věc je „technicky“ značně složitá. V takových situacích je obvyklým postupem neponechat rozhodnutí na nepřipravených nebo přímo postižených osobách, ale obrátit se na jurisdikci nebo poradce.

Nastal čas poohlížet se po nějakém druhu ústavu pro výzkum a aplikovanou eugeniku, který by řešil tyto problémy. Není žádný důvod omezovat pravomoc tohoto ústavu pouze na chromosomové vady, ale tato pravomoc by měla zahrnovat všechny vrozené vady genové i chromosomové. Abychom tento „technický“ přístup rozpracovali úplně, uveďme minimální stanovy, jaké by měl mít.

Fragment stanov Nového ústavu pro výzkum a aplikovanou eugenetiku

Článek I

Na základě úvah o této sporné otázce o zlepšení genetického stavu lidstva, zátěže, kterou genové a chromosomové nemoci kladou na společnost, a při uvědomování si omezení dostupných řešení, ustanovuje se „NÁRODNÍ INSTITUT SMRTI“.

Článek II

Pod vědeckým dohledem výboru speciálně ustanovených poradců bude NÁRODNÍ INSTITUT SMRTI:

- A. Rozhodovat o nežádoucích genech a chromosomech.
- B. Zbavovat nešťastné rodiče nechtěných těhotenství.
- C. Vyřazovat embrya, která nevyhovují standardním požadavkům.
- D. Likvidovat novorozence, kteří neodpovídají požadavkům na normální stav.
- E. A obecně, ničit, odstraňovat, nebo odsuzovat jakoukoliv formu lidského života, proti které hlasoval shora uvedený výbor poradců NÁRODNÍHO INSTITUTU SMRTI.

Článek III

Aby se zabránilo každému možnému omylu, zájmu nebo zaujatosti, budou poradci vybráni z erudovaných osob, nenáležících k žádné filosofii, společnosti nebo rase.

4 INDIVIDUÁLNÍ PŘÍSTUP

Když necháme výbor poradců NÁRODNÍHO INSTITUTU SMRTI svým vnitřním technickým detailům, musíme mít na paměti, že jsme odsunuli stranou jádro problému: kdy začíná člověk existovat? Abychom tu věc zkrátili, (vždyť počátek života je jen krátký okamžik oplození vajíčka) můžeme prozkoumat, ve kterém stadiu vývoje se budoucí lidská bytost může považovat za jedince. Informace je možno získat v mnoha oblastech biologie, ale můžeme je shrnout do dvou názvů, které jednotlivce definují: jednota a jedinečnost. Je vskutku nemožné stanovit pevně, kdy se tyto dvě vlastnosti objeví, ale víme jistě, že je to po oplození. Pomocí patologických nálezů je však možné vytyčit dobu, *po které* se tyto vlastnosti nemohou výrazně změnit.

4.1 Jednota a chiméry

Podle klasických pravidel genetiky je každý jedinec tvořen z jedné buňky, z oplozeného vajíčka. Toto konstatování platilo, dokud se neobjevily chiméry v hemafroditismu. Např. pečlivá analýza krevních skupin u XX/XY ukazuje, že červené krvinky jsou složeny ze dvou subpopulací, z nichž každá má specifické seřazení genů po rodičích. Původní mechanismus těchto chimér je těžko pochopitelný, ale v podstatě je možno tvrdit, že dvě zygoty dvojvaječných dvojčat spolupracovaly a místo dvou vytvořily jedno embryo. Uvažovalo se o simultánním oplození vajíčka a jednoho z jeho polárních tělísek, a diploidní/triploidní mozaiky mají pravděpodobně svůj původ v podobném typu nehody. I když by bylo možné předpokládat i jiné mechanismy, může tento proces nastat ve vývoji velmi záhy.

Zaprvé, k těmto případům dochází ve stejné ovulační periodě, jelikož embrya, která jsou od sebe oddělená měsíc, by se nemohla sloučit v jedno. Za druhé, aby se tyto dva druhy buněk v každé tkáni téměř bezchybně smíchaly, musí dojít k symbióze dlouho před počátečním uspořádáním budoucího embrya. Po dobu ne delší než dva týdny jsme ponecháni v nejistotě a v případě, že se jedná i o polární tělísko, pravděpodobně je to jen několik dnů nebo hodin. Tento problém jednoty osoby chimérického původu je velmi zajímavý. Spojení zvířat je možné vytvořit uměle, jako např. myš vyrobená z blastocyst různých embryí, která má proto mnoho matek a mnoho otců. Co se týče našeho druhu, nemusíme se našťásti takové obludnosti obávat, alespoň pokud se budou používat staré dobré způsoby reprodukce! Nicméně se zdá pravděpodobné, že přirozené chiméry jsou asi dvakrát tak časté jako hemafroditi XX/XY. Je to proto, že jestliže se spojí dvě dvojvaječné zygoty, obě XX nebo obě XY, bude jednotlivec naprosto zdravý a nikdy nebude podroben zkoumání. Je zcela možné, že někteří zde nejsou prostými potomky, i když se domnívají, že jsou, nýbrž jsou harmonickými chimérami vzniklými z dokonalého sjednocení dvou buněčných ras. Je vskutku nerealné myslet si, že taková plodná a poklidná spoluxistence populací buněk, jež nesou rozdílné desky zákona života, by mohla být modelem pro lidskou společnost?

4.2 Jedinečnost a dvojčata

Jedinečnost každého člověka je také dávné pravidlo genetiky. I bez uvádění nějakých statistik, je možno bezpečně vyhodnotit, že přesná genetická konstituce každého oplozeného vajíčka je jedinečná, nikdy předtím neexistovala a nikdy více nepovstane. Ale v kterém okamžiku k této jedinečnosti dojde? Monozygotní dvojčata ukazují, že dva nebo někdy více osob může povstat ze stejné prvotní genetické informace. Odvážuji se tvrdit, že by nikdo vážně neprohlásil, že identická dvojčata nejsou individuální osoby, i když sdílejí tu samou podstatu. Rozdělení na dvě embrya může jistě dojít při prvním dělení vajíčka, ale co poslední možné stadium? Pozorování podvojných monster ukazuje, že úplné oddělení nemůže nastat po vytvoření neurální lišty. Opět stojíme před otázkou neurčitého období trvajících méně než jeden měsíc a pravděpodobně ne déle než dva nebo tři týdny.

Mimochodem, dvojčata pocházející ze stejného vajíčka nemusí být nutně podobná, čímž se opět ruší jedno staré pravidlo. Jestliže dojde během nebo těsně po

rýhování vajíčka k chromosomové odchylce, mohou se identická dvojčata lišit. Jestliže je např. v jednom přítomen chromosom 21 trojnásobně a u druhého je diploidní, budou dvojčata tvořena typickým jedincem s trisomií 21 a jedincem normálním, a tedy budou stejní, až na syndrom trisomie 21. Pokud podobná nehoda zabrání přenosu chromosomu Y na jedno z dvojčat, vznikne jeden normální jedinec mužského pohlaví (XY) a identické dvojče ženského pohlaví s Turnerovým syndromem XO. V jednom takovém případě mělo XO děvče zřejmě velmi zvláštní psychologickou poruchu, která zaujala psychiatry: děvče předstíralo, že když se na sebe dívalo do zrcadla, vidělo svého bratra. Pro genetika nebylo takové intuitivní poznání složité situace vůbec problematické, ale pouhým potvrzením faktů. Vraťme se však k našemu problému – jak nám mohou všechny tyto věci pomoci odpovědět na naši základní otázku: „Kdy lidská bytost vzniká?“

5 MOLEKULÁRNÍ PŘÍSTUP

Během přenosu života je spojení mezi rodiči a potomky neustálé. Aniž bychom přezkoumávali složitý mechanismus kódujících molekul počínaje DNA a RNA až k ribosomům a proteinům, můžeme bezpečně předpokládat, že v každém okamžiku je toto spojení mezi generacemi fyzické. Nicméně s naprosto stejnou jistotou víme, že ani jedna molekula, ani jeden samostatný atom přítomný v oplozeném vajíčku, nebude mít nejmenší naději, že bude přenesen na další generaci. Je zřejmé, že se přenáší forma, případek hmoty a ne hmota sama. Tento očividný paradox je samým základem každého reprodukčního procesu. Např. socha nemůže vzniknout z prázdna (z ničeho). Potřebuje materiální podklad jako je mramor nebo hlína. Během reprodukce tvarováním je mezi sochou a její replikou v každém okamžiku hmotné spojení. Ale co se reprodukuje, není samozřejmě mramor nebo sádra, ale tvar, nebo přesněji, informace, kterou do ní vtisknul sochař.

Princip přenosu informace, použijeme-li ho v biologii, je naprosto důležitý, protože víme, že pokud není oplozené vajíčko narušeno nebo zbaveno výživy, vytvoří samo velice složitým, ale zcela deterministickým mechanismem rozvinutého jedince. V děloze nejsou vztahy mezi matkou a plodem tímto zásadním determinismem ovlivněny, jak jasně ukazuje vajíčko slepice. Takovou úvahou dospěje informační specialista k závěru, že čím více je jeho pojetí života deterministické a materialistické, tím dříve je konstituce člověka vysvětlena. Pokud je člověk považován za nárůst hmoty tak, že jeho vlastní podstata je zcela diktována informací vtisknutou do této hmoty, pak nový člověk vzniká přesně v bodě kdy je tato nutná a dostatečná informace nahromaděna, tedy na samém počátku.

I kdyby informační specialista vyjádřil svou teorii filosofickými termíny, dále by nedospěl. Vskutku by bylo možno namítnout, že veškerá jaderná a cytoplasmatická informace obsažená v oplozeném vajíčku pouze popisuje „esenci“ budoucího člověka, ne jeho „existenci“. Avšak tato výhrada mizí ihned, když přijmeme fakt, že existence je esence v aktu. Jelikož každý přenos informace je akt vlastní esence, existuje budoucí člověk buď při první syntéze RNA, nebo pokud potřebujeme očividnější počáteční bod, při prvním dělení buňky. Ať už je pro nás redukce člověka na genetickou a organistickou informaci jeho prvotní buňky intuitivně

uspokojivá nebo ne, nezdá se, že bychom měli jasný směr, kterým bychom mohli vést argumentaci.

6 PRAKTICKÝ PŘÍSTUP

Mnozí by mohli mít za to, že jsme už dost času strávili neproduktivními spekulacemi a říci: „Buďme praktičtí a podívejme se na holá fakta.“

V raných stádiích vývoje embrya existují jen nahromaděné, rychle se dělící buňky, které vůbec jako člověk nevypadají. Je to jen kousek masa, velmi vzácný, protože z něho může vyrašit člověk – fakt, který není možný z obyčejné tkáně nebo z žádné somatické části těla. Není v něm ale žádná „lidskost“, jen lidské buňky. Při tomto přístupu v rozhodování o tom, že určitá „věc“ nabyla již „lidskosti“, je možno použít různé mezníky. Někteří budou mít za to, že se orgány musí diferencovat, jiní budou vyžadovat vývoj mozku a jiní budou čekat na určité reakce, na podněty v plodu nebo na dosažení jiného určitého kroku. Z toho vyplývá, že se tímto přístupem podstatně mění doba, která nás zajímá. Např. počínaje oplozením až k životaschopnosti, nebo – když se tato polemika zcela vyřeší – do doby, kdy ta „vyvíjející se věc“ bude konečně moci tvrdit, že je člověkem. Obvykle je narození pojímáno jako vhodná doba pro takovou debatu, ale ani oddělení od matky není pro logiku tohoto argumentu důležitá.

Z vědeckého pohledu nás nemůže překvapit obtížnost „praktického“ určení přesné doby kdy se ze seskupení buněk stane člověk. Tato obtížnost nemůže být rozhodně zesměšňována. Je zřejmé, že za celým naším intelektuálním přístupem stojí jednoduchá „praktická“ otázka: existuje něco jako lidská „duše“? Teorie oduševnění byla živě diskutována teology, ale pokud já vím, nebyla nikdy vyřešena. Není tedy divu, že „praktičtí“ diskutéri nemohou na vlastní půdě specialistů zvítězit. Kupodivu se setkáváme s „molekulárními teoretiky“, kteří přicházejí s čistě informační teorií, velmi podobné fyzické představě o „inkarnaci loga“, a pragmatiky, kteří diskutují o prvních symptomech existence „lidské duše“. Je možné, že takové zřejmé zmatení oborů pochází z toho, že všichni se pokoušíme řešit nevyřešitelný problém.

Pro zjednodušení jsme se věnovali partikulární otázce: „Kdy člověk vzniká?“ Zdálo se, že je to zcela jasná otázka. Nebylo by ale lepší začít s důležitější otázkou: „Co je člověk?“ Žádný slovník, ani žádná legislativa žádné země nebo civilizace nikdy na tuto otázku plně neodpověděly. Podle toho, co různí specialisté v člověku hledají – jeho kvalitu, jeho individualitu, jeho molekuly nebo jeho vnitřní či vnější život – dali „technici“, „personalisté“, „informační odborníci“ a „pragmatici“ svou vlastní odpověď ne na otázku, kterou jsme jim položili – „Kdy člověk vzniká?“, ale na nevyřešený problém „Co je člověk?“. Toto je nepochybně kruciólní problém, ale problém tak složitý, že ho nezvládne lidská mysl.

Zůstáváme na úplně stejném místě, kde jsme před dvěma tisíci lety začali. Diogenes-genetik se vrací ke svému sudu po tom, co zhasl svou lampu mikroskopu. Neobjevil, kdy a kde je možno člověka najít! Závěry z takového okružního výletu nejsou přímocaré! Nicméně, my genetici musíme čelit každodenní realitě: postižené děti a zoufalí rodiče existují. Každý z nás musí čelit tomuto problému a já se

domnívám, že naše odpověď musí být vedena pouze dvěma city – lidskostí a soucitem. Lidskostí, protože musíme poznat, že nemáme žádné hotové odpovědi, protože genetici dosud neodhalili tajemství stavu člověka, a protože vědecké argumenty v etických otázkách nám nápomocné nejsou. Soucitem, protože i ti nejvíc vydědění jsou naši příbuzní, jsou to ti nejubožejší, a protože věda nemůže utěšit zármutek rodičů. Měli bychom tedy kapitulovat tváří v tvář naší vlastní nevědomosti a prosazovat likvidaci těch, kterým nemůžeme pomoci?

Po tisíciletí medicína usilovala bojovat o život a zdraví a proti nemoci a smrti. Jakékoliv převrácení tohoto řádu by medicínu zcela změnilo. Je to prostě tak, že příroda je nemilosrdná. Naší povinností nebylo nikdy vynášet rozsudek, ale pokoušet se zmírnit bolest. V každém budoucím genetickém přelíčení nemám dost znalostí, abych soudil, ale dost na to, abych hájil.

SVĚDECKÁ VÝPOVĚĎ JÉRÔMEA LEJEUNEA V MARYVILLE¹

OBVODNÍ SOUD PRO BLOUNT COUNTY
VE STÁTĚ TENNESSEE
MARYVILLE, TENNESSEE

No. E-14496

JUNIOR L. DAVIS, *žalobce*,

proti

MARY SUE DAVISOVÁ, *žalovaná*.

Přepis části soudního řízení v případě výše zmíněného sporu, kterému předsedal ctihodný William Dale Young dne 10. dubna 1989.

Účastníci:

ZE STRANY ŽALOBCE:

Charles Clifford

Advokát

117 E. Broadway

Maryville, Tennessee

ZE STRANY ŽALOVANÉ:

J. G. Christenberry

Advokát

9th Floor

603 Main Avenue

Knoxville, Tennessee

¹ Překlad z *In The Circuit [sic] Court for Blount County, Tennessee at Maryville, Equity Division (Div. I). Custody Dispute Over Seven Human Embryos*, Annandale 1989, s. 33–71. Elektronicky dostupné také na <http://naapc.org/wp-content/uploads/2010/05/symphony.pdf>. Překlad Pavel Duchan, Vojtěch Forgač, Martin Friedl, Eva Iszworová, Jiří Mrázek, Miroslav Návrat, Oldřich Nejdl, Alena Povolná, Michaela Prentissová, Tereza Rotreklová. Revize překladu prof. MUDr. Augustin Svoboda, CSc.

Soud: Jen pro zápis, dámy a pánové, necht' je v zápisu, že před začátkem pořízení záznamu, ctihodný Martin Palmer, člen Marylandské komory, byl představen soudu a přivítán, a že doktor Lejeune, svědek v tomto případě, byl vzat pod přísahu. Pánové, je nutné zopakovat přísahu pro účel zápisu?

Clifford: Nikoliv, Ctihodnosti.

Christenberry: Nikoliv, Ctihodnosti.

Soud: Můžete pokračovat.

Svědek,
JEROME LEJEUNE, M.D.,

po řádném složení přísahy, pod přísahou podal následující svědectví:

PŘÍMÝ VÝSLECH

PANEM CHRISTENBERRYM:

Christenberry: Mohl byste prosím uvést své jméno pro zápis?

Lejeune: Jmenuji se Jerome Lejeune.

Christenberry: As s ohledem na soudní zpravodajku, pokud by nerozuměla francouzské výslovnosti, svoje jméno píšete J-E-R-O-M-E, velké L, malé E, malé J, E-U-N-E?

Lejeune: Přesně.

Christenberry: Děkuji. Doktore Lejeune, podle vašeho přízvuku soudím, že nebydlíte ve východním Tennessee?

Lejeune: No, narodil jsem se na řece Seině, víte.

Christenberry: A ta se doufám nachází v jiné zemi?

Lejeune: Je to malá zemička jménem Francie a to malé městečko je Paříž.

Christenberry: Děkuji, doktore. Hádám, že jste francouzským občanem?

Lejeune: Jsem francouzským občanem, narozeným v Paříži.

Christenberry: A přicestoval jste do této země, do Maryville v Tennessee, abyste se nabídl jako svědek v tomto soudním řízení?

Lejeune: Ano.

Christenberry: Dobrá. Řekněte nám, doktore, co děláte, jaká je vaše profese?

Lejeune: Jsem M.D., tedy doktor medicíny, jsem také Ph.D., doktor věd, a po získání diplomu na Pařížské univerzitě v oboru medicíny a také genetiky na Sorbonně, na Fakultě věd, jsem pracoval deset let jako vědecký pracovník, následně jsem byl jmenován profesorem fundamentální genetiky na Lékařské fakultě v Paříži. Mojí specializací jsou děti, všechny vrozené dětské nemoci, zejména pak mentální retardace.

Christenberry: Dobrá. Doktore, provozoval jste lékařskou praxi, předpokládám, asi jako pediatr?

Lejeune: No, začal jsem jako pediatr, ale specializoval jsem se na genetiku. Máme největší světové konsilium v *l'Hopital des Enfants Malades*, Nemocnici pro choré děti v Paříži. Máme celosvětově největší konsilium pro děti s mentální retardací způsobenou vrozenými poruchami zapříčiněné chromosomovými vadami.

Christenberry: Působil jste, vzhledem k vaší kvalifikaci, také ve vzdělání? Učil jste?

Lejeune: No, už dvacet let působím jako profesor fundamentální genetiky, ale začal jsem – učil jsem prvně nikoliv ve Francii, ale v Americe. Byl jsem pozván profesorem Beadlem z Caltechu, Kalifornského technologického institutu. To bylo těsně předtím než jsem objevil první poruchu člověka – první chromosomovou poruchu člověka. Ale už jsem se zabýval lékařskou genetikou a Beadle mě pozval, abych přednášel první kurz lidské genetiky na Caltechu. To už je dávno. Tehdy byla moje znalost angličtiny ještě hrubší než je dnes a já tam dorazil se všemi učebními materiály ve francouzštině. Po večerech jsem je překládal pomocí slovníku a ráno jsem je pak přednášel studentům. Byli velmi laskaví, velmi mi pomohli. Naučil jsem se tak anglicky a oni se zas snad naučili něco málo o lidské genetice.

Christenberry: Pamatujete, ve kterém roce jste jel do Caltechu?

Lejeune: No, bylo to v roce 58.

Christenberry: Zůstal jste tam nějaký čas jako profesor?

Lejeune: Byl jsem tam jako hostující profesor z OTAN, ta profesura byla z OTAN – promiňte, z NATO, vy říkáte NATO.

Christenberry: Přisuzuje se vám pokrok v lidské genetice v identifikaci nějakého chromosomu. Můžete nám říct, co to je?

Lejeune: Je tomu tak, že jsem objevil první nemoc způsobenou chromosomovou poruchou v člověku, kterou je Downův syndrom, dříve zvaný mongolizmus, protože tyto děti mají zvláštní výraz, který Evropanům trochu připomíná určité rysy Mongolů. Ale v Mongolsku této nemoci nechtějí říkat mongolizmus, nazývají ji evropskou imbecilitou.

Já jsem objevil, že mají jeden chromosom navíc. To bylo před mnoha lety, před dvaatřiceti lety, pokud správně počítám, a kvůli tomuto objevu jsem dostal Kennedyho cenu od již zesnulého prezidenta zde ve Spojených státech. Za tento objev jsem také obdržel Pamětní cenu Williama Allana, což je celosvětově nejvyšší ocenění, které lze získat v oboru genetiky. Také se uděluje ve Spojených státech.

Christenberry: Rozumím. Pokračoval jste ve výzkumu genetiky až dodnes? Studujete dál?

Lejeune: Jistě.

Christenberry: Mohl byste nám osvětlit, k jakému vývoji došlo během těch posledních dvaatřiceti let?

Lejeune: No, nechci moc mluvit o sobě, o mně to není. Ale objevili jsme deset různých nemocí způsobených chromosomovými poruchami a řekl bych, že první kapitoly této obrovské patologie jsme napsali my ve Francii. Ted' se zabýváme mechanismy mentální retardace důsledkem chromosomových nemocí a začínáme chápat, proč ten jeden chromosom navíc – tedy, normální informace, jen opakovaná – působí tak negativně na vývoj intelektu. Ted' nedávno jsme například ukázali, že v trisomii 21, Downově syndromu, dříve zvaném mongolizmus, jsou buňky dětí citlivější na některé léky používané proti rakovině. Zdá se to být zcela nesouvisející, ale ve skutečnosti se tím definuje nová oblast výzkumu, protože je velká pravděpodobnost, že tato zvláštnost souvisí s poruchou chemického systému, který se vyskytuje zejména v našich nervových buňkách, a je to nespíš jeden z hlavních důvodů, proč se u nich nerozvine normální stupeň inteligence. Takže v tuto chvíli – ptal jste se mě, co děláme ted' – pracujeme na této konkrétní hypotéze, protože nám to umožňuje experimentovat na buňkách odebraných od těchto dětí. Ty buňky kultivujeme, různě s nimi manipulujeme, zjišťujeme, co jim schází, sledujeme je a hrajeme si s nimi a pozorujeme, jak reagují s všelijakými látkami, a toto je vlastně poprvé, kdy můžeme dělat pokusy na lidských buňkách a zkoušet léčit neuronové onemocnění, nervové onemocnění, takže je to strhující pole výzkumu, ale ta práce ještě není hotová.

Christenberry: Předpokládám, že toto všechno můžete dělat, aniž byste ublížili těm dětem?

Lejeune: Ach, jistě, stačí vzít pár kapek krve a kultivovat buňky, zakládat kultury. Hrajeme si s buňkou, s dítětem si nehrajeme.

Christenberry: Děkuji, doktore. Pokud vím, tak jste členem různých výborů na akademiích po celém světě. Mohl byste nám o tom něco říct?

Lejeune: Mám tu čest být členem Americké akademie umění a věd, jsem členem Královské lékařské společnosti v Londýně, Královské vědecké společnosti ve Stockholmu, Vědecké akademie v Itálii, v Argentině. Jsem členem Papežské akademie věd a jsem členem pařížského *Institut de France na Academie des Sciences Morales et Politiques*, tedy morálních a politických věd, což je speciální francouzská akademie; také jsem členem Lékařské akademie ve Francii.

Christenberry: Ta akademie, která se zabývá morálními a politickými vědami.

Lejeune: Ano.

Christenberry: Řekněte nám, co to je za akademii, doktore.

Lejeune: Tato akademie byla založena před asi dvěma sty lety jako poradní orgán pro vládu v otázkách morálky a politiky, v podstatě radí vládě ohledně užívání nových technologií, vzhledem k tomu, že úcta k člověku je jedním ze základů naší ústavy. V Institut de France máme pět akademií, tato je jednou z nich.

Christenberry: Pak jste ještě zmínil jednu, která mě zaujala. Mluvil jste o Papežské akademii – kde sídlí?

Lejeune: Papežská akademie věd sídlí v zahradách Vatikánu, je to velmi hezké místo. Je nás sedmdesát členů, maximálně sedm z jedné země, takže pocházíme z celého světa. Poměr držitelů Nobelovy ceny je víc než šedesát procent. To je snadná věc, protože vybíráme členy z celého světa, takže není problém vybrat ty dobré. Zajímavé je, že mnoho z nich bylo pozváno do dalších výborů dlouho potom, co byli zvoleni do naší akademie. Řekl bych, že to je jediná vědecká mezinárodní akademie věd, jediná, která je skutečně mezinárodní.

Christenberry: Jak dlouho působíte na té akademii?

Lejeune: Pokud si dobře pamatuji, tak 12 let, nebo tak nějak.

Christenberry: Řekněte nám více o tématech výzkumu, který tam provádíte. Co všechno jste rozvažovali?

Lejeune: Na akademii?

Christenberry: Ano, pane.

Lejeune: Například dostaneme otázku: Jaká jsou nebezpečí spojená s užíváním atomové energie? Například, měli jsme čtyři sezení o nebezpečí atomových zbraní

a jejich počtu, užití, možnostech přežití lidstva po jaderné válce a jak by s tím mohla medicína něco udělat. A když jsme vydali zprávu, Svatý otec² požádal akademii, aby byla zpráva předána těm, kdo mají moc v oblasti atomové energie. Zpráva byla zaslána do Moskvy, Brežněvovi před koncem úřadu. S Brežněvem to byl v Kremlu velmi zajímavý hodinový rozhovor o nebezpečích, která by lidstvo pocítilo při atomové výměně.

Christenberry: Přišel vám ten rozhovor zajímavý, když jste mohl panu Brežněvovu říct alespoň to minimum?

Lejeune: Nejsem diplomat, jsem jen vědec, a bylo to pro mě přinejmenším velmi zajímavé.

Christenberry: Chápu to správně, že se znáte s mužem, který má v této zemi na starosti zdraví a blahobyt všech občanů?

Lejeune: Ano, s C. Everettem Koopem jsme dobří přátelé. Známe se již dlouho.

Christenberry: Jak dlouho ho už znáte?

Lejeune: Nejsem dobrý v počítání let, jak dlouho už lidi znám – možná patnáct let, tak nějak.

Christenberry: Navštěvujete ho a mluvíte s ním?

Lejeune: Ano.

Christenberry: Volá vám do kanceláře vaší agentury, nebo na váš vědecký telefon v Paříži?

Lejeune: Ne, diskutujeme spolu, když se potkáme. Nepoužíváme telefon pro velmi důležité záležitosti. Je lepší si popovídat.

Christenberry: Co ho na vás zajímá? Jinými slovy, o kterých oblastech spolu diskutujete?

Lejeune: Lidská genetika, což je můj obor.

Christenberry: Věřím tomu, Vaše Ctihodnosti, že soud může připustit doktora Lejeuna jako znalce v oboru, ve kterém sem přišel svědčit.

Soud: Nějaké námitky?

² Originální text uvádí *Holy Fathers*.

Clifford: Vaše Ctihodnosti, samozřejmě uznáváme odbornost doktora Lejeuna na poli genetiky.

Soud: Dobře, je kvalifikován.

Christenberry: Děkuji, Vaše Ctihodnosti.

Christenberry: Doktore Lejeune, když tu dnes sedíte, můžeme říct, že jste přijel z poměrně velké dálky, že?

Lejeune: Promiňte?

Christenberry: Můžeme říct, že jste přijel z poměrně velké dálky, abyste dnes svědčil, že?

Lejeune: Není to tak daleko. Už jsem byl i dále.

Christenberry: Jste obeznámen s těmi záležitostmi, těmi hlubokými záležitostmi, o kterých soud jedná, že, doktore?

Lejeune: Ano, a to je taky ten důvod, proč jsem se rozhodl přijet.

Christenberry: Děkuji. S ohledem na záležitosti probírané v tomto případě, rozumíte tomu, že my chceme fakticky porozumět pocitům pana a paní Davisových. Byla kolem toho jistá publicita, že, doktore? Slyšel jste něco o jejich dilematu?

Lejeune: Něco jsem slyšel, ale jen velmi málo. Abych byl upřímný, nedívám se na televizi, neposlouchám rádio, a když mi telefonoval pan Palmer, to bylo poprvé, co jsem se o tom doslechl. Takže bych neřekl, že skutečně vím podrobnosti, ne. Víím, že existují děti, že jsou zde lidské bytosti, které jsou v lednici, to je to jediné, co víím.

Christenberry: Děkuji vám, doktore. Takže začneme s tímto aspektem případu. Jste obeznámen s *in vitro* oplozením?

Lejeune: Ano.

Christenberry: Vzpomínáte si, kdy jste o tom napsal svůj první článek?

Lejeune: No, jsem hrozný na data, nedokážu přesně odpovědět. Musí to být asi tak před patnácti lety, nebo tak nějak.

Christenberry: Okay.

Lejeune: Ještě před tím než to bylo použito.

Christenberry: Ještě před tím než to bylo použito. Takže ještě než to bylo použito, koncept toho už byl znám, že?

Lejeune: Ano, musíte pochopit, že umělé oplození je v biologii něco poměrně starého, a u jiných živočichů bylo použito dlouho před tím, než bylo použito u člověka. A to, co se nyní zdá neobvyklé, což je zmražené lidské embryo, nebylo neobvyklé u krávy. Již mnohokrát byly krávy zmrazeny, použity a zaslány leteckou poštou v malých kontejnerech. Novinkou je uvažovat o tom, zda technika, která byla určená pro hospodářství, je dostatečně dobrá pro lidský druh.

Christenberry: Řekněte nám o oplození *in vitro* a vašem pohledu na to, o vaší perspektivě, kterou nám můžete dnes nabídnout.

Lejeune: Dobře, mohu více pohovořit o přirozenosti...

Christenberry: Ano.

Lejeune: ...lidské bytosti, než specificky o podmínkách *in vitro*, protože abychom porozuměli oplození *in vitro*, musíme porozumět tomu, co znamená oplození na začátku lidské bytosti.

Christenberry: V pořádku.

Lejeune: A pokud to tak mohu říct, řekl bych, že život má velmi dlouhou historii, ale každý z nás má svůj unikátní začátek, moment početí. Víme a veškerá biologie a zoologie jsou tu k tomu, aby nám řekly, že existuje propojení mezi rodiči a dětmi. A toto propojení je založeno na dlouhé molekule, kterou můžeme rozpitvat, na molekule DNA, která přenáší informace z rodičů na děti přes generace a generace. Jakmile je program vepsán do DNA, je zde 23 různých částí programu, které jsou nesené spermií a 23 různých částí, které jsou nesené vajíčkem. A jakmile se dvacet tři chromosomů nesených spermií setká s dvaceti třemi chromosomy nesenými vajíčkem, je pohromadě kompletní informace, která je nutná a dostatečná k vytvoření všech charakteristik nové bytosti.

Christenberry: Je co, pane?

Lejeune: Shromážděna.

Christenberry: Shromážděna.

Lejeune: Shromážděna. A je velmi zajímavé, jestli to mohu říci, Vaše Ctihodnosti, podotknout, že přírodní vědy a právní věda ve skutečnosti mluví stejným jazykem. V tom smyslu, když vidíme někoho zdravého, dobře stavěného, řekneme, že je robustní postavy (*robust constitution*), a když vidíme zemi, kde je každý subjekt chráněn právem, řekneme, že má spravedlivou ústavu (*equitable constitution*). Ve fenoménu právořady musíte nadefinovat každý pojem práva předtím, než může

být považován za právo, tím myslím v právní vědě. A za druhé, tato informace zapsaná v právu musí být přijata, což nemůže být předtím, než je o ní hlasováno.

A teď, život dělá naprosto totéž. Uvnitř chromosomů je zapsán program a všechny definice. Ve skutečnosti jsou chromosomy takřikající deskou práva života. Pokud dostanete správné číslo do své desky práva života, pak začne váš vlastní život. A pozor, hlasovací proces taktéž existuje. Je to samotné oplození, protože je tam mnoho návrhů, mnoho, mnoho spermií. Jen jedna se dostane dovnitř; to je hlasovací proces, kterým se přijímá nová ústava člověka. A přesně jak by řekl právník, jakmile jednou předtím v zemi ústava, můžete o ní mluvit stále stejným způsobem, když se spojí informace nesené spermií a vajíčkem, pak je definován nový člověk, protože jeho vlastní osobní a lidská ústava je zcela nadefinována.

Existuje mnoho drobných rozdílů ve zprávě předané otcem a předané matkou, dokonce i tou stejnou osobou; jedna osoba nedává přesně tutéž informaci každé spermii a každému vajíčku. Z toho vyplývá, že hlasovací proces oplození produkuje osobní ústavu, která je zcela autentická pro tuto lidskou bytost, která se neobjevila nikdo předtím v zemi ústava, se už nikdo potom. Je to naprostá novinka. Je to známo sice ne 100 let, ale více než padesát let. Ale zarážející je přesnost soupisu těch desek práv.

Musíte pochopit co je to molekula DNA. Je to jeden metr dlouhé vlákno, složené z třidvaceti kusů. Každý kus je stočený do velmi těsné spirály, která je vinuta do další spirály a ta pak do další spirály, takže nakonec vypadá jako malá tyčinka, kterou můžeme vidět pod mikroskopem a kterou nazýváme chromosom. Dvacet tři chromosomů nese otec a dvacet tři nese matka. Řekl jsem, že přesnost jazyka je zarážející, protože kdybych přinesl k soudu všechny jednometrové DNA spermií a všechny jednometrové DNA vajíček, které by vytvořily každého z pěti miliard lidských bytostí, tak že by nás všechny na této planetě nahradili, to množství hmoty by bylo přibližně stejné jako dvě tablety aspirinu. To nám říká, že příroda přenáší informace z otce na děti, z matky na děti a z generace na generaci použitím nejmenšího možného jazyka. A to je velmi nutné, protože život využívá pohybu částic, molekul a ustanovuje pořádek při vývoji náhodného pohybu částic, takže náhoda je nyní přetvořena podle nezbytnosti nové bytosti.

Všechny údaje o bytosti jsou zapsány v nejmenší možné míře tak, že lze přikázat jak manipulovat s částicí po částici, atom po atomu, molekulou po molekule. Tak se život jeví jako reálné propojení hmoty, energie a informace.

Nyní bych vám rád, Vaše Ctihodnosti, představil to, co se běžně děje. Většina lidských bytostí byla počata dříve, než bylo použito oplození *in vitro* a mám naději, že na dlouho dobu většina lidstva ještě bude počata způsobem ze starých dobrých časů. Za normálních okolností, když dozraje vajíčko – to znamená jednou za měsíc, patnáct dní po menstruaci, praskne folikul a vajíčko je tak říkajíc pohlaceno vejcovodem, který má zvláštní rozšíření – nazýváme to *le pavillon* – neznám název v angličtině. Tato nálevkovitě rozšířená část vejcovodu se může pohybovat po povrchu vaječníku, jakoby zjišťovala, kde uzrává vajíčko. Zralé vajíčko je pak vzápětí nasáto do vejcovodu.

Za normálních okolností je vajíčko velká kulovitá nepohyblivá buňka, plovoucí tiše v kapalině uvnitř vejcovodu. Řasinky, které jsou na vnitřní straně vejcovodu,

posouvají tuto velkou buňku směrem do dělohy. Spermie jsou naopak neúnavní plavci. Byly vloženy do vstupu pohlavních orgánů matky a obvykle jdou skrz děložní hrdlo, plavou nahoru přes celou děložní dutinu a uvnitř vejcovodu jich tisíce, deseti tisíce, sto tisíce setká s vajíčkem. A proto, že každá lidská bytost je utvářena v přírodě uvnitř malé trubice z masa, kterou nazýváme vejcovod (*fallopian tube*), jsou děti ze zkumavky (*test tube*) skutečně možné. Jediný rozdíl je, že spermie a vajíčka se setkávají ve zkumavce ze skla, protože vajíčka byla vyjmuta z těla ženy a spermie byly spolu s vajíčky do této nádoby přidány. A to proto, že k normálnímu *fecundation* – *oplození* – v angličtině bych měl říct fertilizaci – k normálnímu oplození dochází uvnitř zkumavky tak, že přidáte živné medium... Není to vůbec inseminátor, kdo způsobí oplození, on pouze vloží zralé vajíčko a aktivní spermii do správného média a je to spermie kdo způsobí oplození. Člověk by nebyl schopen provést oplození. To musí být provedeno přímo buňkami. [...]

Tedy, reprodukční proces je velmi působivý jev v tom smyslu, že to, co je zde reprodukováno, není nikdy hmota, ale informace. Například, pokud chcete reprodukovat sochu, můžete si udělat formu, kde budou přesné dotykové plochy mezi atomy původní sochy a atomy formy. Během tvářecího procesu bude opět reprodukován atom atomem mezi novou sochou a formou. Ale to, co je vytvořeno, není originál, protože si to můžete udělat ze sádky, z bronzu, z čehokoli. Reprodukovaná je forma, kterou sochařský génius v této věci otiskl. To samé platí pro jakoukoliv reprodukci pomocí rádia, televize, fotoaparát, co je vytištěno nebo reprodukováno, je informace a ne hmota. Hmota je nosičem informace. A to nám vysvětluje, jak je život vůbec možný, protože není možné reprodukovat hmotu. Hmota není život, hmota nemůže vůbec žít. Hmota je hmota. Co je reprodukováno a předává se je informace, která oživuje hmotu. Pak neexistuje nic jako živá hmota, co existuje, je oživená hmota. A co se učíme v genetice je znát, co oživuje hmotu, co přinutí hmotu vzít na sebe podobu lidské bytosti.

Pro představu bych vzal velice jednoduchý příklad z tohoto malého aparátu zde, rekordéru.

Christenberry: Ano, pane.

Lejeune: Chromosomy jsou části dlouhého vlákna DNA, ve kterém jsou zapsány informace. DNA je v chromosomu velmi těsně, nahusto stočena: ve skutečnosti je chromosom velmi srovnatelný s mini-kazetou, na které je zapsána symfonie, symfonie života. Přesně tak, jako byste šel koupit kazetu, na které by byla nahrána *Kleine Nachtmusik* od Mozarta. Pokud byste ji vložil do normálního přehrávače, nebude reprodukován hudebník, nebudou reprodukovány tóny hudby, nejsou tam. Co bude reprodukováno je pohyb vzduchu, který na vás přenáší geniální Mozart. Je to přesně stejný způsob, kterým je odehráván život. Na mini kazety, kterými jsou naše chromosomy, jsou napsány různé části díla lidské symfonie. A jakmile máme všechny nutné a dostatečné informace pro celou symfonii, symfonie hraje sama sebe, to znamená, že nový člověk začíná svoji kariéru.

Oplození *in vitro* nemění nic z toho, co jsem řekl. Je to jen technika, někdy používaná pro obejít potíže setkání vajíčka a spermie, takže je to... je to odvozenina. Základní mechanismus se nemění, základní mechanismus je stejný.

Tedy, jestli bych mohl dále pokračovat, není to o oplození, o čem hovoříme. Jde o zmrazení embryí. Nejsem odborník na zmrazování embryí. Vaše Ctihodnosti, nikdy jsem si nehrál s embryi. Ale v mé laboratoři zamrazujeme a rozmrazujeme buňky, provádíme mnoho procesů, takže o nich víme a využíváme to na jiných systémech než na embryích, ale všechny buňky jsou si velmi podobné ve svých reakcích. Nyní, je třeba si uvědomit – já nevím, jestli je to pravda v angličtině, ale myslím, že je to pravda, alespoň v latinském jazyce je to pravda. My používáme stejné slovo pro tempo, které měříme hodinami a teplotu, kterou měříme pomocí teploměru. Francouzsky říkáme *temps* a *température*; v angličtině říkáte čas, který je změnou tempa, což je časová věc a teplota. A to není chyba běžného jazyka, je to definice základního jevu. Nevím, jak je to dávno co se to v jazyce ujalo. To, co znamená „čas“ je změna pohybu molekul, prouděním částic, které neustále probíhá. A teplota je jen míra rychlosti, kterou molekuly běží v daném prostředí.

Tedy, když snížíte postupně teplotu, snížíte rychlost a počet kolizí mezi molekulami, a takřkajíc bez jakéhokoli zlehčení postupně zpomalujete teplotu, zmrazujete čas. Ve skutečnosti je chybné říci, že zamrazíme embrya. V jistém smyslu je to pravda, jako byste hluboko zamrazili maso v supermarketu, v pořádku. Ale v základním smyslu, co děláme snížením teploty, je – ne úplné, ale velice hluboké – pozastavení pohybů atomů a molekul. Ve skutečnosti uvnitř boxu, mrazicího boxu, do které dáme v malých nádobkách buňky nebo embrya, jsme více či méně zastavili tok času. Zdá se to být řečnické, ale není to proto, že jsme nikdy nepochopili, jak je možné zamrazit buňku, aby byla zcela bez pohybu, bez dýchání a neměla žádnou chemickou výměnu. A právě když to uděláte precizně (tak, že nevzniknou žádné krystaly uvnitř buněk, které by mohly zničit jejich velmi jemnou architekturu), pokud je rozmrazíte, postupně a opatrně rozmrazíte, znovu začnou bujet a dělit se. Pak je samozřejmě jisté, že jsme život nezastavili a znovu nenastartovali. To, co jsme zastavili je čas pro tento jednotlivý organismus, který je uvnitř boxu.

Pokud bychom mohli zamrazit buňku na mínus 273 stupňů Celsia, to znamená na absolutní nulu, každý pohyb by mohl být zastaven. A v případě, že bude teplota udržována na této úrovni, bude to na neurčitou dobu ponecháno beze změny. Neřekl bych, že věčnost, ale neurčitá doba. Tohoto nejsme schopni dosáhnout, když zamrazujeme buňku v mé laboratoři (a to samé zde); neuvžíváme kapalný vodík, protože je to velmi nákladné a velmi výbušné, ten je používán pouze pro rakety v NASA. Používáme převážně kapalného dusíku, protože nemůže explodovat, je o hodně levnější a snadno se s ním pracuje. Ale lze je využít pouze do mínus 190 stupňů Celsia pro teplotu uvnitř nádoby. Je to chladné, ale není to absolutní nula, takže ochrana není stoprocentní.

A pravděpodobně nemůžete udržovat buňky déle než několik let, to nikdo neví, protože to záleží na buňkách. Například podle mých nejlepších vědomostí u běžných buněk, které jsou velmi odolné, existují příklady buněk zmrazených déle než patnáct let a pak úspěšně rozmrazených, které dobře přežily a jsou živé. Pro myší embryo je to nějakých deset let. Co se našeho druhu týče, myslím, že to nebude nějak dlouhá doba, možná jeden nebo dva roky, více ne. A nikdo neví za současného stavu

techniky, jak dlouho to uchování bude skutečným uchováním. To je otázka, kterou neumím zodpovědět, a myslím, že dnes ji neumí přesně zodpovědět nikdo.

Ale co mohu říci, je to, že ta informace, která je uvnitř této první buňky, zjevně této buňce prozradí všechny finty, jak se sestavit jako jedinec, kterým už buňka je. Nemyslím tím, že je to definice jak vytvořit nějakého teoretického člověka, ale to, jak vytvořit tuto konkrétní lidskou osobu, které později budeme říkat Margaret nebo Paul nebo Peter, už tam je, ale je to tak malé, že to nevidíme. Pro tuto chvíli to víme indukci. A řekl bych, že bych rád použil příhodný matematický výraz. Matematici by řekli, že člověk je redukován na svůj nejjednodušší výraz, stejně jako to můžete udělat s algebraickým vzorcem, když ho dovedně upravíte. Jestliže chcete vědět, co znamená ten vzorec, musíte jej rozšířit, abyste dostali hodnoty jednotlivých parametrů, a abyste vzorec použili, rozšíříte ho. Stejně tak se životem, vzorec už tam je; když tomuto vzorci dovolíte, aby se sám rozšiřoval tím, že mu poskytnete útočiště a výživu, pak se dojde k vývoji úplné osoby.

Ted' ale se začíná diskutovat o volbě slov, a byl jsem před dvěma lety velmi překvapen, že někteří z našich britských kolegů vymysleli termín pre-embryo. Ten neexistuje, nikdy neexistoval. Byl jsem zvědavý, a tak jsem nahlédl do encyklopedie, do francouzské encyklopedie, kterou jsem zdědil po svém velkém otci, takže byla vytištěna někdy před padesáti lety. A u termínu embryo se říká: „Nejmladší forma bytosti,“ což je velmi jasná a jednoduchá definice a pokračuje: „začíná jako jedna oplozená buňka, (oplozené vajíčko, kterému se také říká zygota), a když se zygota rozdělí na dvě buňky, nazývá se dvoubuněčné embryo. Když se rozdělí na čtyři, nazývá se čtyřbuněčné embryo.“ To je velmi zajímavé, protože tato terminologie byla celosvětově přijata před více než padesáti lety všemi specialisty a neměli jsme vůbec žádnou potřebu nějaké podtřídy, která by se nazývala pre-embryo, protože před embryem nic není. Před embryem je jedna spermie a jedno vajíčko a to je vše. A tato spermie a toto vajíčko nemohou být pre-embryem, protože nemůžete říci, jaké to embryo bude, protože nevíte, která spermie pronikne do kterého vajíčka, ale jakmile se to stane, máte zygotu, a jakmile se rozdělí, je embryem a to je vše.

Myslím, že je to důležité, protože lidé by uvěřili, že pre-embryo nemá stejnou důležitost jako embryo. A ve skutečnosti, naopak, první buňka ví více a je více specializovaná, mohu-li to tak říci, než jakákoli buňka, která je později v našem organismu.

Ted' Vaše Ctihodnosti nevím, zda můžu zneužít Vaší trpělivosti?

Soud: Vedete si dobře.

Lejeune: Ta velmi mladá bytost, těsně po oplození, poté, co se rozdělila na dvě buňky a pak na tři, protože kupodivu nedělíme se na dvě, čtyři, osm a pokračujeme tak, ne, na začátku to tak neděláme. Rozdělíme se na dvě buňky zhruba stejné velikosti, a jedna z těchto dvou buněk se rozdělí na dvě. V jednom okamžiku se v *zona pellucida*, což je něco jako takový plastový pytlík, který tvoří, abychom tak řekli, stěnu soukromého života embrya, ve kterém je chráněno z vnějšku, nachází stádium, ve kterém máme tři buňky. To je známo už padesát, šedesát let, a zůstávalo

to tajemstvím pro embryologii, protože po tomto stádiu tří buněk, to začíná znovu, dojde ke čtyřem buňkám a pokračuje to v násobcích dvou.

Jaký by to mohlo mít význam? Přesný význam ještě neznáme, ale má to pro naši dnešní diskuzi ohromnou důležitost, protože můžeme manipulovat nečlověčími embryi jako například myšmi. Můžeme ty buňky, které jsou uvnitř *zona pellucida* šesnábuněčného myšího embrya, rozebrat a odebrat několik buněk, vzít několik buněk z jiného embrya, z jiného typu embrya, chcete-li, a vložit to všechno do nové *zona pellucida*, z které jste vypudili legitimního obyvatele. Co se stane? Ve většině případů se to nezdaří, ale někdy vznikne chiméra. Například jestliže jste vybrali černé embryo, bílé embryo a smíchali jste je dohromady, vznikne malá myška, která může běhat po vašem stole, ale má na těle šachovnici. Některé části její srsti jsou černé, jiné jsou bílé, protože se vytvořily z dvou typů buněk, které jsme dali dohromady do téže *zona pellucida*. Musí se to udělat s velmi malým počtem buněk.

Zkusili jsme, a když říkám my, měl bych říci genetické zkusili, použít tři různé linie a získali několik myší s třemi různými typy buněk, jež byly vidět na srsti. Zkusili čtyři, nefungovalo to; pět, nefungovalo to. Je to možné pouze se třemi buňkami. A to nám připomíná, že když se na začátku našeho života dělíme (dvě buňky a pak jedna buňka na dvě), dostaneme se do třibuněčného stádia. Pravděpodobně je to v tomto okamžiku, z jedné buňky vyjde k ostatním dvěma zpráva a vrátí se k první a náhle si uvědomí, nejsme populace buněk. Máme se stát jedincem. Toto je individualizace, která tvoří rozdíl mezi populací buněk, jež jsou tkáňovou kulturou, a jedincem, jenž se vytvoří podle svých vlastních pravidel, názorně se projeví v tomto třibuněčném stádiu, což je velmi brzo po té, co nastalo oplození.

Jestliže ten proces zastavíme, jestliže zpomalíme pohyb molekul, postupně dojdeme k relativní nehybnosti, a když je embryo zmrazené, tyto maličké lidské bytosti, jsou velmi malé milimetr a půl, kulička o rozměru jeden a půl milimetru, můžete je dávat do nádob po tisících. A pak s náležitou konotací, samotný fakt vložení do velmi chladného prostoru, maličké lidské bytosti, které jsou zbaveny jakékoli svobody, jakéhokoli pohybu, dokonce zbaveny času (čas je pro ně zamrzlý), donutíte je přežívat, abychom tak řekli, v pozastaveném čase, v koncentrační plechovce. Není to zrovna pohostinné místo připravené pro život, jakým by byl tajný chrám, jež je uvnitř ženina těla, jímž je lůno, které je pro vývoj nové lidské bytosti mnohem lépe vybaveno fyziologicky, chemicky, a řekl bych i intelektuálně než naše nejlepši laboratoře.

To je ten důvod, proč jsem byl velmi hluboce pohnut, když jste mi zavolali, věděl jsem, že madam, matka, chtěla zachránit děti z této koncentrační nádoby. A aby zachránila tyto děti – nepoužil bych výraz dítě, není to dokonale přesné, není to dobrá angličtina – nabídla těmto raným lidským bytostem, své vlastní tělo, pohostinnost, jakou jim jediné ona může nejlépe poskytnout. A protože pan Palmer mi po telefonu řekl, že bylo řečeno, že když vy, madam, nebudete oprávněna poskytnout útočiště tomuto dítěti – těmto raným lidským bytostem (bytosti je přesné to, co chci říci), raději byste dala přednost tomu, aby byly přijaty do jiného útočiště, než aby byly ponechány uvnitř koncentrační nádoby nebo zničeny. A byl jsem ohromen, protože mi to připomnělo mimořádný soud, který se udál před více než

dvěma tisíci lety a nemohl jsem uvěřit, že by se mohl udát znovu, že by dvě osoby diskutovaly o tom, zda je lepší ponechat ranou lidskou bytost naživu a dát ji jistě osobě, nebo jiné osobě, která by upřednostnila, aby to dítě vůbec nebylo naživu. A vybavuji-li si dobře, tento rozsudek se považuje za vzor spravedlnosti, když to Šalamoun udělal. Nenapadlo mě, že přijedu z Paříže, abych v Tennessee mluvil o dva tisíce let starém soudním jednání. Ale uvědomil jsem si, když jste mi zatelefonovali, že je to poprvé na této zemi, co se to děje s velmi ranou lidskou bytostí, protože předtím rané lidské bytosti nebyly v našem dosahu, byly chráněny uvnitř tajného chrámu. A pak jsem pocítil, že je to příležitost, aby vám genetik řekl, co nám říká naše vlastní věda.

Kdyby se tento soud udál před dvěma lety, skončil bych, protože bych býval řekl vše, co bych v tu chvíli věděl. Ale s Vaším dovolením, Vaše Ctihodnosti, budu dál pokračovat rychleji a rychleji.

Soud: Ano.

Lejeune: Víme mnohem více, od doby před dvěma lety víme, že jedinečnost rané lidské bytosti, o které jsem mluvil na začátku, jež byla statistickou roztotou (ale logickým úsudkem všeho, co jsme věděli o četnosti genů, o rozdílu mezi jednotlivci), je nyní experimentálně prokázaným faktem. Bylo to objeveno před méně než dvěma lety Jeffreysem v Anglii, tím pozoruhodným manipulátorem molekul DNA. A Jeffreys přišel na to, že každý člověk má ve své molekule DNA naprosto unikátní úseky, něco jako specifický čárový kód, který známe ze supermarketů. [...] Pokud vezmete ten čárový kód na nějakém zboží v supermarketu a přečtete si ho pomocí elektronického zařízení, tak vám počítáč přesně řekne cenu daného předmětu a spoustu dalších věcí.

Nu, a to je přesně to, co se dovíme, když se podíváme na čárový kód DNA. Zjistíme, že každý jednotlivec se liší od druhého svým čárovým kódem. A to již není ukázka založená na statistické úvaze. Bylo provedeno tolik výzkumů, že nyní víme, že díváte-li se na čárový kód pomocí Jeffreyho systému. Pravděpodobnost, že najdete identický kód v jiné osobě, je menší než jedna miliarda. Takže to již dále není jen teorie, že každý z nás je jedinečný. Nyní je to ukázka tak jednoduchá jako čárový kód v supermarketu. Neříká vám to ovšem cenu lidského života, tím se to od supermarketu liší.

Druhým pokrokem bylo, že nyní víme, že originalitu můžeme detekovat dokonce i v jedné buňce. Je to díky objevu nového systému, který se nazývá PCR. Byl spuštěn před dvěma lety a stal se mimořádně populárním. Můžete vzít z buňky jen malý kousek DNA, jednu molekulu, a tu můžete nakopírovat na miliardy. To je dostatečné množství, abyste mohli udělat Jeffreyho analýzu a opět uvidíte tu jedinečnost, ne pouze ve vzorku odebraného z jednotlivce, ale z jedné buňky, z jádra jedné buňky jednoho jedince.

Další je třetí objev, který je zdaleka nejdůležitější ze všech, totiž, že DNA není tak jednotlivá jako magnetická páska, o níž jsem mluvil předtím. Příroda je napodobována našimi objevy, ale ona toho zná mnohem víc, než jsme dosud objevili. V tom smyslu, že vzkaz napsaný v DNA je napsán skrze změnu různých bází, které následují jedna po druhé v oné jeden metr dlouhé molekule. Před dvaceti

lety bylo s jistotou popsáno, že některé z bázi DNA nesly další malý kousek, který nazýváme metyl (což je CH_3) a který mění formu jednoho z pruhů té dlouhé škály, která je molekulou DNA. Nikdo nerozuměl tomu, co to znamená. A nyní jsou to pouze čtyři roky (zejména objevem Suraniho), co jsme tomu začali rozumět a je to zcela mimořádné. Tyto malinkaté kousky metylu jsou vloženy na jednu z bází, na cytosin, který je transformován v metyl-cytosin – omlouvám se, že jsem příliš technický, Vaše Ctihodnosti, ale nemohu to přeložit, je to chemický slang.

Soud: Rozumím.

Lejeune: Je přesně srovnatelné s tím, co dělá inteligentní čtenář, když si chce tužkou podtrhnout či zdůraznit některé pasáže nebo vymazat další větu. Tak je to s tou methylací, jeden gen, který tam stále je, je umlčen, ale pokud je demethylován po dalším dělení buňky, tak se ozve znovu.

Tento základní objev spočíval v tom, že jsme pochopili, že tyto malé změny v DNA mění povrch šroubovice DNA. To způsobí, že některé molekuly, některé proteiny se připojí nebo nepřipojí na různé segmenty molekuly DNA. Je to jakýsi druh jazyka, který říká chromosomu: Ty musíš říct tuto informaci nebo ohledně této informace sklapni, nesděluj ji v tomto momentu. Je to velmi nutné, protože v našich buňkách je tolik informací, že kdyby vyjadřovaly neustále všechn, spotřebovaly by více energie než celé naše tělo. Takže je nutné, že máme některé mlčící geny a některé geny, které se exprimují, tj. vyjadřují.

Jak je spojen tento základní objev s naší diskuzí? DNA nesená spermií je jinak metylována, tedy podtržena jinak než DNA vajíčka. Takže v momentu, kdy dvě sady chromosomů nesené spermií a vajíčkem jsou dány dohromady, nejsou, jak jsme léta věřili, identické. Věděli jsme, že tam byl rozdíl ohledně „X“ a „Y“ chromosomů, ale ohledně dalších jsme věřili, že nesou tutéž informaci; není to pravda. Některé informace je třeba brát jako pocházející z mužského chromosomu, a jiné informace z chromosomu pocházející od matky. Důvodem je to, že oplozené vajíčko je nejvíce specializovanou buňkou pod sluncem, protože má speciálně označené, podtržené segmenty DNA, které budou exprimovány, a které exprimovány nebudou, tak jako nikdy žádná jiná buňka v životě tohoto jednotlivce nebude mít. Když je oplozené vajíčko rozděleno do dvou buněk, tak víme, že informace přichází z jedné buňky do druhé. Když je plozené vajíčko rozděleno do tří buněk, tak se objeví informace, že jsme jednotlivcem. A když to pokračuje postupně dál, tak ten podtrhující systém je postupně měněn tak, že se buňky diferencují, a buňky se stávají specializované ve vytváření nehtů, vlasů, kůže, neuronů a všeho ostatního.

A ta hlavní věc je, že během tohoto procesu, rozšíření toho primárního vzorce, který je vepsán v rané lidské bytosti, nic není naučené, ale postupně je mnoho věcí zapomenuto. Ta první buňka věděla víc než to stádium tří buněk, a toto stádium tří buněk vědělo více než ta morula, než ta gastrula, než ten primitivní proužek a než ten primitivní nervový systém. Na začátku bylo vepsáno nejen to, jaký je ten genetický vzkaz, který si můžeme přečíst v každé buňce, ale bylo to napsáno způsobem, že by se to mělo číst z jedné sekvence na druhou. Přesně jako ten program počítače, nedáváte pouze ten ekvivalent toho algebraického vzorce, ale

říkáte počítači, co má dělat; pokud dostanete výsledek, pak za tím jdete a pokračujete v tom programu; nebo pokud ten výsledek nezískáte, tak pokračujete a jdete po jiném programu. To je napsáno v té první buňce; a je to postupně zapomínáno v dalších buňkách našeho těla.

Na konci toho procesu, když se organismus vyvine, poté produkuje svoje vlastní reprodukční buňky, opět vynuluje počítadlo, a tím dojde k omlazení. Nový život vznikne, když se ženská a mužská buňka setkají, aby vytvořily novou generaci. Takže bych řekl velmi přesně, Vaše Ctihodnosti, že před dvěma lety bych nebyl schopen dát vám tuto velmi jednoduchou ale extrémně hodnotnou informaci, kterou teď máme, nade vsí pochybnost.

Dal bych vám příklad, proč to není teoretické. Můžeme manipulovat s myší – ne já, ale moji kolegové. A s myši byli schopni vytvořit pseudo-zygotu, to znamená vzít jedno vajíčko, vyloučit jeho vlastní legitimní jádro a dát například dvě jádra pocházející ze spermie, tak že mají diploidní buňku, diploidní zygotu obsahující pouze dvě sady otcovského původu; takto se nedokáže vyvíjet. Zkoušeli to udělat se dvěma mateřskými originálními jádry, to znamená, dvě mateřské chromosomové sady a žádnou sadu otcovskou. Je to diploid; podle staré teorie by se měl vyvíjet, ale nevyvíjel se. Ale zajímavé je, že obě z nich něco dělaly; nestavějí celé myši tělo, to znamená celý vývojový vzorec. Ale specializují se. Pokud je tam pouze samčí jádro, tak dvě sady samčích chromosomů vytvářejí to, co se nazývá *androgenot*, který produkuje malé cysty, které vypadají jako membrány a placentu, kterou si dítě normálně buduje kolem sebe, aby si vytvořilo svoji časoprostorovou schránku, aby si mohlo vzít tekutinu z mateřských cév. Raná zygota obsahující pouze samčí chromosomy utváří pouze toto.

Pokud zygota obsahuje pouze chromosomy pocházející ze samičky, tak vytváří náhradní díly. Vytváří kousky kůže, vytváří kousky zubů, může vytvořit malý nehet, ale toto vše zcela porušené, zkrátka nedodělané náhradní díly. Toto víme přesně díky experimentu s myši, který provedl minulý rok Surani. Věděli jsme to, ale předtím jsme tomu nerozuměli.

Znali jsme to i u člověka, protože u člověka víme, že existuje něco, co se nazývá dermoidní cysty, které jsou částí neoplozeného vajíčka uvnitř vaječníku dívky, která je ještě panna. Nemůže se to vyvíjet. Je to vzácné, ale je to velmi známé. Nikdy se z toho nevyvine malé dítě, ale vytváří to náhradní díly, zuby, nehty, tohle všechno smíšené v nesrozumitelné poruše. Na druhé straně jsme věděli, že někdy po zdánlivě normálním oplození se produkt tohoto oplození nerozdělí správně, ale vytváří dvě cysty, malé balónky znovu a znovu a znovu, a nazývá se to *mola*, *mola hydatidosa*, a je to velmi nebezpečné, protože to může těhotné ženě způsobit rakovinu.

Nyní jsme objevili – (ne já), musíte vědět, že já jsem profesor, a když řeknu my, myslím tím všechny profesory světa, ne pouze sebe. Objevili jsme, že v těchto *mola hydatidosa*, jsou pouze otcovské chromosomy.

Měli jsme tedy buňky s dvěma sadami otcovských chromosomů. Buňky se sadami mateřských chromosomů odumřely a nevíme proč. Z experimentů na myších modelech víme, že to souvisí s methylací DNA.

Na základě pozorování tedy víme, že je specializovaná informace nesena spermií a jiná informace je nesena vajíčkem. A řekl bych, že jsem byl udiven, nikoliv ale překvapen, byl jsem udiven, že jsme objevili na molekulární úrovni informace

zabudované do chromosomů to, že otcovské povinnosti jsou budovat úkryt a shromažďovat jídlo, budovat přístřešek a lovit. A že mateřským údělem byla péče o domácnost a budování zbylých částí takže každý se mohl sám dostavět. A s obdivem, se díváme na přírodu kde od malička vidíme, jak dospělí muži chodí lovit a matky se činí v kuchyni, což je v souladu s tím, co máme vepsáno hluboko v našich chromosomech od samotného počátku.

Příliš dlouho jsem využíval vaší laskavosti, Vaše Ctihodnosti. Možná jsem mluvil příliš mnoho, ale chtěl jsem jen říct, že není tak těžké pochopit, že od samého počátku života, genetická informace a molekulární struktura vajíčka, duch a hmota, duše a tělo musí být velmi těsně propojeny, neboť je to nový div, kterému říkáme člověk.

Je velice pozoruhodné pro genetiky, že používáme stejné slovo pro popis nápadu, který přišel do naší mysli a pro nového člověka, který přichází do života. Používáme pouze jediné slovo: zplodění (*conception*). Zplodíme myšlenku a zplodíme dítě. A genetici říkají, že se nemýlíme, když používáme to stejné slovo, protože je co zplodění? To je skutečně informace a molekulární struktura vajíčka, duch a hmota, duše a tělo musí být velmi těsně propojeny, neboť je to nový div, kterému říkáme člověk.

Pokud se vrátíme zpět k počátku lidského bytí, v koncentrační nádobě, myslím, že nyní máme důkaz, že to nejsou náhradní díly, které si můžeme náhodně vybírat, že to není experimentální materiál, který můžeme po použití vyhodit, není to produkt, který můžeme zmrazit a rozmrazit podle naší vůle, není to majetek, který bychom mohli za něco vyměnit. A pokud rozumím tomuto případu a pokud mohu promluvit jako genetik, řekl bych: Raná lidská bytost v tomto pozastaveném čase, kterým je ta nádoba, nemůže být ničím majetkem, protože je to jediná věc na světě, která má právo rozvinout sebe sama. A řekl bych, že věda chápe člověka velice jednoduše: v okamžiku, kdy je počat, je člověk člověkem.

Soud: Než se dostaneme dále, udělejme si přestávku, velmi krátkou přestávku, vlastně trochu delší než obvykle míváme. Jak většina představitelů médií ví, je zde pohoštění, které zajistila obchodní komora Blount County. Nabízím vám využít této příležitosti, pokud chcete, abychom si odpočinuli a vrátili se za dvacet pět až třicet minut, kdy bude naše svědectví pokračovat. Strany mohou také odejít a doktore Lejeune, Vy můžete sejít dolů.

(Strany a jejich právní zástupci opouštějí soudní síň.)

Soud: Dámy a pánové, ještě chvíli posečkáme.

(Krátká přestávka.)

Soud: Doktore Lejeune, zaujměte své svědecké místo. Pane Christenberry.

Christenberry: Děkuji, Vaše Ctihodnosti.

Christenberry: Doktore Lejeune, předpokládejme – pouze hypoteticky, ale předpokládejme, že jsme slyšeli svědectví na tomto slyšení, které naznačovalo, že každá matka a každý otec se podílejí stejnou měrou na embryu a že není, neexistuje žádný rozdíl v jejich přispění, mohl byste nám říct svůj názor, jestli jsou nebo nejsou buňky něčím rozdílné?

Lejeune: To je velmi těžké zodpovědět, protože jakmile jednou něco víte o vědě, je velmi obtížné říct, co byste si mysleli, kdybyste to nevěděli. Pokud by podíl samčích a samičích chromosomů byl u dítěte stejný, netušili bychom, jak k diferenciaci buněk dochází, takže kdybych svědčil před dvěma lety, řekl bych, že je buněčná diferenciace naprostou záhadou a nevíme, kde je zapsána. Dnes již víme, kde je zapsána. Je to jediný rozdíl, ale je to ohromně veliký rozdíl, že začínáme vědět. S určitostí nám to říká, že to co se stalo, to muselo být zapsáno již v první buňce (tento typ diferenciace se musí objevit právě v tento okamžik a v jiném okamžiku se může objevit zcela jiná diferenciace). Věděli jsme, že musí být zapsána, ale vůbec jsme netušili, jak.

Christenberry: Dobře tedy. Měl jste dlouhou svědeckou výpověď o diferenciaci.

Lejeune: Ano.

Christenberry: A můžete nám říct proč?

Lejeune: Pro pochopení toho, jak z nediferenciované buňky, z buňky oplozené zygoty, se může vyvinout celý jedinec. Pokud věda nemůže o tomto mechanismu nic říct, pak to zůstává pouhým postulátem bez jakýchkoliv znalostí na pozadí. To je důvod, proč jsem chtěl říct do zápisu všechna tato nová zjištění o methylaci DNA, protože to dokazuje, že závěr přijímaný všemi genetiky o tom, že diferenciace je tak říkajíc předepsána v první buňce, má srozumitelný a prokázaný základ. Už se nedá říct, že první buňka je nediferenciovaná buňka. Musí být řečeno, že první buňka ví jak diferenciovat potomstvo, buněčné potomstvo.

Christenberry: Dobře. A abych to pochopil...

Lejeune: Aby to bylo srozumitelnější, pokud se dívám na skupinu rostoucí buněk, vím ze své dvacetileté zkušenosti z laboratoře, že se dítě v našich lahvičkách nikdy nezformuje, přestože jsme vzali rostoucí buňky z lidského těla. Oproti tomu všichni víme, že pokud je buňkou, která se dělí, oplozená zygota, začíná vznikat nový jedinec.

Christenberry: Jaké etické úvahy máte ohledem zmrazování?

Lejeune: Vnímám lásku jako opak chladu. Láska je hřejivá a život potřebuje dobrou teplotu. Takže bych si myslel, že je to nejlepší co můžeme pro rané lidské bytosti udělat, je mít je v jejich normálním přístřešku, ne v lednici. Lednice není druhá možnost. Řekl bych, že to není ani třetí možnost. A například bych nebyl moc

překvapený, když se za pár let tento dlouhý pobyt mimo ženské tělo, tedy umělé oplození a dlouhý pobyt v koncentrační nádobě, bude považovat za málo efektivní. Bude mnohem snazší vzít štep z vejcovodů, aby se odstranily problémy s disfunkcí vejcovodu, nebo použít antibiotika – nová antibiotika pro odstranění zvláštních potíží se sliznicí vaječníků, nebo nalézt látku, která pomůže zjistit, proč určité páry, ačkoliv mají normální produkci buněk, nemohou dosáhnout oplození vajíčka nebo jeho implantaci do dělohy. Jsem přesvědčený, že to bude nějaká chemická látka, kterou jsme zatím neobjevili, která bude skutečným řešením. Potom bych zvažoval, že mimotělní oplození, je takřikajíc nouzová nabídka medicíny v jejím současném stavu, ale není to dobrá léčba. Dobrá léčba pro všechny případy není zatím nalezena. Rozhodně to není poslední odpověď, určitě ne. To je můj pocit, ale pouze pocit.

Christenberry: Vteřinku, prosím. Doktore, chtěl bych se vás zeptat, a otázku přečtu, abych věděl, jak se zeptám. Byla položena, když jste se dostal k blastomerám a že jsou nesterjné veliké veliká a nikdo s jistotou neví proč se rozdělení těchto buněk děje za určitých podmínek rovnoměrně v jiných podmínkách nerovnoměrně. Víme již proč tato rovnoměrná a nerovnoměrná přirozenost existuje?

Lejeune: To je velmi složitá otázka. Víme, že normálně, jak jsem říkal, stádium tří buněk je důsledkem nerovnoměrného dělení prvních blastomer a zdá se, že je to základní a normální jev. Ale proč se tomu v přírodě děje, to musí být teprve zjištěno, ale tohle se zdá být prvotní jev. Proto bych řekl, že zjevně musí být něco zapsáno ve vajíčku, něco co říká vajíčku, že se má rozdělit na dvě, pak se jedna buňka dělí na dvě, pak můžete probrat, jak tyto tři společně vědí, co mají dělat, tři buňky dohromady. Není překvapením, že tento zjevný jev známý již dlouho, nebyl vůbec vysvětlen, až nyní bylo nalezeno vysvětlení. Víme, že v každé typické chiměře vzniklé z různých embryí, pouze tři buňky dohromady mohou způsobit růst jedince. Značí to, že individualizace nastává již ve fázi tří buněk.

Christenberry: V rozsahu svých znalostí, doktore, můžete nám říct, co víme a co můžeme říct o těchto lidských bytostech z tří buněk? Jaké znalosti jsme získali a v jaké škále jsme je získali? Rozumíte otázce?

Lejeune: Ne.

Christenberry: Dobře. Slyšeli jsme svědectví, že za tři týdny od početí se začíná vyvíjet nervová soustava.

Lejeune: Ano.

Christenberry: Hodně jsme slyšeli o molekulární podstatě začátku vývoje člověka a najednou jste přišel s jinou perspektivou. Můžete nám říci, jak postupuje vývoj až k nervové soustavě?

Lejeune: Na úplném začátku máme embryo. Nejprve máme zygotu a dvoubuněčné embryo, pak tří-buněčné a pak čtyř-buněčné, potom osmi-, šestnácti-, a dále násobeno dvěma. Toto embryo, progresivně rostoucí, je uvnitř ochranné blanky, tzv. *zona pellucida* a najednou, kolem šestého či sedmého dne, se začíná „klubat“. *Zona pellucida* je ve skutečnosti ochranou, či soukromím, takže pokud tam jsou například dvojčata, nesmíchají se dohromady, protože každý z nich má svoji *zona pellucida*.

V momentu, kdy se embryo začíná klubat, vytvoří trofoblast, kterým se uchytí na sliznici díky mnoha propojení, která nemůžeme vidět. V případě dvojčat si každé vytvoří své propojení. Kdyby tomu tak nebylo, tak u zvířat, kde je v jednom vrhu více mláďat, pět, deset, jako u koček a psů, kdyby nebyly chráněny každé od počátku v jejich vlastním plastickém pytlíku (v jejich vlastní *zona pellucida*), nestala by se odlišnými zvířaty, ale smísily by se a vytvořily jistý druh chiméry. A když už je to všechno dobře propojené, když všechny buňky dokážou spolupracovat jedna s druhou, příroda vymyslela, že embryo opustí *zona pellucida* a ukotví se na dělohu.

Druhý krok, který můžeme popsat přibližně 12 dní po oplození; to je počátek, kdy začnou buňky kreslit malé linie na embryu; v těchto místech se povrch začne vchlipovat a – a nakonec se uzavře v trubici, což je počátek neurální trubice.

A pak, co bych měl ještě říct? Popíšu celý vývoj *imaga*, po asi třech týdnech, srdeční cévy začnou pulzovat, takže srdce začíná bít tři týdny po oplození. A velmi rychle dosáhnete konce embryonálního období, dva měsíce po oplození. V této chvíli je to malé stvoření velikosti přesně mého palce. A právě proto všechny matky vypráví svým dětem pohádky o Tomu Palečkovi, protože je to pravdivý příběh. Neboť každý z nás byl Tomem Palečkem v lůně své matky a ženy vždycky věděly, že tam byl jakýsi podzemní svět, jakýsi klenutý úkryt, s červeným světlem a zvláštními zvuky, v nichž velmi malí človíčky měli zvědavý a podivuhodný život. To je příběh Toma Palečka.

Poté, co je Tom Paleček viditelný, což je tehdy, kdy jsou mu 2 měsíce, má dva a půl centimetru od hlavy k patě a kdybych ho měl tady na své dlani, viděli byste malého človíčka s rukama, prsty na rukou i nohou. Všechno už tam je, mozek tam je a pokračuje v růstu.

Od tohoto momentu, který je dva měsíce po oplození, už tyto bytosti nenazýváme embryi, ale plody. A je to správné, takto změnit jméno, protože to mluví o jasném důkazu: Nikdo na světě, kdo se podívá poprvé na Tom Palečka, kdo se podívá na embryo dva měsíce starého šimpanze, gorily, orangutana a člověka; nikdo na světě by si je nespletl při pouhém pohledu. Je zřejmé, že toto je šimpanz, toto je orangutan, tohle gorila a toto je člověk.

Důvod, proč měníme jméno a říkáme tomu plod, znamená, že kompletní forma je již přítomná. Ale člověk tam byl už před tím, než kdokoliv dokázal najít rozdíl od šimpanze. Například, pokud bychom vzali jedinou buňku – já bych to však neudělal, protože pro tu bytost je to moc nebezpečné, ale kdybychom vzali jedinou buňku ze čtyřbuněčného embrya, pravděpodobně by přežila a uchytila se. To víme od myši. A teď, vezměme jednu buňku z embrya šimpanze, z lidského embrya a z gorilího embrya a dejme ji jednomu z mých studentů na oddělení cytogenetiky v Paříži, a pokud by nedokázal říct, jestli se jedná o lidskou bytost, o šimpanzí bytost či o gorilí bytost, tak by propadl u zkoušky; tak jednoduché to je.

Christenberry: Když vidíte vývoj tří buněk.

Lejeune: Ano.

Christenberry: A když použijete ty nejpokročilejší počítače, řekněme takové, které používá NASA, mohly by ty počítače být naprogramovány, aby držely krok s tím, co se děje?

Lejeune: Ne, absolutně ne. Množství informací, které jsou uvnitř zygoty, kdyby mohly být vyjmenovány a předány počítači, aby ten vypočítal, co se stane dále, množství informací je tak veliké, že to nikdo nedokáže změřit.

Musím to vysvětlit velice jednoduše. Máte dva metry DNA, jeden přichází od otce a jeden od matky, což znamená deset na jedenáctou bitů informací, jen to, co je vepsáno v DNA. Když přidáte index, o kterém jsem mluvil u metylace, to zvýší toto číslo o deset na čtvrtou či na pátou. Tím se velmi rychle, jen u DNA, dostáváme na deset na patnáctou. To je enormní číslo. Abyste si to dokázali přestavit, jen abyste vytiskli písmeno po písmenu to, co je vepsáno v DNA oplozeného vajíčka, dostali byste tolik stran, kolik má 5 vydání Britské encyklopedie. To však nikdo nedokáže přečíst. Můžete to předat počítači. Dále musíme vzít v úvahu molekuly, které jsou uvnitř cytoplazmy, které rozpoznávají zprávy, které jsou posílány mezi buňkami. A abyste vyjádřili toto množství informací, které jsou naprosto nezbytné (jinak by ani život nebyl možný), myslím, že byste potřebovali tisíckrát, milionkrát více bitů informací. Žádný počítač na zemi nemá dostatečnou kapacitu jen na to, aby uchoval takové množství dat. A teď bychom museli dát počítači algoritmus, aby je použil, ale nikdo neví, jak to udělat. Musíte si uvědomit, že tyto enormní informace, které tvoří člověka, jsou enormní ve srovnání s informacemi, které tvoří počítač, protože to byl člověk, který stvořil svůj počítač, nikoliv počítač, který stvořil člověka.

Christenberry: Můžete se ho zeptat. Rád bych se nejprve obrátil na soud – zatímco je to čerstvé v mysli soudu, jestli máte nějaké otázky na doktora. Je zvyklý na to, že poté, co poví svoji část příběhu, diskutuje se soudcem, a to my občas děláváme v našem systému.

Soud: Nemám v tuto chvíli žádné otázky.

Clifford: Děkuji, Vaše Ctihodnosti.

KŘÍŽOVÝ VÝSLECH

PANEM CLIFFORDEM:

Clifford: *Bonjour*, doktore Lejeune.

Lejeune: *Merci*.

Clifford: Nyní jsme vyčerpali moji francouzštinu a tak se doufám přesuneme k angličtině. Nejprve mi dovolu, abych vám velice poděkoval za to, že jste byl ochotný přijet sem do Maryville v Tennessee, abyste vystoupil při tomto procesu. Myslím, že jste přijel na vlastní náklady, je to tak?

Lejeune: Hm (soulasně).

Clifford: Nyní, prosím nesouhlaste se mnou, doktore, pokud nejste obeznámen s tím, co já dělám. Ve Francii platí kontinentální právo a my, jak asi víte, přebíráme naše právo z britského systému, právo zvykové (*common law*). Prosím přerušte mě, pokud si nebude jistý, kam mířím. Dovolte mi se vás zeptat: Už jste někdy vypovídal před americkým soudem?

Lejeune: Ano.

Clifford: Můžete mi říci, kde jste svědčil, ve kterých případech?

Lejeune: Před americkým soudem jsem vypovídal právě v těchto otázkách – nepamatuji si, který soud to byl.

Clifford: Pamatujete si výpověď v roce 1981 ve státě Maryland?

Lejeune: Ano.

Clifford: Vybavujete si to?

Lejeune: Ano, ano.

Clifford: O čem byl ten případ?

Lejeune: Pokud si to dobře pamatuji, jednalo se o dítě, které bylo uvnitř dělohy, zcela odlišný případ. A pokud si dobře pamatuji ten příběh, protože nejsem právník, jak víte, nebyl jsem přizván, abych v tomto případě řekl svůj názor o tom případu, ale proto, abych řekl svůj názor na jinou otázku, a to, zda dítě, které mohlo být staré tou dobou asi tak tři měsíce, je lidskou bytostí. Byla to velmi jednoduchá otázka, ale musela být zodpovězena s tehdy dostupnými znalostmi.

Clifford: Myslím, doktore Lejeune, že v tom případě otázka zněla, zda má žena být připuštěna k potratu?

Lejeune: Myslím, že otázkou bylo, zda-li by měl manžel říci, že nechce to dítě, aby bylo dáno pryč. To byla ta otázka.

Clifford: A já věřím, opravte mne prosím, pokud se mýlím, že v tomto případě bylo dokázáno, že dítě mělo chromosomovou vadu, vadu chromosomu, která patrně vedla...

Lejeune: Ne, to nevím, toho si nejsem vědom, neslyšel jsem o tom. Nebylo to řečeno při přelíčení, ne.

Clifford: V tom přelíčení jste, jak věřím, svědčil, že podle vašeho názoru byl v tomto případě fétus lidskou bytostí.

Lejeune: To nebyl můj názor. Tak učí celá genetika, kterou jsem studoval. Není pochyb, že šlo o lidskou bytost, protože to nemohl být šimpanz, tak je to lidská bytost.

Clifford: A vy jste v tomto případě odmítl potrat.

Lejeune: Já mám odpor k zabíjení svého... člena svého rodu, o tom není pochyb. A mimo to jsem francouzský lékař. Složil jsem Hippokratovu přísahu. Hippokrates 400 let před křesťanskou érou formuloval přísahu: „nebudeš podávat jed, nebudeš provádět potrat.“ To je pro nás lékaře velmi zajímavé, protože on v době, kdy otroctví bylo legální, kdy otec rodiny směl zabít dítě při narození nebo i později, založil medicínu tím, že zabránil novým lékařům podat jed a provést potrat. To znamená, že nezáleží na velikosti pacienta. Pacient je pacient. To je Hippokratova přísaha.

Clifford: Pokud vím, první přikázáním je patrně především neškodit.

Lejeune: Nezabiješ, ano o tom jsem něco slyšel.

Clifford: Dovolte, rozumím správně, že Vaším oborem je genetika, jste jasně odborníkem na genetiku.

Lejeune: Ano.

Clifford: Znáte vědeckou oblast embryologii? Uznáváte, že existuje vědecká oblast nazývaná embryologie?

Lejeune: Ano, nepochybně.

Clifford: Považujete se za odborníka v oblasti embryologie?

Lejeune: Prohlašuji, že mi není úplně neznámá.

Clifford: Ale nabízíte se jako odborník v oblasti embryologie?

Lejeune: Ne, nejsem odborníkem v samotné oblasti embryologie.

Clifford: Dovolte, abych se zeptal, zda se nabízíte jako odborník na poli psychologie?

Lejeune: Pokud jde o genetiku, tak bych řekl, že ano, protože jsem měl co dělat s tolika případy, že jsem se naučil o lidské psychologii víc, než bych mohl naučit na vysokých školách.

Clifford: Ale já předpokládám, že netvrdíte, že jste graduoval v tomto oboru?

Lejeune: Ne, negraduoval.

Clifford: Řekl byste o sobě, že jste odborníkem na počítačovou techniku?

Lejeune: Částečně, pane.

Clifford: Tvrdil byste, že máte akademické vzdělání v oboru počítačové techniky?

Lejeune: Ne, ne akademické vzdělání, napsal jsem nějaké věci, které někteří akademici ocenili.

Clifford: A konečně, řekl byste, že jste odborníkem na právo?

Lejeune: Ovšem, že ne. Mám k tomu jen určité dědičné předpoklady, můj otec jim byl.

Clifford: Možná jste větší odborník, než byste chtěl, ale netvrdíte, že máte akademické vzdělání v oboru práva.

Lejeune: Ne, to ne.

Clifford: Nebo zkušenost se zákony.

Lejeune: Zkušenost ano, do určité míry.

Clifford: Doktore Lejeune, předpokládám, že už je poměrně dlouho známo, že genetický materiál, který pochází z vejce a spermie samozřejmě po jejich spojení tvoří zygotu?

Lejeune: Ano, ovšem.

Clifford: Jak dlouho už je to známo?

Lejeune: To je těžké říci, protože oplození bylo objeveno Spallanzanim, ale on nevěděl nic o DNA, nic o chromosomech, šlo jen o spojení dvou buněk. To bylo na konci 17. století. Chtěl jste ode mne slyšet celou historii genetiky?

Clifford: Ne, ne.

Lejeune: Jsem ochoten, ale trvalo by to měsíc.

Clifford: Doktore, chci vědět přibližně, jak dlouho už genetická věda ví, že šlo o spojení genetického materiálu bez ohledu na to, zda bylo známo přesné složení toho materiálu, nebo ne.

Lejeune: Řekl bych, že víc než padesát let, což jde zpátky do začátku devadesátých.

Clifford: Na začátku devadesátých let?

Lejeune: Devatenáct.

Clifford: 1920?

Lejeune: Dříve, tak osmnáct, devatenáct – nemohu to vysvětlit³

Clifford: Asi bychom se shodli, že už je to dlouhý čas?

Lejeune: Dlouho. Tři generace studentů.

Clifford: A předpokládám, že v určitém bodě bylo v oblasti genetiky pochopeno, že genetický kód nebo projekt (*blueprint*) pro dospělý subjekt byl celý jasně obsažen v té první buňce?

Lejeune: Jak jsem řekl, bylo to známo jako předpoklad ale nebylo to prokázáno.

Clifford: Samozřejmě, ve vědě často odkazujeme na koncept nějaké teorie.

Lejeune: Hm (souhlasně).

Clifford: Teorie je samozřejmě opravte mne, jestli se mýlím, návrh vysvětlení jak systém, v tomto případě genetika, funguje a pak experimentujeme, abychom zjistili, jestli se naše teorie potvrdí, nebo se potřebuje zase vrátit do dílny.

Lejeune: Ano, řekl bych model.

³ Doktor Lejeune nejspíš zaměnil anglické výrazy pro 19 a 90.

Clifford: Model, ano. Tak v genetice, předpokládám, se na teoretické rovině věřilo, že všechn genetický materiál, všechny informace, jak říkáte, byly v zygotě. Tomu už se věřilo teoreticky hodně dlouho?

Lejeune: O tom není pochyb.

Clifford: A to, co jste nám dnes tak široce popsal, bylo vysvětlení přesného mechanismu, jak to funguje?

Lejeune: V jistém smyslu ano, s tím malým rozdílem, že dříve to byly domněnky a teď je postupně máme podložené. Pro vědce je v tom velký rozdíl.

Clifford: Ovšem, ale kdybych k Vám přišel, doktore Lejeune, před deseti lety a řekl, prosím, pomozte mi s mou genetikou, doktore, myslíte, že všechny informace, které je potřeba mít pro vývoj a zrání kuřete...

Lejeune: Ano.

Clifford: ...jsou uloženy v této zygotě, buňce, kterou vidíme, ve vejci...

Lejeune: Ano.

Clifford: Byl byste mi řekl, že tomu věříte?

Lejeune: Abych byl úplně přesný, řekl bych, že tak věřím, teď bych řekl, že to vím. V tom je určitý rozdíl.

Clifford: Ale rozumím správně, že před deseti lety, kdybych Vám položil tuto otázku o kuřeti, byla by úroveň Vašeho přesvědčení o tom, že všechny informace jsou v buňce zygoty, velmi vysoká.

Lejeune: Ano, dost.

Clifford: A jistě, kdybychom v genetice zjistili, že nějaké informace přicházejí do buňky z nějakého jiného pramene než je genetický materiál, a mají vliv, byli bychom všichni ohromeni, svět vědy by byl ohromen?

Lejeune: Ano, ano.

Clifford: Tak tedy, popsal jste dnes ráno zešířoka, přesnou podstatu vývoje embrya, pokud jde o vlastnosti genů a chromosomů a informace, které jsou předávány z každé gamety do zygoty, a vy jste to samozřejmě popsal jako velmi komplikovaný proces?

Lejeune: Hm (souhlasně).

Clifford: Předpokládám, že jste tyto otázky odpovídal zvláště s ohledem na lidská embrya, zygoty, spermie, ova, ale předpokládám, že to platí i o šimpanzích, gorilách, myších, že u těchto druhů jde o stejně komplikovaný a fascinující komplexní mechanismus?

Lejeune: Ano, ale ne přesně stejný mechanismus.

Clifford: Jistě. Myslím, že jsem někde četl, a jestli se mýlím, jistě mne opravíte, že geneticky, pokud jde o chromosomy, pokud jde o obsah DNA v chromosomech, např. člověk, *Homo sapiens*, a vyšší savci, obzvláště gorily, šimpanzi – pomozte mi dohledat ten druh.

Lejeune: Orangutan.

Clifford: Je zde mimořádná podobnost?

Lejeune: Víte, záleží, čeho si povšimnete. Můžete si všimnout podobnosti nebo můžete postřehnout rozdíly. A rozdílnost je ohromně zajímavá. Ale nejsem si jistý, jak jste přesně otázku myslel.

Clifford: No, slyšel jsem nebo jsem to někde četl, že genetický materiál šimpanze nebo gorily je přibližně v devadesáti osmi procentech totožných s genetickým materiálem lidské bytosti.

Lejeune: To se uvádí a uvádí se to tak díky statistickému výpočtu z DNA, ne kvůli významu informace v této DNA obsažené. Takže co znamená, že se dva různé texty shodují v devadesáti procentech slov? Ta slova mohou mít velmi odlišný význam podle toho, jak budou poskládaná v jednotlivých větách. To je to, co vytváří rozdíl mezi těmito druhy.

Clifford: Ale je zde podobnost v DNA?

Lejeune: Ano, stejně jako podobnost v tom, že mají dvě ruce jako my, nemají sice palec stejný, jako je ten náš, ale mají ruce, my máme nohy. Ale jsou nám nejpodobnější, o tom není pochyb. Není žádným překvapením, že i v DNA je určitá podobnost.

Clifford: Ale stejný základní proces, který pozorujeme u lidí, můžeme pozorovat také u šimpanzů?

Lejeune: Ó, ano.

Clifford: A u myši?

Lejeune: U myši, nezacházel bych až tak daleko, ale částečně ano.

Clifford: Myši mají zygoty?

Lejeune: Ano, myslím – chci, aby bylo jasné, že když mluvíme o základním mechanismu, musíme vědět, co máme na mysli slovem základní. Popisoval jsem například obrovský význam methylace DNA, kterou jsme objevili. Ale třeba u *Drosophily* k methylaci DNA vůbec nedochází.

Clifford: To je octomilka?

Lejeune: Ano, octomilka, je to velmi složitý organismus. Používá diferenciaci buněk, která mě nutí si uvědomit, že metylací jsme odhalili jeden z triků používaných přírodou, ale existují i jiné triky, které stále používáme i my, my lidé. Ty byly dostatečné k vybudování *Drosophily*, ale nestačily by vybudovat lidskou bytost. Nesouhlasil bych s tím, že základní mechanismus je stejný v celém živém systému. Zcela jistě je mnohem složitější vybudovat člověka. Určit na jedné buňce zapojení jeho mozku tak, že jednoho dne vymyslí stroj, který pomůže jeho vlastnímu mozku pochopit zákony vesmíru. Je tam něco specifického pro člověka ve srovnání s ostatními druhy, víte. Řeknu vám jednu věc, velmi jednoduchou: Hodně cestuji, a pokud je to možné, navštívím dvě místa, která jsou pro mě velmi důležitá, když přijedu do nového města: Jedním z nich je univerzita a dalším zoologická zahrada. Na univerzitě jsem často viděl velmi zasmušilé profesory, kteří se ptali sami sebe, zda jejich děti, když byly velmi malé, nebyly přece jen zvířata. Ale nikdy jsem neviděl v zoologické zahradě kongres šimpanzů, kteří by se ptali sami sebe, zda jejich děti, až vyrostou, se stanou univerzitními studenty. Mám pocit, že je v tom rozdíl.

Clifford: Pane doktore, zapomněl jsem vám položit pár otázek ohledně vaší odbornosti a prosím, omluvte mě za to, že se musím vrátit, ale z vašeho svědectví usuzuji, podle otázek, které vám kladl pan Christenberry, že jste nepracoval v oblasti, kterou v této zemi nazýváme umělé oplození?

Lejeune: Ne.

Clifford: Věřím, že ve Francii je pro to jiný termín.

Lejeune: Ne, říká se tomu také umělé oplození.

Clifford: Ale vy jste nebyl nijak angažován na klinikách, které se věnovaly umělému oplození?

Lejeune: Ne.

Clifford: Nebyl jste požádán o radu v otázkách genetiky nebo čehokoli jiného na klinikách poskytujících umělé oplození?

Lejeune: Ne přímo, ale radil jsem mnoha svým pacientů, kteří zvažovali, zda by měli podstoupit tento druh vyšetření.

Clifford: Myslím, že bych se měl zeptat takto. Mám za to, že ve Francii se provádí umělé oplození?

Lejeune: Ó, ano.

Clifford: Jak dlouho se ve vaší zemi tato procedura provádí?

Lejeune: No, myslím, že Amanda teď měla šest let, šest a půl roku, ona byla prvním dítětem ze zkumavky v Paříži. Myslím, že je jí šest, možná sedm let.

Clifford: Dovolte mi, doktore Lejeune, abych se ujistil, že chápu to, jak jste se vyjádřil dnes ráno. Věříte jako genetik, že veškeré informace, které jsou nezbytné pro vytvoření lidské bytosti, unikátní individuální lidské bytosti, bychom mohli najít v jádře zygoty?

Lejeune: Ne, to jsem nikdy řekl. V zygotě, řekl bych, ne v jádře. Potřebujete jádro a celou cytoplasmu. Zygotu nelze redukovat na magnetickou pásku. Potřebujeme také, aby fungoval magnetofon.

Clifford: Pokud bychom chtěli, můžeme zkusit filosoficko-vědecký experiment. Mohli bychom vzít zygotu, prohlédnout ji, prohlédnout její DNA, podívat se na ostatní struktury v této jedné buňce a za předpokladu, že bychom měli potřebné znalosti, budeme schopni říct vše o této lidské bytosti?

Lejeune: Řekl bych, že ano, kromě náhody, kterou nelze předvídat. Ale řekl bych, že žádný stroj není dostatečně velký, aby se do něj daly vložit tyto informace, je to čistě hypotetické.

Clifford: Jistě.

Lejeune: Není to praktické.

Clifford: Zabýváme se filosofickým experimentem.

Lejeune: Pokud mám říct otevřeně svůj názor, nejsem si jistý, že budeme vůbec někdy schopni sestrojit stroj dostatečně velký k tomu, aby zvládl tento úkol. Neexistuje o tom žádný důkaz.

Clifford: Doktore Lejeune, jen teoreticky.

Lejeune: Jinak by tento stroj bylo oplozené vajíčko samo o sobě.

Clifford: Ale kdybychom měli takový stroj v našem filosofickém experimentu, mohli bychom nahlédnout do zygoty a mohli bychom říct, jakou barvu vlasů bude tato osoba mít?

Lejeune: Bez pochyby.

Clifford: Jakou barvu očí by tato osoba mohla mít?

Lejeune: Ano.

Clifford: Mohli bychom se podívat do zygoty, a to buď do struktury nebo do chromosomu nebo do DNA, a říct, jakým jazykem by ta osoba mluvila?

Lejeune: To si nemyslím, pane, protože jazyk je základní vestavěný fenomén. Mohli bychom říci ve vašem příkladu, ve vašem teoretickém příkladu, že tato bytost bude schopná mluvit, ale bude mluvit japonsky, pokud bude v Tokiu. Ale i obráceně bychom mohli říct při stejném způsobu uvažování, zatímco se budeme dívat na první buňku šimpanze, tato bytost nikdy mluvit nebude.

Clifford: Mohli bychom se podívat do zygoty, do genů na chromosomech, do struktury DNA a říct, zda tento jedinec bude mít rád hudbu Beethovena?

Lejeune: Částečně ano, pane, protože bychom si mohli být ve vaší hypotéze jisti, že je naprosto normální, a když bude naprosto normální, že bude mít rád Beethovena.

Clifford: Doktore Lejeune, hodláte prozkoumat a najít vadné chromosomy pro ty, kteří nemají rádi Beethovena?

Lejeune: Ne, ne, ale ptal jste se mě na normalnost.

Clifford: Mohli bychom se podívat do zygoty, do chromosomů, DNA, do rovnováhy ve struktuře a říct, zda by tento jedinec vyrostl v člověka s liberálním nebo konzervativním přesvědčením?

Lejeune: Víte, i při pohledu na dospělého toto nedokážu říct, pane.

Clifford: Samozřejmě, jak jste pochopil, pane profesore Lejeune, snažím se dospět k filozofickému závěru a to jest - zatímco část informací, velké množství evidentně, je obsaženo v zygotě, byly by jisté věci, které bychom nemohli zjistit s naším filozofickým strojem o jedinci, až by mu nebo jí bylo dvacet, čtyřicet nebo šedesát let?

Lejeune: Hm (souhlasně).

Clifford: Doktore Lejeune, dovolte mi, abych přiblížil, co myslím, že je podstatou celé záležitosti zde a podstatou vašeho svědectví. Zmínil jste se o používání slova

koncepce (početí, nápad) a jeho definování dvěma různými způsoby. Definoval jste ho jako okamžik, kdy začíná existovat zygota a jako okamžik, kdy se zrodí myšlenka. A určitě byste se mnou souhlasil, doktore Lejeune, že to, co nás v tomto případě a v této velké debatě o lidském životě znepokojuje, jsou definice? Jak definujeme lidskou bytost?

Lejeune: Ó, ano.

Clifford: Ted' samozřejmě, když definujete lidskou bytost, předpokládáme, že lidská bytost má určitá práva, ať už Bohem daná práva nebo právnícká práva?

Lejeune: To není to, co definuje lidskou bytost.

Clifford: Samozřejmě, že ne. Chápu. Ale předpokládám a zeptám se vás přímo, doktore Lejeune: Označil jste zygotu a embryo jako, cituji, „ranou lidskou bytost“.

Lejeune: Ano.

Clifford: Domníváte se, že raná lidská bytost má stejná morální práva jako pozdější lidská bytost jako např. já sám?

Lejeune: Musíte mě omluvit, jsem velmi, velmi přímý. Pokud jde o vaši přirozenost, nevidím žádný rozdíl mezi ranou lidskou bytostí, kterou jste byl, a pokročilou lidskou bytostí, kterou jste nyní, neboť v obou případech jste byl a jste jedincem našeho druhu. Co definuje lidskou bytost, je, že patří k našemu druhu. Ať raná nebo pozdější, nezměnila se z jednoho druhu na jiný. Patří k našemu druhu. To je definice. A chtěl bych říci velmi zřetelně, že chovám k oběma stejnou úctu, bez ohledu na to, kolik má kilogramů, a bez ohledu na stupeň diferenciací jejích tkání.

Clifford: Doktore Lejeune, dovoluji mi ujistit se, že vám rozumím. Říkáte nám, že bychom se zygotou měli zacházet se stejnou úctou jako s dospělou lidskou bytostí?

Lejeune: To neříkám, neboť toto není má odbornost. Říkám, že [zygota] je lidská bytost a je to soudce, kdo řekne, zda tato lidská bytost má stejná práva jako ostatní. Když děláte rozdíly mezi lidskými bytostmi, je na vás, abyste zdůvodnil, proč tyto rozdíly děláte. Ale pokud se mě zeptáte coby genetika, zda jde o lidskou bytost, pak vám řeknu, že je to živá bytost a je jedincem lidského druhu, tudíž je to lidská bytost.

Clifford: A jak jsem vyrozuměl z vašeho dnešního svědectví, domníváte se, že je morálně velmi špatné úmyslně usmrtit zygotu?

Lejeune: Myslím si, že je to špatné, neboť je to usmrcení jedince našeho druhu.

Clifford: A bylo by to totéž, jako o dvacet let později usmrtit osobu, lidskou bytost, kterou se ta daná zygota stane?

Lejeune: Je pro mě obtížné odpovědět, neboť mi kladete otázku týkající se práva; já jsem biolog.

Clifford: Dobrá, ale je to vaše osobní přesvědčení?

Lejeune: Mé přesvědčení je, že není správné zabíjet jedince našeho vlastního druhu.

Clifford: Pro vás není velký rozdíl v tom, zda jde o stádium zygoty, stádium plodu...?

Lejeune: Je v tom rozdíl, neboť jsou různého věku. Někteří jsou velmi mladí, jiní jsou starší. Nicméně nejde o podstatný rozdíl z hlediska faktu, že jde o usmrcování jedinců mého druhu. Jediný důvod, proč nezabím lidi, je ten, že jsou to lidé. Jinak, některé z nich – v životě se vyskytují obtížné situace...

Clifford: Doktore Lejeune, jste samozřejmě vědec a jsem si jistý, že z velké části stavíte své přesvědčení a názory na vašich znalostech genetiky a dalších vědních oborů. Připustíte, doktore Lejeune, že jsou i jiní vynikající vědci, kteří jsou stejně vzdělaní jako vy a mají přístup ke stejným vědeckým poznatkům jako vy, a kteří dospívají k jinému závěru?

Lejeune: Ohledně čeho?

Clifford: Ohledně morálních práv nebo morální povinnosti vůči zygotě.

Lejeune: Ano, ohledně toho ano, ale ne co se týká faktu, zda je lidskou bytostí nebo ne.

Clifford: Rozumím.

Lejeune: Ale to je podstata věci.

Clifford: Rozumím. Domnívám se, že dokonce i ve vaší vlastní zemi jsou lidé, kteří mají odlišný pohled na to, jakou máme morální povinnost vůči zygotě.

Lejeune: Myslím si, že ve Francii na to máme 40 milionů různých názorů.

Clifford: Ale jste si vědom toho, že ve vaší vlastní zemi jsou lidé s vysokým vzděláním, jejichž pohled na etiku embrya a zygoty se liší od toho vašeho?

Lejeune: To je zjevné.

Clifford: Domnívám se, doktore Lejeune, že na začátku, nebo spíše v polovině 80. let vaše země ustavila komisi pro zkoumání etických otázek, které se objevily s technologií oplození *in vitro*. Víte o této národní komisi?

Lejeune: Říkáte tomu národní komise, ale ve skutečnosti byla ustavena francouzským prezidentem, tedy všechny ty lidi jmenoval prezident. Je to záležitost prezidenta, ne národa. Nazývá se národní komise, ale není volena, proto rozhodně není reprezentativní.

Clifford: Domnívám se, že se nazývá národní komise.

Lejeune: Nazývají se národní komisí, ale musíte vědět, že nikoho nereprezentují. Nejsou nikým voleni.

Clifford: Byl jste členem této komise?

Lejeune: Ne a řeknu vám proč. Jsem členem *Académie des Sciences Morales et Politiques*, Akademie morálních a politických věd, a za normálních okolností by člen této akademie měl být jmenován *ex officio*. Úmyslně stanovami, předpisy této komise, naše akademie nebyla zahrnuta, protože věděli, že *Académie des Sciences Morales et Politiques* by jmenovala mne. Zajímavý úkaz.

Clifford: Takže máte pocit...

Lejeune: Nemám ohledně toho žádný pocit. Je to jen fakt. Nemám žádný pocit.

Clifford: Domníváte se, že vás úmyslně opominuli z této komise?

Lejeune: Myslím si, že naše akademie byla opomenuta, bezpochyby.

Clifford: Protože věděli, že byste byl jmenován vy, tak vás úmyslně vynechali?

Lejeune: To je vědecká hypotéza, není to prokázáno.

Clifford: Nicméně uznáváte, že členové národní komise, kteří byli jmenováni, byli respektovanými odborníky ve svých oborech?

Lejeune: Neviděl jsem v komisi nikoho, kdo by nebyl respektovaný.

Clifford: A pokud jde o tyto osoby, přestože s nimi nesouhlasíte, chápu správně, že uznáváte jejich integritu?

Lejeune: Příklad od případu.

Clifford: Příklad od případu.

Lejeune: Případ od případu.

Clifford: Znáte všechny členy komise?

Lejeune: Ne.

Clifford: Ale obecně vzato byste souhlasil, že to jsou vzdělaní a čestní lidé?

Lejeune: Případ od případu.

Clifford: Jste obeznámen se zprávou národní komise?

Lejeune: Ano, četl jsem ji.

Clifford: Četl jste ji?

Lejeune: Ano.

Clifford: Zpráva vaší národní komise vyjadřuje několik velmi vážných výhrad ohledně technologie známé jako kryokonzervace. Jste s tím obeznámen?

Lejeune: Hm (souhlasně).

Clifford: Dovolte mi zeptat se vás, doktore Lejeune: Sdílette tyto výhrady ohledně kryokonzervace?

Lejeune: Mám mnoho výhrad. Pravděpodobně to není příliš dobré.

Clifford: Slyšeli jsme svědectví doktora Shiverse, embryologa, který pracoval na tomto případě, podle nějž při kryokonzervaci dochází ke ztrátě zmrazených embryí – pokud se pamatují, cca 15 až 30 procent.

Lejeune: On je lepší odborník ohledně těchto procent než já.

Clifford: Takže můžeme předpokládat, podle pravidel statistiky, že pokud zmrazíme sto pre-embryí a po nějaké době je opět rozmrazíme, víme, že je velmi, velmi vysoká pravděpodobnost, že jich budeme mít pouze 70, 75 nebo 80?

Lejeune: Hm (souhlasně).

Clifford: Věděli jsme to předtím, než jsme je zmrazili?

Lejeune: Ano.

Clifford: Považoval byste to za úmyslné usmrcování embryí?

Lejeune: Ne, ale považoval bych to za vystavení embrya riziku, a je otázka, zda je toto riziko v nejlepším zájmu embrya, nebo ne. Vysvětlím to. Když provádíme lékařský zákrok na dítěti se srdeční vadou, v některých případech víme, že okolo 20 % z pacientů v důsledku tohoto zákroku zemře. A v takovém případě zákrok provedeme pouze tehdy, když víme, že pokud dítě neoperujeme, s 99% pravděpodobností zemře v důsledku své choroby. Tehdy říkáme, že operace je v nejlepším zájmu pacienta, přestože s sebou nese riziko, protože riziko v případě, že operovat nebudeme, je ještě vyšší. Proto v medicíně skutečně můžeme dělat rozhodnutí, která přinášejí riziko, ale která jsou zároveň tím nejlepším, co můžete v zájmu daného pacienta udělat.

Nicméně v případě embrya si nejsem jistý, že je tato volba v jeho nejlepším zájmu.

Clifford: Ve skutečnosti taková volba byla učiněna s ohledem na to, jak zde svědčili doktor Shivers a doktor King, že tím je pouze dána ženě snazší možnost otěhotnět, aniž by musela absolvovat stimulovaný cyklus, dostávat injekce léčiv a hormonů. Jednoduše tak získává snazší možnost otěhotnět. Jste si toho vědom?

Lejeune: Jsem si toho vědom.

Clifford: Při kryokonzervaci víme, že zabijeme deset, dvacet, třicet procent těchto raných lidských bytostí pouze za tím účelem, aby žena měla větší šanci otěhotnět?

Lejeune: Toto je jednou z výhrad, které bych měl, ale nesouhlasím s tím, když říkáte, že zabijete. To není zabít.

Clifford: Pokud bychom tedy vzali osoby, které zasedají na lavici poroty a měl bych k dispozici místnost, do které bych je mohl dát, přičemž bychom věděli, že třicet procent z nich vyjde z této místnosti ven mrtvých, Vy byste nesouhlasil s tím, že bych se dopustil vraždy?

Lejeune: To závisí na dalších okolnostech, pane. Pokud místnost, o které jste hovořil, sloužila jako úkryt během bombardování a v případě, kdy by zůstali dotyční v této místnosti, tak by všichni zahynuli, zatímco v onom úkrytu někteří z nich přežijí, pak ačkoli třicet procent z nich zemře, jednal jste správně. Závisí to tedy na důvodech, které Vás k takovému jednání vedly.

Clifford: A co kdybych to udělal nikoli proto, abych dotyčné uchránil ještě větší nebezpečí, ale pouze ku prospěchu jiné osoby od nich odlišné, například pana Palmera?

Lejeune: Předpokládám, že by to odmítl; jsem si tím jist.

Clifford: Uznáváte pochopitelně etické a mravní dilemma, které predestírám?

Lejeune: Ne, neuznávám, pane.

Clifford: Skutečně nikoli?

Lejeune: Ne, protože používáte slovo zabíjení. A pokud vezmete embryo, které bylo zmrazeno a dáte jej okamžitě do normální teploty, takže zahyne, zabíjíte embryo. Pokud embryo zmrazujete, nepokoušíte se jej usmrtit. Pokud Vás chápu správně, Vaším úmyslem je pomoci embryu přežít, aby mohlo být přeneseno do matčiny dělohy. Váš postup tedy není dobrý, protože o část z nich přijdete, nicméně nezabíjíte. A neřekl bych, že moji kolegové, kteří zmrazují embrya jsou vrazi. To není pravda. Na druhou stranu, může to být způsobeno tím, že nerozumím angličtině, ale nepoužil bych slovo zabít.

Clifford: Národní komise ve své zprávě použila termín, který lze do angličtiny přeložit jako nadpočetný?

Lejeune: Ano.

Clifford: Co se týče nadpočetných embryí, konkrétně ve vztahu ke kryokonzervaci, jedná se o embrya, která nemají být použita pro určitého pacienta, tedy ženu, která podstoupila in vitro fertilizaci. Nejprve, souhlasíte s tímto termínem?

Lejeune: Zním tento termín a je to nesprávný termín. Mohl byste mi označit člověka, který je nadpočetný?

Clifford: Možná například právník.

Lejeune: Nemyslím si, že jako člověk je nadpočetný. Možná – neříkám nic.

Clifford: Ale toto je termín, který je použit ve zprávě národní komise?

Lejeune: Ano, ale je to velmi zavádějící termín, stejně jako preembryo. Měníte označení, protože měníte své chování, a já s tím nesouhlasím. Mám rád, když kočka říkáte kočka a člověku člověk. Byl to Wendell Holmes, kdo řekl, že člověk je člověkem je člověkem.

Clifford: A pes psem a kuře kuřetem?

Lejeune: Ne, ale „člověk je člověkem je člověkem“ je ve Vaší zemi rčením.

Clifford: Dobře, ale v tuto chvíli se zde nebavíme o tom, zda tento termín je rozumný nebo ne. Ptám se, zda se jedná o termín, který byl použit.

Lejeune: V pořádku.

Clifford: Tak, pokud si vzpomínám, tázal jsem se Vás a Vy jste mi před okamžikem řekl, že francouzská komise měla k celému procesu kryokonzervace výhrady, protože přináší přesně takové problémy, jako v tomto případě. Samozřejmě, jak víte, při standardním umělém oplození jsou ženě implantována preembrya – promiňte, embrya jsou přenesena do čtyřiceti osmi hodin.

Lejeune: Ano, tak rychle, jak je to možné.

Clifford: Zatímco při kryokonzervaci to může být šest měsíců, může to být rok. Domnívám se, že je Vám známo, že francouzské směrnice uvádějí rok u prvního dítěte; doporučují, že by kryokonzervované embryo nemělo být v případě prvního dítěte uchováváno déle než dvanáct měsíců?

Lejeune: Pokud hovoříte o tom, o čem se mluví ve Francii, měl bych Vám říci, že tato komise je poradní. Její závěry tedy nejsou závazné.

Clifford: Ale takové jsou směrnice publikované národní komisí, která byla jmenována Vaší vládou.

Lejeune: Je to poradní komise. Netvoří právo, její závěry nejsou závazné; jen může dospět k určitému názoru.

Clifford: Ale jste si vědom toho, že tato komise doporučila jeden rok pro první dítě?

Lejeune: Ano.

Clifford: S prodloužením o dalších dvanáct měsíců, pokud je chtěné druhé dítě?

Lejeune: Nerozumím Vám.

Clifford: Jednou z otázek, kterou se komise zabývala, bylo, jak dlouho má být kryokonzervované embryo „skladováno“?

Lejeune: Ano.

Clifford: A komise doporučila, že „skladování“ by nemělo překročit dvanáct měsíců, vyjma velmi specifických podmínek a po bedlivém uvážení osob, které se zabývají etickými dilematy *in vitro* fertilizace, vzpomínáte si?

Lejeune: Vím o tom, ale nevím, jaký to má význam

Clifford: V tomto ohledu se Vás pouze táži na tu zprávu.

Lejeune: Ano. Nikdo neví, odkud se vzala doba jednoho roku. Ze vzduchu?

Clifford: Dále francouzská komise uvedla, že jedno z dilemat, které se při kryokonzervaci znovu objevilo, byla předem neomezená doba, během níž se situace, jako v tomto případě, může změnit. Je to tak?

Lejeune: Měl bych být velmi přesný, neznám z paměti celý dokument, o kterém hovoříte.

Clifford: Nechci po Vás, abyste jej citoval. Ale rád bych se zeptal na toto: Jste si vědom, že národní komise Francie, která se touto věcí zabývala, doporučila, aby v případě, kdy je projekt *in vitro* fertilizace daného páru opuštěn nebo je nadále neproveditelný, například z důvodu rozchodu páru, došlo-li mezitím ke kryokonzervaci, tak jako jediné řešení, představující nejmenší zlo, komise shledala zničení embryí, s výjimkou možnosti jejich darování pro vědecký výzkum?

Lejeune: Nejsem si toho vůbec vědom. Poradní komise uvedla, že nebude dávat žádná doporučení, protože nedospěla k žádnému závěru. Nevím, o jakém dokumentu mluvíte, ale ten, který jsem četl, jím není. Pokud hovoříte o tomto dokumentu, názor, podle něhož je lepší zmrazená embrya zabít, považuji za nesprávný, nesouhlasím s ním.

Clifford: Vaše Ctihodnosti, mohu se obrátit na svědka?

Soud: Můžete.

Clifford: Dovolte mi, abych Vám ukázal dokument, který je, naneštěstí pro mne, ve francouzštině.

Lejeune: Pro mě je to dobré.

Clifford: Mohl byste přečíst název dokumentu?

Lejeune: (Čte francouzsky).

Clifford: Mohl byste...

Lejeune: Pokusím se jej přeložit. Doporučení týkající se výzkumu lidských embryí *in vitro* a jejich využití pro medicínské a vědecké účely.

Clifford: Mohl byste pokračovat v četbě dokumentu? Pokud byste raději...

Lejeune: Ano, co Vás zajímá?

Clifford: Pouze nadpisy.

Lejeune: Doporučení k použití *in vitro* fertilizace jako odpovědi na neplodnost – je to velmi dlouhé.

Clifford: Toto je zpráva národní komise? Nebo není?

Lejeune: Omlouvám se, pane, ale není to tištěné. Je to něco vytvořené na počítači. Neshledávám v tom žádný důležitý dokument, je to – pravděpodobně to byl koncept, ale nebyl publikován jako finální doporučení, protože, pokud vím, což jsem slyšel v televizi, komise uvedla, že v této věci nedospěla k žádnému závěru. Omlouvám se, ale nemá to žádný význam. Je to poradní orgán.

Clifford: Jsem poněkud překvapen takovou odpovědí, doktore Lejeune, protože mi bylo vysvětleno – můžete mě opravit – že v prosinci 1986 komise význačných francouzských vědců podala vládě svoji zprávu. Práce na přípravě zprávy byly zahájeny v roce 1983.

Lejeune: Ne, ne, neexistuje žádné finální doporučení této komise v dané věci. Diskutovali o tom, a sdělili, že o tom budou nadále diskutovat. Pokud vím.

Clifford: Pokud víte?

Lejeune: Hm (souhlasně).

Clifford: Nejste seznámeni se zprávou národní komise?

Lejeune: Pokud je publikována, ano, čtu ji, ale toto není publikovaný materiál. Nevím, kam tou otázkou směřujete.

Clifford: Pane doktore Lejeune, budete se mnou souhlasit, že ve Vaší zemi, Francii, jsou zkušení a vzdělaní muži a ženy, kteří zastávají názor, že pokud se pár rozejde, nebo je rozveden, že každé embryo, které bylo kryokonzervováno, by mělo být zničeno?

Lejeune: O tom, že existují lidé, kteří tímto způsobem smýšlejí, není pochyb. Neboť pokud takto hovoří, je to pravděpodobně proto, že si to i myslí. Což ale neznamená, že mají pravdu.

Clifford: To samozřejmě ne. Samozřejmě ne. Ale uvádím to z toho důvodu, že Vaše pocity stejně tak nedokazují, že máte pravdu Vy.

Lejeune: V tomto s Vámi ne zcela souhlasím.

Clifford: Dobrá. Souhlasil byste se mnou, doktore Lejeune, že zde hovoříme o něčem, co se stane před tímto soudem právní otázkou?

Lejeune: Ano, částečně.

Clifford: A že touto právní otázkou je jaký rozsah „práv“, pokud nějaká, může embryo právně mít?

Lejeune: S tím nesouhlasím. Neuvažuji o právech embryí – uvažuji o povinnostech rodičů a společnosti. Povinnost je odlišná věc.

Clifford: Hovoříme tedy o povinnosti, neboť to je slovo, kterému soud rozumí. Věříte tedy, že existuje povinnost, a to silná povinnost přivést nebo pokusit se přivést embryo na svět, k porodu?

Lejeune: Embrya byla za tímto účelem zmrazena.

Clifford: Nehovořím pouze o oněch sedmi embryích, která byla zmrazena v tomto případě, ale o jakémkoli embryu, které bylo vytvořeno při in vitro fertilizaci.

Lejeune: Pokud bylo vytvořeno, pak bylo vytvořeno s tím, že může být přeneseno někam, kde se může vyvinout, tedy do dělohy.

Clifford: Tedy máte za to, že člověk je povinen přivést jej k životu, či spíše k porodu, je to tak?

Lejeune: Jaký člověk?

Clifford: Ten člověk, který je dárce spermií.

Lejeune: Ano.

Clifford: Má povinnost, morální povinnost přivést jej na svět?

Lejeune: Ano.

Clifford: A věříte, že takovou povinnost má žena?

Lejeune: Věřím tomu, že pokud by takovou povinnost necítila, neakceptovala by začátek procesu.

Clifford: Vy jste nejznámější díky Vašemu objevu chromosomu spojeného s Downovým syndromem?

Lejeune: To je už dávno.

Clifford: Zkoumal jste některá neobvyklá onemocnění spojená, vyjma vlivu jiných chorob či onemocnění, nějakým způsobem s chromosomy, které jsou předávány dědičně, je tomu tak?

Lejeune: Ano.

Clifford: A rozumím-li tomu, co jste nám také sdělil dnes ráno, lze říci na úrovni zygoty, zda...

Lejeune: Na úrovni zygoty nikoli.

Clifford: Na úrovni embrya?

Lejeune: Ano, pozdního embrya.

Clifford: Na úrovni pozdního embrya, zda tato raná lidská bytost bude trpět Downovým syndromem či nikoli?

Lejeune: Ano, ano.

Clifford: A pokud...

Lejeune: V zásadě to platí pro plod. Což je po dvou měsících.

Clifford: Ale není zde žádný důvod, o němž byste věděl, proč bychom v blízké budoucnosti nemohli učinit tuto diagnózu již na úrovni embrya?

Lejeune: Někdy v budoucnu, možná.

Clifford: Vycházím z Vašeho svědectví, doktore Lejeune, vy věříte, že i kdyby embryo, tato raná lidská bytost, mělo trpět Downovým syndromem nebo nějakým obdobně závažným onemocněním či abnormalitou, že by i přesto bylo povinností matky a otce přivést jej na svět?

Lejeune: Mám za to, že povinností je nezabít jej a tato povinnost je univerzální. Pokud jsem zkoumal chromosomy tohoto dítěte a shledal jsem je abnormálními, řekněme, že má například trisomii 21, tak toto je onemocnění. Ale pokud se podívám na zbývajících čtyřicet šest chromosomů, které jsou normální, vidím, že dítě je z lidského druhu. A členy svého druhu nezavrhují.

Clifford: Souhlasil byste s tím, že dárce tohoto embrya mají morální povinnost přivést jej...

Lejeune: Nezabít embryo.

Clifford: Tuto ranou bytost do pozdějšího stadia lidské bytosti?

Lejeune: Nezabít jej.

Clifford: Nyní mi dovoluňte vrátit se k otázkám poněkud obvyklejším, doktore Lejeune. Mějte se mnou, prosím, strpení. Vezměme embryo obecně a výrok, který můžeme říci o každém embryu, a sice že je zde genetický příspěvek jak muže, tak i ženy?

Lejeune: Ano, je zde příspěvek otce a matky.

Clifford: Otce a matky?

Lejeune: Ano.

Clifford: A bez příspěvku každého z nich by nebylo žádné embryo?

Lejeune: Správně.

Clifford: Tedy v tomto ohledu příspěvek matky a příspěvek otce

Lejeune: Jsou oba nezbytné.

Clifford: Jsou stejné?

Lejeune: Ne, nejsou stejné. Jsou odlišné, ale oba nezbytné.

Clifford: Oba...

Lejeune: Nezbytné, absolutně.

Clifford: A nyní hovoříme o konkrétním embryu, rané lidské bytosti, a podívejme se na tuto ranou lidskou bytost, pokud se již stala lidskou bytostí v pokročilejším stadiu vývoje. Co se týče genetického vybavení konkrétního jednotlivce, toto může být v daném případě mnohem silněji ovlivněno příspěvkem matky, přinejmenším v některých oblastech, nebo může být naopak silněji ovlivněno příspěvkem otce.

Lejeune: Kdo ví.

Clifford: Kdo ví. A aniž bychom to blíže zkoumali, nevíme.

Lejeune: Hm (souhlasně).

Clifford: A zajisté byste u tohoto soudu neřekl, že ženy přispívají větším množstvím genetického materiálu?

Lejeune: Ve skutečnosti jsem povinen říci, že ano, přispívají větším množstvím genetického materiálu. Například celá DNA na mitochondriích pochází od matky, nikoli od otce. Není to příliš významné, ale je tomu tak.

Clifford: Skutečně?

Lejeune: Skutečně.

Clifford: Ale je také faktem, že bez obou příspěvků...

Lejeune: Oba jsou nezbytné, bezpochyby.

Clifford: Ale Vy tu dnes, doktore Lejeune, neříkáte, že důvodem, jediným důvodem proč by paní Davisová měla vyhrát tento spor, je, že její příspěvek k DNA může být nepatrně větší než příspěvek DNA pana Davise?

Lejeune: Nerozumím Vaší otázce. Nerozumím tomu, jak můžete řešit právní problém podle příspěvku k DNA.

Clifford: Říkáte, že je Vaším názorem, že těmto embryím by mělo být dovoleno vyvinout se v těle této mladé ženy, protože věříte, že jsou ranými lidskými bytostmi?

Lejeune: Věřím, že jsou ranými lidskými bytostmi a bylo mi řečeno, že jim jejich matka nabídla útočiště. Kdo by jim ho mohl odepřít?

Clifford: Ale nikoli z důvodu příspěvku k DNA?

Lejeune: Protože jsou jejím vlastním tělem.

Clifford: Dobrá, ale jsou také jeho vlastním tělem, nebo ne?

Lejeune: Ano.

Clifford: A samozřejmě bude jejich otcem navždy, po zbytek svého života, pokud zde jsou děti?

Lejeune: (Svědék přikyvuje hlavou na souhlas).

Clifford: Nechcete popřít, že by to mělo vliv?

Lejeune: Nic takového bych nepopíral.

Clifford: Chápu to tak, doktore Lejeune, že tedy pokud byste byl přesvědčen, že embryo není lidskou bytostí v tom smyslu, jak je tento pojem užíván v etickém, právním, morálním, filosofickém nebo náboženském kontextu, mohl by se váš názor na tento případ pravděpodobně lišit?

Lejeune: Naprosto. Kdybych byl přesvědčen o tom, že tyto lidské bytosti v raném stadiu jsou ve skutečnosti vlastněnou věcí (*piece of properties*), přičemž vlastnictví

může být zlikvidováno, pak mě to jako genetika vůbec nezajímá. Avšak pokud jsou to lidské bytosti, což jsou, pak nemohou být považovány za majetek. Pak potřebují péči.

Clifford: Což se vlastně zase točí kolem toho, čím může to embryo být ve filosofickém, etickém, právním smyslu. Svým rozumem, pane, jste došel velmi pevného přesvědčení, že embryo v raném stadiu nebo embryo je lidskou bytostí, lidskou bytostí v raném stadiu, jak jste to popsal?

Lejeune: Ano.

Clifford: A uznáváte, že jiní lidé svým rozumem, po dlouhém a hlubokém zvažování, učení lidí, přicházejí k opačnému závěru než vy?

Lejeune: Ne, s tím nesouhlasím.

Clifford: Vy s tím nesouhlasíte?

Lejeune: Ještě jsem neviděl žádného vědce, který by došel k názoru, že se jedná o vlastnictví. To je to, o co v tomto případě jde. Buď jsou vlastnictvím, které je možno zlikvidovat, nebo jsou to lidské bytosti, kterým se musí dát péče. Tak je to. Kladete mi otázku, odpovídám přesně; nikdy jsem neslyšel ani jednoho z mých kolegů – lišíme se v názorech na mnoho věcí –, ale nikdy jsem neslyšel ani jednoho z nich, že by řekl mně nebo komukoliv jinému, že zmrazené embryo by bylo něčím majetkem, že by mohlo být prodáno, že by mohlo být zlikvidováno jako vlastnictví, nikdy. Nikdy jsem to neslyšel.

Clifford: Jak jsem pochopil z toho, co nám říkáte, doktore Lejeune, chápu z vaší výpovědi, že jste zaměřen proti potratům?

Lejeune: Ach, jsem proti tomu, aby byl kdokoliv zabit. To je naprostá pravda, pane.

Clifford: Jste toto názoru, že potrat by neměl být legální?

Lejeune: To je další, jiné téma. Myslím, že potrat je zabíjení lidí, a že v dobré jurisdikci by se mělo dařit, aby k zabíjení lidí docházelo co nejméně. Všem se zabránit nedá.

Clifford: Chápu to, opakuji, že základem tohoto vašeho přesvědčení je, že plod nebo embryo je lidskou bytostí v raném stadiu?

Lejeune: Přesně tak. Kdyby to byl zub, tak bych si s tím starosti nedělal. Kuře nebo vejce?

Clifford: Ještě bych vám, doktore Lejeune, chtěl moc poděkovat, zejména za to, že jste přijel sem do Maryville, Tennessee, abyste se se soudem podělil o své vědecké

a filosofické názory. Doufám, že se vám pobyt zde bude líbit a že vaše zpáteční cesta bude příjemná. Mám jen jednu závěrečnou otázku. Souhlasíte? Co je tohle?

Lejeune: Dobrá, z pohledu odtud si myslím, že je to vejce, ale nejsem si jistý.

Clifford: Podívejte se zblízka.

Lejeune: Vypadá to jako vejce.

Clifford: Je to vejce?

Lejeune: Vypadá to tak.

Clifford: Děkuji, doktore, myslel jsem, že mi řeknete, že to je kuře v raném stádiu.

Lejeune: Ach...

Clifford: Nemám další otázky.

Lejeune: Vaše Ctihodnosti.

Soud: Můžete reagovat, pokud si přejete.

Lejeune: Ano, chci na to reagovat, protože jsem nikdy nepředstíral, že bych mohl vidět skrz skořápku. Já nevím, jestli to vejce bylo oplozeno, takže nemohu vědět, zda je to kuře v raném stádiu.

Clifford: Dobrá. Pojdme si trochu pohovořit o tom rozdílu. Kdybych měl v této ruce živé kuře, souhlasil byste se mnou, že kdybych je chtěl vzít a zmáčknout mu hlavu, že by cítilo bolest?

Lejeune: Ach, pravděpodobně ano.

Clifford: Že bude mít strach?

Lejeune: Ano.

Clifford: A že by trpělo, psychologicky, pokud můžete tento výraz použít v souvislosti s kuřetem, stresem?

Lejeune: Nejsem kompetentní v psychologii, jak jste mi řekl, a už vůbec ne, co se týče kuřat.

Clifford: Ale když vezmu toto vejce a za předpokladu, že je oplozené – já bych to ve skutečnosti neudělal, Jay – ale kdybych je chtěl rozmačkat v ruce, to vejce by necítilo bolest, nemělo by ani v nejmenším povědomí o tom, co se s ním děje?

Lejeune: To ano. Ale bylo by stále a jenom kuřetem, nic víc.

Clifford: Myslel jsem, že jste mi řekl, že je to vejce?

Lejeune: Vy jste mi řekl, že je to kuře.

Clifford: Nemám další otázky.

(Proběhla krátká diskuze mimo záznam.)

KŘÍŽOVÝ VÝSLECH

PANEM TAYLOREM:

Taylor: Doktore Lejeune, mám jen několik otázek. Již dříve jste svědčil, že v případě zmrazení lidských embryí je teplota snížena pouze na tuším sto osmdesát nebo sto devadesát stupňů pod nulou, je to správně?

Lejeune: Ano, většinou.

Taylor: A protože to není absolutní nula, určité procesy u těchto embryí stále probíhají bez přestání?

Lejeune: Velmi pomalu.

Taylor: A z toho důvodu zastáváte názor, že život nebo procesy nejsou úplně pozastaveny, a proto zárodek pokračuje ve stárnutí nebo ve vývoji, je to správně?

Lejeune: Ne, ve vývoji nadále nepokračuje, ale může stárnout v tom smyslu, že ztrácí některé vlastnosti, protože dochází k narušení molekul, což zárodek není schopen napravit. To je příčinou toho, že pokud si zmrazíte buňky, kmenové buňky v tkáňové kultuře, a když je pak rozmrazíte, tak za měsíc vám z nich zbude devadesát procent, za deset let už jen padesát procent, tedy některé buňky v průběhu procesu odumřou.

Taylor: Jste tedy toho názoru, že pokud budou tato embrya ponechána ve zmrazeném stavu po neomezeně dlouhou dobu, nakonec všechna zahynou?

Lejeune: Pokud by měla být uchráněna po dlouhou dobu, tak bych je dal do kapalného vodíku, ale to by bylo velmi drahé.

Taylor: Pokud jsou v tekutém dusíku, což není absolutní nula, jste toho názoru, že nakonec zřejmě zahynou?

Lejeune: Nemůžu říct, za jakou dobu, ale za dlouhou dobu ano.

Taylor: Jste toho názoru, že konečný efekt skladování pomocí kryokonzervace (zmrazení) by v konečném důsledku mohl mít stejný účinek, jako kdyby byla embrya nyní zničena?

Lejeune: V konečném důsledku, ano, ale nerad hovořím o velmi dlouhé době, protože si nejsem jistý, co by se mohlo stát mezi tím.

Taylor: Ano, pane. Uvedl jste, že nemáte námitky proti oplození *in vitro* jako metodě, je to tak?

Lejeune: Já je nepreferuji z teoretických důvodů. Myslím, že je to klička, kterou používáme teď v současném stupni poznání, ale není to ta nejlepší odpověď. Pokud čtete noviny, bude se vám zdát, že je to nejmodernější způsob, jako napomoci reprodukci, a já myslím, že je to špatný nápad. Ale to je technický názor.

Taylor: I když to nemusí být konečné řešení, ideální řešení, připustil byste, že oplození *in vitro* pomohlo velikému počtu neplodných párů, nebo ne?

Lejeune: Domnívám se, že některým tato metoda pomohla, ale počet párů, kterým pomohly jiné metody, je mnohem větší. Ale některým to pomohlo, nepochybně.

Taylor: Doktore, uvedl jste, že jedním z důvodů, proč odmítáte kryokonzervaci, je úmrtnost, určité procento z embryí proces nepřežije, je to pravda?

Lejeune: To není jen to. Je to jeden z důvodů, ale není to jediný důvod.

Taylor: Jste si vědom toho, doktore, že v normálním cyklu, v přirozeném reprodukčním cyklu, ve skutečnosti dochází k oplození až u šedesáti procent všech vajíček produkovaných matkou? Znáte tuto konkrétní statistiku?

Lejeune: Ne, nechápu, co máte na mysli.

Taylor: Bylo nám řečeno, že ve skutečnosti může být oplozeno až šedesát procent vajíček produkovaných matkou, ale statisticky asi jen u dvaceti pěti procent skutečně dojde k porodu.

Lejeune: Máte na mysli předčasné úmrtí lidských bytostí v raném stádiu. Dobrá, to bylo velmi sporné téma. S využitím našich nejlepších znalostí se můžeme opírat o výzkumy na zvířatech, protože u nich se můžeme podívat na počet žlutých tělísek, která se vyvíjí ve vaječníku, a to nám říká, kolik vajíček se uhnízdlilo, a pak se

podívat na počet porozených mláďat, například u myši nebo jakýchkoli jiných zvířat. Zdá se, že třicet procent počatých embryí umírá, ale že více než šedesát procent počatých embryí se narodí a dojde k normálnímu vývoji – tak tomu je u mnoha divokých zvířat. Pak se zdá, že počet předčasných úmrtí byl nedávno u našeho druhu nadhodnocen. Řekl bych řádově asi o třicet procent. Někteří říkají šedesát procent; já sám bych odhadoval, že se to asi blíží více třiceti než šedesáti, ale to je...

Taylor: Uznáváte...

Lejeune: Značný počet.

Taylor: Uznáváte, nebo ne, i přesto, doktore, že když se muž a žena pokusí mít dítě normálním pohlavním stykem, tak existuje určité procento lidských embryí – lidských bytostí, řečeno vaší terminologií, která vzniknou, ale nikdy se nenarodí; je to tedy riziko, které ti dva podstupují?

Lejeune: Je těžké odpovědět na vaši otázku, protože některá z těchto oplození mohou být pravděpodobně abnormálními oplozenými buňkami, což mohou být rané cysty a takzvané prázdné cysty, které pravděpodobně nepředstavují opravdové oplození. Je to velmi složité, ale já s vámi souhlasím, že cesta života je nebezpečná, a to i na samém počátku.

Taylor: Myslím, že moje otázka zní, doktore, že i v přirozeném styku, kde se usiluje o těhotenství, mohou být určitá rizika, že některá embrya nepřežijí, stejně jako je tomu u oplození *in vitro*?

Lejeune: Ano.

Taylor: Na závěr, pane doktore, jak jsem pochopil z vašeho dnešního svědectví zde, pokud byste měl radit Jeho Ctihodnosti, jak řešit tento velmi vážný problém, vaší první preferencí v tomto případě by bylo, aby embryo bylo vráceno matce, paní Davisové, je to správně?

Lejeune: Chtěl bych na to jít postupně, ptáte-li se mě. Smím, Vaše Ctihodnosti?

Soud: Ano, můžete.

Lejeune: Nejprve bych chtěl říci, že to není vlastnictví, takže embrya nesmí být zničena. Za druhé, byla uvedena do pozastaveného času s nadějí, že jednoho dne jim poskytnou úkryt jejich vlastní matka, a jejich matka jim úkryt poskytne. Nevidím žádný důvod, aby to nebylo dopřáno jak embryím, tak i matce.

Taylor: Dovolte mi postoupit ještě o krok dál: Pokud by jeho Ctihodnost měla z nějakého důvodu rozhodnout, že není vhodné, aby matka, paní Davis, měla tato embrya, souhlasil byste pak s tím, že druhou preferencí, druhým nejlepším řešením

by bylo darovat je nějakému jinému páru, nějaké jiné matce, která by je přivedla na svět, nebo se pokusila je přivést na svět?

Lejeune: Souhlasil bych s tím, protože by se tím embryím zachránil život, ale pak, pokud souhlasíte, se vracíte k Šalamounovu rozhodnutí. Skutečnou matkou je ta, která upřednostní, aby dítě bylo dáno jiné matce, než aby bylo zabito. Pak bych předpokládal, že soudce by byl na straně Šalamounově.

Taylor: Všichni doufáme, že jeho Ctihodnost má Šalamounovu moudrost. Děkujeme, pane doktore.

Soud: Máte ještě něco?

Christenberry: Ne, děkuji, Vaše Ctihodnosti.

Soud: Máte nějaké námitky?

Taylor: Ne, Vaše Ctihodnosti.

Soud: Doktore Lejeune, můžete přijít dolů a posadit se tady vedle pana Palmera a pana Christenberryho.

(Svědék byl omluven.)

ROZHODNUTÍ SOUDU V MARYVILLE¹

OBVODNÍ SOUD PRO BLOUNT COUNTY
VE STÁTĚ TENNESSEE
MARYVILLE, TENNESSEE

No. E-14496

JUNIOR L. DAVIS,
žalobce,

proti

MARY SUE DAVISOVÁ,
žalovaná.

RAY KING, M.D., d/b/a
Centrum plodnosti východního Tennessee,
třetí strana

VÝROK SOUDU

V TOMTO SPORU RODINNÉHO PRÁVA je jedinou záležitostí řešenou před soudem otázka nakládání se sedmi kryogenicky zamraženými embryi, která uchovává třetí strana. Produkt oplození in vitro byl vytvořen žalobcem a žalovanou.

PŘÍPAD je jedním z prvních svého druhu.

PODLE SVÉHO NÁZORU uvedeného níže, soud došel k jistým faktickým zjištěním a právním závěrům, které vedly k rozhodnutí.

PODSTATNÁ zjištění, závěry a rozhodnutí shrnujeme následovně:

(1) Pan a paní Davisovi podstoupili proceduru in vitro za účelem vyprodukování lidské bytosti, která by byla jejich dítětem.

¹ Překlad z *In The Circuit [sic] Court for Blount County, Tennessee at Maryville, Equity Division (Div. I). Custody Dispute Over Seven Human Embryos*, Annandale 1989, s. 3–31. Elektronicky dostupné také na <http://naapc.org/wp-content/uploads/2010/05/symphony.pdf>. Překlad Lucie Cekotová, Vojtěch Forgač, Vendula Krůlová, Jiří Mrázek, Oldřich Nejd, David Petrla, Alena Povolná, Michaela Prentisová. Konečná revize překladu Mgr. Lucie Cekotová.

(2) Sedm kryogenicky uchovaných embryí jsou lidskými embryi.

(3) Směrnice Americké společnosti pro plodnost (*American Fertility Society Guidelines*) jsou interními předpisy, nejsou pro soud závazné, ale mají důkazní hodnotu ke zvážení soudem.

(4) Termín „preembryo“ není akceptovaným termínem a slouží jako umělé rozlišení mezi vývojovými fázemi lidského embrya.

(5) Od oplození jsou lidské buňky odlišitelné (diferencované), unikátní a specifické na nejvyšším stupni rozpoznatelnosti.

(6) Lidská embrya nejsou majetkem.

(7) Lidský život začíná početím.

(8) Pan a paní Davisovi vytvořili lidské bytosti in vitro, které měly být známé jako jejich dítě či děti.

(9) Pro účely rodinného práva neexistuje žádná veřejná politika, která by zabráňovala kontinuálnímu rozvoji obyčejového práva (*common law*)² v aplikaci na sedm lidských bytostí, které existují jako embrya, in vitro.

(10) Doktrína obyčejového práva *parens patriae* se vztahuje i na děti in vitro.

(11) Je v nejlepším zájmu dítěte či dětí in vitro být k dispozici pro implantaci.

(12) Je nejlepším zájmem dítěte či dětí in vitro, aby jejich matka, paní Davisová, byla oprávněna je donosit prostřednictvím implantace.

ROZHODNUTÍ SOUDU: Dočasná péče o sedm kryogenicky uchovaných lidských embryí se svěřuje paní Davisové pro účel jejich implantace. Veškeré záležitosti ohledně podpory, navštěvování, definitivního svěření do péče a podobně jsou ponechány na posouzení soudu na dobu, kdy jedno či více z těchto sedmi embryí budou živě narozené.

PŘÍLOHY K ROZHODNUTÍ SOUDU

PROTOŽE se k tomuto případu vztahuje mnoho veřejného zájmu, Příloha A napomůže stranám a veřejnosti porozumět základním právům a principům, které soud užil k rozhodnutí tohoto případu. Příloha B je soudní shrnutí svědectví, která byla soudu poskytnuta v téměř třech dnech (7., 8., 10. srpna 1989). Příloha C jsou poznámky pod čarou ke skutkovým zjištěním soudu a závěry právní sekce k výroku soudu.

FAKTICKÁ ZJIŠTĚNÍ A PRÁVNÍ ZÁVĚRY

Davisovi – jejich manželství

Na základě záznamu soud došel k názoru, že pan Davis je muž; je mu 30 let, zaměstnaný je jako elektrikář a ledničkový technik u Maryville Housing Authority

² Common Law neboli obyčejové právo označuje právní systém anglosaských zemí, který se podstatně liší od pozitivního práva kontinentálního. Mnohé termíny anglosaského práva nemají v kontinentálním právu odpovídající ekvivalent, a jejich překlad je tedy velmi obtížný. Pozn. překl.

v Maryville, Tennessee, vydělává asi 17,5 tisíce dolarů ročně. Paní Davisová je žena; je jí 28 let a v době řízení byla zaměstnána u Sea Ray Boat Company ve Vonore, Tennessee jako obchodní zástupce, kde vydělávala asi 18 tisíc dolarů ročně. Po ukončení soudního řízení paní Davisová přesunula své trvalé bydliště do státu Florida.(1)

Neplodnost paní Davisové

Pan a paní Davisovi byli manžely asi 9 let. Velmi toužili po rodině, ale poté, co paní Davisová prodělala pět mimoděložních těhotenství, její lékař jí doporučil a ona podstoupila chirurgickou léčbu, která ji zanechala neschopnou přirozeného početí. Soud zjistil, že paní Davisová prodělala podstatné trauma a bolest pramenící z toho, že se strany nadále pokoušely založit rodinu přirozenou cestou. Oplození in vitro(2) je jedinou možností, jak by nyní mohla mít vlastní dítě.

Pokusy o in vitro a adopci

Vedení snahou o založení rodiny, pan a paní Davisovi vyhledali radu Dr. Raye Kinga, a to na podzim 1985, a pod jeho vedením se obeznámili a začali se podílet na programu oplození in vitro. Dr. Kingovi asistoval jeho kolega, Dr. Charles A. Shivers, který provedl nezbytnou laboratorní práci ve spojení s programem oplození in vitro. Navíc Dr. Kingovi asistovala jako jeho koordinátorka pacientů, Deborah Cooper McCarter, registrovaná sestra, a administrativní asistent Dr. Kinga.

Po asi šesti pokusech tohoto páru o otěhotnění prostřednictvím procedury in vitro, které nevedly k těhotenství, strany dočasně přerušily svoji účast v programu a rozhodly se opatřit si dítě prostřednictvím adopce. Proces adopce však nefungoval, a tak strany opustily svoje pokusy o adopci a navrátily se do IVF programu uskutečňované Dr. Kingem.

Technika kryokonzervace

Na podzim 1988 pan Davis zjistil, že existuje nový kryokonzervací(3) program sponzorovaný Kingovou klinikou, kdy několik vajíček(4) může být odebráno(5), inseminováno(6) v laboratoři, a pokud oplozovací proces vyprodukuje oplozené zygoty, zygoty(7) mohou být užity k vývoji v laboratoři do lékařsky akceptovaného okamžiku, za účelem buď implantace(8), nebo kryokonzervace pro budoucí implantaci. Paní Davisová diskutovala tuto novou techniku se svým manželem a na základě těchto informací se strany rozhodly znovu vstoupit do programu s úmyslem zplodit dítě nebo děti, které by vedly k vytvoření rodiny.

Další in vitro pokusy

Dle záznamu a dle soudních zjištění je nepopiratelné, že paní Davisová za účelem přípravy svého reprodukčního systému k produkci kvalitních vajíček k oplození podstoupila mnoho bolestivých, fyzicky vyčerpávajících, emocionálně a psychicky náročných procedur, ať již před událostmi z prosince 1988, tak i po nich. Jako potenciální matka strávila mnoho úzkostných hodin, kdy čekala na verdikt, zda bude

matkou. Technika kryokonzervace nabídla paní Davisové velmi vítanou úlevu od bolestí, které musela podstupovat pokaždé, když bylo přistoupeno k proceduře in vitro fertilizace.

Je dále nesporné, že pan Davis daroval sperma pro oplození a následný oplozovací proces v prosinci 1988, a poté strávil mnoho úzkostných hodin, brzy ráno i pozdě večer, kdy čekal v nemocnici, zatímco paní Davisová podstoupila procedury implantace, a že strávil mnoho úzkostných hodin jako potenciální otec, kdy čekal na verdikt, zda bude otcem.

Dne 8. prosince 1988 bylo paní Davisové odebráno 9 vajíček, 9 vajíček bylo inseminováno spermiemi pana Davise doktorem Shiversem v jeho laboratoři a byla podle názoru doktora Kinga a doktora Shiverse oplozena a připravena jako přijatelné zygoty k implantaci. Zygoty byly ponechány, aby se v laboratorních podmínkách různě vyvinuly ze čtyřbuněčného (9) stádia v osmibuněčné stadium, a když doktor Shivers a doktor King zjistili, že všechny mají vynikající kvalitu, byla dvě embrya(10) dne 10. prosince 1988 implantována paní Davisové, přičemž však žádné z nich nevyvolalo těhotenství, a 7 zbývajících embryí bylo umístěno do kryogenických skladů pro budoucí implantační účely.

Kryokonzervace pouze pro rodinu Davisovu

Soud zjistil, že než byla embrya přemístěna do kryogenického skladu, pan a paní Davisovi věděli, byli si vědomi a diskutovali mezi sebou (a minimálně s doktorem Shiversem) o faktu, že dle spolehlivých lékařských informací nepřekročí život lidských embryí ve skladu dva roky. Pan a paní Davisovi také diskutovali o tom, že pokud by paní Davisová v důsledku implantace z 10. prosince 1988 otěhotněla, pak existuje možnost, že zbývajících sedm embryí v kryokonzervaci bude darováno jinému neplodnému páru, ale strany o tom neudělaly žádné rozhodnutí.

Soud dále zjistil, že mezi prosincem 1988 a podáním původní žaloby v tomto případě (23. února 1989) pan a paní Davisovi diskutovali o možnosti a předběžně plánovali implantovat alespoň jedno z kryokonzervovaných embryí do těla paní Davisové v březnu či dubnu 1989.

Záměr pana a paní Davisových

Soud zjistil, že doktor King a doktor Shivers se zapojili do společného úsilí s Davisovými, aby jim pomohli se stát rodiči, jak procedurami IVF, tak s použitím kryokonzervačních technik; a soud tak zjistil a shrnuje, že pan a paní Davisovi se zapojili do programu IVF, a to jak před, tak po zapojení kryokonzervační techniky, za jediným účelem: aby zplodili lidskou bytost, která by byla považovaná za jejich dítě.

Záležitosti pro soud

V protokolech není nic, co by soud přesvědčilo, že pan a paní Davisovi před podáním žaloby v tomto případě, tj. před 23. únorem 1989, diskutovali či zamýšleli změnu svého záměru. Zda pan a paní Davisovi svůj záměr dokonali, je třeba dovodit

z důkazů, aby bylo možno odpovědět na nejnaléhavější otázku tohoto případu: Kdy začíná lidský život?

K zodpovězení této otázky musí být nejprve položeno a zodpovězeno několik dodatečných otázek, které jsou založeny ve spisu k tomuto případu: Jsou embrya lidská? Existuje rozdíl mezi preembryem(11) a embryem? Jsou embrya bytostmi? Jsou embrya majetkem, který se může stát lidskými bytostmi?

Lidská embrya – experti

Z osmi svědků, kteří vypovídali v tomto případě, pět vystupovalo jako svědci, kteří mají potřebnou znalost, speciální schopnosti, zkušenosti a vzdělání, aby se stali znalci(12) v příslušném oboru jejich odbornosti.

Paní McCarterová je znalcem, protože má speciální vzdělání jako registrovaná sestra; Dr. King(13) je doktorem medicíny a je kvalifikovaným specialistou v oboru neplodnosti/reprodukční endokrinologie; Dr. Shivers(14) je kvalifikovaným embryologem se zkušenostmi v laboratorní práci, jichž je třeba pro in vitro oplozování a kryogenní uskladňování lidských embryí; profesor Robertson(15) je mimořádně kvalifikovaným profesorem práva, který akademicky pojednává zejména o nekoitální reprodukci a jehož názor byl základem pro posouzení mnoha lékařskou-právních případů; a Dr. Jerome Lejeune(16) je mimořádně kvalifikovaný doktor medicíny, doktor věd, profesor základní genetiky a ve svém oboru, lidské genetice, celosvětově uznávaný odborník.

Svědci – znalci (kromě paní McCarterové) poskytli soudu názory na to, kdy začíná lidský život. Je třeba poznamenat, že všichni čtyři svědci souhlasili s tím, že ona kryokonzervovaná embrya jsou lidská: tedy „náleží nebo jsou příbuzní člověku; mají charakteristiku člověka...“(17)

Soud zjišťuje a uzavírá, že oněch 7 kryokonzervovaných embryí jsou lidská embrya.

Preembryo versus embryo: lidské bytosti

Tři ze znalců však při vší účt nesouhlasí s dr. Lejeunem, že by lidská embrya bylo možné označit za „jsoucí“, tedy „existující, uvědomující si svoji existenci; jako cosi vzniklého, zrozeného“ či jako žijící nebo jsoucí naživu. (18) Tito tři znalci mají za to, že dané entity se nacházejí ve fázi vývoje, v níž dosud disponují pouhým potenciálem pro život.

Při analýze poskytnutých svědectví, z hlediska posouzení, zda těchto sedm embryí jsou lidské bytosti, či nikoli, soud považuje za vhodné shrnout již dříve uvedená svědectví jednotlivých slyšených znalců (Příloha B)(19) k této otázce:

1. **Dr. Irving Ray King:** Existuje první jednobuněčná gameta(20), zygota (poté, co se první buňka rozdělí), preembryo (od 14 dní po oplození) a konečně embryo (po 14 dnech a po diferenciaci buněk).

2. **Dr. Charles Alex Shivers:** Preembryo je zygota až do 11.–14. dne a zahrnuje především nediferencované buňky, které se po uhníždění na stěně dělohy a objevení primitivního proužku diferencují, tedy začínají se formovat orgány, orgánové soustavy, části těla a podobně. V době oplození je genetické nastavení „navždy

uzamčeno“ a určuje, kým preembryo později bude, ale „... pokud je mi známo,... podle mých nejlepších znalostí... neexistuje způsob, jakým buňky [ve stádiu zygoty] od sebe odlišit.... [J]sou stejné [nediferencované]...“

3. **Profesor John A. Robinson:** Lidské preembryo je entita složená ze skupiny nediferencovaných buněk bez orgánů nebo nervové soustavy. Po 10–14 dnech se embryo uhníždí na stěně dělohy, vyvine primitivní proužek a pak začíná život. Je „... nejasné ...“, zda lidské preembryo je unikátní jednotlivec, který vznikl pouze díky oplození, zplozen dárci gamet. (21)

4. **Dr. Jerome Lejeune:** Každý člověk má svůj jedinečný počátek, který nastává v okamžiku početí. Embryo: „...nejranější forma bytosti...“ Preembryo: takové slovo neexistuje. Není důvod, aby podmnožina embryí byla nazývána preembryi, neboť neexistuje nic před embryem – před embryem je pouze spermie a vajíčko; v okamžiku oplození spermií se vajíčko stává zygotou – a jakmile se zygota rozdělí, je embryem. Od samého počátku první buňka obsahuje veškeré předpoklady k rozvinutí jedince. Krátce po oplození, v trojbuněčné fázi, existuje „... nepatrná lidská bytost...“. Jakmile je vajíčko oplozeno spermií, výsledkem je „... nejvíce specializovaná buňka pod sluncem...“; nejvíce specializovaná v tom smyslu, že žádná jiná buňka nemá tolik informací k rozvinutí života jedince. Nikdo z vědců nikdy nezastával názor, že embryo je majetkem. Jakmile došlo k početí, je člověk člověkem. Nově představené objevy [Jeffreyova DNA] (22), (23) s jistotou prokazují diferenciaci a to, že od samého počátku zde existuje embryo.

Dr. King, dr. Shivers a profesor Robertson přinejmenším v určité míře v rámci výchozích úvah pro své závěry odkazují na zprávu Etické komise Americké společnosti pro plodnost (AFS) (24), která v souladu se směrnicemi AFS rozlišuje mezi „embryem“ a „preembryem“.

Na etické úvahy komise směřované AFS odkazuje Dokument o případu(25), který tyto úvahy cituje a vychází z nich, založený do spisu Mr. Davisem; o Komisi a její činnosti bylo podáno svědectví. Profesor Robertson je členem Etické komise, dr. King je členem Americké společnosti pro plodnost a další svědci podali svá svědectví vztahující se k závaznosti prohlášení Komise.

Směrnice AFS byly publikovány Společností v září 1986 po posledním zasedání Komise 14. dubna 1986 v Norfolku ve Virginii.(26) Směrnice byly komisí vyhlášeny v reakci na dopis prezidenta Společnosti datovaný 7. listopadu 1984, (27) jehož obsahem byla žádost, aby komise posoudila etické otázky týkající se reprodukce, a to též za účelem rozšíření stanovisek komise i na tyto otázky.

Ve své zprávě komise definovala termín „preembryo“, přičemž definující odstavce předem uvedla následujícími slovy:

V úmyslu zamezit nejasnostem, komise považuje za nezbytné přijmout určité definice **pro účely tohoto dokumentu.** [Zdůraznění doplněno.](28)

Komise následně definovala termín preembryo takto:

Preembryo je produktem spojení gamet od oplození do objevení se embryonální osy. Fáze preembrya trvá nejpozději do 14 dní od oplození. Tato definice nemá mít důsledky pro morální posuzování preembrya. (29)

Při přezkumu směrnic je třeba mít na zřeteli určité úvahy předestřené ve zprávě. Jednou z těchto úvah je uznání komise, že je zde několik respektovaných pohledů vztahujících se k morálnímu a právnímu statusu preembrya. Komise přijala tento pohled:

Třetí pohled, který je nejrozšířenější, se nachází na kompromisní pozici mezi dalšími dvěma. Podle něj si lidské preembryo zaslouží větší respekt než lidská buňka, avšak nikoli respekt náležející skutečným osobám. Preembryu náleží větší respekt než ostatním lidským buňkám s ohledem na jeho potenciál stát se osobou a s ohledem na jeho symbolický význam pro mnohé lidi. Avšak nemělo by s ním být zacházeno jako s osobou, neboť dosud nerozvinulo znaky osobnosti, není dosud vyvinutým jedincem a svůj biologický potenciál nikdy ani plně rozvinout nemusí. (30)

Pod nadpisem „Vznikající konsensus ohledně statusu preembrya“ je uvedeno následující stanovisko:

Etický poradní výbor například v roce 1979 jednomyslně souhlasil, že „lidské **embryo** [tj. **preembryo** v této zprávě] je oprávněno požívat plný respekt, avšak tento respekt nemusí nutně zahrnovat plná zákonná a morální práva příslušející osobám“ (Etický poradní výbor, 1979). [Zdůraznění doplněno.](31)

Ve shrnutí Komise k otázkám zvláštního významu se uvádí toto:

Komise shledává, že lidské preembryo není osobou, ale je oprávněno být respektováno s ohledem na svůj potenciál se osobou stát. Tento pohled limituje okolností, za nichž preembryo může být zničeno nebo použito pro výzkum... (32)

Soud nalézá a uzavírá, že zpráva Etické komise Americké společnosti pro plodnost vytváří doporučení pro odborníky, kteří se zabývají léčbou neplodnosti. Jak zde svědčil profesor Robertson, vytvářejí doporučení pro odborníky k primárnímu užití pro účely soudních sporů. Jinými slovy, jsou to standardy, které si odborníci sami stanovili a s nimiž je jednání odborníka konfrontováno jinými odborníky, například v případech sporů týkajících se zanedbání lékařské péče. Doporučení nemají žádnou závaznost a právní účinky, proto musí být tento soud zvažít, jakou důkazní(33) hodnotu jim lze přiznat.

Soud nalézá a uzavírá, že směrnice AFS nejsou pro tento soud autoritou, která by jej omezovala při posouzení toho, zda sedm lidských embryí, jimiž se zabývá, jsou lidské bytosti, a uzavírá, že termín „preembryo“ vyvstal v tomto řízení primárně proto, že Komise AFS si tento termín zvolila, aby se vyhnula nejasnostem pro účely vlastních směrnic. Soud učinil obsáhlé šetření v encyklopediích a slovnících, na základě kterého by tento termín mohl případně označit za notoricky známý, přičemž nikde soud nenalezl definici „preembrya“, ani pouhý odkaz na tento termín.

Pečlivé posouzení svědectví a dalších důkazů dává soudu stále větší jistotu, že termín „preembryo“ není v této věci správným rozlišujícím termínem.

Důkazem č. 8 jsou v této věci ručně psané poznámky dr. Kinga. Poznámky dr. Kinga týkající se stavu jeho pacientky, Mary Davisové, pokrývající období od 8. prosince 1988 v 10:08 hod. do 10. prosince 1988 15:51 hod., všechny odkazují na vajíčka po oplození jako na „embrya“. Poslední dokument této série poznámek odkazuje na „podmínky embrya“ a z různých pohledů popisuje sedm embryí jako „... úplná čtyřbuněčná embrya...“

Soud považuje za zvláštní, že dr. King, který přijal definici „preembrya“ v doporučení AFS pro účely jejich odlišení od „embrya“, ve svých vlastních poznámkách tyto nazývá embryem (embryi).

Zástupce pana Davise zajistil soudu revidovanou kopii vlastnoručních poznámek profesora Robertsona, (34) (pravděpodobně dokončených v červenci 1989), které mají sloužit speciálně účelům tohoto řízení. Řešení, jež profesor Robertson předestírá v tomto dokumentu, se shoduje s tím, které poskytl ve svém svědectví. K objasnění tohoto stanoviska byl vyslýchán právním zástupcem pana Davise, stejně tak i právním zástupcem paní Davisové. Dokument se nazývá *Řešení sporných otázek ohledně zacházení se zmrazenými embryi*; od titulní strany po dalších jednatřicet stran (v celém textu) profesor Robertson, pokud hovoří o tomto případu, vždy odkazuje na „embrya“.

Je proto nezvyklé, pokud tento vysoce odborný dokument neodráží jemné rozdíly mezi „preembryem“ a „embryem“, které profesor Robertson formuloval v průběhu svého svědectví před soudem.

Soud je přesvědčen, že debata mezi těmito upřímnými a zasvěcenými svědky se zřejmě omezila na debatu obdobné té, kterou krásná Julie vedla sama se sebou, když si snažila odůvodnit svůj silný cit k Romeovi, který nebyl Monteka:

„... Jen jméno tvé mým nepřítelem jest; tys jen ty sám a nejsi Montekou ... Co jest to jméno? To, co růží zvem, pod jiným jménem sladce vonělo by zrovna tak...“(35)³

Soud nalézá a uzavírá, že termín „preembryo“ neexistuje, užívání daného termínu v této věci vede k nesprávnému rozlišování, které nemá opodstatnění. Soud uzavírá, že sedm kryokonzervovaných entit jsou lidská embrya.

Manipulace s DNA potvrzuje jedinečnost

Vycházíme-li z analýzy svědectví zahrnujících postoj dr. Kinga, dr. Shiverse a profesora Robertsona, ukazuje se, že to, kde se tito pánové nejostřeji odlišují od dr. Lejeunea, je oblast diferenciací buněk. Dr. Lejeune podává přesvědčivé svědectví, že buňky jsou významně diferenciovány a že toto stanovisko je prokázáný vědecký fakt.

Termín „diferencovat“(36) znamená odlišovat se charakteristickými rozdíly. Pokud proto buňky čtyřbuněčné zygoty jsou nediferencované, nijak se neliší, kvalifikovaný odborník není schopen rozlišit buňky jedné zygoty od buněk jiné

³ Český překlad dle s. 49–50: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/54/27/71/romeo_a_julie.pdf .

zygoty, ani od sebe odlišit jednotlivé buňky téže hypotetické zygoty. Dr. Lejeune naproti tomu založil své přesvědčivé svědectví („...nejvíce specializovaná buňka pod sluncem...“) na komplikovaném vědeckém procesu manipulace a čtení molekuly DNA, jím charakterizované jako nové objevy s určitostí bez jakýchkoli pochybností prokazující diferenciaci, v současnosti známé prostřednictvím vědního oboru molekulární genetiky. (37)

Svědectví podané dr. Lejeunem ohledně nezvratného důkazu prostřednictvím zkoumání DNA je vysoce technické, nemůže být soudem přímo pozorováno a vyžaduje, aby soud vědecké závěry buďto akceptoval, nebo odmítl. Ačkoli tato okolnost vyžaduje, aby soud postupoval zvláště opatrně, sama o sobě nezpůsobuje nepoužitelnost nebo nespolehlivost svědectví a jiných důkazů z vysoce specializovaného oboru molekulární genetiky. (38)

Naproti tomu analýza DNA, důkaz „genetickým otiskem“, kdy vlákna nalezená v molekule deoxyribonukleové kyseliny (DNA) jsou u soudu akceptována jako způsobilý a přípustný důkaz; je považována za důkaz spolehlivý, provádí ji mnoho laboratoří po celém světě a je obecně akceptována vědeckou komunitou (39).

Jak již bylo uvedeno v poznámce č. 39, případ *Andrews* byl rozhodnut Odvolacím obvodním soudem státu Florida, 5. obvod, 20. října 1988 a přezkoumání tohoto případu bylo zamítnuto v roce 1989. Je to jediný případ, jež se soudu podařilo nalézt, který se zabýval spolehlivostí DNA procedur, na něž tak působivě odkazuje dr. Lejeune. V případě *Andrews* byla potvrzena spolehlivost metody „DNA profiling“, což je proces velmi podobný tomu, na něž odkazuje dr. Lejeune.

Jak dr. Shivers, tak profesor Robertson se odvolávají na nediferencované buňky jako na jeden z důvodů, proč se domnívají, že lidská embrya nejsou lidské bytostí, ale cosi těsně před lidskou bytostí. Dr. Shivers uvádí, že „pokud ví“, tak „neexistuje žádný způsob, jak rozlišit nediferencované buňky“ a profesor Robertson hovoří o tom, že v tomto okamžiku „není jasné“, zda existuje „unikátní jedinec“.

Svědectví dr. Lejeuna zůstává nevyvráceno, soud přijímá jeho svědectví, že manipulace DNA molekul lidských chromosomů(40) spolehlivě prokazuje diferenciaci buněk. Soud je přesvědčen, že tato poměrně nová technika otevírá okénko umožňující nahlédnout do světa nejhlubších a nesložitějších podrobností existence člověka od jeho samého počátku.

Soud nalézá a uzavírá, že buňky lidských embryí jsou buňkami diferencovanými, jedinečného charakteru a jsou specializované na nejvyšším stupni rozlišení.

Dr. Shivers a profesor Robinson svědčili, že preembryo není bytost, protože on či ona nemá (pozorovatelné) orgány nebo nervový systém a žádné části těla. Dr. Lejeune naproti tomu uvedl, že člověk je člověkem, že od oplození je celá stavba člověka jasná, jednoznačně zřejmá, včetně paží, dolních končetin, nervového systému a podobně, a to prostřednictvím výzkumu manipulace DNA, kdy lze pozorovat „kódy života“ těchto jinak nepozorovatelných částí těla jedinečné bytosti.

Svědectví dr. Lejeuna zůstává nevyvráceno, soud přijímá jeho svědectví, založené na faktu, že DNA manipulace s molekulami lidských chromosomů spolehlivě detekuje tyto vlastnosti člověka; že „kódy života“ pro každého svébytného, unikátního jedince jsou přítomny při početí a oživují novou osobu velmi brzy poté, co dojde k jejímu početí.

Argument, že je možné, že lidské embryo svůj biologický potenciál nikdy nerealizuje, je podle názoru soudu ze statistického(41) a spekulativního hlediska pravdivý, ale je to prázdný argument. Nově narozené dítě nemusí nikdy realizovat svůj biologický potenciál, ale nikdo nerozporuje fakt, že novorozenec je lidská bytost. A je-li součástí této logiky, že embryo, jen několik hodin staré a snad dosud rozvinuté na pouhé čtyři buňky, není bytostí, protože se nemůže samo zabezpečit, musíme také usoudit, že novorozeně (o kterém nikdo nerozporuje, že je lidskou bytostí) se podobně nemůže samo zabezpečit bez pomoci a podpory dospělého jedince (doucejme jeho matky); a musíme usoudit, že také novorozenec postrádá vlastnosti nezbytné k tomu, aby byl pokládán za lidskou bytost. Protože je nepochybně správný předpoklad, že nově narozená lidská bytost, zanechaná nahá v poli bez výživy, pomoci a podpory jiné lidské bytosti s jistotou zemře; je naprosto bezmocná; také postrádá schopnost zabezpečit sebe sama.

Je třeba poznamenat, že jedním z řešení navržených soudem ohledně disponování s embryi bylo ponechat je zemřít pasivní smrtí. Paní Davisová usuzuje, že aby někdo mohl zemřít, musí nejprve žít. Její zdůvodnění je působivé, přesvědčivé a bylo soudem přijato.

Když necháme stranou technické argumenty lidské genetiky, pan Davis předkládá teorii, že embryo představuje majetek, který společně vlastní obě strany(42); že embrya nepředstavují život, ale mají potenciál k životu. Profesor Robertson také přijímá tento pohled a navrhuje, že embrya v tomto stádiu vývoje lze přiměřeně označit za nahraditelný majetek(43).

Ve světle všech důkazů předložených soudem je pro soud nemožné pokládat toto tvrzení za spolehlivě založené na logice a zdravém rozumu. Snad nejlépe vyjádřil obavu soudu senátor Albert Gore z Tennessee, když kongresman Gore (v roce 1984) vyslechl podobnou teorii pronesenou před podvýborem Sněmovny reprezentantů pro vědu a technologii a řekl:

Nesouhlasím, že existuje postupná kontinuální škála mezi majetkem na jedné straně spektra a lidskými bytostmi na druhé. Myslím, že zde existuje ostrý předěl mezi něčím, co je majetek a něčím, co není majetek... (44)

Soud nachází a uzavírá, že ať už nazvete sedm zmažených entit jakýmkoliv jménem – preembryo nebo embryo – tyto entity jsou lidské bytosti; nejsou majetek.

Lidský život začíná početím

Proto soud shledává a uzavírá, že odpověď na otázku: Kdy začíná lidský život? ... z protokolu k tomuto případu zní, že lidský život začíná v okamžiku početí(45); že pan a paní Davisovi dosáhli svého původního úmyslu zplodit lidskou bytost, která bude pokládána za jejich dítě.

Jaký je tedy právní status náležící lidské bytosti existující jako embryo in vitro, v případě rozvodu ve státě Tennessee?

Pro účely **Tennessee Wrongful Death Statute** [Zákona o protiprávním zabíjení](46), náleží status nenarozeného dítěte, pouze pokud je dítě v okamžiku zranění životaschopné; tedy: jestliže dítě dosáhlo takového stádia vývoje, kdy by

bylo rozumné předpokládat jeho schopnost žít mimo dělohu. Pro účely **Tennessee Criminal Abortion Statute** [Zákona o zločinném potratu](47), dítěti nenáleží žádný přiznaný status během prvních tří měsíců těhotenství jeho matky. Avšak legislativa státu Tennessee, a podle nejlepšího vědomí a svědomí soudu ani žádného jiného státu Unie, dosud nestanovila veřejnou politiku(48), která by deklarovala, že v případě rozvodu lidskému embryu in vitro náleží práva.

Pro realizaci rozhodnutí tohoto soudu je nezbytné stanovit status těchto nenarozených lidských bytostí v tomto rozvodovém jednání, neboť chybí jakákoliv autorita, která by soudu poskytla vodítko.

Jak můj učený kolega, profesor Robertson, ukázal ve svém svědectví, nedávný případ *Webster*(49) ponechává státu otevřené dveře k tomu, aby stanovil svůj závažný zájem na ochraně dokonce i potenciálního lidského života pomocí legislativy deklarující jeho veřejnou politiku. I k problematice potratu soud v případě *Webster* vyjádřil názor, že nevidí žádný důvod, proč by měl zájem státu na ochraně potenciálního lidského života začínat až v bodě životaschopnosti.(50)

Soud chápe, že jak *Roe*(51), tak *Webster* se zabývaly otázkami ústavnosti **zákonů o potratu**, a že rozhodnutí soudu v těchto případech má hluboký dopad na závažný zájem států v oblasti ochrany lidského života, **ale jen pokud se týká tématu potratu**.

Při zkoumání práva státu Tennessee soud našel pouze jediný použitelný případ. V případě *Smith vs. Gore*, 728 SW 2. 738 (1987) byla vznesena občanskoprávní žaloba (*tort action*) za nechtěné těhotenství, které bylo výsledkem selhání podvázání vejcovodů. Ačkoliv případ pojednává zejména o občanském aspektu nároku, soud ve svém pojednání o veřejné politice uznává, že stát klade velký důraz na hodnotu lidského života. Za významnější však soud v případě *Smith* pokládá posouzení rozdílu mezi soudními rozhodnutími, která porušují legislativní právo stanovit veřejnou politiku, a nálezem soudu, že žádná veřejná politika nezabraňuje neustálému rozvoji obyčejového práva (*common law*).

Úlohou soudu je deklarovat právo, jak ho soud nalezne, a náleží zákonodárnému sboru, aby zvážil dopad a následky přijaté legislativy.(52) Zákonodárny sbor má výhradní a dostatečnou moc stanovit veřejnou politiku státu.(53) Zákony státu Tennessee tudíž omezují roli tohoto soudu ve vyhlášení veřejné politiky. Soud nemá svobodu stanovit, co pokládá za nejlepší politiku pro stát; spíše musí stanovit, kde se veřejná politika nalézá, jaká konkrétní veřejná politika je a jak se aplikuje na posuzovaný případ.(54) Pro soud je úplně odlišnou situací, pokud nalezne, že žádná veřejná politika nebrání kontinuálnímu vývoji obyčejového práva, nebo když pozitivně vyhlásí veřejnou politiku státu.(55)

Tento soud nachází a uzavírá, že pro účely rodinného práva v Tennessee žádná veřejná politika nebrání pokračujícímu vývoji obyčejového práva konkrétně aplikovatelného na sedm lidských bytostí existujících jako embrya in vitro, v tomto případě rodinného práva. Soud je toho názoru, nachází a uzavírá, že prastará doktrína obyčejového práva *parens patriae*(56) chrání tyto děti in vitro, jako ve státě Tennessee vždy chránila a dohlížela na živě narozené děti v případech rodinného práva.

Doktrína obyčejového práva *parens patriae* je definována jako moc vládce dohlížet na zájmy těch, kdo nejsou schopni chránit sebe sama.(57) Je nesporné, že

pravomoc vládcе zvanou *parens patriae* vykonává a řídí soud, který má jurisdikci historického kancléřství neboli podle práva ekvity.⁴ Podstata toho, proč tato doktrína náleží do práva ekvity, spočívá v tom, že obrací svoje plné soustředění na nejlepší zájmy dítěte; jeho starosti nejsou ti, kdo si nárokují „práva“ vůči dětem, ani ti, kdo si nárokují péči o dítě, ani ti, kdo mohou utrpět vnímané nebo skutečné nespravedlnosti vyplývající z úzkostlivého střežení nejlepšího zájmu dítěte.⁽⁵⁹⁾

Doktrína *parens patriae* je nejčastěji vyjadřována jako „doktrína nejlepšího zájmu dítěte“ a jejím jediným cílem je dosažení spravedlnosti pro dítě.⁽⁶⁰⁾ V případě velmi mladých dětí bylo v Tennessee po mnoho let praxí zaměňovat takzvanou „doktrínu raných let“ (svěřování dětí v jejich raných letech matce, bez ohledu na okolnosti) a pravidlem „nejlepšího zájmu dítěte“. V roce 1987 nicméně naše legislativa změnila ustanovení o poručnictví zákona Tennessee o rozvodu tak, že v případech poručnictví vytvořila vyvratitelný předpoklad rodičovské zdatnosti, vyžadující dlouhodobé prověřování, jak to blaho a „zájmy dítěte nebo dětí mohou vyžadovat...“⁽⁶¹⁾

V tomto případě je nesporné, nepochybně svědectví, že povolit stranám ponechat sedm kryogenicky konzervovaných lidských embryí takto zakonzervovaných po dobu přesahující dva roky, se rovná zničení těchto lidských bytostí. Bylo jasným záměrem pana a paní Davisových vytvořit dítě nebo děti, které by byly pokládány za jejich rodinu. Nikdo nerozporuje fakt, že pokud nejsou lidská embrya in vitro, implantována, jejich životy budou ztraceny; zemrou pasivní smrtí.

Pan Davis usilovně namítá proti anonymnímu darování lidských embryí dokonce i za účelem jejich přežití; paní Davisová chce tyto děti donosit; lidská embrya nebyla panem a paní Davisovými přivedena k bytí za žádným jiným účelem, než pro vytvoření jejich rodiny. Tudíž, tento soud nalézá a uzavírá, že je zjevně v nejlepším zájmu dětí in vitro, aby byly dány k dispozici pro implantaci, aby jim byla zajištěna příležitost živě se narodit; implantace je jejich jediná a výhradní naděje k přežití. Soud s úctou nalézá a uzavírá, že dále poslouží nejlepšímu zájmu těchto dětí, pokud bude paní Davisové dovolena možnost donosit tyto děti skrze implantaci.

Rozhodnutím tohoto soudu je, že dočasné opatrovnictví sedmi kryogenicky konzervovaných embryí obou stran bude svěřeno paní Davisové za výše popsáním účelem a že všechny záležitosti týkající se podpory, návštěv, konečného svěření do péče a souvisejících záležitostí budu vyhrazeny soudu pro budoucí posouzení a ustanovení v okamžiku, kdy se jedno nebo více ze sedmi kryogenicky konzervovaných embryí živě narodí.

Pan Christenberry, právní zástupce paní Davisové, připraví příslušné rozhodnutí soudu, na základě a v souladu se stanoviskem soudu, předloží je k připomínkám právním zástupcům pana Davise a pana dr. Kinga k formálnímu schválení, a rozhodnutí bude předloženo soudu nejpozději 23. října 1989, s náklady soudního řízení na účet žalobce.

Dne 21. září 1989.

W. DALE YOUNG, soudce obvodního soudu

⁴ Anglosaské, a tedy i americké právo, se v zásadě skládá ze dvou souborů práva, a to common law (obyčejového práva) a equity law (právo ekvity). Pozn. překl.

5. soudní obvod, Tennessee
OSVĚDČENÍ

NÍŽE PODEPSANÝ tímto osvědčuje, že pravdivá, správná a přesná kopie předchozího stanoviska soudního dvora byla v uvedený den předána do vlastních rukou všem právním zástupcům uvedeným ve spise tohoto případu.

Dne 21. září 1989.

W. DALE YOUNG, soudce obvodního soudu
 5. soudní obvod, Tennessee

PŘÍLOHA A

(Poznámky k Příloze A následují bezprostředně za textem Přílohy.)

Některé fundamentální principy použité soudem

Základní povinností každého soudu je spravedlivě a nestranně vykonávat spravedlnost ve vztazích mezi stranami sporu, dovést všechny jejich rozpře, pokud je to možné, ke spravedlivému závěru. Strany sporu mají nárok na pochopení, jak soudy dochází ke svým rozhodnutím, a to i v případě, že s výsledným rozsudkem nesouhlasí.

V případě, že soudní spor zasahuje nebo je předmětem zájmu významné části veřejnosti, je soud přesvědčen, že judikatuře je uložena další a důležitá zodpovědnost: pomoci veřejnosti při pochopení postupů soudu.⁽¹⁾ S ohledem na tuto skutečnost považuje soudní dvůr za vhodné stručně nastínit některé ze základních právních principů a pravidel dokazování, které musí být soudem v souvislosti s jeho rozhodnutím v této věci zváženy; a, což je neméně důležité, musí být též poznamenáno, že existuje mnoho teorií, idejí a konceptů, které soudem v souvislosti s jeho rozhodnutím v této věci zvažovány být nemusí.

Povinnosti a odpovědnosti soudu prvního stupně jsou četné a jsou do značné míry vykonávány soudcem bez asistence dalších osob. Soudci při plnění administrativních povinností pomáhá jeho tajemník, soudní zřízenec nebo zřizenci, soudní zapisovatel a pomocní soudní zapisovatelé. Soudci první instance v Tennessee nemají k dispozici asistenty, kteří by soudu pomáhali ve zkoumání práva; je povinností právních zástupců stran upozorňovat soud na relevantní právní precedenty a pomocí předložených argumentů buď ústně nebo pomocí písemných shrnutí přesvědčit soud, aby odkazovanou judikaturu aplikoval na fakta případu.

Příležitostně mohou učení členové advokátní komory⁵, ze své vlastní iniciativy nebo na požádání soudu s vědomím stran, předložit doporučení *amicus curiae* (doporučení „přítele soudu“), aby soudu pomohli a podpořili jej v rozhodování ve věcech precedentní nebo neobvyklé povahy.⁽²⁾ Ctihodný Richard Hash, člen

⁵ V USA jsou členy advokátní komory nejen advokáti, ale i příslušníci dalších právních profesí vystupujících u soudu, např. právní zástupci. Pozn. překl.

advokátní komory státu Tennessee v okrese Blount, předložil v tomto případě doporučení *amicus*, za což je soud velmi vděčný.

Přísaha Úřadu soudce

Při posuzování odpovědnosti soudu prvního stupně je důležité pochopit, že soudce složil úřední přísahu, že bude vykonávat spravedlnost bez ohledu na osoby, nestranně plnit všechny povinnosti na něj vložené s vynaložením svých nejlepších dovedností a schopností, a že veřejně stvrzuje, že bude dodržovat Ústavu státu Tennessee a Spojených států Amerických.(3)

Obecná povinnost soudu prvního stupně

Obecnou povinností soudu prvního stupně není měnit právo, ale uplatnit principy již potvrzené minulou praxí; jeho povinností je rozvíjet principy, které našel, s takovou konzistencí, jaké je soud prvního stupně schopen dosáhnout.(4)

Zvažování důkazů

Tento případ byl soudem vyslechnut bez zásahu poroty; případy rodinného práva se obecně provádí tímto způsobem.

Jako vyšetřovatel⁶ v případě bez poroty je soud povinen zjistit fakta, která zákon pokládá za „převahu důkazů“, což znamená takové množství faktických informací předložených soudu v průběhu případu, které je dostačující k tomu, aby soud dosáhl přesvědčení, že zvažovaná věc je pravděpodobně pravdivá. Převažují ty důkazy, které přesvědčivěji vedou k vytvoření názoru na fakta případu; pokud se zdá, že důkazy protistran jsou vyvážené, prohraje spor strana, na níž spočívá důkazní břemeno. Pojem „převaha důkazů“ je někdy vyjadřován jako „větší váha důkazů.“ (5), (6)

Důkazy zvažované soudem v souvislosti s jeho zjištěními faktického stavu mohou být buď přímé, nebo nepřímé. Důkaz je přímý, pokud prokazuje skutečnost bez jakékoli dedukce, a je-li pravdivý, přesvědčivě sám o sobě prokazuje faktický stav věci. Důkaz je nepřímý, pokud prokazuje fakt, z něhož může být vyvozen závěr o existenci jiného faktu.(7) Zákon nerozlišuje mezi přímými a nepřímými důkazy, pokud se týče požadované míry dokazování.

Vyšetřovatel je oprávněn posoudit jakýkoli důkaz, který má důkazní hodnotu, tj. důkaz, který může prokázat či skutečně prokazuje faktický stav.(8)

Bez předsudků, vášní, sympatií

Při rozhodování kteréhokoliv případu soud nesmí být ovlivněn předsudky, vášněmi či sympatiemi pro kteroukoliv stranu nebo proti ní.(9) Případy je nutno rozhodovat hlavou, nikoli srdcem.

⁶ V tomto textu slovo „vyšetřovatel“ používáme ve významu „ten, kdo zjišťuje fakta“. Pozn. překl.

Rozporná svědectví

Stane se často, že soud vyslechne rozporná svědectví. V tomto ohledu právní předpisy o dokazování ve státě Tennessee stanovují, že svědectví jednoho věrohodného svědka je dostatečné pro prokázání jakékoliv skutečnosti. Rozhodování případů se neděje podle výpovědí většího počtu nepřesvědčivých svědků, pokud je menší počet svědků nebo jiné důkazy pro soud přesvědčivější.

Věc se nemá rozhodovat pouhým sečítáním počtu svědků, kteří svědčili na opačných stranách; konečné zkoumání nespočívá v poměru počtu svědků, ale v relativní přesvědčivosti důkazů.(10)

Soud během svého rozhodování musí brát v úvahu pouze důkazy v dané věci; nicméně se po soudu nepožaduje, aby ignoroval své znalosti všeobecně známých věcí – „zdravý selský rozum“ – protože má právo vážit důkazy ve světle svých vlastních pozorování a životních zkušeností.(11)

Věrohodnost svědků

Vyšetřovatel je jediným a výhradním rozhodčím důvěryhodnosti (nebo věrohodnosti) svědků, kteří svědčí v případě. Při posuzování věrohodnosti svědka je správné vzít v úvahu všechny otázky, které mohou z dobrých důvodů tendenci dokazovat nebo vyvracet pravdivost této svědecké výpovědi. K mnoha věcem, které vyšetřovatel může zvážit při rozhodování o důvěryhodnosti výpovědi kteréhokoliv svědka, patří: chování svědka během svědectví a způsob, jakým svědčí; charakter této svědecké výpovědi; míra jeho schopnosti vnímat, rozpomenout se nebo komunikovat o záležitostech, o níž vypovídá; míra jeho možnosti vnímat záležitost, o níž svědčil; a existence nebo neexistence zkreslení, zaujatosti nebo jiné motivace pro podání svědectví.(12)

Nesrovnalosti ve svědectví

Vyšetřovatel často zaznamená nesrovnalosti ve svědecké výpovědi nebo mezi jeho výpovědí a výpověďmi jiných svědků. Zaznamenání této skutečnosti samo o sobě ještě neznamená, že by svědek měl být zpochybněn. Zda se nesrovnalost týká důležitých skutečností nebo jen banálních detailů, je třeba posoudit zvážením jejího relativního významu.(13)

Soudní znalci

Soudy často vyslyšají soudních znalce. Svědek, který má speciální znalosti, dovednosti, zkušenosti, školení nebo vzdělání v určité oblasti vědy, profesním oboru nebo zaměstnání může poskytnout svůj názor jako expert v záležitosti, v níž má zkušenosti.

Při určování závažnosti, kterou je nutno takovému stanovisku přisoudit, nebo při řešení konfliktů ve svědectví od různých znalců by měl vyšetřovatel vzít v úvahu kvalifikaci a důvěryhodnost znalce, příslušné kvalifikace a důvěryhodnost ostatních znalců, stejně jako důvody, skutečnosti a veškeré další záležitosti, z nichž kterékoli stanovisko vychází.

Soudní dvůr není znaleckým posudkem vázán, ale musí mu přisoudit závažnost, pokud je třeba, na kterou má znalec podle mínění Soudu nárok.(14)

Je třeba zdůraznit, že znalecká výpověď se podává pouze proto, aby pomohla vyšetřovateli pochopit důkazy, nikoli ovládat nebo řídit soud v rozhodování sporných problémů.(15)

Rozhodnutí

Ve své podstatě je povinností soudu učinit věcné závěry vycházející z veškerých důkazů předložených v průběhu soudního řízení, bez ohledu na to, kdo je předložil, a uplatňovat rozhodné právo na tyto skutečnosti podle toho, jakými je soud shledává. Výsledkem je rozhodnutí soudu v daném případě.

Technický záznam

Fakta, která soud v daném soudním případě nakonec označí za pravdivá, musí být uvedena v zápisu z jednání. Zápis z jednání se skládá z vyjádření a podání podaných všemi stranami, důkazů řádně připojených k vyjádřením, z výpovědí stran a jejich svědků učiněných pod soudní přísahou při veřejném soudním jednání, jakýchkoliv svědectví předložených soudu prostřednictvím výpovědi (svědectví mimo soud, pod přísahou, a obojí přepsáno formou otázek a odpovědí soudním zapisovatelem, ve strojopisu a ve vázané formě) a všechny důkazy pro svědectví stran a jejich svědků, které soud považuje za vhodné při řízení sporu za použití pravidel dokazování.

Rozhodnutí na základě soudního řízení

Soudce soudu nežije ve vzduchoprázdnu. Stejně jako každý jiný občan je soudce vystaven názorům a myšlenkám druhých mimo soudní síň prostřednictvím rozhlasu, televize, novin, časopisů a podobně. Tento soud obdržel poštou stovky dopisů od velmi upřímných lidí, kteří vyjádřili svůj názor k tomuto případu, poslali novinové výstřižky a jiný materiál soudu ke zvážení.

Není správné, aby soudní dvůr posuzoval takové mimosoudní komunikace při zjišťování skutkového stavu, činění právních závěrů a výsledného rozhodování v tomto případě. Tento případ nebyl rozhodnut soudem na základě jakýchkoli mimosoudních komunikací ani jimi nebyl ovlivněn.

Jako občan je si soudce tohoto soudu velmi dobře vědom různých teologických postojů, které mohou být rozsudkem soudního dvora v tomto případě ovlivněny; soud si je vědom i různých etických postojů, které může rozhodnutí soudního dvora v tomto případě ovlivnit. Soud si je vědom toho, že mnoho lidí z řad veřejnosti považuje tyto otázky za problém výhradně morální povahy, nikoliv povahy právní, a že dopad rozhodnutí soudního dvora může mnoho morálních názorů podstatně částí veřejnosti urazit, poskytovat jim oporu nebo je jinak ovlivnit. Soud si je vědom rozdělení společnosti na strany tzv. „pro život“ a „pro volbu“ a rozhodnutí soudního dvora v tomto případě může urazit, podpořit nebo jinak ovlivnit jednu nebo druhou stranu; a konečně, soud si je vědom, že rozhodnutím Soudního dvora mohou být ovlivněny postoje politických stran.

Zvážení těchto věcí nespadá do rámce povinností nebo pravomoci tohoto soudu. Povinností soudu je rozhodnout spor na základě jemu předložených důkazů a příslušného práva, které se uplatní na skutkový stav, který soud zjistí. Záležitosti veřejné politiky řeší soud kompletně ve svém stanovisku. (16)

Rozvodové řízení

Projednávaný soudní případ je sporem rodinného práva, rozhodovaný soudem bez poroty, a svou povahou náleží do práva ekvity.

V případě rozvodu je úlohou soudu převzít plnou odpovědnost za všechny otázky spojené s manželským vztahem mezi mužem a ženou a vyplývající z něj. Soud musí najít skutkový stav a uplatnit právo, aby se spravedlivě rozdělil majetek stran, pokud existuje, a zajistit péči, ochranu a podporu nezletilým dětem obou stran, pokud nějaké jsou.(17), (18)

Vzhledem k tomu, že rozvod je zákonný, soud musí přihlídnout k nařízením legislativy státu Tennessee ohledně zániku manželství stran a současně zohlednit všechny problémy související v souvislosti s rozvedením manželství. Tato právní ustanovení jsou popsána ve stanovisku soudu.

Jurisdikce ve věcech práva ekvity

V záležitostech rodinných vztahů je obvodním soudům našeho státu svěřena stejná pravomoc ve věcech náležejících do práva ekvity, jaká z podstaty existuje v jurisdikci Kancléřských soudů našeho státu.(19)

Právní systém nazývaný právem ekvity lze nejlépe popsat jeho původem. Když se v Anglii našla nespravedlnost v zákonech, nebo snad zákon neměl pro konkrétní okolnosti prostředek nápravy, byla podána námitka Koruně nebo Lordu kancléři. To vedlo k vytvoření odděleného systému právních předpisů, kde se kancléř, jakožto „správce královského svědomí“, snažil napravit nespravedlnost často způsobenou neflexibilitou obyčejového práva. Jak se systém práva ekvity rozšiřoval, staly se jeho charakteristickým znakem flexibilita a snaha řešit nové situace a okolnosti. (20)

Z právního systému ekvity vznikl soubor zásad: univerzální prohlášení spravedlnosti. Zásady ekvity jsou základem univerzální spravedlnosti a jsou důstojně a výstižně nazývány „právo práv“. (21) Součástí našeho soudního systému je pravidlo, že při nedostatečnosti zákona převládnu mravní zásady;(22) mravní zásady mají přirozenou důkazní sílu a nemusí se dokazovat.(23) Mezi jinými podstatnými moudrými výroky je jedna mravní zásada, která důrazně připomíná, že blaho lidí je nejvyšším právem a práva jednotlivce musí být podřízena veřejnému dobru.(24)

Soudní rozhodování

Dalším základním nástrojem při výkonu práva ekvity je možnost soudu zmírnit rozhodnutí soudu volným uvážením soudu.

Uvážení soudu může být definováno jako svoboda, kterou soudce má, aby rozhodl podle svého mínění, s ohledem na své zkušenosti, správně a spravedlivě vzhledem

k okolnostem daného případu, aniž by byl v tomto rozhodování omezen jakýmkoliv nepružným právním řádem, ale naopak se řídil principy práva a spravedlnosti.(25)

Tato flexibilita je v našem soudnictví nutná: žádný kompilátor zákonů a kodexů zatím nedokázal vymyslet právní systém, který by zahrnoval všechny situace a poskytl prostředky k řešení všech právních a sociálních potíží. Ze samotné povahy věci je nemožné předvídat a předpokládat všechny události života. Přesto soudci a právníci nesmějí nikdy zapomenout, že určitě nastanou neočekávané a netušené věci, a ty je nutno pojmut jako obtíže a překážky, které musí být řešeny orgány oprávněnými vynést rozhodnutí. Je tedy nesporným předpokladem soudců, že jsou oprávněni a kompetentní řešit neslýchané a nepředvídatelné věci.(26)

V nejširším smyslu slova je soudní uvážení vnímáním pocitů dobra a zla, vycházejících nebo způsobených kombinací různých právních a nestranných úvah, které nikdy nebyly redukovány na kodex nebo psané zákony, ale přesto jsou základní součástí osvětleného právního systému.(27)

V užším slova smyslu je označováno jako schopnost soudce chápat a aplikovat zákon dané země na konkrétní fakta nebo situace v běžícím soudním řízení, která vyžadují nějaké rozhodnutí, směřující k vypořádání práv účastníků řízení a dosažení spravedlnosti.(28)

Soudní uvážení se zabývá výběrem nebo volbou mezi dvěma nebo více postupy. Z toho vyplývá selektivní zkoumání alternativ za účelem dospět k závěru, což je lepší způsob, jak řešit nebo odstraňovat problém nebo jak dosáhnout určitého cíle. Dále se navrhuje, aby soudní uvážení bralo v úvahu duševní schopnost dělit celkový souhrn okolností na části a vyvažovat jeho jednotlivé prvky, a je-li to uvažováno v souvislosti se soudní pravomocí, lze snadno vidět, že pravým významem tohoto pojmu je selektivní zvážení všech prvků soupeřících sil, které nejsou pod kontrolou dobře zavedených právních norem, a přijetí nejschůdnějšího, pohodlného a účinného způsobu, jak přistupovat k výkonu spravedlnosti.(29)

Soudní uvážení má však svá omezení, a důležitým omezením je to, že musí být jasné, že soudci nemohou v žádném okamžiku jednat svévolně nebo náladově a v rozporu s duchem zákona a hlasem veřejné politiky.(30)

Vzetí na vědomí soudem (notorieta)

Bylo výstižně řečeno, že pro každé pravidlo v zákoně anebo v životě existuje alespoň jedna výjimka. Vzetí na vědomí soudem (notorieta) je pozoruhodná výjimka z pravidla, že každý případ musí být rozhodnut výhradně na základě technické dokumentace před ním.

Notorieta je určitá skutečnost, braná v úvahu z kompetence soudu, kterou soudci mohou řádně přijmout a postupovat podle ní bez zkoumání, protože už je jim známa. Skutečnost, kterou soud vezme na vědomí, musí být všeobecně považována za prokázanou.(31)

Naše soudy v Tennessee často hovořily o tom, jak naše soudy první instance využívaly a zneužívaly své představy notoriety. Odvolací soudy rozhodly, že soud prvního stupně nemůže přijmout notorieta u obsahu vědeckých knih a pojednání, (32) ale povolil soudům první instance přijmout notorieta u skutečností všeobecně známých a zjištěných v encyklopediích a slovnících, pokud jsou dané skutečnosti

takto všeobecně známy a natolik všeobecně srozumitelné, že tyto skutečnosti lze považovat za součást všeobecných znalostí každého člověka.(33)

Kromě toho je soudům první instance povoleno akceptovat notoriету u skutečností týkajících se lidského života, zdraví a zvyků, a také řízení a provádění jednání ve věcech, které jsou všeobecně známy. Tyto záležitosti mohou být náležitě posouzeny vyšetřovatelem při stanovení závěrů, které je třeba vyvodit z prokázaných nahodilých faktů.(34)

Účel Přílohy A

Výše uvedené je předloženo, aby mohl čtenář posoudit několik obecných pravidel a zásad, které jsou nápomocny soudu prvního stupně při dosažení správného a spravedlivého rozhodnutí. Avšak protože každý případ je jiný, specifická pravidla použitelná pro každý jednotlivý případ se mohou lišit podle povahy daného případu.

Soudy má v úmyslu vymezením výše uvedených pravidel a zásad odstranit jistou soudní mystiku obklopující způsob, jak naše soudy fungují, aby čtenář lépe porozuměl tomu, jak a proč je v tomto složitém právním řízení dosahováno některých výsledků.

POZNÁMKY: PŘÍLOHA A

(1) *Jednací řád Nejvyššího soudu státu Tennessee*, § 10, pravidlo 3, A. (6). I když toto pravidlo přímo nepoukazuje na tento případ, zároveň soudcům nezakazuje učinit veřejné prohlášení v rámci jejich úředních povinností nebo ve věci informování veřejnosti o postupech soudu.

(2) *Jednací řád Nejvyššího soudu státu Tennessee*, § 10, pravidlo 3, A. (4). Komentář k tomuto pravidlu říká: „Vhodným a často žádoucím postupem, rovněž uznaným soudem, k získání rady od renomovaného znalce v právních otázkách je výzva, aby tento znalec podal k věci dokument *amicus curiae*.“

(3) Prísaha úradu William Dale Younga, 2. září 1986.

(4) *Hamm v. Hamm*, 204 SW 2nd 113 ve 127 (1947). Citace se schválením o prohlášení se stejným účinkem ze strany člena Nejvyššího soudu Spojených států Holmese.

(5) V návrhu mnoha základních pojmů, které mají být použity v tomto případě, soud změnil některé pojmy vysvětlené v *Tennessee Pattern Jury Instructions (Civil)*. Tyto pokyny jsou užitečné, protože jsou zaznamenány takovým jazykem, který je srozumitelný pro běžného laika. I když pokyny a instrukce nemají oficiální status, představují kolektivní moudrost Výboru pro pokyny a instrukce k pro porotce ve státu Tennessee, a také uvádějí, jak tento Výbor jako celek chápe to, jaký je nebo by měl být zákon v Tennessee, pokud neexistuje konkrétní kompetence pro daný pokyn. Odkazy na tyto pokyny jsou dále označeny jako „T.P.L.“, následovány číslem.

(6) T. P. L. 2.40

(7), T. P. L. 2.01

(8) *Black's Law Dictionary* (3rd Edition)

(9), T. P. L. 1.10

(10), T. P. L. 2.02

- (11), T. P. L. 1.15
- (12), T. P. L. 2.20
- (13), T. P. L. 2.21
- (14), T. P. L. 2.30

PŘÍLOHA B

Toto jsou shrnutí soudu o svědeckých příslušných svědků u soudu:

Junior Lewis Davis

Junior Lewis („J. R.“) Davis je třicetiletý muž zaměstnaný jako elektrikář a technik chlazení ve městě Maryville, bytová správa, Maryville, Tennessee. Ročně vydělává okolo 17,500.00 USD.

Pan a paní Davisovi se setkali při společné práci v Armádě Spojených států v Německu. Manželi se stali přibližně před devíti lety. Oba dva si velmi přáli mít děti. Po mnoha neúspěšných mimoděložních těhotenstvích pár oslovil v roce 1985 Dr. Ray Kinga. Krátce na to vstoupili do programu oplození in vitro právě pod vedením Dr. Kinga.

Přesto se po několika IVF pokusech paní Davisové nedařilo otěhotnět. Dočasně s manželem opustili program a zároveň se pokoušeli o adopci. Těhotná dívka z Kentucky jim nabídla své dítě k adopci ještě před narozením. Davisovi zaplatili všechny její léčebné výlohy, nicméně se matka po porodu rozhodla si dítě ponechat.

Davisovi při mnoha příležitostech horlivě diskutovali o své touze mít rodinu. Rozhodli se, že chtějí alespoň dvě děti. Buď formou adopce, nebo prostřednictvím IVF. Ostatní metody zamítali.

Na podzim roku 1988 pan Davis poznamenal, že manželství bylo asi dva roky poněkud nestabilní. Bez ohledu na stav svého manželství (paní Davisová vypověděla, že si nebyla vědoma problému vzniklého v jejich manželství, o kterém svědčil pan Davis) pan Davis souhlasil s tím, aby s manželkou znovu vstoupili do IVF programu Dr. Kinga ve snaze mít dítě. Paní Davisová se radila s Dr. Kingem o kryokonzervaci (zamrazení) embryí pro budoucí použití. Poté vysvětlila techniku a postup panu Davisovi a účastníci souhlasili s touto technikou v rámci pokračování pokusů o založení rodiny pomocí IVF.

V prosinci 1988 bylo paní Davisové chirurgicky odebráno devět vajíček. Všechna byla inseminována v laboratoři Dr. Shivera spermii pana Davise. Dvě byla implantována paní Davisové s nadějí, že alespoň jedno by mohlo vést k těhotenství, a zbývajících sedm bylo Dr. Shiverem zamraženo pro budoucí účely implantace. Mezi Dr. Kingem a panem Davisem neproběhlo žádné konkrétní poučení o kryokonzervaci a zmrazení a také nedošlo ze strany manželů k rozhodnutí, co se bude dít s oplodnými vajíčky v případě rozvodu, smrti nebo dalších nepředvídaných okolností. Nic také nebylo ve věci embryí podepsáno.

V noci, kdy byla paní Davisové implantována vajíčka (10. 12. 1988), manželé Davisovi diskutovali o tom, jak dlouho by mohla embrya vydržet v kryokonzervaci a také o možnosti darování embryí. Pan Davis zjistil, že embrya byla zmrazena „... záměrem mělo být, že budou uložena pro pozdější použití...“, ale dodává, že nebylo

rozhodnuto, a dokonce ani manžely jakkoliv zmíněno, zda by byla použita v manželství nebo mimo něj.

Pan Davis žádá soud, aby: (1) dal embrya do společné péče panu a paní Davisovým; nebo (2) zakázal paní Davisové nebo komukoliv jinému používat embrya k implantaci do té doby, než on rozhodne o tom, co se s nimi stane; nebo (3) nelze-li výše uvedené, pak ať stanoví, že jediná osoba vhodná k implantaci je paní Davisová. (Pan Davis je proti zničení embryí, ale dává spíše přednost jejich zničení, než aby dovolil implantaci těchto embryí někomu jinému než paní Davisové).

Pokud jde o jeho společnou žádost o svěřeni do péče, pan Davis zdůraznil, že nechce výlučnou kontrolu nad embryi. Trval na tom, že o jejich osudu by měli společně rozhodnout on a paní Davisová; že všechna rozhodnutí před rozvodem byla podána stranami společně; že pouze strany by měly být zapojeny do budoucího rozhodování. Pan Davis trvá na tom, že dokud se strany nedohodnou, měla by embrya zůstat ve svém zmrazeném stavu.

Pan Davis oponuje paní Davisové ve věci využití embryí, protože nechce být „...znásilněn svými reprodukčními právy...“; tvrdí, že použití embryí bez jeho souhlasu povede k nežádoucímu rodičovství z jeho strany, což je situace, která ho velmi znepokojuje. Nechce dítě, které se narodí jen jednomu rodiči a je doslova vyrobeno k životu s jedním rodičem. Pan Davis podrobně uvedl, jak byl jeho vlastní život ve věku 6 otřesen rozvodem jeho matky a otce; jak on a tři bratři byli posláni do dětského domova, kde zůstali až do věku 18 let; popisoval problémy, které zažil díky odloučení od své rodiny a zdůraznil své zoufalství, které pramenilo z nedostatku přirozeného pouta s rodiči. Díky svému vlastnímu roztržitému a neuspokojivému dětství se stal vzteklým, nedůvěřivým k druhým lidem a nese si tuto psychickou zátěž dodnes. Silně a upřímně trvá na tom, že kvůli jeho špatnému vztahu s vlastními rodiči se usilovně brání přivést na svět dítě, které by trpělo stejnou nebo podobnou zkušeností bez možnosti mít kontakt a pouto se svým otcem, a tak i on se svým dítětem.

Pan Davis námítl proti anonymnímu dárcovství embryí jinému neplodnému páru, jelikož by to kladlo velkou psychologickou a emocionální zátěž na něj i paní Davisovou. Navíc vypověděl, že by se rodiče potenciálního dítěte mohli případně v budoucnu rozvést, což vede k vyšší úrovni obav o blaho dítěte.

Pokud jde o zničení embryí, pan Davis spekuloval, že jednoho dne by mohl změnit svůj názor o jejich stavu a pak takové akce litovat. Odmítá jejich zničení, kromě situace, kdy by jedinou alternativou bylo anonymní dárcovství jiným příjemcům.

Postoj pana Davise je, že embrya sice nepředstavují život, ale pevně věří, že embrya mají „potenciál pro život.“ (Davis poznamenal, že je velmi proti potratu.) Dodal, jestliže jsou jen dvě volby, a to darovat embrya anonymním příjemcům nebo umožnit paní Davisové jejich použití, preferoval by, aby je raději měla paní Davisová.

Pokud by paní Davisová otěhotněla díky těmto embryím, Davis vypověděl, že by dítě navštěvoval v co největší míře a pokusil by se vytvořit vazbu mezi sebou a dítětem; kromě toho by aktivně usiloval o podporu svého dítěte a o jeho svěřeni do péče.

Davis ochotně připouští, že on i paní Davisová pokračovali v programu IVF s Dr. Kingem s úmyslem mít dítě nebo děti.

John A. Robertson

Profesor John A. Robertson je profesorem práva na Texaské univerzitě v Austinu ve státě Texas.

Profesor Robertson vypověděl, že je členem Etické komise Americké společnosti pro plodnost (AFS), v níž působí od podzimu 1985. První publikace AFS vyšla asi v roce 1984-85 a týkala se etických úvah o lidském preembryu. AFS zaujala stanovisko, že lidská preembrya nejsou osobami, ale zaslouží si zvláštní úctu, protože mají potenciál stát se osobami. Směrnice AFS jsou navrhovanými standardy péče pro lékaře, kteří se zabývají léčbou neplodnosti, a všeobecně se užívají pro účely soudních sporů. Robertson nevypovídal jako mluvčí AFS, nýbrž jako vědec, který se zabýval výzkumem dané věci, utvořil si na ni názor a o tomto konkrétním případě napsal článek i řadu dalších článků, které se zabývaly především problematikou nekoitální reprodukce.

Profesor Robertson popsal své chápání lidského preembrya jako entity skládající se ze skupiny nediferencovaných buněk a nemající žádné orgány ani nervový systém. Vypověděl, že přibližně v 10-14 dnech se embryo přichytí k děložní stěně, vyvine se u něj primitivní pruh a teprve tehdy začíná život. Robertson je přesvědčen, že „není jasné“, že lidské preembryo je unikátním jedincem. To, že došlo k oplodnění, ještě neznamená, že dárci gamet počali.

Robertson tvrdí, že dárci gamet mají jako jediní pravomoc rozhodovat o svých preembryích. Jestliže se dárci gamet nedohodnou, je toho názoru, že embrya by se měla nechat pasivně zemřít.

Neexistuje-li [psaný] zákon, dohoda mezi dárci gamet ani dřívější rozhodnutí soudu, z něhož by bylo možno vycházet, jako je tomu v tomto případě, prof. Robertson zastává názor, že by soud měl rozhodnout případ tak, aby byla v rovnováze práva obou dárců gamet, a to v tomto případě ve prospěch účastníka, který si nepřeje v rodičovství pokračovat, tedy pana Davise. Podle prof. Robertsona se v tomto případě jedná o vyvažování práv, tj. o zvážení relativní zátěže, která by účastníkům vznikla. Soud by měl stanovit, který z účastníků bude v případě pokračování procesu více poškozen. Prof. Robertson je v tomto případě na straně pana Davise vzhledem k psychickému traumatu způsobenému tím, že by byl proti své vůli přinucen stát se rodičem. Proti tomu stojí zjevná schopnost paní Davisové úspěšně se v budoucnosti zúčastnit programu IVF s jiným partnerem.

Pokud jde o zákon aplikovatelný na oplodnění in vitro, Robertson připouští, že jeho bádání naznačuje, že neexistuje případ, který by soudu poskytl přesné vodítko. Citoval projednávání podobných případů Wornackovou komisí ve Velé Británii v roce 1978, případ *Rios* v Austrálii v roce 1984, občanskoprávní případ *Delrio* v New Yorku v roce 1978, zákoník státu Pennsylvánie z roku 1980 (zejména protokoly) a zákoním státu Louisiana schválený v roce 1986, který kromě jiného omezuje práva rodičů disponovat svými preembryi a poskytuje preembryím jistá, i když dosud nekvantifikovaná práva žalovat a být žalován.

Robertson je toho názoru, že případ *Webster* možná nechává otevřenou otázku, zda stát může schválit ústavě odpovídající zákon upravující IVF, který by byl založen na stanovisku, že počátkem lidského života je oplození/početí. Soud v případě *Webster* odmítl úvahu o otázce obsažené v preambuli, nerozhodl o ní a uvedl, že na problematiku případu *Webster* nemá žádný účinek či dopad. Otázka, zda ustanovení preambule vyhoví příslušnému ústavnímu přezkumu, tak zůstala nevyřešena.

Irving Ray King

Dr. Irving Ray King je lékařem s licencií státu Tennessee a cca 12 let se zabýval neplodností/reprodukční endokrinologií, což je podobor gynekologie. Působí v Centru plodnosti východního Tennessee v Knoxville ve státě Tennessee. IVF vykonává s úmyslem pomoci neplodným párům stát se rodiči, což je také základní cílem kryokonzervace.

Dr. King vypověděl, že přirozená míra otěhotnění u lidí je cca 25 %; že lidé mezi savci nepatří k neplodnějším; že neplodnost má sedm základních znaků a že vyléčení některých nebo všech obecných příčin neplodnosti je úspěšné asi v 50 % případů.

Pokud jde o paní Davisovou, dr. King vypověděl, že i když mohla otěhotnět, nepodařilo se jí těhotenství donosit k normálnímu porodu. Po cca pěti spontánních potratech a chirurgickém zákroku v roce 1983 doporučil oplození *in vitro* jako alternativní cestu k uskutečnění silné touhy manželů Davisových stát se rodiči.

Dr. King nastínil historii oplození *in vitro* od jeho prvního úspěšného provedení v USA v roce 1978 a popsal, jak na podzim 1984 došlo k založení jeho kliniky. Uvedl úspěšnost, metodiku a postupy oplození *in vitro*.

V říjnu 1988 dr. King zavedl nový program, v jehož rámci mohla být preembrya kryogenicky zmrazena pro pozdější implantaci, což umožnilo vyhnout se nutnosti odběru vajíček a inseminaci při každé implantaci. Dr. King popsal proceduru, při níž bylo paní Davisové v prosinci 1988 odebráno devět vajíček. Všechna byla opložena, dvě implantována a sedm jich bylo kryogenicky zmrazeno. Dr. King je toho názoru, že u paní Davisové existuje dvaapadesátiprocentní šance na otěhotnění pomocí sedmi zmrazených preembryí a neexistuje medicínský důvod, proč by paní Davisová nemohla preembrya použít.

King vypověděl, že během vývoje dítěte od prvního buněčného dělení po oplození do stadia embrya existuje nejprve jednobuněčná gameta, zygota (po rozdělení první buňky), preembryo (do čtrnácti dnů po oplození) a konečně embryo (po čtrnácti dnech a diferenciaci buněk).

Pokud jde o pokusy paní Davisové o IVF, dr. King vypověděl, že běžné náklady na jeden pokus činí 4.000 až 6.000 USD. Davisovi nepodepsali žádný formulář a dr. King si nevzpomíná, zda byl pan Davis u toho, když s paní Davisovou mluvil o možné kryokonzervaci nepoužitých preembryí.

Dr. King vypověděl, že kryogenicky zmrazená lidská preembrya mohou být uchována v dobrém stavu po dobu nejméně dvou let, ale že o délce kryokonzervace nemá žádné další údaje. Dr. King připustil, že rizikovou částí kryokonzervace je zmrazování a rozmrazování. Za kryokonzervaci se účtuje roční poplatek.

Obyčejně může žena tvořit vajíčka do asi 52 nebo 53 let, po 35. roce vyvstávají obavy kvůli Downovu syndromu a jiným genetickým poruchám. Implantovat vajíčka je možné i v relativně pozdním věku, byla-li odebrána v mladém věku.

Když bylo sedm preembryí zmrazeno, pět bylo ve čtyřbuněčném stádiu a u dvou začalo rýhování mezi čtyřmi a osmi buňkami. U žádného z těchto sedmi ještě neproběhla buněčná diferenciacie a u všech je pořád možný vznik dvojčat.

Dr. Kingovi není znám žádný důvod, proč by paní Davisová nemohla podstoupit následné odběry vajíček s podobnou mírou úspěšnosti; je si vědom toho, že se její zdraví mění cyklus od cyklu. Dr. King má paní Davisovou v péči šest let, provedl 21 odběrů a 14 transferů preembryí, žádný z nich nevedl k těhotenství. Dr. King charakterizuje paní Davisovou jako „osobu odhodlanou mít dítě.“

Vzhledem k neplodnosti paní Davisové je oplození in vitro pro ni jedinou metodou, jak mít dítě.

Dr. King vypověděl, že neexistuje žádná záruka, že paní Davisová by mohla kdy vytvořit další použitelné vajíčko, a navzdory politiky jeho kliniky, která neumožňuje účast svobodných osob v programu oplození in vitro, jestliže jí soud preembrya svěří, on by na její žádost ta preembrya implantoval.

Ohledně teorie o vyvažování práv účastníků je stanovisko Dr. Kinga takové, že na žádné ze stran neleží větší psychologické břemeno než na druhé, že obě strany jsou emočně velice zaangažovány, že oněch sedm preembryí má výbornou kvalitu, že u paní Davisové existuje 52% šance na otěhotnění, když všech sedm preembryí bude rozmrazeno a implantováno, a že bude větším přínosem, když bude paní Davisové povoleno je použít.

Každopádně je Dr. King proti jejich zničení nebo neomezené kryokonzervaci a navrhuje, aby byla embrya poskytnuta k anonymnímu dárcovství, nebudou-li použita paní Davisovou.

Charles Alex Shivers

Dr. Charles A. Shivers je vedoucím katedry zoologie na Univerzitě Tennessee v Knoxville, stát Tennessee. Od roku 1963 se věnuje výuce a výzkumu v oborech biologie a chemie na U.T., je embryologem, vyučuje a řídí postgraduální program výzkumu studia embryonálního vývoje. Dr. Shivers pracuje v oboru embryologie od roku 1958 a při oplození in vitro spolupracuje s Dr. Kingem od roku 1984. Jeho práce se odehrává primárně v laboratoři.

Dr. Shivers vysvětlil soudu různé kroky a procedury od odběru vajíčka až po implantaci a poskytl soudu detailní svědectví ohledně své práce v laboratoři.

Když dr. Shivers vysvětloval běžný postup své laboratorní práce pro pacienty v programu oplození in vitro, definoval „inseminaci“ jako umístění mužského spermatu a ženského vajíčka společně v laboratorní Petriho misce laboratorním pracovníkem a „oplození“ jako vlastní spojení vajíčka a spermie (sjednocení, splynutí), kterýžto proces byl zcela dokončen spermií a vajíčkem bez intervence laboranta nebo mechanického nástroje. Za běžných okolností, řekl dr. Shivers, k oplození dojde nějakou dobu po inseminaci a obvykle během čtyř, šest, osmi hodin po inseminaci. Normálně jsou inseminovaná vajíčka ponechána v bezpečném laboratorním prostředí přes noc, aby je mohl ráno zkontrolovat. Za běžných

okolností a při ranním prozkoumání lze oplození stanovit použitím silného mikroskopu; oplozené vajíčko zůstává v laboratorním prostředí, dokud nenastane fáze mezi dvoubuněčným a čtyřbuněčným stádiem, což je okamžik, kdy se ambulantním zákrokem provede implantace.

Dr. Shivers uvedl, že kryokonzervace živočišných buněk se provádí od 70. let a že se podílí na kryokonzervaci v souvislosti s programem oplození in vitro od roku 1988.

Co se týče kontaktu s panem a paní Davisovými, dr. Shivers uvedl, že s tímto párem pracuje od 30. července 1985, že poté provedl pro Davisovy jen jednu kryokonzervaci lidských embryí, kdy paní Davisové bylo odebráno devět vajíček, všech devět bylo inseminováno v jeho laboratoři, dvě Dr. King implantoval paní Davisové a zbývajících sedm bylo určeno ke kryokonzervaci, poté co bylo s manželi Davisovými důkladně projednáno, kolik preembryí transferovat a kolik kryokonzervovat.

Dr. Shivers uvedl, že všech sedm zmražených embryí bylo při zmrazení ve čtyř- až osmbuněčném stadiu a všechna se jevila být prvotřídní kvality.

Dr. Shivers vyjádřil mínění, že šance na těhotenství plynoucí ze zmrazených a pak rozmrazených preembryí jsou lepší než implantace čerstvě oplozených preembryí a že kryokonzervovaným preembryím hrozí nebezpečí hlavně v průběhu zmrazovacího procesu.

Dr. Shivers vypověděl, že nejdelší doba, po kterou byla lidská preembrya uchovávána a udržela si životaschopnost, bylo po dobu asi dvou let; že myší embrya byla úspěšně uchována až deset let, a že není možné uvést názor na stav lidských preembryí po dvou letech.

Podle názoru dr. Shiverse je lidským preembryem zygota stáří jedenácti až čtrnácti dnů, a skládá se především z nediferencovaných buněk, že po přichycení k děložní stěně a objevení se primitivního proužku se buňky začnou diferencovat, tzn. začínou se vytvářet orgány, orgánové soustavy, tělesné části a podobně. V okamžiku oplození, vypověděl dr. Shivers, je genetické nastavení „navždy uzamčeno“ a určuje, kým preembryo později bude, ale, jak uvedl, „pokud je mi známo...podle mých nejlepších znalostí... neexistuje způsob, jakým buňky [ve stádiu zygoty] od sebe odlišit... [J]sou všechny stejné [tj. nediferencované]...“

V průběhu svého svědectví byl dr. Shivers výrazně nápomocen soudu tím, že použil fotografické snímky, aby vizuálně demonstroval mnoho oblastí svého svědectví, za což je mu soud hluboce vděčný.

Deborah Cooper McCarterová

Deborah Cooper McCarterová je diplomovanou sestrou, hlavní koordinátorkou pro pacienty kliniky dr. Kinga. Je prostředníkem mezi pacienty a jejich partnery (manžely) a dr. Kingem, učí techniky injekčního dávkování medikamentů, poskytuje novým párům poradenství ohledně oplození in vitro a všech jeho procedur krok za krokem, a je celkově asistentkou dr. Kinga, rozvrhuje a koordinuje různé procedury v rámci oplození in vitro od začátku do konce.

Standardně paní McCarterová zodpovídá za to, aby od účastníků obdržela formulář typu informovaného souhlasu, ale nedopatřením Davisovi žádné formuláře

nepodepsali. (Dokument, který dr. King používal v prosinci 1988, i kdyby býval byl podepsán, neobsahoval žádné ujednání nebo dohodu, která by měla význam pro záležitosti, jež řeší tento případ.)

Paní McCarterová si vzpomíná na asi desetiminutovou diskusi s panem a paní Davisovými v prosinci 1988 ohledně kryokonzervačního procesu, kdy jak pan Davis, tak paní Davisová potvrdili, že jsou ochotni podstoupit proces kryokonzervace embryí, která nebudou využita pro implantaci 10. prosince 1988.

Paní McCarterová si jasně vzpomíná na prohlášení paní Davisové učiněné ráno v den poslední implantace (10. prosince 1988), není si ale vůbec jistá, zda byl pan Davis přítomen, když zaznělo prohlášení, že jestliže otěhotní následkem implantace v prosinci 1988, zvážila by darování kryokonzervovaných embryí jinému neplodnému páru k implantaci.

Mary Sue Easterly Davisová

Mary Sue Davisové je dvacet osm let, má bratry dvojčata. V době procesu byla zaměstnána u Sea Ray Boat Company ve Vonroe, stát Tennessee, jako obchodní zástupce s výdělkem asi 18 000 dolarů ročně. Podle záznamů je současné bydliště paní Davisové ve státě Florida.

Paní Davisová obšírně vypovíдалa o traumatu a bolestech, které utrpěla následkem pěti mimoděložních těhotenství za trvání manželství účastníků. V době pátého mimoděložního těhotenství trvalo manželství čtvrtým rokem; došla k závěru, že by už dále nemohla snášet další přirozené pokusy o dítě, i když ona i pan Davis dále po dítěti toužili.

Pár se v roce 1985 obrátil na dr. Kinga a jeho program IVF a došlo k šesti pokusům IVF za účelem otěhotnění. Důkladně popsala, kolik injekcí dostala nebo si musela sama píchnout, aby připravila svůj reprodukční systém na odběr vajíček za účelem přípravy pro oplození in vitro, zdrůraznila, že kvůli účasti v programu musela snést bolestivé, fyzicky náročné, emočně a psychicky namáhavé utrpení. Během šesti pokusů o oplození in vitro nebyly využity žádné kryokonzervační postupy, každá implantace byla vyvrcholením týdnů příprav – lék na stimulaci reprodukčního systému, chirurgický odběr vajíček, inseminace in vitro, úzkostlivé hodiny čekání na potvrzení oplození, implantace, pak další týdny čekání, aby se potvrdilo, že došlo k děložnímu těhotenství. Všechny šest pokusů bylo bezvýsledných a každý stál od 4 000 do 6 000 dolarů.

Paní Davisová vypověděla, že si neuvědomila, že v době posledního odběru vajíček a implantace (v prosinci 1988) je manželství účastníků tak „vratké“, jinak by se pokusu neúčastnila a že mezi ní a panem Davisem byla ohledně kryokonzervačního procesu shoda. Vypověděla, že „...rozhodnutí, kdy se znovu účastnit [programu oplození in vitro], jsme [já a pan Davis] učinili společně ...“

Paní Davisová vypověděla, že embrya jsou „...počátkem života... Jsem matkou těch embryí...“; k embryím pociťuje úzký vztah, nahlíží na ně jako na vlastní děti, vypověděla, že by si je ráda nechala implantovat, a tak měla vlastní děti, a žádá soud, aby ji povolil embrya k tomuto účelu použít. V případě, že jí to nebude povoleno, vypověděla, že by nevyloučila možnost darovat je k použití jinému neplodnému páru.

Paní Davisová vypověděla, že její manžel souhlasil s tím, že bude otcem; že jejich úsilí znamenalo společnou snahu partnerů stát se rodiči; a že ona a pan Davis měli předběžně v plánu nechat implantovat jedno kryokonzervované embryo v březnu nebo dubnu 1989. Říká, že je pro ni obtížné poněkud náhlé změně postoje jejího manžela porozumět.

Paní Davisová ujistila soud, že nebude mít žádný problém vychovávat dítě jako osamělá matka, zvláště ve světle výslovné ochoty pana Davise být otcem a podporovat dítě i po ukončení manželství; že nechat embryo zmražené se rovná zabít je, jelikož chápe, že dva roky je maximální životnost kryokonzervovaných lidských embryí.

Paní Davisová reagovala na výpověď profesora Robertsona ohledně toho, že soud by měl nechat embryo zemřít pasivní smrtí, budou-li ponechána zmražená: tvrdí, že jestliže embryo mohou prodělat „pasivní smrt, pak musí představovat život.“

Sue Easterlyová

Paní Sue Easterly je matkou paní Davisové. Krátká výpověď paní Easterlyové ukázala silnou náklonnost k jejímu zeti, když o panu Davisovi uvedla, že pro ni byl vždy „...jako syn.“

Paní Easterlyová vypověděla, že je matkou šesti dětí a velmi ráda by byla babičkou, bude-li mít její dcera dítě.

Jerome Lejeune

Dr. Jerome Lejeune je doktorem medicíny, doktorem věd a je asi dvacet let profesorem fundamentální genetiky. Svou lékařskou praxi začal jako pediatr, nyní se několik let specializuje na genetiku, je francouzským občanem, sídlí, vyučuje a vykonává své povolání v Paříži ve Francii. Dr. Lejeune objevil genetickou příčinu Downova syndromu, za tento objev obdržel Kennedyovu cenu. Dále obdržel Memorial Allen Award Medal, nejvyšší ocenění za práci v oboru genetiky na světě. Obě ceny se udělují ve Spojených státech.

Dr. Lejeune vypověděl, že umělé oplození není v biologii novinkou, u zvířat se používalo dávno před tím, než bylo použito u člověka; a že oplození in vitro je oblast, se kterou je dobře obeznámen. Poprvé na toto téma napsal článek někdy před patnácti lety, dříve než moderní praxe oplození in vitro vznikla.

K procesu oplození in vitro dr. Lejeune uvedl, že je důležité pochopit význam oplození při počátku lidské bytosti: že každý člověk má jedinečný počátek, který nastává v okamžiku početí. Dr. Lejeune vypověděl, že když se 23 chromosomů nesených spermií potká s 23 chromosomy nesenými vajíčkem, shromáždí se tak na jednom místě všechny nezbytné a dostačující informace pro utvoření všech znaků nové lidské bytosti, že při oplození vajíčka spermií je utvořena jedinečná osobní konstituce vznikající konkrétní lidské bytosti, kterážto osobní konstituce se nikdy před tím nevyskytla a už se ani nikdy nevyskytne.

Dr. Lejeune vypověděl, že originalita jedinečného stvoření je vědeckou indukcí známá více než 50 let, ale kvůli nepatrné velikosti informace zapsané v chromo-

somové molekule DNA byl tento předpoklad pouhou vědeckou hypotézou až do doby asi před dvěma lety, kdy se stala prokazatelným vědeckým faktem.

Dr. Lejeune podal soudu detailní informaci o složení molekuly DNA v lidském chromosomu. Povšehně ji definoval jako vlákno dlouhé asi jeden metr, rozdělené na 23 kousků, každý kousek svinutý těsně do sebe, takže pod mikroskopem se jeví jako jakási velmi malá tyčinka.

Když srovnával rozdíly mezi oplozením in vitro a přirozeným oplozením, konstatoval Dr. Lejeune, že jediným rozdílem je, že se spermie a vajíčko setkávají ve skleněné trubičce, protože vajíčko bylo vyňato z ženína těla a do skleněné trubičky bylo jen přidáno sperma. Poukázal na to, že oplození neuskutečňuje inseminátor, ale spermie. Oplození, prohlásil Lejeune, nemůže být uskutečněno člověkem; musí k němu dojít přímo mezi buňkami. To, co se reprodukuje a co se přenáší jako výsledek oplození, je informace ve formě molekul DNA; tato informace pak oživuje hmotu.

Ke kryokonzervaci (někdy označované jako „zmrazení“) lidského embrya, Dr. Lejeune přednesl názor, že teplota je pouze prostředkem rychlosti, s jakou se pohybují molekuly v daném mediu; že když se postupně snižuje teplota, rychlost a počet a kolizí mezi molekulami se postupně zpomalují, a zmrazuje se tedy čas, ne embryo. Život se při zmrazení nezastaví a nezačne znovu, když roztaje: zastaven byl čas, a u lidského druhu nemůže lidské embryo úspěšně vydržet zastavení času větší než dva roky.

Pokud jde o termín „preembryo“, Dr. Lejeune je toho názoru, že takové slovo neexistuje. Na podporu svého postoje Dr. Lejeune citoval soudu definici embrya, jak stojí v jeho slovníku vydaném asi před padesáti lety: „... nejmladší forma bytosti...“ Není potřeba, dokazoval, podtržiti embrya označovat jako preembryo, protože není nic před embryem; před embryem je pouze spermie a vajíčko; když je vajíčko oplozeno spermií, tato bytost se stane zygotou; a když se zygota rozdělí, je to embryo. Existuje-li první buňka, existuje tím i všechno další (nebo jak později řekl, „všechno dál řídí matka příroda“), co je třeba k tomu, aby vyrostla v lidského jedince. Jak vypověděl dr. Lejeune, je tato skutečnost známa už mnoho let jako předpoklad, ale je teď vědecky doložena v laboratoři. Lejeune prohlásil, že termín „prembryo“ je zavádějící a byl vytvořen Brity, aby vzbudil domněnku, že je nějaký rozdíl mezi preembryem a embryem, ačkoliv nic jako preembryo neexistuje.

Při popisu dělení buněk, ke kterému dochází brzo po oplození, dr. Lejeune prohlásil, že ve stádiu tří buněk existuje „...maličká lidská bytost“ a že před necelými dvěma lety díky objevu [Dr. Alexa] Jeffreysa v Anglii („znamenitého manipulátora s DNA“) je teď výzkumy doloženou skutečností, že ve třibuněčném stádiu je každé individuum jedinečně odlišné od jakéhokoliv jiného individua a pravděpodobnost, že by genetická informace nalezená v jedné buňce byla identická s jinou osobou je menší než jedna z miliardy. Na dalších výzkumech a objevech před necelými dvěma lety, jak uvedl dr. Lejeune, Jeffreys vyvinul techniku, pomocí níž lze z buňky vyjmout jednu molekulu a v jádru této buňky je možno tuto jedinečnost individua vědecky prokázat.

Ala k nejpozoruhodnějšímu objevu ze všech, řekl Dr. Lejeune, došlo před asi čtyřmi lety díky práci Dr. Sanaie [sic], při níž demonstroval, že některé báze DNA

obsahují zvláštní látku zvanou methyl (CH_3). Dr. Lejeune vypověděl, že význam tohoto objevu spočívá v tom, že DNA, kterou přenáší spermie, není zdůrazněna nebo potlačena methylací na stejném místě jako srovnatelná molekula, chromosomy obsažené ve vajíčku; spermie má v sobě schopnost zdůraznit určité informace krok za krokem v procesu, jehož výsledkem je skutečnost, že v tom okamžiku, kdy se spojí dvě sady chromosomů pocházející ze spermie a vajíčka, nejsou identické, jak se po léta předpokládalo. Když je vajíčko oplozeno spermií, výsledkem je „... nejspecializovanější buňka pod sluncem ...“, specializovaná z toho pohledu, že žádná jiná buňka už nikdy v životě vznikajícího jedince nebude obsahovat stejné instrukce.

Ty zvláštní zdůrazněné instrukce poskytují buňce, když se rozdělí na tři, veškeré informace, které potřebuje, aby zformovala jedinečné vznikající individuum. Dr. Lejeune prohlásil, že během procesu, kdy se buňka vyvíjí, neučí se vyvíjející buňky nic nového, ale postupně je spousta věcí zapomenuta: první buňka věděla víc než třibuněčné stadium a tyto tři buňky věděly více, než všechny následující. Jinými slovy, jak Lejeune vysvětlil, informace je zaznamenána v první buňce a postupně se vpisuje do dalších buněk. Toto není teorie, uvedl dr. Lejeune, je to informace, o které nyní genetická věda nemá nejmenší pochybnost.

Lejeune popsal buňku vzniklou okamžitě po oplození takto:

... úplně na začátku života genetická informace a molekulární struktura vajíčka, duch a hmota, duše a tělo, musí být tak přísně komplikovaná, protože jde o začátek nového zázraku, kterému říkáme člověk...

Vzhledem k tomu, že tyto rané lidské bytosti, jsou utvořeny z vlastního těla paní Davisové (a také těla pana Davise), je dr. Lejeuna toho názoru, že pro ně nejlepším místem bude dočasný domov v jejím těle. Prohlásil, že

... rané lidské bytosti v koncentračních nádobách ... nejsou součástkami, z nichž bychom si mohli vzít, co chceme, nejsou pokusným materiálem, který bychom mohli zmrazit a rozmrazit, jak chceme, nejsou majetkem, který bychom mohli za cokoliv vyměnit ... Raná lidská bytost v zastaveném čase, což je ta nádoba, nemůže být majetkem nikoho, protože je jediná na světě, kdo má tu schopnost se dotvořit ... Jakmile byl zplozen, člověk je člověkem.

Na základě Jeffreysových relativně nedávných objevů a rozvoji vědecky ověřitelných postupů k rozluštění skrze DNA, že všechny životní informace jsou vepsány v úplně první buňce, vyslovil dr. Lejeune závěr, že tajemství diferenciací buněk bylo rozluštěno, protože teď víme, kde je informace vepsána. Jako chybné vyvrátil pozorování či závěr, že jediná buňka oplozené zygoty je zřejmě nediferencovaná buněčná hmota. Vypověděl, že nově citované poznatky definitivně dokazují diferenciaci a že embryo existuje od samého počátku.

Při křížovém výslechu dr. Lejeune vysvětlil význam Hippokratovy přísahy: pacient je pacient bez ohledu na to, jak je velký.

Když mluvil o rozdílu mezi právy rané lidské bytosti a pozdější lidskou bytostí (jako je dospělý), dr. Lejeune vysvětlil:

pokud jde o Vaši přirozenost, nevidím žádný rozdíl mezi ranou bytostí, kterou jste byli, a pozdější bytostí, kterou jste teď, protože v obou případech jste byli a jste členy našeho druhu. ...

V otázce, zda embryo je nebo není majetkem, Dr. Lejeune vypověděl, že žádný vědec nikdy netvrdil, že je embryo majetkem, že nikdy neslyšel nějakého kolegu říci jemu nebo někomu jinému, že je zmrazené embryo něčím majetkem, že by je bylo možno prodat, že by mohlo být jako majetek zničeno.

Dr. Lejeune vyjádřil názor, že osobou, které má být embryo svěřeno do péče, je ta osoba, která

... by chránila život embrya ...jako tomu bylo v rozhodnutí krále Šaloma. Matka je ta, která dává přednost tomu, aby bylo dítě raději dáno jiné matce, než aby bylo zabito. Proto očekávám, že spravedlnost bude na straně Šalamouna.

PŘÍLOHA C

Následují poznámky pod čarou k části výroku soudu označené jako „**Skutková zjištění soudu a právní závěry**“.

(1) Po interní dohodě mezi soudem a zástupci stran dne 7. září 1989 právní zástupce pana a paní Davisových souhlasil se závěrem, že paní Davisová bydlí od 10. srpna 1989 ve státě Florida. K 19. září 1989 nebylo soudu předloženo žádné písemné sdělení v tomto smyslu.

(2) Termín oplození in vitro, tak, jak je použit v kontextu faktických zjištění a právních závěrů soudu, znamená oplození lidského vajíčka lidskou spermií v laboratorní nádobě. Svědci při přelíčení popsali celý proces, o kterém není sporu. Termín je soudem používán buď jako „in vitro“, „IVF“ nebo „in vitro fertilizace“, „oplození in vitro“.

(3) Kryokonzervace je postup, při kterém jsou buňky rostlin nebo živočichů zmrazeny v laboratoři a postupně rozmrazovány pro další využití. Obvykle je jako mrazicí medium použit tekutý dusík.

(4) Ova jsou neoplozená lidská vajíčka.

(5) Odběr vajíček je proces, při kterém jsou vajíčka chirurgicky vyjmuta z vaječníku.

(6) Inseminace je společné umístění spermií a vajíčka.

(7) Zygota: „oplozené ovum“ (*Dictionary of Medical Terms for the Nonmedical Person*, Second Edition, 1989, Rothenberg & Chapman)

(8) Implantace je proces, při němž lékař dopraví zygotu do lidské dělohy.

(9) Štěpení: „proces dělení oplozeného vajíčka z jediné buňky postupně na množství buněk; linie vzniklá puklinou mezi dvěma částmi“ (*Dictionary of Medical Terms for the Nonmedical Person*, Second Edition, 1989, Rothenberg & Chapman)

(10) Embryo: „... začínající nebo nevyvinuté stadium něčeho“ (*Websters New Collegiate Dictionary*, 1951, G. & C. Merriam Co.)

- (11) Preembryo: lidský jedinec existující před uplynutím 14 dnů vývoje, před usazením v děložní stěně a vývojem primitivního proužku. Termín je některými odborníky užíván k označení rozdílu mezi zygotou v její rané fázi a embryem v pozdější fázi. Soud se zabývá touto terminologií a dochází k specifickému zjištění skutečnosti o tomto termínu.
- (12) Znalec: Odkaz na Přílohu A vztahující se na způsob, jakým má být zacházeno s názory a svědectvím odborníků při aplikaci zákonů Tennessee.
- (13) Dr. Irving Ray King je lékař s licenci státu Tennessee, který se asi dvanáct let specializuje na neplodnost a reprodukční endokrinologii v gynekologii. Řídí Fertility Center of East Tennessee, Knoxville, Tennessee. (Centrum plodnosti východního Tennessee, Knoxville, Tennessee).
- (14) Viz Důkaz č. 6 o osobních údajích popisujících vzdělání a profesionální aktivitu Dr. Shiverse v biologii, chemii a embryologii.
- (15) Viz Důkaz č. 5 k životopisu profesora Robertsona.
- (16) Dr. Jerome Lejeune je lékař, vědec, profesor Fundamentální genetiky lékařské fakulty v Paříži, Francie a praktikující lékař nemocnice l'Hospital des Enfants Malades, Paříž, Francie, bývalý profesor Lidské genetiky Kalifornského institutu technologie, objevitel příčiny Downova Syndromu, držitel Kennedyho ocenění za výzkum Downova syndromu, držitel vyznamenání Memorial Allen Award za výzkum Downova syndromu, člen American Academy of Arts of Science, the Royal Science of Medicine in London, England, Royal Society of Science in Stockholm, Sweden, the Science Academy in Italy, the Science Academy in Argentina, the Pontifical Academy of Science, the Vatican, the Institute of France of the Academie de Science Morale et Politique, Paris, France and the Academy of Medicine, Paris, France.
- (17) *Webster's New Collegiate Dictionary*, druhé vydání.
- (18) *Webster's New Collegiate Dictionary*, druhé vydání.
- (19) Příloha B k Soudnímu výroku představuje shrnutí daných svědectví jednotlivých svědků při soudním řízení; nepředstavuje doslovný zápis svědectví.
- (20) Gameta: „Zralá pohlavní buňka neboli zárodečná buňka, obvykle haploidní v počtu chromosomů, schopna spojení s jinou stejného původu k vytvoření nové rostliny nebo živočicha.“ (*Webster's New Collegiate Dictionary*, druhé vydání)
- (21) Prokreovat (*Procreate*): „Vytvářet, produkovat; počít“ (*Webster's New Collegiate Dictionary*, druhé vydání)
- (22) Dr. Alec Jeffreys: britský genetik
- (23) DNA: (deoxyribonukleová kyselina) „Velká molekula ve tvaru dvojité spirály nalezena předně v chromosomech buněčného jádra, která obsahuje genetickou informaci buňky. Tato genetická informace je zakódována v řadě podjednotek (nukleotidů) tvořících molekulu DNA.“ (*Dictionary of Medical Terms for the Nonmedical Person*, druhé vydání, 1989, Rothenberg & Chapman)
- (24) Zpráva nese titul „Ethical Considerations of the New Reproductive Technologies“ (Etické zvážení nových reprodukčních technologií) a vyšla v září 1986 (Svazek 46, č. 3) publikace Fertility and Sterility, Supplement 1 oficiálního časopisu American Fertility Society (Americká společnost plodnosti), na kterou je někdy odkazováno jako na „AFS“.
- (25) Viz dopis žalobce na podporu žalobcova prohlášení ze 14. července 1989.

- (26) AFS Publication, Vol. 46, No. 3, str. v.
- (27) AFS Publication, Vol. 46, No. 3, str. iii.
- (28) AFS Publication, Vol. 46, No. 3, str. v, vi, vii.
- (29) AFS Publication, Vol. 46, No. 3, str. v, vi, vii.
- (30) AFS Publication, Vol. 46, No. 3, str. 29S.
- (31) AFS Publication, Vol. 46, No. 3, str. 30S.
- (32) AFS Publication, Vol. 46, No. 3, str. 77S.
- (33) Dostatečně průkazný důkaz: „Účinek důkazu v důkazním právu, který vede k prokázání nějaké skutečnosti nebo ji skutečně prokazuje. Svědectví, které má důkazní hodnotu a je způsobilé vést k přesvědčení o pravdě. Jeho rovnocennými faktory jsou fakta a rozum, jemuž tato fakta odpovídají.“ (*Black's Law Dictionary*, 5. vydání)
- (34) Viz dokument žalobce k případu na podporu žalobcova prohlášení ze 14. července 1989, str. 5.
- (35) *Romeo a Julie* (jednání 11, scéna 11)
- (36) Diferencovat: „1. odlišovat podle specifických rozdílů, vyvinout rozdílné charakteristiky nebo formy. 2. stanovovat nebo vyjadřovat rozdílné charakteristiky něčeho; rozlišovat ... získat zvláštní podobu, lišit se.“ (*Webster's New Collegiate Dictionary*, druhé vydání)
- (37) Molekulární genetika: „odvětví genetiky zabývající se chemickou strukturou, funkcí a stavbou molekul deoxyribonukleové kyseliny (DNA) ribonukleové kyseliny (RNA) – spojených s přenosem dědičných informací (*Dictionary of Medical Terms for the Nonmedical Person*, druhé vydání, 1989)
- (38) *Andrews v. Stát Florida*, 533 So. 2. 841 (Přezkum odepřen 1989)
- (39) *Andrews v. Stát Florida*, 533 So. 2. 841 (Přezkum odepřen 1989)
- (40) Chromosom: „Vláknitá struktura v každém buněčném jádru, která přenáší dědičné faktory (geny) složená z DNA ... a bílkovina (většinou historická). Lidská buňka normálně obsahuje 46 chromosomů, nebo 22 homologních párů a jeden pár pohlavních chromosomů: jeden z každého páru chromosomů pochází od každého z rodičů.“ (*Dictionary of Medical Terms for the Nonmedical Person*, druhé vydání, 1989)
- (41) Dr. King a dr. Shivers svědčili v tom smyslu, že při normálním koitálním styku dochází k otěhotnění jen asi v 25 % případů, že při nekoitální reprodukci jako je *in vitro* je možnost otěhotnění o něco větší a že Davisová má asi dvaapadesátiprocentní možnost otěhotnění při použití všech sedmi kryogeneticky uložených embryí.
- (42) Viz původní stížnost žalující strany str. 2, odstavec 8: „Žalobce prohlašuje, že řečená oplozená vajíčka v současné době jsou společným majetkem obou stran ...“
- (43) Nahraditelná věc: „Movitý majetek, který může být oceněn a nahrazen podle váhy, míry a počtu. Věci patřící do třídy, které nemusí být vyřizována *in specie*...“ (*Black's Law Dictionary*, 2. vydání)
- (44) Viz dopis žalované strany ze 17. července 1989.
- (45) Koncepce (početí): ... začátek ... (*Webster's New Collegiate Dictionary*, druhé vydání)
- (46) *Tennessee Code Annotated* § 20-5-106(b)

- (47) *Tennessee Code Annotated* § 39-15-201(c)(1)(2)(3). [Ustanovení nabylo účinnosti 1. listopadu 1989]
- (48) V případě *Smith v. Gore* 728 SW 2nd 738 soud rozhodl: „nicméně, veřejná politika je současný koncept sociální podpory nebo obecného blaha“ “ [citace vynechány]
- (49) *Webster v. Reproductive Health Services*, Et Al, 109 Supreme Court Reporter 3040 (1989)
- (50) Termín „životaschopnost“ má obecně přijatý význam, jak je stanoven v *Tennessee Wrongful Death Statute*. Tuto definice používá i text výroku soudu.
- (51) *Roe v. Wade*, 93 Supreme Court 705 (1973)
- (52) *Royal Jewelers Co. of Knoxville v. Hake*, 205 SW Wnd 963 (1947)
- (53) *Cavender v. Hewitt*, 239 SW 767 (1922)
- (54) *Smith v. Gore*, 728 SW 2nd 738 (1987)
- (55) *Smith v. Gore*, 728 SW 2nd 738 (1987)
- (56) *Parens Patriae*: „Otec vlasti. V Anglii král. V USA stát jako nejvyšší moc a poručník osob s postižením. (*Black's Law Dictionary*, 3. vydání)
- (57) *In Re: Baby M*, 525 Atlantic Reporter 2nd 1128 (1987)
- (58) *In Re: Baby M*, 525 Atlantic Reporter 2nd 1128 (1987)
- (59) *In Re: Baby M*, 525 Atlantic Reporter 2nd 1128 (1987)
- (60) *In Re: Baby M*, 525 Atlantic Reporter 2nd 1128 (1987)
- (61) *Tennessee Code Annotated* § 36-6-101 (a)

**ROZHODNUTÍ NEJVYŠŠÍHO SOUDU STÁTU TENNESSEE
VE VĚCI NAKLÁDÁNÍ S KRYOKONZERVOVANÝMI EMBRYI
DAVIS V. DAVIS NAHLÍŽENÉ PRIZMATEM JUDIKATURY
ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY**

Miroslav Kratochvíl

Recenzovali Mgr. Jan Petr Kosinka, JUDr. Jakub Kříž, Ph.D.

1 Úvod

Předmětem následujícího příspěvku je kauza 7 kryokonzervovaných lidských embryí, kterou řešily soudy státu Tennessee.

Příspěvek po uvedení sporu krátce představuje rozhodnutí soudů první a druhé instance, aby následně bylo představeno rozhodnutí Nejvyššího soudu státu Tennessee, ke kterému kauza doputovala. Po analýze argumentů Nejvyššího soudu je uvažováno o jejich konformitě s ústavním pořádkem České republiky.

2 SPOR

Junior L. Davis, 30 letý muž, ženatý s 28 letou paní Mary Sue Davis, byli manžely asi 9 let, oba toužili po dětech, ale po 5 mimoděložních těhotenství paní Davisové ji byla doporučena chirurgická sterilizace.

V roce 1985 vstoupili do programu *in vitro fertilizace* (IVF). Asi po 6 cyklech, které nevedly k otěhotnění, pan a paní Davisovi přerušili svoji účast v programu. Na podzim 1988 se znovu rozhodli podstoupit oplodnění *in vitro* neboť se dozvěděli o možnosti kryokonzervace embryí, která po neúspěšném pokusu umožní podstoupit další cyklus, aniž by byla žena zatěžována opětovným náročným odebíráním vajíček. Dne 8. 12. 1988 bylo získáno 9 vajíček, která byla oplodněna. Dne 10. 12. 1988 byla 2 embrya paní Davisové zavedena a 7 bylo kryokonzervováno.

Nicméně, pokus nebyl úspěšný a než mohlo být přistoupeno k dalšímu pokusu, pan Davis v únoru 1989 požádat o rozvod manželství, v němž byl s paní Davisovou. Rozvodové řízení proběhlo z větší části bez potíží, vyjma otázky, která ze stran má nakládat s jejich kryokonzervovanými embryi. Paní Davisová žádala, aby embrya podléhala její kontrole, a to s úmyslem nechat si je po rozvodu zavést a porodit. Pan Davis preferoval nechat embrya v kryokonzervovaném stavu dokud se nerozhodne, zda si vůbec přeje či nepřeje stát otcem mimo manželský svazek s paní Davisovou.

3 ROZHODNUTÍ SOUDU PRVNÍ INSTANCE STÁTU TENNESSEE¹

Soud první instance došel k závěru, že lidská embrya nejsou majetkem, že život individuální lidské bytosti začíná početím a že nejlepším zájmem embryí je, aby jejich matka byla oprávněna je donosit. Soud rozhodl, že správcem embryí má být jejich matka, a to proto, aby jí mohla být tato embrya zavedena a porozena jako děti pana a paní Davisových.

Soud před vynesením svého rozhodnutí vyslechl 8 svědků, z nichž 5 bylo prezentováno v pozici znalců, z nich 4 nabídli soudu stanoviska více či méně vhodná k tomu, aby soud byl schopen zodpovědět otázku, kdy začíná individuální lidský život. Tři z těchto znalců argumentovali, že lidská embrya, ačkoliv jsou lidská, nejsou v „bytí“, nejsou bytostmi, ale mají potenciál se stát lidskými bytostmi. Oproti tomu francouzský genetik Jerome Lejeune ve svém svědectví argumentoval, že lidský život začíná při početí.²

Soud ve svém zdůvodnění podrobně vysvětluje proč odmítl argumenty oněch třech znalců a proč argumenty Jeromea Lejeunea uznal za přesvědčivé a relevantní pro závěr, který učinil.

4 ROZHODNUTÍ ODVOLACÍHO SOUDU STÁTU TENNESSEE

Proti rozhodnutí prvoinstančního soudu se pan Davis odvolal k Odvolacímu soudu státu Tennessee. Odvolací soud předchozí rozhodnutí modifikoval. Kromě toho, že výslovně odmítl zdůvodnění i závěr prvoinstančního soudu,³ rozhodl, že tak, jak by bylo neospravedlnitelné nutit paní Davisové k implantaci embryí proti její vůli, by stejně tak bylo neospravedlnitelné nařídít panu Davisovi nést psychologické, pokud ne právní, důsledky otcovství proti jeho vůli.⁴ Soud rozhodl, že obě strany mají mít stejný hlas pokud jde o nakládání s jejich kryokonzervovanými embryi.

Lze uzavřít, že toto rozhodnutí se zakládá na předpokladu, že pan a paní Davisovi nejsou dosud rodiči svých embryí, že nemají vůči svým embryím povinnosti, že se

¹ Překlad celého rozhodnutí lze nalézt v této publikaci.

² Překlad celého svědectví lze nalézt v této publikaci.

³ Srov. Davis v. Davis, 1992: *The Court of Appeals explicitly rejected the trial judge's reasoning, as well as the result.*

⁴ Srov. Davis v. Davis, 1990: *On the facts of this case, it would be repugnant and offensive to constitutional principles to order Mary Sue to implant these fertilized ova against her will. It would be equally repugnant to order Junior to bear the psychological, if not legal, consequences of paternity against his will.* Citováno podle [1, s. 583].

nepřihlíží k nejlepšímu zájmu embryí, ale k zájmu rodičů, že lidský život nezačíná početím.

5 ROZHODNUTÍ NEJVYŠŠÍHO SOUDU STÁTU TENNESSEE

Proti rozhodnutí Odvolacího soudu se odvolala paní Davisová. Nejvyšší soud státu Tennessee souhlasil s přezkumem rozhodnutí, ne protože by snad rozhodnutí Odvolacího soudu považoval za chybné, ale aby upřesnil jak postupovat v případě, že se strany nemohou dohodnout.

Nejvyšší soud se nejdříve zabýval svědeckými výpověďmi. Odmítl výpověď Jeremea Lejeunea podanou před prvoinstančním soudem a přiklonil se k závěrům zbylých svědectví. Načež dále analyzoval tři možné pozice vztahující se k embryu, resp. k zygotě, totiž že (1) zygota je lidská ihned po oplození a proto musí být chráněna jako osoba; (2) zygota se neliší od jiných lidských tkání, a proto nejsou vůči zácházení s ní žádné limity; (3) zygota si zaslouží větší respekt než lidské tkáně, ale ne stejný respekt, který si zaslouží „aktuální osoba“. Soud odmítl první dvě pozice a za svou vzal pozici třetí.

Na závěr soud na základě analýzy práva na prokreaci a vážení zájmů stran rozhodl, že nakládat s kryokonzervovanými embryi se má (1) v souladu s přáním rodičů, (2) pokud se tito neshodnou, pak se má postupovat podle dohody uzavřené mezi stranami před vstupem do programů IVF, (3) pokud taková dohoda chybí, pak se mají vážit zájmy stran. Ta strana, která si nepřeje dítě, má mít přednost před tou, která po dítěti touží, a to za předpokladu, že strana, která po dítěti touží má přiměřenou možnost dosáhnout rodičovství jinak. Pokud tuto možnost nemá, lze se podle soudu přiklonit k tomu, aby byla embrya zavedena.

5.1 Argumenty Nejvyššího soudu státu Tennessee

5.1.1 Výpovědi znalců

Nejvyšší soud odmítl rozhodnutí prvoinstančního soudu, jednak odmítnutím svědectví dr. Lejeunea, které soud ohodnotil jako svědectví „odhalující hlubokou konfuzi mezi vědou a náboženstvím“⁵. Jako příklad takové konfuze soud uvedl, že dr. Lejeune byl

hluboce dojat, že „Paní [Mary Sue], matka, chce zachránit děti z této koncentrační nádoby“, a došel k závěru, že Junior Davis má morální povinnost snažit se, aby tyto „malé lidské bytosti“ přivedli k porodu.⁶

K tomu je nutné říci, že není zcela zřejmé, kde v takovémto vyjádření prosvítá náboženství, náboženské přesvědčení jeho nositele, především však prvoinstanční

⁵ Davis v. Davis, 1992: *His testimony revealed a profound confusion between science and religion.*

⁶ Tamtéž: *For example, he was deeply moved that 'Madame [Mary Sue], the mother, wants to rescue babies from this concentration can,' and he concluded that Junior Davis has a moral duty to try bringing these 'tiny human being' to term.*

soud nerozhodoval na základě tohoto závěru dr. Lejeunea, nýbrž na základě skutečnosti, že člověk svoji existenci zahajuje při početí. Lze uzavřít, že argument Nejvyššího soudu je příkladem argumentu *ad hominem*, navíc poněkud paradoxní aplikací argumentu *ad hominem*. Soud prakticky prohlásil, že svědectví ohledně vědeckých objevů vztahujících se k počátku života individuální lidské bytosti je lživé, a tudíž se k němu nepřihlíží, neboť ho podal katolík, jehož povinností je za všech okolností hovořit pravdu, ať je mu to vhod či nevhod.⁷

Dále soud uvedl, že jiný znalec svědčil, že do stáří 14 dnů, lze na embryu provádět výzkum.⁸ To bylo podle soudu podpořeno také reportem *American Fertility Society* o etických problémech spojených s novými reprodukčními technologiemi, který vyjadřoval stanovisko, že první buněčné dělení zygoty se vztahuje k fyziologické interakci s matkou spíše než k ustanovení samotného embrya, a proto je tedy vhodné označovat tuto vyvíjející se entitu až do tohoto okamžiku jako preembryo spíše než embryo.⁹

K tvrzení, že až do určité doby vývoje lze na embryu provádět výzkum, je nutné říci, že se nejedná o argumentem, který by mohl obstát, neboť právě o tomto je spor.

K rozlišení preembrya a embrya je nutné říci, že taková distinkce nemá žádný antropologický a tudíž ani právní význam. Co je onou vyvíjející se entitou? Opět zase jenom samostatně vyvíjející se individuum s úplnou lidskou DNA, tedy lidská bytost – člověk. Stejně jako jám je vícebuněné embryo. Vůbec není zřejmé, proč by mělo hrát jakýkoliv význam to, jakou část si toto individuum ze svého těla vyhradí na stavbu placenty, pro interakci s matkou apod. Skutečně, použitý argument Nejvyššího soudu je výrazem zjevného faktického omylu, resp. logického excessu. Argument ve skutečnosti tvrdí, že zygota je sice lidskou bytostí, ale nemá dosud určitou požadovanou kvalitu (např. dostatečný počet buněk, vyvinuté orgány). Již však argument neprozrazuje, proč by měla být tato kvalita relevantní vzhledem k právní ochraně zygoty, což je jádrem sporu.

⁷ Pravdou je, že výpověď dr. Lejeunea je vysoce profesionální, rozlišuje co je či dosud bylo pouze vysoce pravděpodobným závěrem a co je již i experimentálně potvrzeno. Výslovně se vyhýbá odpovědi jak by měl soud v dané věci rozhodnout odvolávající se na svou profesí genetiky, jejímž úkolem není vynést právní závěry, ale pouze předložit soudu poznatky o lidské genetice, přičemž jejich konverzí do právních kategorií je povinnován soudce.

⁸ Srov. Davis v. Davis, 1992: *Dr. King is a medical doctor who had practiced as a subspecialty in the areas of infertility and reproductive endocrinology for 12 years. He established the Fertility Center of East Tennessee in Knoxville in 1984 and had worked extensively with IVF and cryopreservation. He testified that the currently accepted term for the zygote immediately after division is 'preembryo' and that this term applies up until 14 days after fertilization. He testified that this 14-day period defines the accepted period for preembryo research.*

⁹ Srov. Tamtéž: *Thus, the first cellular differentiation of the new generation relates to physiologic interaction with the mother, rather than to the establishment of the embryo itself. It is for this reason that it is appropriate to refer to the developing entity up to this point as a preembryo, rather than an embryo.*

5.1.2 Pojem osoby

Pokud jde o pojem osoby, soud poznamenal, že odvolací soud správně uvedl, že embrya nemohou být chápána jako „osoby“ podle práva státu Tennessee. Jednak proto, že trestní zákoník státu Tennessee nechápe jako neoprávněné usmrcení ani usmrcení životaschopného plodu, pokud se nejdříve nenarodil živý. Tak také proto, že i předchozí rozhodnutí Nejvyššího soudu státu Tennessee uvádějí, že plod není „osobou“ ve smyslu zákona. Dále proto, že i jiné legislativní předpisy ukazují dokonce více explicitně, že životaschopné plody v děloze nemají nárok na stejnou ochranu jako „osoby“. V neposlední řadě proto, že ani podle federálního práva nejsou embrya chráněna jako „osoby“, jak je uvedeno v rozhodnutí *Roe v. Wade*, totiž že „nenarození nebyli nikdy uznáni v právu za osoby v plném smyslu“¹⁰. A tedy jestliže ani životaschopné plody nejsou osobami, tím spíše několika buněčná embrya nemohou být – podle soudu – chápána jako osoby.

Pokud jde o výše zmíněné tři možné náhledy na zygotu,¹¹ z nichž první dva Nejvyšší soud odmítl, pak odmítnout první pozici lze na základě dvou různých příčin. Buď lze ignorovat vědecké poznatky o počátku života individuální lidské bytosti,¹² nebo lze definovat osobu např. jako plně vyvinutou lidskou bytost. Tím by se první pozice stala ekvivalentní s pozicí třetí, kterou zastává soud, totiž, že lidské embryo není dosud plně vyvinutou bytostí (slovy soudu není „aktuálně osobou“, „aktuální osobou“), a proto nemůže být respektováno jako plně vyvinutý (dospělý) lidský jedinec. To lze z určitého úhlu pohledu chápat jako poměrně rozumný argument.¹³ Neodůvodněný je však – více či méně nevyjádřený – předpoklad, že pouze plně vyvinutí (dospělí) lidé (slovy soudu „aktuální osoby“) mají právo na to, aby bylo respektováno jejich lidství, jejich lidská důstojnost, jež je vyjádřena v základním požadavku nebýt usmrcen a v požadavku vylučujícím, aby s nimi bylo zacházeno jako s předměty.

5.2 Argumenty Nejvyššího soudu státu Tennessee ve světle judikatury Ústavního soudu České republiky

Výše bylo naznačeno, že se ve sporu primárně nejedná ani tak o počátek lidského života. Otázka nezní, kdy začíná život individuální lidské bytosti – dnes snad již každý jen trochu obeznámený ví a uznává, že se tomu tak děje při početí. Otázka zní jinak, a to zda lze lidské bytosti usmrcovat? Zda lze s lidskými bytostmi manipulovat jako s věcmi? Pokud jde o ústavní pořádek České republiky, ten – jak

¹⁰ Tamtéž: *[T]he unborn have never been recognized in the law as persons in the whole sense.*

¹¹ Zygota jako osoba; zygota jako obyčejná lidská tkáň; zygota více než tkáň, ale méně než osoba.

¹² Naopak druhý náhled je odmítnut na základě respektu k vědeckým poznatkům.

¹³ Srov. Brusnelli, F. D., *L'inizio della vita umana*, *Rivista di Diritto Civile*, 2004, 50 (1), s. 533–568 [2]: *Když tvrdíme, že embryo a plod nejsou uznány za osoby v plném smyslu, máme jednoduše na mysli, že jim automaticky nepřiznáváme všechna subjektivní práva (zvláště z oblasti rodinného práva), náležící kompetentním osobám, vyjadřujeme přesnou a evidentní myšlenku, jež [však] nepostačuje k ospravedlnění nepřiznání základní ochrany lidským bytostem, tj. ochrany jejich života.* Citováno podle [3, s. 39].

se zdá – vyjadřuje, že tak činit nelze.¹⁴ Tím by bylo možné diskuzi ukončit a rozhodnutí Nejvyššího soudu státu Tennessee prohlásit za nekomfortní s českým ústavním pořádkem. Nicméně vzhledem k přetrvávající existenci norem umožňující interrupce a praktiky asistované reprodukce se zdá vhodné příslušné argumenty ještě jednou krátce zhodnotit.

Jsou v zásadě pouze dva argumenty (které se mohou do jisté míry prolínat), které bývají používány k ospravedlnění kladné odpovědi na otázku zda lze s lidmi manipulovat jako s věcmi, a které – nejsou-li již užiteční – lze „skartovat“.

5.2.1 *Argumentum ad ignorantiam*

První argument by mohl znít takto: Lidské bytosti v prenatalním stádiu lze usmrcovat, protože jejich usmrcování není nikde přímo zakázáno. Není výslovně řečeno, že lidské bytosti v prenatalním stádiu vývoje nelze zabíjet, zákonodárce tyto bytosti explicitně neoznačil za osoby.

Takový argumenty užil i Nejvyšší soud státu Tennessee, když se odvolal na skutečnost, že trestní zákoník usmrcení těchto bytostí nestíhá. Odůvodnění se však mýlí – jak se zdá – s podstatou soudního řízení, totiž rozhodnout i ve věci, která není výslovně regulována do všech detailů.¹⁵ Není zřejmé proč by mělo být nutné vyžadovat výslovný pokyn k neusmrcování nevinných lidských bytostí před narozením,¹⁶ proč by nemělo být dostatečné, že každá lidská bytost je osobou, jak

¹⁴ Tomu mohou napovídat některé nálezy Ústavního soudu ČR, které, ač se netýkaly kauz, které by byly podobné projednávané kauze *Davis v. Davis*, hovoří o lidské důstojnosti obecně. Srov. Nález sp. zn. II. ÚS 2268/07, bod 43: *Lidská důstojnost jako hodnota je ukotvena v samých základech celého řádu základních práv obsažených v ústavním pořádku. Je s ní spojen nárok každé osoby na respekt a uznání jako lidské bytosti, z něhož plyne zákaz činit z člověka pouhý objekt státní vůle anebo zákaz vystavení osoby takovému jednání, které zpochybňuje její kvalitu jako subjektu.* Tamtéž, bod 44: *V nálezu sp. zn. IV. ÚS 412/04 (N 223/39 SbNU 353) Ústavní soud mj. uvedl: „Těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednotlivec a jeho práva garantovaná ústavním pořádkem České republiky. Jednotlivec je východiskem státu. Stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednotlivce. Pojetí naší ústavnosti se přitom neomezuje na ochranu základních práv jednotlivců (kupř. právo na život, zaručení právní subjektivity). V souladu s poválečnou změnou v chápání lidských práv (jež nalezla vyjádření např. v Chartě OSN či ve Všeobecné deklaraci lidských práv) se stala základní bází, z níž vychází interpretace všech základních práv, lidská důstojnost, která mj. vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s předmětem. Otázky lidské důstojnosti jsou v tomto pojetí chápány jako součást kvality člověka, součástí jeho lidství. Garantování nedotknutelnosti lidské důstojnosti člověku umožňuje plně užívat své osobnosti. Tyto úvahy stvrzuje preambule Ústavy České republiky, která deklaruje lidskou důstojnost za nedotknutelnou hodnotu, stojící v základu ústavního pořádku České republiky. Stejně tak Listina základních práv a svobod garantuje rovnost lidí v důstojnosti (čl. 1) a garantuje subjektivní právo na zachování lidské důstojnosti (čl. 10 odst. 1).“*

¹⁵ Srov. Nález sp. zn. IV. ÚS 3377/12, bod 43: *[P]řehnaně formalistický postup vedoucí k sofistikovanému odůvodnění zřejmě nespravedlnosti představuje popření základního úkolu soudce v každé jím posuzované cause: skrz zákon hledat spravedlivé řešení pře.*

¹⁶ Srov. Nález sp. zn. I. ÚS 62/08: *Ústavní soud ve své konstantní judikatuře již mnohokrát prokázal, že netoleruje orgánům veřejné moci a především obecným soudům formalistický postup za použití v podstatě sofistikovaného odůvodňování zřejmě nespravedlnosti. Zdůraznil přitom mj., že obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí*

vyplývá také z Listiny základních práv a svobod, která odmítá, aby byly mezi lidmi dělány jakékoliv rozdíly pokud jde o základní ochranu jejich života.¹⁷

Zdá se, že soud distancováním se od schopností rozumu abstrakce a analogie, upadl do přepjatého formalismu, jenž je v rozporu s principy spravedlnosti.

5.2.2 *Petito principii*

Druhý argument může znít takto: Lidské bytosti v prenatalním stádiu vývoje lze usmrcovat, protože je dostatečný zájem na jejich usmrcování a současně jsou tak malými bytostmi, že se nemohou násilnému usmrcení adekvátně bránit.

Tento argument pak na sebe bere podobu různých teorií o tom, kdy se z lidské bytosti stává osoba, aby budil zdání rozumnosti. Jde o různá psychologická a funkcionální kritéria osoby, která jsou však buď vnitřně rozporná nebo se snaží dokázat to, co ve stejném okamžiku předpokládají.

Tento argument použil soud, když rozlišil mezi preembryem a embryem, když z nepodstatného antropologického rozdílu mezi preembryem a embryem vyvodil podstatné rozdíly v právním přístupu k nim, nebo když bez bližšího zdůvodnění (minimálně implicitně) tvrdil,¹⁸ že pouze „aktuální osoby“ mají právo na uznání lidské důstojnosti. Jedná se tak o zřejmou libovůli, jenž je zakázána zásadou právního státu.¹⁹

6 ZÁVĚR

Príspevek sledoval manželský spor o svěření 7 kryokonzervovaných embryí do péče.

Zatímco soud první instance rozhodl, že v nejlepší zájmu embryí je umožnit jim dosáhnout svého plného rozvoje – za kterýmžto účelem byla vytvořena –, a proto péči svěřil jejich matce za účelem zavedení a porodu, soudy odvolací i nejvyšší odmítly, že by lidská embrya byla v takovém postavení, že by jejich rodiče vůči nim měli povinnosti, a rozhodly, že o způsobu nakládání s embryi má být rozhodnuto na základě přání rodičů.

a musí odchytil, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významném celku [...]. Podobně také Nález sp. zn. II. ÚS 3168/09, bod 26. Nález sp. zn. Pl. ÚS 21/14, bod 170: [V] demokratickém právním státě, který je chápán především jako materiální právní stat, nelze připustit užití platného zákonného ustanovení způsobem odporujícím některé z fundamentálních ústavních zásad. Povinnost soudů nalézat právo neznamená pouze vyhledávat přímé, konkrétní a výslovné pokyny v zákoněm textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem, i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem, ústavních zásad, ustanovení Listiny základních práv a svobod a závazků plynoucích z mezinárodních smluv.

¹⁷ Srov. Čl. 1 a 6 Listiny základních práv a svobod.

¹⁸ Zdůvodnění založené na absenci výslovného ustanovení plně chránící lidské bytosti v jejich raných fázích vývoje nemůže být dostatečně přesvědčivé, jestliže platí obecné ustanovení o ochraně lidských bytostí.

¹⁹ Srov. Nález sp. zn. II. ÚS 169/09, bod 20: *Nejsou-li [...] zřejmé důvody toho kterého rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, přičemž zásada právního státu libovůli v rozhodování orgánů veřejné moci zakazuje.*

V příspěvku bylo naznačeno, že argumenty – na základě nichž bylo rozhodnuto, že lidská embrya podléhají přání rodičů bez ohledu na zájem samotných embryí – buď ignorují vědecké poznatky o vzniku individuální lidské bytosti, nebo jsou argumenty přepjatě formalistické resp. vykazující známky libovůle, když odmítají rovné (spravedlivé) zacházení s lidskými bytostmi pokud jde o ochranu jejich života a zdraví, když vyžadují, aby byl respekt k lidské důstojnosti lidských bytostí v raných fázích jejich vývoje vyjádřen v normativních právních textech explicitně.

Za jakých okolností by bylo nespravedlivé uznat lidské bytosti v raných fázích jejich vývoje jako hodné plné ochrany? Pouze a jedině za předpokladu, že by lidskými bytostmi nebyli. Lidskými bytostmi jsou. Ergo.

BIBLIOGRAFIE

1. Murray, L. E., Davis v. Davis: The Embryonic Stages of Procreational Privacy, *Pace Law Review*, 14 (1994), s. 567–596.
<http://digitalcommons.pace.edu/plr/vol14/iss2/5/>
2. Brusnelli, F. D., L'inizio della vita umana, *Rivista di Diritto Civile*, 2004, 50 (1), s. 533–568.
3. Carrasco de Paula, I., Právní ochrana nascitura: antropologické, etické a právní úvahy, in: *Nejmenší z nás 2014. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2014, s. 35–47.

SOUDNÍ ROZHODNUTÍ

4. *Davis v. Davis*, No. E-14496, 1989 WL 140495 (Tenn. Cir. Ct. 1989).
5. *Davis v. Davis*, No. 180, 1990, WL 130807 (Tenn. Ct. App. 1990).
6. *Davis v. Davis*, 842 SW 2d 588 (Sup. Ct. Tenn. 1992),
<http://law.justia.com/cases/tennessee/supreme-court/1992/842-s-w-2d-588-2.html>.
7. Nálež Ústavního soudu České republiky sp. zn. II ÚS 2268/07.
8. Nálež Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 62/08.
9. Nálež Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 169/09.
10. Nálež Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 3168/09.
11. Nálež Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 3377/12.
12. Nálež Ústavního soudu České republiky sp. zn. Pl. ÚS 21/14.

**DAVIS V. DAVIS DECISION OF THE SUPREME COURT OF
TENNESSEE ON THE DISPOSITION OF CRYOGENICALLY
FROZEN EMBRYOS SEEN THROUGH THE PRISM OF JUDICIAL
DECISIONS OF THE CZECH CONSTITUTIONAL COURT**

ABSTRACT

The topic of the paper is the case of 7 cryogenically frozen human embryos heard by Tennessee courts. After briefly introducing the case, the paper presents the decisions of the first instance court and of the court of appeal, as well as the decision of the Supreme Court of Tennessee which the case was finally submitted to. After an analysis of the Supreme Court's arguments, their conformity with the constitutional order of the Czech Republic is considered.

PODĚKOVÁNÍ

Lucii Cekotové.

KONTAKT

ICLic. Ing. Miroslav Kratochvíl

Nejmenší z nás, spolek

Za Humny 256

696 35 Dambořice

web: <http://nejmensiznas.cz/>

e-mail.: mirkratochvil@email.cz

NAPROHELP JAKO POMOC PŘI NECHTĚNÉ NEPLODNOSTI – DALŠÍ KAZUISTIKY A VÝSTUPY K OBDOBÍ DO ČERVENCE 2016

Anna Radoňová, Ludmila Lázníčková

Úvod

Stav, kdy se manželům nedaří počít, případně donosit těhotenství k porodu životaschopného dítěte, vyžaduje velice citlivý přístup. V medicíně se hovoří o nemoci, o diagnóze neplodnosti. Každá diagnóza musí splňovat určité podmínky. Nicméně i v případech, že manželé dané podmínky nesplňují, ale přesto pociťují bolest v podobě **nenaplněné touhy po dítěti**, je na místě jim poskytnout odbornou péči a pomoc.

Dnes se snaží medicína pomoci lidem strádajícím nenaplněnou touhou po dítěti či při skutečné neplodnosti všemi možnými prostředky. Velmi intenzivně se rozvíjí přístupy, které jsou označovány jako metody **asistované reprodukce**, především jejich nejrozšířenější forma – **IVF** (in vitro fertilizace). S touto medicínskou nabídkou se následně otevřela řada morálních, etických a legislativních otázek. Proto je výzvou pro odborníky, zda a jak je možné předcházet nechtěné neplodnosti. A pokud se již opravdu tato nemoc objeví, jak ji řešit v souladu s úctou životu, bez poškozování zdraví a bez dalších, i právních dopadů.

Tento článek si klade za cíl ozřejmit, že existuje cesta, která spočívá v **odstranění bariéry neplodnosti a pomoci v přirozeném procesu početí**. Rádi bychom Vám tento způsob představili jako reálný a úspěšný. Věříme, že se jednou podaří přesvědčit odborníky i laiky, že má smysl se touto cestou vydat.

1 POJEM NEPLODNOST

Definice Mezinárodního výboru pro monitorování technik asistované reprodukce (ICMART) a Světové zdravotnické organizace (WHO) označuje za **neplodnost** stav, kdy nebylo po dvanácti nebo více měsících pravidelného nechráněného pohlavního styku dosaženo klinického těhotenství. [1] Pokud žena v anamnéze neudává žádné těhotenství, jedná se o neplodnost **primární**. Jako **sekundární** neplodnost je označován stav, kdy žena uvádí těhotenství ukončené porodem, potratem, nebo

mimoděložní těhotenství. [2] Nedobrovolná bezdětnost byla roku 1977 Světovou zdravotnickou organizací (WHO) definována jako **nemoc**. [3] Neplodnost má charakter spíše chronického než akutního onemocnění. Často je projevem několika špatných zdravotních podmínek. [4] Plodnost podmiňuje souhra mnoha faktorů v těle muže i ženy. [5] Na základě těchto předpokladů může být neplodnost úspěšněji léčena multifaktoriálně, se zaměřením na související problémy. [4], [5]

2 NAPROHELP

Centrum naděje a pomoci (CENAP) pod vedením **MUDr. Lázníčkové** se snaží od samého vzniku pomoci neplodným párům co nejefektivněji a zároveň co nejšetrněji. V medicíně obecně je uznávaný význam prevence nemocí. I v rámci CENAP se dbá na prevenci – právě i nechtěné neplodnosti, nenaplněné touhy po dítěti. Postupně byl pod vedením MUDr. Lázníčkové vypracován specifický, komplexní způsob předcházení nechtěné neplodnosti a případného řešení neplodnosti, který byl pojmenován jako **NAPROHELP**. Název vychází z anglických slov „**natural**“ – přirozený, „**procreative**“ – plodný, a „**help**“ – pomoc. Tato metoda je zaměřena na společnou plodnost páru, pracuje jak s podporou plodnosti ženy, tak muže. [6] Základní filozofií NAPROHELP je v případě nechtěné neplodnosti **léčit poruchy plodnosti dle příčiny**, a tak **dosáhnout obnovy přirozené plodnosti páru**. Léčba je v první řadě režimová (změna životního stylu), znalost společné plodnosti a podpora vhodnými potravinovými doplňky. I když potravinové doplňky ze zákona nepodléhají tak přísným výzkumům a testům, jako léky, potravinové doplňky používané v rámci NAPROHELP splňují známky vysoké kvality. V případě potřeby se nasadí medikamentózní léčba, i hormonální. [3] Vyžaduje-li to zdravotní stav ženy či muže, uplatňují se další metody léčby, například adekvátní chirurgický či urologický zákrok. Využívá se spolupráce s urology, internisty, diabetology, endokrinology, fyzioterapeuty či jinými odborníky. [6] Ke klientům se přistupuje individuálně s ohledem na jejich zdraví fyzické i psychické. [5], [7] Postupy, při nichž je početí docíleno přirozeně, jsou také spojeny s nižší incidencí potratů, předčasných porodů, vícečetného těhotenství, nižším výskytem novorozenců s nízkou porodní hmotností a perinatální mortalitou. [4] Metoda NAPROHELP je eticky i morálně přijatelná a minimalizuje finanční náklady. [5], [7]

Pro orientaci v menstruačním cyklu NAPROHELP využívá **symptotermální metodu (STM) Sensiplan**. Jedná se o zatím nejlépe vypracovanou metodu přirozeného plánování rodičovství. [6] Sensiplan má jednoznačná pravidla pro určení hranice plodného období a přesně stanovuje způsob určení tzv. vzestupu bazální tělesné teploty a vrcholu cervikálního hlenu. Díky tomu je možné velmi spolehlivě prokázat, zda a kdy dochází k ovulaci. [5], [8] Výborný přehled o průběhu menstruačního cyklu umožňuje správně načasovat hormonální screeningové testy, zavádění gestagenů, ale i správně vypočítat termín porodu.

NAPROHELP je průlomovým řešením v léčbě neplodnosti, přesto má tento přístup svá **omezení**. Bariérou může být například správně diagnostikovaný oboustranný uzávěr vejcovodů, předčasné ovariální selhání nebo azoospermie (nepřítomnost spermií v ejakulátu). Problém může představovat i skutečnost, že při

řešení neplodnosti metodou NAPROHELP je nezbytně nutná spolupráce klientů. Bez aktivního přístupu obou partnerů, jak ženy, tak muže, není možné NAPROHELP realizovat. [3] Zda bude řešení neplodnosti úspěšné, závisí také na předpokladu, po jaké době nenaplněné touhy po dítěti klienti vyhledají naši pomoc. Čím dříve CENAP kontaktují, tím se zvyšuje naděje na úspěch. Pokud je pacientka registrována na gynekologii CENAP a sleduje se pomocí STM, mohou se případné patologie odhalit a začít léčit ještě dříve, než se plně rozvinou se všemi důsledky, včetně nechtěné neplodnosti.

Značná část klientů však objeví možnost NAPROHELP až po strastiplné cestě za dítětem, trvající delší dobu. Velmi záleží na tom, zda a jakou léčbu klienti podstoupili před NAPROHELP. Dosáhnout přirozené obnovy plodnosti může být problematické zejména po farmakologické stimulaci ovulace (nejen po IVF, ale i v předchozí gynekologické ambulanci aplikovaném Clostylbegytu) či po „kalendářní“ aplikaci gestagenů. **Stimulaci ovulace** nedoporučujeme nejen pro prokazatelná vážná zdravotní rizika pro pacientku, ale také pro možný potratový účinek. V případě **kalendářního podávání gestagenů** (od 16.–18. dne cyklu) dochází k blokaci ovulace u žen, které ovulují později. [3] Pokud je v rámci NAPROHELP potřeba nasadit **gestageny**, aplikují se zásadně **až po ovulaci potvrzené dle STM**, nikdy ne kalendářně. [6] Tento postup CENAP podložilo vlastní studií, kdy zhodnotilo průběh cyklu 221 žen, ve kterém došlo k otěhotnění. Ženy se sledovaly dle STM. „*Prokazatelně známky ovulace 14.–15. DC byly v 21 %, celkově ovulace a početí po 16. dni cyklu proběhla u 70 % žen. Z toho ovulace po 23. dni cyklu proběhla v 22 %.*“ [6]

Gestageny v rámci NAPROHELP se nasazují čistě přírodní (Progesteronum), zásadně ne syntetické typu medroxyprogesteroni acetat či lynestrenolum.

Význam znalosti STM spočívá i v tom, že respektování individuality ženského menstruačního cyklu vede k předcházení řady diagnostických omylů, jako je stanovení mylné diagnózy anovulace, nesprávné určení termínu porodu, mylná diagnóza zmlklého těhotenství a další. Bylo by velmi přínosné, kdyby se ženy již v rámci **prevence** naučily rozumět svému tělu díky STM Sensiplan. Za dobrou prevencí neplodnosti a pohlavních nemocí také považujeme vzájemnou oboustrannou věrnost. V CENAP rovněž podporujeme ženy, aby nepoškozovaly své zdraví užíváním hormonální antikoncepce.

3 KAZUISTIKY

Pomocí následujících 3 kazuistik bychom rádi představili NAPROHELP jako úspěšnou cestu za dítětem po předchozích těhotenských ztrátách.

3.1 Klientka 022903

První kontakt s NAPROHELP: 6. 12. 2011 (registrována); ročník narození ženy: 1981 (30 let); ročník narození muže: 1979 (32 let).

Situace: I gravida, 0 para; dlouhodobě užívala hormonální antikoncepci – od 18let (1999) do 11/2010, kdy se s manželem rozhodli pro miminko. Po vysazení byly cykly nepravidelné, proto byla v předchozí gynekologické ambulanci indikovaná aplikace Agolutinu a Provera kalendářně, 8/2011 potvrzená gravidita

(P.M. 19. 6. 2011), ale následně v 8/2011 provedena revize pro **zmlklé těhotenství 10/7**. Opět předchozí gynekolog 10/2011 aplikuje Agolutin a předepisuje Proveru od 16. DC. Do CENAP se přichází registrovat 11/2011 s pozitivním gravitestem, ameno 5+3, dle gynekologického vyšetření méně než 5 t.g. Podpora přírodními gestageny, nicméně **12/2011 spontánní abort v 6 t.g.**, revize.

Intervence: Nabídnuata psychologická pomoc po potratu, objednána do poradny na vysvětlení STM a zásad plodnosti. Doporučeny potravinové doplňky pro oba. Odeslána na cvičení dle Mojžíšové. Dle STM cykly bifázické, luteální fáze zkrácené. Od 4. cyklu nasazen Utrogestan dle STM – po potvrzeném vzestupu BTT. Hormonální screening v normě, pouze hraniční hodnoty hormonů štítné žlázy, doporučeno zvýšit přísun jodu ve stravě.

Od 4. sledovaného cyklu otevřenost početí po abortu, k otěhotnění došlo v 6. cyklu (ve 3. cyklu otevřenosti početí). P.M. 24. 5. 2012, první den vzestupu BTT 19. DC. **TP dle STM 5. 3. 2013**. Doporučeno pokračovat v užívání Utrogestanu do 14 t.g., na endokrinologii předepsán jodid. Těhotenství bez komplikací. **Porod 27. 2. 2015** chlapec 3100/48, SZ, in g.h. 39+0, po porodu kojí.

3.2 Klientka 025357

První kontakt s NAPROHELP: 6. 1. 2014 (emailem) 7. 5. 2014 (osobně); ročník narození ženy: 1985 (29 let); ročník narození muže: 1984 (30 let).

Situace: **I gravida, 0 para;** V RA matka i babička z matčiny strany hypofunkce štítné žlázy. Manžel klinicky zdravý, v jeho RA u matky i sester zjištěna hypofunkce štítné žlázy. Po 10 měsících otevřenosti početí došlo 5/2013 ke **kompletnímu abortu v 10. t.g.** Po 3 měsících od potratu opětovná otevřenost k početí. Po půl roce neúspěšné „snahy o těhotenství“ kontaktovali CENAP.

Intervence: Nabídnuata psychologická pomoc, poučena o společné plodnosti páru, doporučeno NAPROHELP - sledování STM, potravinové doplňky pro oba, ptá se na načasování styků, povzbuzena, ať mají styky kdykoliv. Opakovaný výskyt zánětů, přeléčení. U manžela dovyšetřena funkce štítné žlázy – v normě. Dle STM u ženy zjištěny ovulační cykly se zkrácenou luteální fází. Od 5. sledovaného cyklu – 5/2014 nasazován Utrogestan po potvrzené ovulaci dle STM. Domluven odběr hormonálního screeningu, na který se pak nedostavila, byla již těhotná.

K otěhotnění došlo v 9. sledovaném cyklu, po 3 měsících od registrace v CENAP. P.M. 23. 8. 2014, vzestup BTT 12. DC. **TP dle STM 27. 5. 2015**. Těhotenství bez komplikací. **Porod 26. 5. 2015** dívka 3110/50, SZ, in g.h. 39+6, kojí.

3.3 Klientka 026472

První kontakt s NAPROHELP: 8. 4. 2015 (registrována); ročník narození ženy: 1974 (41 let); ročník narození muže: 1973 (42 let).

Situace: **II gravida, 0 para;** RA: matka problémy se štítnou žlázou, otec prodělal plicní embolií, poruchy srážlivosti krve OA: U paní zjištěn intramurální myom 42 mm, jinak klinicky zdravá. Manžel klinicky zdravý, dle genetiky XY, ale na spermiogramu **astenoteratozoospermie**.

Otevřenost početí od 11/2013. 1/2014 prodělala **spontánní abort ve 12. t.g.** s revizí. Od 8/2014 užívala **Clostylbegyt** na stimulaci ovulace a syntetické **gestageny kalendářně** (Provera) do 11/2014 kdy otěhotněla, následně **12/2014 zmlklé těhotenství** 8/6 a revize. Následně se již nedařilo otěhotnět. Bylo jim doporučeno IVF.

Intervence: Nabídnuta psychologická pomoc, poučena o společné plodnosti páru, doporučeno NAPROHELP – sledování dle STM, podpůrné potravinové doplňky pro muže i pro ženu. Vedeno podpůrné poradenství a kontrola cyklů – dle STM cykly ovulační, luteální fáze hraniční. Vzhledem k anamnéze odeslána na hematologii, trombofilní stav prokázán nebyl.

Manželé se rozhodují nejprve 3 cykly se vyhybat početí při využití STM jako metody vyhnout se početí. K otěhotnění došlo v 5. sledovaném cyklu, ve 2. cyklu otevřenosti k početí. P.M. 5. 8. 2015, vzestup BTT 14. DC. **TP dle STM 12. 5. 2016** Pro podporu předepsán Utrogestan do 14. t.g. Vzhledem k anamnéze, i když trombofilní stav prokázán nebyl, při navýšení D dimerů z hematologie profylakticky předepsán Fraxiparin.

Porod 12. 4. 2016 dívka 3100/47, in g.h 36. Ke konci gravidity sledovaná pro polyhydramnion na UTZ obraze, po předčasném odtoku PV pro příčnou polohu provedena sekce, dítě zdravé.

ZÁVĚR

V daném sdělení jsme se pokusili poukázat na 3 kazuistiky, kdy s pomocí komplexního přístup ke společné plodnosti v rámci metody NAPROHELP je možné pomoci i těm, kdo trápí předchozí ztrátou těhotenství. Chtěli bychom zdůraznit, že se jedná o situace, které jsou pro dané klienty psychicky velice náročné, kdy je potřebné zpracovat ztrátu těhotenství, někdy i opakovanou. Proto se domníváme, že by pár neměl být vystavován stresu nadbytečných lékařských vyšetřování. Analýzu biochemie a hormonální screening považujeme za nutnou součást k objasnění zdravotního stavu páru. Při NAPROHELP však nedochází ke stresům opakovanými odběry krve v průběhu cyklu, ani opakovanými sledováními folikulu (folikulometriemi) a již vůbec ne vedení k načasování styků, na základě medikamentózního spouštění ovulace podle velikosti folikulu.

Tento přístup vychází z důvěry k tomu, co během cyklu ukazuje STM (sensiplan). Pokud u ženy, která má v anamnéze spontánní potrat, zjišťujeme nedostatečnou hladinu progesteronu, je odůvodněné nasazovat přírodní gestageny (Progesteronum). Pokud ty jsou tedy indikovány, zásadou je nasazovat gestageny v souladu s průběhem cyklu dle STM. Neméně důležité je nebát se využít i další léčbu (například hematologickou, viz kazuistiky) a již od počátku podpořit reprodukční zdraví muže. Na druhou stranu zcela vylučujeme poškozování zdraví užíváním Clostylbegytu či jiné formy stimulace ovulace. NAPROHELP nabízí vysokou úspěšnost dané léčby.

Tímto příspěvkem předkládáme NAPROHELP i právě v těch situacích, kdy je těžká zkušenost spontánní ztráty prenatálního dítěte a kdy i věk ženy může být nad 40.

NAPROHELP nabízí pomoc přirozenému procesu početí, i bez předchozí diagnózy neplodnosti. Manželé nemusí čekat 1 rok či déle, aby splnili podmínky pro diagnózu neplodnost. CENAP poskytuje pomoc všem, které trápí **nenaplněná touha po dítěti**, ale i těm, kdo chtějí těmto potížím předejít.

BIBLIOGRAFIE

1. Zegers-Hochschild, F. , et al., International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) revised glossary of ART terminology, 2009, *Fertil. Steril.*, roč. 92, č. 5, lis. 2009, s. 1520–1524.
2. Rob, L., *Gyneekologie*, 2. a přeprac. vyd., Praha: Galén, 2008.
3. Lázníčková, L., CENAP, *Sborník příspěvků v rámci akreditovaného semináře NAPROHELP, úspěšná cesta k vlastnímu dítěti*, 1. vyd. Brno: Centrum naděje a pomoci, 2015.
4. Boyle, P. NAPROTECHNOLOGY (NATURAL PROCREATIVE TECHNOLOGY) – A MULTIFACTORIAL APPROACH TO THE CHRONIC PROBLEM OF INFERTILITY, *Health Sci.*, roč. 21, č. 3(75), 2011, s. 61–68.
5. Lázníčková, L., CENAP, *Neplodnost: přirozené plánování rodičovství*, Dotisk 1. vyd. Brno: Centrum naděje a pomoci, 2012.
6. Kratochvíl, M., Lázníčková, L., *Léčba neplodnosti a české právo*, in: Jiří Stodola a Miroslav Kratochvíl (eds.), *Nejmenší z nás 2014: sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, roč. 2014. V Moravské Ostravě: Bios – Společnost pro bioetiku.
7. Lázníčková, L., CENAP, *Přirozené plánování rodičovství: studie a podklady symptotermální metody*, 1. vyd. Brno: Centrum naděje a pomoci, 2003.
8. A. NFP a U. S. MPH, *Natürlich & sicher: Das Praxisbuch. Sichere Empfängnisregelung ohne Nebenwirkungen. Familienplanung mit sensiplan. Mit dem richtigen Timing zum Wunschkind*, 18. vyd. Stuttgart: TRIAS, 2011.

NAPROHELP AS HELP IN UNWANTED INFERTILITY – MORE CASE HISTORIES AND OUTCOME UP TO JULY 2016

ABSTRACT

Using 3 case histories, the paper shows the possibility of help in the case of unwanted infertility, including help to women suffering from previous spontaneous loss of a preborn baby and women over 40 years of age. The paper presents a complex approach to a couple's fertility within the NAPROHELP method.

KONTAKT

Bc. Anna Radoňová

Centrum naděje a pomoci, z. s.
Vodní 13
602 00Brno
web: <http://www.cenap.cz/>
e-mail.: cenap@cenap.cz

MUDr. Ludmila Lázníčková

Centrum naděje a pomoci, z. s.
Vodní 13
602 00Brno
web: <http://www.cenap.cz/>
e-mail.: cenap@cenap.cz

ÚVAHA NAD HROBEM DĚTÍ ZEMŘELÝCH PŘED NAROZENÍM

Jana Vališová

Recenzoval doc. Giuseppe Maiello, Ph.D.

Úvod

Jako členka pracovní skupiny Ministerstva pro místní rozvoj (MMR) pro přípravu návrhu první velké novely zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a souvisejících zákonů, jsem se přímo podílela na její tvorbě. Během roku 2015 se její členové sešli na půdě MMR osobně třikrát, a to vždy po dobu pouhých dvou hodin. Projednávaných témat bylo nemálo, přičemž ty nosné byly hned zpočátku ministerstvem vymezeny do pěti základních tezí a patřila k nim i problematika pohřbívání dětí, které zemřely před svým narozením. Detailněji jsme se jí věnovali nad poprvé předloženou variantou paragrafového znění novely na posledním zářijovém jednání pracovní skupiny v loňském roce, tehdy i za účasti předsedy Hnutí Pro život ČR, Mgr. Radima Úcháče, a JUDr. Radka Policara, náměstka pro legislativu a právo Ministerstva zdravotnictví, který vyjádřil ochotu tohoto resortu navrhovanou legislativní změnu provázat také s nezbytnou úpravou zákona o zdravotních službách, zhruba hodinu. Během všech pracovních jednání i osobních konzultací jsem zaznamenala nesoulad v názorech přítomných na otázku soudobé privatizace pohřbu, a to i dětí zemřelých před narozením, a změnu funkcí veřejného smutečního obřadu, které většina diskutujících považovala za příčiny jeho destabilizace.

V tomto příspěvku chci poukázat na to, že trend pohřbu bez obřadu a bez přítomnosti mrtvého lidské těla není příčinou krize v oblasti pohřbívání nejmenších z nás, ale nabídkou, možností pro pozůstalé organizovat poslední rozloučení s tělem dítěte zemřelého před narozením nebo bez něj, a to mnohem svobodněji než v dobách minulých.

1 PRÁVO

Príspevek lze rozdělit na část profánní a část posvátnou. Obě množiny se v textu navzájem prolínají, nelze je přesně oddělit. Mezinárodní srovnání v oblasti profánního zajištění piety a důstojnosti považují za velmi důležité. Oproti starším příspěvkům se tentokrát pro porovnání právních rámců přesuneme z Evropy na jiný kontinent.

1.1 Legislativní smršť v USA

Východím předpokladem pro pohřbení zemřelého potomka je znalost svých základních lidských práv. Práva na rodinný a soukromý život. Práva na pohřbení mrtvého lidského těla, pozůstatků svého dítěte, které žilo krátce jen v děloze své matky. Po nedávné kodifikaci takových práv v USA by nám mohly být na cestě změny českého právního řádu některé tamní státy dobrým příkladem, jiné naopak varováním před důsledky, které přináší ryze technická pohřbívací povinnost. Od 1. 7. 2016 je každé ženě, která institucionálně potratí své dítě ve státě Indiana v gestačním stáří pod 20. týden, povinně písemně i ústně sdělováno, že má právo rozhodnout se, jak se svým plodem naloží. Pro své rozhodnutí obdrží přehled možností. Plod může pojmenovat a obdobně jako pro tělo zemřelého novorozence obdrží i ona formulář pro zajištění pohřbení. Plod nemusí mít pohřeb, ale bude pohřben, i když bude chybět hrob nebo urna. Nejde o anatomicko-patologický odpad. Rozsáhlý návrh zákona schválil Parlament státu Indiana v březnu letošního roku, aby označil likvidaci plodů po potratu jiným způsobem než pohřbením za přestupek. Pokud se rodina rozhodne, že plod nepohřbí, zajistí pohřbení poskytovatel zdravotních služeb ve spolupráci s provozovatelem pohřební služby. Státem zaručené pohřbení plodů po potratu znamená, že ženy se nemusejí angažovat, aby se plody dočkaly důstojného konce. Jedinými svědky pohřbení budou v těchto případech provozovatelé pohřebních a zdravotních služeb.

Ačkoli je plodům poskytnuto zákonné právo na pohřbení, nejsou, na rozdíl od zemřelých novorozenců, zahrnuty mezi subjekty osobnostních práv: nemají právo na život ani na ochranu postmortálních osobnostních práv. Stát Indiana není jediný v těchto legislativních změnách. V březnu zakázal stát Jižní Dakota využívat plody po potratu pro vědu a výzkum, státy Idaho a Alabama zakázaly koupi, prodej, darování nebo výzkum s plody po potratu. Ve státech Ohio, Jižní Karolína a Mississippi nedávno posuzovali požadavky na pohřbení, zatímco například státy Arkansas a Georgia už mají podobnou právní úpravu pohřbívání plodů po potratu zavedenu.

Ženy žádající o umělé přerušení těhotenství jsou v těchto státech konfrontovány s důsledky svého rozhodnutí. Nikdo se jich však nebude ptát na důvody nepohřbení svého dítěte. V únoru 2016 byla americká společnost pro likvidaci odpadu ve zdravotnictví MedAssure se sídlem v Indianapolis, která působí ve třinácti státech USA [1], pokutovaná za nezákonné nakládání s plodem po potratu ve výši \$11 250 [2].

V roce 2014 bylo ve státě Indiana provedeno 8 000 umělých potratů, nejčastěji v prvních třinácti týdnech těhotenství, které provádějí pouze dvě kliniky. Stejně jako v České republice, tak i v Indianě bude pohřbívací povinnost realizována co

nejúčelněji, s nízkým ziskem pro provozovatele služeb v pohřebnictví. To například znamená, že plody budou zpopelňovány v krematoriu v rakvi hromadně, ovšem bez smísení s klinickým odpadem. Tyto nové postupy přinesou v oblasti pohřebnictví oproti stávajícím zvyklostem jistě práci navíc jak v USA, tak v České republice. V průběhu připomínkového řízení k návrhu novely zákona o pohřebnictví však Ministerstvo zdravotnictví ČR proti mírnému navýšení nákladů hrazených ze zdravotního pojištění nic nenamítalo. Podle mých propočtů, které jsem MMR poskytla pro tvorbu RIA¹, se v České republice počet pohřbení zvýší, i když budou plody po marném uplynutí zákonné lhůty 96 hodin od potratu, na rozdíl od Indiany, zpopelňovány v režimu anatomicko-patologického odpadu, byť selektovaně a nevyrovnaně. Právně administrativně tedy nebudou zahrnuty pod pojem „tělo zemřelého“, nebudou mít právo na vlastní rakev, rubáš, urnu či hrob. Nepředpokládá se, že na českých hřbitovech vzniknou nebo se obnoví dětská oddělení, v USA tzv. babyland area.

Ve státě Missouri byla s účinností 28. srpna 2015 schválena novela zákona o úmrtí a nakládání s mrtvými těly [4]. Právo pohřbit mrtvé narozené dítě zde má pouze rodič, jeden nebo oba, tj. biologická matka nebo otec, nikoli však neznámý nebo neidentifikovaný otec. Poskytovatel zdravotní péče zajistí převoz těla plodu do soukromé márnice provozovatele pohřební služby a do 24 hodin musí kontaktovat rodiče za účelem získání příkazů k jeho pohřbu. Poskytovatel zdravotní péče předá příkazní smlouvu uzavřenou alespoň s jedním rodičem provozovateli pohřební služby, která smí pohřbit, aniž by kontaktovala druhého rodiče. Pokud ani jeden z rodičů do pěti dnů žádný příkaz k pohřbení poskytovateli zdravotní péče nedá, provede pohřební služba úspěšné pohřbení na náklady poskytovatele zdravotní péče, který je oprávněn požadovat jejich uhrazení od rodičů.

1.2 Legislativní smršť v České republice

Nejen v souvislosti s připravovanou vládní i poslaneckou novelou zákona o pohřebnictví a souvisejících zákonů média v České republice nejednou zmiňovala, a to i na titulních stranách novin, existenci spolku Tobit, jehož vedení jsem se s potřebným odhodláním i jistou diskretností ujala. Mezi prozatím nejvýznamnější vystoupení před televizními kamerami, ve kterém zazněla i konkrétní kauzistika a popis činnosti našeho spolku, lze zařadit naši účast v pořadu České televize „Máte slovo“² v červnu letošního roku s názvem *Změny v pohřebnictví – pohřbívání plodů z potratů, pohřby bez rakví pro muslimy a konec papírových rakví*. Vznik naší nevládní neziskové organizace ve druhé polovině roku 2013 nebyl žádným

¹ Hodnocení dopadů regulace (z angl. Regulatory Impact Assessment) zahrnuje soustavu analytických metod směřujících k systematickému hodnocení očekávaných dopadů navrhovaných politik a právních předpisů, kterými jsou implementovány. V České republice je trvalou součástí legislativního procesu od listopadu 2007. [3]

² Záznam pořadu Máte slovo ze dne 2. 6. 2016, v němž jsem jako jeden z hlavních hostů po boku paní ministryně Karly Šlechtové obhajovala v přímém přenosu návrh novely MMR – <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10175540660-mate-slovo-s-m-jilkovou/2164110305200> 21/, přepis televizní debaty dostupný zde: <http://tobit.cz/predsedyne-tobitu-v-poradu-ceske-televize-mate-slovo-dne-2-6-2016/>.

rozmarem, čistě náhlým popudem, nýbrž reakcí na knihu *Pohřebnictví* [5] vydanou téhož roku, jejíž autor dlouhodobě upozorňuje na hluché místo, propast v našem právním řádu, a těší mne, že jej musím neustále někomu vysvětlovat. Spolek svojí aktivitou nečiní nic nelegálního nebo nemravného, přesto nezřídka zahlédnu ve tvářích tázajících se jakýsi nedokonale skrytý výraz zhnusení. Odplácím jim sladkým, ale mdlým úsměvem, jakým se člověk usmívá na někoho, kdo – třebaže ne úplně vlastní vinou – nedokáže či nechce pochopit něco, co je nad slunce jasnější. Ojediněle slychávám i úvahy, přání, ať raději svůj čas naplno věnuji živým, kteří mne potřebují mnohem více. Pošetilá to myšlenka. Nepovažuji se za člověka vznosných myšlenek. Mým jediným skutečným ideálem jsou mé vlastní ambice. Prometeovský sen vlády nad světem vyvolává dojem, že pečovat o opuštěné mrtvé narozené děti a plody po potratu je pro slabochy. Správná interpretace člověka jako pána světa jej však chápe jako zodpovědného správce.

Mezirezortní připomínkové řízení k návrhu zákona, kterým se mění výše citovaný zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a další související zákony probíhalo v období od 24. 3. 2016 do 28. 4. 2016. Kromě standartních připomínkových míst uplatnil své připomínky také spolek Tobit (celkem 18 připomínek, z toho 2 ke Zprávě hodnocení dopadů regulace (RIA), který byl společně s jinými neziskovými organizacemi a církvemi k uplatnění svých připomínek vstřícně ministerstvem osloven. Dva dny po ukončení připomínkového řízení a takřkajíc přesně na startovní čáře zahájení vypořádání všech uplatněných připomínek ministerstvem předložila k mému údivu skupina poslanců KDU-ČSL³ Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky „vlastní“ návrh na vydání zákona, kterým se mění zmíněný zákon o pohřebnictví (tisk č. 793), a to tak, aby sněmovna s ním mohla vyslovit souhlas v prvním čtení. Uvozovky jsou v tomto případě namístě. Nejednalo se totiž reálně o komplexní návrh z dílny uvedených poslanců, ale velmi nevydařený a prachobyčejný plagiát, na první pohled zdánlivě téměř kopírující dílčí část návrhu ministerské novely, na jejíž podobě se dlouhé měsíce podílel nejen spolek Tobit.

Po neutrálním stanovisku Vlády ČR ze dne 24. 5. 2016 doporučil následujícího dne jeho projednání usnesením č. 263 Organizační výbor sněmovny a poslanecký návrh byl zařazen do prvního čtení 49. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. V době zpracování tohoto příspěvku nebyl prozatím tento návrh projednáván. A tak mi nezbyvá, než se ptát kde a co vše v této oblasti tito poslanci podnikali pro naplnění svého slibu voličům, pokud jde o problematiku mrtvé narozených dětí již od okamžiku získání svého mandátu v roce 2013. Stěží lze bez zardění zodpovědět otázku jak je možné, že jeden z předkladatelů záukoloval ve funkci ministra zemědělství své podřízené, aby v rámci své pracovní doby zpracovávali návrh normativního textu, který nemá věcnou souvislost se zemědělstvím. Považuji minimálně ze neslušné, že mne nikdo z nich nekontaktoval s žádostí o souhlas se zveřejněním některých mých překladů a textů ve svém materiálu. Ministerstvo zemědělství řízené nejvyšším vedením strany KDU-ČSL jako jedno z hlavních připomínkových míst uplatnilo k návrhu ministerské novely v rámci mezirezortního

³ Jiří Mihola, Pavel Bělobrádek, Marian Jurečka, Ondřej Benešík, Jan Bartošek, Daniel Herman, Jaroslav Klačka, Josef Uhlík, Pavla Golasowská, Ludvík Hovorka, Jiří Junek, Ivan Gabal, Petr Kudela, Vít Kaňkovský

připomínkového řízení své připomínky a aniž by zmiňovaní poslanci této strany v čele se samotným ministrem vyčkali výsledku jejich vyhodnocení, předložili návrh „svůj“, pro média s upřesňující informací, že tvorba zákona už trvá MMR dlouho a není jistota, že se ho v tomto volebním období podaří schválit. Tento cílený a vypočítavý klam směrem k veřejnosti je neomluvitelný, když v Legislativním plánu vlády pro rok 2016 byly na sklonku roku předcházejícího schváleny legislativní práce na tvorbě komplexní vládní novely zákona o pohřebnictví. Vlády, v níž zasedá jeden z předkladatelů poslaneckého návrhu, a přesto se títo křesťané vydali cestou bezpáteřního jednání, v němž se neostýchali zasadit zákeřný podpásový úder, čekat za bukem úlisně jak had a vplížit se na světlo ve správný čas. Vždyť není nic jednoduššího, jak v pravou chvíli bez námahy urvat politické body (volby byly na jaře už za humny). Mé zklamání z tohoto podlého způsobu jednání je o to větší, že KDU-ČSL použilo pro své politické hrátky takto citlivé téma. Srovnávat výsledný čas atleta s dopingem v běhu na 100 m a běžce maratonu je podle a slovy Vontů nečestné a nesportovní.

Obavy, které od počátků snah spolku Tobit o změnu českého právního řádu v oblasti pietního zacházení s těly dětí zemřelými před narozením mám, zejména při vzpomínce na konání poslanců ODS, kterým se v roce 2001 vládou dobře zpracovaný návrh zákona o pohřebnictví svoji poslaneckou iniciativou podařilo změnit ještě před nabytím jeho účinnosti, opět nabývají reálných rozměrů, jakkoli je předkládání poslaneckých návrhů legitimní. Tyto obavy začaly v květnu letošního roku sílit po zjištění, že deklarovaným záměrem poslaneckého návrhu KDU-ČSL je zaručení práva matky, která porodila mrtvé dítě, nebo otce mrtvě narozeného dítěte na vydání jeho pozůstatků na základě jejich žádosti k pohřbení do 7 dnů od jeho narození, a to včetně plodů po potratu, placenty a dalších biologických zbytků. Po uplynutí této lhůty by s ním bylo ovšem naloženo jako s odpadem. Takový postup by byl ovšem v rozporu nejen s občanskoprávním principem, ale i s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. Zarážející je kromě nesouladu důvodové zprávy k tomuto návrhu se samotným navrhovaným textem normy, také absence nezbytné navrhované změny zákona o zdravotních službách. Vždyť zůstane-li zdravotníkům zachována povinnost vyplývající z jiného právního předpisu spálit plod po potratu obratem po zákroku jako anatomicko-patologický odpad, nic se oproti současnému stavu v českých nemocnicích de facto nezmění a rodiče budou nadále odkázáni jen na individuální rozhodování lékařů, zda jejich prosby vyslyší.

2 POSVÁTNO

Tělo dítěte zemřelého před narozením není věcí v právním slova smyslu, je věcí posvátnou, *res extra commercium*. Jeho rodiče jsou postaveni před fakt smrti v lůně matky, které mělo být svatostánkem živého Boha.

2.1 Rodiče

Zcela oprávněně se lze zeptat, zda je možné vstoupit do života úplně neznámého člověka natolik hluboko, že mu napomohu k naprosto svobodnému rozhodnutí pohřbít své mrtvě narozené dítě. Smrt, která se v jednom okamžiku setká s tichým

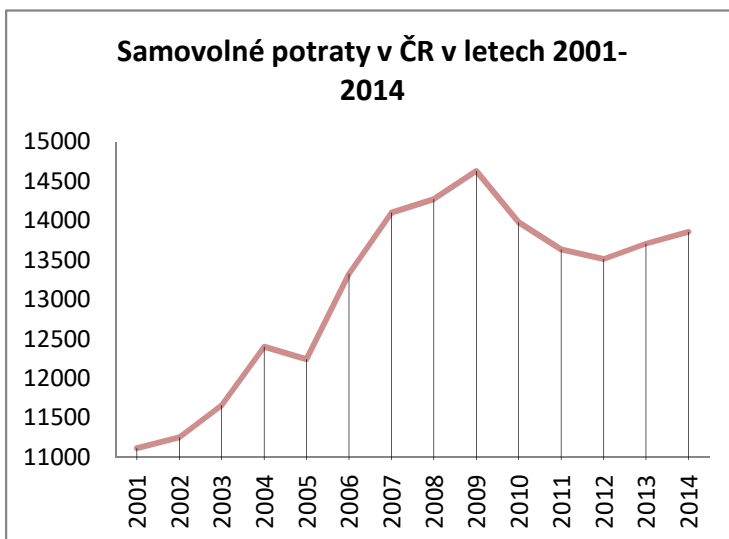
porodem, nemá vztah k ničemu z toho, co bezpečně známe. Reakce na ni není možné stoprocentně předem nacvičit. Každý ji musí prožít individuálně, ačkoli společným jmenovatelem pro všechny je ztráta. Tento tichý, avšak stálý rozměr, v němž jsme odkázáni sami na sebe, je přítomen během celého těhotenství. V podstatě můžeme rozlišit dvě skupiny lidí. Tu, která si je tohoto rozměru mateřství vědoma a smrt svého dítěte před narozením vnímá jako nevyhnutelný úděl, a tu, jež smrt ze svého života zcela vytěšňuje, a až jim do něj vstoupí, přijímá ji jako těžký ortel. Bezesporu se můžeme pokusit ovlivnit člověka zevnějšku (agitací, moralizováním, citovým vydíráním atd.). Takové počínání by však již nebylo Tobití službou, ale pouhou ideologickou manipulací. Pokud by se člen Tobitu o něco takového pokusil, zřejmě by to nejspíše odůvodnil povinností. Uplatňoval-li by takoveto přemlouvání kvůli plnění své povinnosti, jednal by tak kvůli sobě a takový přístup by už nebylo možné nazvat Tobití službou. Jsme si velmi dobře vědomi, že přes všechnu užitečnost a potřebnost má Tobití pomoc své hranice. Narážíme na bariéru, kterou cítíme my sami i rodiče. Naše služba není založena na tom, že pohřbíváme „cizí“ děti, ale jakým způsobem zajišťujeme jejich pohřbení a péči o jejich hrob, kdo z nás kontakt s pozůstalými rodiči v sobě nese. Základním prostředkem Tobitího pohřbu je modlitba, která je zdrojem inspirace, dobrých myšlenek a vnučení, které se projevují ve všem, čím pozůstalým pomáháme.

Rodiče po prenatální ztrátě by měli znovu naslouchat hlasu, který již není, a nechávat při pohřbu ožít tento ztracený žánr, dialog mrtvých – který je však dialogem s živými. Pokoušíme se je během telefonického rozhovoru nebo osobního setkání zbavit všech konvenčních forem, všech naučených vybraností, všech nedobrovolně vnímaných šablon, uchopit samu skutečnost a vést je k hlubokému ponoru do tajemství nenarozeného života. Vyzbrojit je znalostí zákonů i modlitbou. Náléhavost plynoucí z opakování jejich chyb zaručuje existenci jakési duševní struktury, indicií, které nemůžeme opomenout. Zavrhnout smutek nad ztrátou vlastního dítěte znamená zavrhnout i sám sebe.

Není povinností rodičů rozhodnout takřikajíc na povel zdravotníků, často ještě před samotným porodem mrtvého dítěte, jehož příchod toužebně očekávali, či v bezprostředních okamžicích po něm, zda mu zajistí pohřbení. V těchto emočně vypjatých situacích, při nichž je adekvátní empatická podpora ze strany nemocničního personálu nezřídka na bodu mrazu, nedomyšlel z neznalosti důsledky svého ukvapeného rozhodnutí, kterého po týdnech, a někdy i pouhých dnech po zjištění, že tělo jejich dítěte skončilo v nemocničním odpadu, litují. Mám tím na mysli zejména rodiče, kteří jsou někde na půli cesty. Sice by si pohřeb svého mrtvorozeného dítěte přáli, ale zároveň je obestoupí i skličující obava z neznámého. Vždyť dosud ještě žádný pohřeb nevypravovali. Není lehké loučit se při obřadu s někým, koho vám lékaři s vysvětlujícím absurdním dovětkem, že je to tak pro vás lepší, neumožnili ani spatřit, kdo zůstane ve vaší mysli jen v představách. Proces přijetí ztráty a pomyslná startovní čára ke „zdravému“ truchlení jsou tím znegovány.

Problematika zajištění pietního zacházení s těly dětí, které zemřely před svým narozením, je díky aktivitám spolku Tobit jedním z nosných témat návrhu novely zákonné normy regulující oblast pohřebnictví, i když ne tím zcela klíčovým. Již v prvním roce svého působení jsme zveřejnili na svých internetových stránkách www.tobit.cz první variantu komplexního návrhu na změnu právní úpravy v oblasti

zacházení s dětmi zemřelými před narozením, včetně důvodové zprávy, a na jeho dílčích úpravách jsme pracovali i v průběhu roku 2016. Cílem naší činnosti je nejen podpora pietního zacházení s dětmi zemřelými před narozením, zajišťování pohřbívání těchto malých „bezdomovců“, jejichž těla zůstala opuštěna v chladicích či mrazicích zařízeních nemocnic nebo ústavů soudního lékařství, ale i registrace intrauterinního úmrtí na matrice.

Zdroj: Český statistický úřad, Ústav zdravotnických informací a statistiky

Zaposloucháme-li se do současné veřejné diskuse o změnách v zákoně o pohřebnictví a v zákoně o zdravotních službách, můžeme v ní snadno objevit dvojí tendenci: Přenášet možná řešení pohřbívání plodů po potratu do relativního bezpečí aplikací zásad občanského zákoníku (či autoritativních pokynů poskytovatelů zdravotních služeb) nebo vycházet ze zkušeností občanské společnosti a sociologických poznatků, které ukazují velmi rozdílná, kulturně podmíněná řešení (zvláště v oblasti nakládání s placentou). Velmi často se za jednotlivými argumenty skrývají naše vlastní projekce, jimž nechybí dobrá vůle, protože chtějí překonat hradby vytvořené v důsledku minulých nesprávných rozhodnutí orgánů veřejné moci.

Je paradoxní, že při svém vzniku před 14 lety zákon o pohřebnictví s pohřbíváním mrtvých narozených dětí i plodů po potratu počítal. Vláda tehdy předložila zákonodárcům návrh historicky prvního zákona regulujícího oblast pohřebnictví, který vypracoval tým odborníků MMR. Těsně před nabytím jeho účinnosti se však, nejen v poslanecké sněmovně, zvedla vlna hysterie vydatně podporovaná médii a na základě poslaneckého návrhu došlo ještě před nabytím jeho účinnosti ke změně,

kteřá pohřbívání mrtvě narozených dětí a plodů o potratu znemožnila. Nikoho tehdy nenapadlo ustanovit v normě alespoň právo rodičů, kteří tak učinit chtějí. V potaz se brala výlučně povinnost, což od nabytí účinnosti v roce 2002 negativně postihlo ročně téměř 14 000 rodičů dětí po spontánním potratu (tj. do 1. dubna 2012 bez známek života s porodní vahou do 1 000 g nebo se známkami života s porodní vahou méně než 500 g pokud nepřežilo 24 hodin⁴, následně až dosud 500 g). Poněkud absurdní byla i argumentace, o níž skupina šesti poslanců ODS tento svůj návrh tehdy opírala s odkazem na neproveditelnost pohřbení bez úmrtního listu a na etickou nepřijatelnost takového aktu⁵, stejně jako tvrzení o neexistenci jediné žádosti matky nebo rodičů o pohřbení mrtvě narozeného dítěte od roku 1991 vycházející jen z evidence jediné pražské pohřební služby.

V úvodu zmiňovaná pracovní skupina ustavená paní ministryní pro místní rozvoj, Karlou Šlechtovou, krátce po jejím nástupu do funkce byla pouhou ozvěnou, sběratelem poznatků odborníků z praxe, jejich vzájemných konzultací. Sama o sobě nic neschvalovala, jak bylo v některých novinových článcích či na webových serverech mylně tvrzeno. Výsledná podoba ministerstvem navrhované novely bude opět jen výsledkem především politického, nikoli odborného, rozhodnutí a může se stát, že ji poslanci do konce svého mandátu nestihnou projednat a schválit, přestože legislativní práce probíhaly, dle mého názoru, až v neuvěřitelně krátkém čase. Obstrukce v poslanecké sněmovně se staly již pravidlem, respektive folklórem.

2.2 Smrt

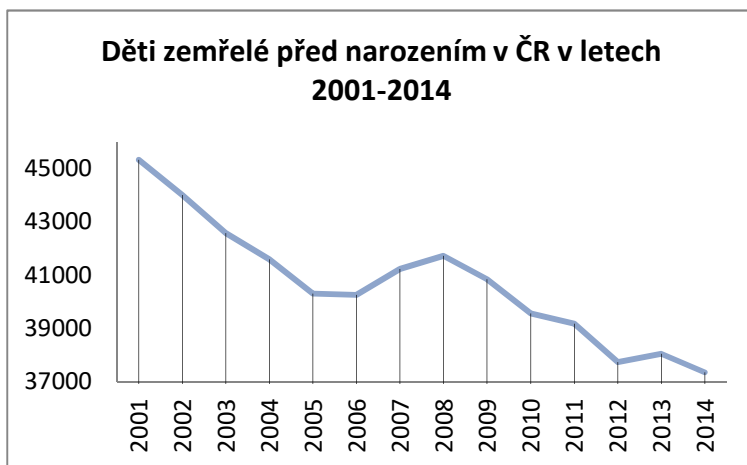
„Neděste se, ani se nermuťte nad svým dítětem či nad sebou a vězte, že vaše modlitba Boha těší a že Bůh učiní vše tak, že to bude mnohem lepší, než vůbec můžete pochopit nebo si přát.“ Těmito slovy odpovídal Luther⁶ na otázku, jak utěšit ženy, které porodily mrtvé dítě, a zdůrazňoval, že matky nemají ze samovolného potratu obviňovat samy sebe a nemají si myslet, že je Bůh z nějakého důvodu trestá. Naopak je povzbuzuje, aby pevně věřily tomu, že modlitby, které se modlily v období těhotenství, byly v nebi skutečně vyslyšeny. Jak dále zmiňuje ve své práci Pohřeb a hřbitov v legislativě Kodexu kanonického práva s přihlédnutím k právu České republiky (2009) teolog Tomáš Kotrlý, Luther tehdy řešil pastorační, nikoli právní stránku pohřbívání mrtvě narozených dětí. Intrauterinní úmrtí je dar od Boha. Není to nic, za co bychom se měli stydět, na co bychom si mohli stěžovat. Možností je zbaven člověk umírající v útrokách ženy, stejně jako osmdesátiletý stařec. Jsou to možnosti obsahově odlišné, které se týkají kvality života a nikoliv otázky, zda je smrt před narozením špatná a zda se jí rodiče mají bát. Díky skalpelům našich anatomů toho nyní víme mnoho o měsících, po které žijeme nespátrání v těle matky.

⁴ Vyhláška č. 11/1988 Sb. ministerstva zdravotnictví České republiky o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky k zákonu č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

⁵ „Dle názoru předkladatelů není tento vynucený akt projevem úcty k lidskému životu, ale prodlužováním utrpení rodičů nebo rodiče, kteří ztratili své nenarozené dítě,“ řekla mimo jiné v obecné rozpravě Lucie Talmanová, jedna z navrhovatelek. [6]

⁶ *Útěcha pro ženy, kterým se přihodilo neštěstí při rození dětí* (tento krátký spis vyšel v roce 1542 a přežil knihu Johanna Bugenhagena (1485–1558) Výklad 29. Žalmy, k níž byl původně připojen).

Budoucím generacím poskytně ten nejúplnější pohled na osud dětí zemřelých před narozením po oné události, kterou nazýváme pohřbením, až práce archeoogů. Vždyť narození není nic jiného než pouhý příslib možného a budoucího štěstí. Smrt v děloze matky pouze odnímá to, co by bylo možné prožívat v čase následujícím, kdyby nechybělo prvotní nadechnutí. Vzhledem k nekonečnosti vesmíru není rozhodující, a tím i zcela vedlejší, zda žijeme dlouho či krátce.

Zdroj: Český statistický úřad, Ústav zdravotnických informací a statistiky

Nedostatek starosti o děti zemřelé před narozením je pouze zjevným odrazem nezájmu uznat poselství, které má příroda vepsána ve svojí struktuře. Papež František ve své encyklice *Laudato si'*⁷ píše:

Nedovedeme-li v samotné realitě uznat důležitost lidského embrya, stěží budeme schopni naslouchat volání samotné přírody. Všechno je propojeno. Pokud se člověk prohlašuje za nezávislého na realitě a ustanovuje se absolutním vládcem, rozpadá se samotný základ jeho existence, protože místo toho, aby plnil svůj úkol Božího spolupracovníka na díle stvoření, staví se člověk na místo Boha a vyvolává tím nakonec vzpuru přírody.

Připomíná, že nezcizitelná hodnota lidské bytosti sahá mnohem dále než stupeň jejího rozvoje. Někteří zdravotníci se však překvapivě k těmto věcem vyjadřují s jakousi brutalitou, nedostatečným citem pro nuance a nepodloženým přesvědčením, že nenarozené děti jsou jen pohou součástí těla ženy. Ačkoli význam hnutí „pro choice“ nelze zajisté opomíjet, snažíme se ho nasměrovat především

⁷ *Encyklika Laudato si' papeže Františka o péči o společný domov*: 24. května 2015. Překlad Milan Glaser. První vydání. Praha, 2015, s. 75

k tomu podstatnému, k jeho problematickým aspektům. Mnohem větší cenu než genealogie myšlenek má genealogie rodin.

2.3 Nemocnice

Nemocnice jsou velice nebezpečná místa. Obzvláště pro ty, kteří se mají narodit mrtví. S jistotou nadsázkou lze říci, že Tobit je jen trochu lepším zlodějem mrtvol. Nikoli na hřbitově, ale v porodnici. Na webových stránkách spolku Tobit je zveřejněn přehled „tobitích“ nemocnic, které nás kontaktují, jakmile rodiče neprojeví do uplynutí zákonné lhůty 96 hodin od oznámení narození mrtvého dítěte prostřednictvím Listu o prohlídce zemřelého⁸ o jeho pohřeb zájem. Jde o děti, které svými, nejčastěji váhovými, „parametry“ stanovenými z důvodu poměřitelného celoevropského statistického sledování splňují dle stávající platné české legislativy zákonné podmínky registrace na matrice [7, s. 122] a od počátku roku 2015 jim je nově přidělováno i rodné číslo. Některá z uvedených zdravotnických zařízení jsou již dnes také ochotná vyjít vstříc i individuálním přáním rodičů, kteří chtějí pohřbit své dítě zemřelé před narozením vážící méně než 500 g, což je oním zmiňovaným parametrem. Aby se však naše nabídka spolupráce se všemi porodnicemi v zemi mohla naplnit, musela by děloha každé matky cítit k počatému životu vroucí oddanost, i když, žel, tak krátkého trvání. Jsem potěšena, že nás v poslední době kontaktují i zdravotnická zařízení, s nimiž smlouvu o spolupráci uzavřenu nemáme, ať již s prosbou o zajištění pohřbení opuštěného mrtvé narozeného dítěte či s žádostí o pouhou konzultaci problému. Výjimkou telefonních a emailových konzultací nejsou ani různá rodinná centra pomoci.

2.4 Smuteční obřad

Hlavní scéna našich Tobitích pohřbů vzešla z události, jež se děla opakovaně a znázorňovala onu smutnou banalitu života. Pohřeb je slavnost. V žádném jiném okamžiku není smrt tolik připodobněna životu. Není nakonec nosným cílem pohřbívání proměna lidských pozůstatků v lidské ostatky, které si mohu položit na stůl? Někteří lidé mají strach ze svatby, jiní z pohřbu. Než jsme začali pohřbívání nejmenších z nás zajišťovat, naučili jsme se o pohřbívání mluvit. Tato zkušenost nám umožňuje zůstat lhostejní k nabídkám pohřebních služeb a krematorií. Pohřebnictví je spojeno s otázkou peněz a v České republice se nosně opírá nikoli o pietu, nýbrž o hygienu, která se vyznačuje souborem pravidel a přesných instrukcí.

Jednotlivá setkání s pozůstalými rodiči očisťují naše pohřební obřady ode vši mechanické odbornosti. Konají se v citlivém stylu, téměř sentimentálním, melodickém, lyrickém, autentickém, ne-li novátorském. Sen o dokonalém dítěti promítáme do života matky, aby se stal vzpomínkou na dokonalého zesnulého. Ano, idealizujeme smutek podobně jako sexuolog vášně. Nebojíme se kontrastu mezi nesmírností naší – násilím ukončené – mateřské lásky a absolutnem naší současné lhostejnosti. Narození mrtvého dítěte je ve skutečnosti historií jeho smrti, která je apoteózou naším očím skrytého umírání. Každý člověk je povinen přinést do života svou část zármutku. Nepodceňujme užitečnost žalu. Dítě zemřelé před narozením se

⁸ Vyhláška č. 297/2012 Sb., o Listu o prohlídce zemřelého.

stává důvěrníkem duše a svatostánkem naší minulosti. Jeho příliš promyšlený pohřeb je zřídka živoucí a smutek ztrácí na intenzitě, jakmile analýza proniká do hloubky.

Intervence Tobitu má však ještě mnohem omezenější a skrytější úlohu. Nesměruje primárně k zajištění pohřbení a hrobového místa, nýbrž uznání Krista. Je vztahem, který nabízí a dává život tím, že člověk umírá sám sobě. Dovršením takto pojetého rodičovského povolání je i účast na smrti a pohřbívání svého dítěte.

Žehnání hrobu plodu po potatu (12. tt), Kamenice u Jihlavy, 3. 9. 2016

foto: Jana Vališová

Radost z prožití slavnosti ilustrují i slova Adělčiny maminky, které jsme od ní obdrželi společně s poděkováním za intervenci v nemocnici, díky níž se mohl pohřeb⁹ plodu po potratu uskutečnit, a rovněž za rady při jeho zorganizování:

... Jinak jsem ale hrozně ráda, že jste nám to tak pěkně nafotila (už jen fotky, na kterých jsme všichni, jsou vzácnost) a že budeme mít hezkou památku na důstojné rozloučení s naší Adélkou. Pohřeb byl opravdu hezký a já jsem ho už nevnímala nijak tragicky, protože jsem se s Adělčinou smrtí mezitím dokázala celkem smířit, spíš to už pro mě byla úleva, že jsme pro ni udělali vše, co jsme mohli, včetně důstojného pochování jejího tělíčka. V nebi je jí dobře (určitě líp než u nás:-)) a jak říkal Řehořek, je to naše přímlyvkyně v nebi. Ztratila tělo, ale získala život věčný. A i když nám teď chybí, věřím, že se jednou shledáme a všechno si to vynahradíme.

Děkuju, že jste nám se vším pomohla a že teď nemusíme žít s výčitkami svědomí, že jsme naše děťátko nechali zlikvidovat jako biologický odpad.

Nehodláme pohřebním službám platit za to, že pozůstatky dětí zemřelých před narozením jen položí na jiné jako plátek slaniny a nechají zavézt do kremační pece, kde mají jiný příbytek než rakev a rubáš. Hrob nechť je rozmělní jako stařecká ústa suchý chléb. Pokud rodiče doposud marně hledali ostatky svých dětí mimo pohřebiště, naleznou je dnes naprosto přirozeně například v Tobití hrobce na Vinohradském hřbitově v Praze. A vzhledem k tomu, že se naše pomoc rodičům a snaha o pietní a důstojné zacházení s těly mrtvorozených nekoncentruje jen na území hlavního města, věřím, že v budoucnu bude mít Tobit vedle Liberce svá hrobová místa také v každém ze zbývajících krajů.

Ukládáme do země semena, v nichž se při jejich pochování do hrobu opět probouzí život. Rozměry naší více než sto let staré hrobky v Praze jsou proto aristokratické. Předání urny se zpopelněnými lidskými ostatky nebo setkání u našeho Tobitího hrobu je naší poslední sekulární nabídkou všem pozůstalým, blízkým i vzdáleným.

ZÁVĚR

Považuji tento příspěvek za určitou demonstraci své tříleté práce v Tobitu. Vysvětlovat, vytvářet hypotézy, navrhovat změny zákonů a reformu stávajícího systému je obtížnější, než popisovat příběhy rodičů dětí zemřelých před narozením, kteří se na naši nevládní neziskovou organizaci s důvěrou obrací očekávajíc zcela

⁹ Smutečnímu obřadu v kostele sv. Jakuba Většího v Kamenici u Jihlavy předsedal P. Mgr. Grzegorz Bajon a využil při něm dokument zpracovaný liturgickou komisí České biskupské konference Modlitby za mrtvé narozené děti a pastorační přístup k jejich rodinám [8], na jehož vzniku se spolek Tobit od počátku své činnosti aktivně podílel (viz Sdělení Mons. Jana Vokála, předsedy Liturgické komise ČBK, ze dne 26. 10. 2015, č. j. 50/2015, biskupům ordinářům českých a moravských diecézí publikované v diecézních věstnících po celé České republice během listopadu a prosince 2015 – <http://tobit.cz/modlitby/> 25. 8. 2016). Následně byla rakev, kterou Adělčin otec sám vyrobil, pět jejích sourozenců kresbou nazdobila a její spodní část víka maminka doprovodila soukromým vzkazem své dceři, uložena do rodinného hrobu na místním veřejném pohřebišti.

přirozenou věc. Totiž aby jim jeho člen se vši pečlivostí zprvu naslouchal a ve vhodné chvíli se mlčky vzdálil, jindy aby vytořil jejich smutku ozvěnu a opětoval jejich pláč, nezřídka opakovaný, který je neoddělitelnou součástí procesu truchlení.

Od chvíle, kdy jsme začali zajišťovat pohřbení opuštěných mrtvě narozených dětí, jsme se stali inspirátory pro jiné dobrovolníky. V jistém smyslu tedy vlastně přebíráme zpět naši práci, o níž se veřejnost může dozvědět bližší podrobnosti z našich webových stránek, facebooku, naší členové i z interního časopisu Tobitík.

Zájem a zvýšená pozornost, která je ve 21. století napříč kontinenty věnována právní úpravě zacházení s těly dětí zemřelými před narozením, je naléhavější tím více, čím se moderní „vyspělá“ společnost snaží vytěsnit ze života smrt. Vyhazování těchto dětí do odpadu nemůžeme, podle mého názoru, připsat svobodě volby jako takové. Primárním faktem rozpadu vztahů mezi živými a mrtvými je nedostatečná schopnost milovat. Milovat od početí až za hrob. Pohřby nejmenších z nás ze společenského života nevymizely na dlouhou dobu v důsledku svobody volby, nýbrž proto, že se nerozvinula dostatečně.

Jsem si vědoma, že v této věci je nedostačující pouze ukládat normy mocí autority. Domnívám se, že bez předložení teologického ideálu pohřbu, který však nesmí být příliš abstraktní, téměř uměle vykonstruovaný, vzdálený konkrétním podmínkám a skutečným možnostem reálných pozůstalých, lze rodiče k pohřbení svého dítěte motivovat velmi obtížně. Nesmíme z nich činit klienty, kteří jen požadují poskytování služeb. Závazek, který plyne z úmrtí zárodku člověka, nelze ponechat přelétavé nestálosti jejich tužeb a okolností. Pohřeb mrtvě narozeného dítěte není jen společenskou konvencí, prázdným rituálem nebo pouhým naplněním litery zákona. Je především uznáním láskyplného vztahu Boha ke všemu stvořenému. Hroby mrtvě narozených dětí jsou pro svět tím, čím jsou nebeská tělesa pro oblohu, pramenem světla, tepla a života. A zeptáme-li se, proč Bůh posvětil takové hřbitovy, je to jako bychom se ptali, proč vložil na nebeské výšiny nehybnou hvězdu, která po vlnách Oceánu vodí naše děti.

BIBLIOGRAFIE

1. <http://www.medassureservices.com/about.html> (cit. 29.8.2016).
2. <http://www.indystar.com/story/news/politics/2016/02/16/anti-abortion-group-blasts-company-accepting-fetal-tissue-state-issues-fine/80461838/> (cit. 29.8.2016).
3. <https://apps.odok.cz/veklep-history-version?pid=KORNABYLQBvy> – příloha ria_KORNABYLQBvy.doc (cit. 29.8.2016).
4. Missouri Revised Statutes, Chapter 194, Death – Disposition of Dead Bodies, Section 194.200.1, August 28, 2015, <http://www.moga.mo.gov/mostatutes/stathtml/19400002001.html> (cit. 25.8.2016).
5. Kotrlý, T., *Pohřebnictví. Právní zajištění piety a důstojnosti lidských pozůstatků a ostatků*, Praha 2013.
6. <http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/043schuz/s043067.htm#r3>
7. Vališová, J., Kotrlý, T., Přidělování rodných čísel mrtvě narozeným dětem, in: *Nejmenší z nás 2015. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2015, s. 116-141.
8. <http://www.liturgie.cz/pohreb/modlitby-za-mrtve-narozene> (cit. 10.8.2016).

THE REFLECTION ON THE GRAVE OF CHILDREN WHO DIED BEFORE BIRTH

ABSTRACT

In the Czech Republic, there has been an increasing number of parental and civil complaints concerning the treatment of children who died before birth, drawing attention mostly to the issue of the insufficient legal force and predictability.

The author provides an international comparison of treatment of children who died before birth. The Czech rule of law, generally binding legal regulations, generally binding municipality regulations or internal operating regulations of the Czech hospitals, crematoriums, and medical waste incineration houses do not provide adequate legal protection to the babies born dead against the potential arbitrariness of an officer, a medical worker or a worker of a crematorium or an incineration house. This dismal reality is definitely conflicting with the legal requirements codified in the Agreement.

In this context the Tobit fellowship participated in the drafting of the Act, that would allow parents to bury their child, regardless of the length of gestation.

KONTAKT

Ing. Jana Vališová

Tobit, z. s.

Široká 64/12, 110 00 Praha 1 – Josefov

web: <http://tobit.cz/>

e-mail: valisova@tobit.cz

Telefonní linka pomoci rodičům +420 604 100 472 nebo email: tobit@tobit.cz

Číslo účtu veřejné sbírky: **2700770603/2010**. Získané finanční prostředky z tohoto sbírkového účtu slouží zejména k zajištění osvěty v oblasti pietního zacházení s dětmi zemřelými před narozením a registraci jejich intrauterinního úmrtí na matrice, k zakoupení počítačového vybavení pro tvorbu osvětových materiálů pro pozůstalé rodiče a publikační činnost, k úhradě telefonních poplatků souvisejících s provozem telefonnické poradny pro pozůstalé rodiče a k úhradě nákladů na provoz a aktualizaci nekomerčních internetových stránek spolku za účelem šíření osvěty, pro provoz internetové poradny pro pozůstalé rodiče a kontakt s veřejností.

HORMONÁLNA ANTIKONCEPCIA, NOVÉ ZISTENIA, NOVÉ VAROVANIA

Jozef Laurinec

Zavedením hormonální antikoncepcie do praxe nastala nová epocha v medicínskej praxi poznamenaná potlačením plodnosti ženy intervenciou do jej hormonálneho systému. Táto intervencia je veľmi závažná, pretože pohlavné hormóny majú jednak existenciálny význam pre zachovanie života človeka a jednak pre zachovanie ľudského rodu.

1 PRIRODZENÝ MENŠTRUAČNÝ CYKLUS A CYKLUS RIADENÝ HORMONÁLNOU ANTIKONCEPCIOU

Na úvod spomenieme dva zásadné rozdiely medzi prirodzeným menštruačným cyklom a cyklom riadeným hormonálnou antikoncepciou.

Po prvé, používanie hormonálnej antikoncepcie negatívne ovplyvňuje vzájomnú *synchronizáciu účinkov estrogénov a gestagénov*. Pri prirodzenom menštruačnom cykle sa môžu účinky estrogénov plne realizovať počas prvej polovice menštruačného cyklu, pretože hladiny progesterónu sú nízke a transkripčné účinky estrogénov nie sú jeho pôsobením inhibované. Ovariálna produkcia progesterónu a jeho plazmatické koncentrácie začínajú mierne stúpať približne od polovice menštruačného cyklu v období tzv. LH vrcholu (t. j. približne 32,0 hod. pred ovuláciou), zvyšujú sa v priebehu ďalších 4–5 dní a maximum (10–20 ng/ml) dosahujú v strede luteálnej fázy.¹ Keďže progesterón pôsobí v reprodukčnom trakte prevažne ako negatívny regulátor estrogénových účinkov, transkripčia prostredníctvom estrogénových receptorov sa musí plne realizovať pred zvýšením sérových hladín progesterónu. Pri používaní hormonálnej antikoncepcie sa estrogény a progestagény podávajú súčasne (kombinovaná hormonálna antikoncepcia), alebo sa podáva len samotný progestagén (gestagénová antikoncepcia). Predčasné, a teda

¹ Leidenberger F, Strowitzki T, Ortmann O. Klinische Endokrinologie für Frauenärzte, 4th ed. Heidelberg: Springer Medizin Verlag, 2009.

nefyziologické podávanie progestagénov inhibuje syntézu nových estrogénových receptorov a transkripčné účinky estrogénov hneď od začiatku pseudomenštruačného cyklu, to znamená v období, kedy by mala transkripcia prostredníctvom estrogénových receptorov prebiehať nerušene bez inhibičného pôsobenia gestagénov.

Po druhé, hormonálna antikoncepcia obsahuje prevažne *syntetické* pohlavné hormóny, ktoré sa odlišujú chemickou štruktúrou od prirodzených pohlavných hormónov. Keď sa ligandy (estrogénne pôsobiace látky) s rozdielnou chemickou štruktúrou viažu na tzv. ligandovú doménu estrogénového receptora (doménu E), spôsobujú rozdielne zmeny v usporiadaní 12 proteínových špirál tzv. α helices, ktoré konštituuju doménu E. Výsledkom sú konformačné zmeny receptora, pričom rozdielne konformačné zmeny estrogénového receptora majú za následok jeho rozdielne účinky. Tieto zmeny určujú schopnosť tzv. hormón-receptorového komplexu následne reagovať s rôznymi koaktivátormi alebo korepresormi transkripcie.² Syntetické estrogény teda spôsobujú odlišné konformačné zmeny estrogénového receptora v porovnaní s tými, ktoré sú spôsobené prirodzenými estrogénmi, a preto vyvolávajú aj odlišné účinky.

Je potrebné ešte doplniť, že pohlavné hormóny popri klasických účinkoch cez steroidné receptory (genomické účinky), vyvolávajú aj tzv. náhle negenomické steroidné účinky, ktoré sú preukázateľné v priebehu niekoľkých sekúnd či minút. Náhle steroidné účinky môžu byť spustené cez klasické steroidné receptory, ktoré sú lokalizované v blízkosti plazmatickej membrány, cez známe membránové signálne proteíny (G-proteín), iónové kanály alebo cez kinázové kaskády (napr. proteín tyrozínkináza). Nové poznatky naznačujú, že pôsobenie pohlavných hormónov proti odumretiu buniek a podporujúce proliferáciu, nie sú primárne sprostredkované cez steroidné receptory (genomicky), ale náhlou aktiváciou kinázových kaskád.³ Syntetické pohlavné hormóny obsiahnuté v hormonálnej antikoncepcii pravdepodobne dokážu spôsobiť rakovinu aj negenomickými mechanizmami. Ako príklad môžeme uviesť štúdiu, ktorú realizovali Dolle a kol. v ktorej užívanie orálnej antikoncepcie 1 a viac rokov zvýšilo u žien riziko trojito negatívnej rakoviny ((triple-negative breast cancer, TNBC) prsníka 2,5-násobne (pomer šancí 2,5). U mladších žien, ktoré mali diagnostikovanú rakovinu prsníka vo veku 40 rokov a menej a užívali orálnu antikoncepciu 1 a viac rokov bolo riziko až 4-násobne (pomer šancí 4,2).⁴ Trojito negatívna rakovina prsníka je typ nádoru, ktorý nevykazuje expresiu estrogénových, progesterónových a HER2 receptorov.

Predčasné podávanie progestagénov (pred rozvinutím účinkov estrogénov), rozdiely v chemickej štruktúre syntetických antikoncepčných hormónov

² Leidenberger F, Strowitzki T, Ortmann O. Klinische Endokrinologie für Frauenärzte, 4th ed. Heidelberg: Springer Medizin Verlag, 2009:46

³ Leidenberger F, Strowitzki T, Ortmann O. Klinische Endokrinologie für Frauenärzte, 4th ed. Heidelberg: Springer Medizin Verlag, 2009:47.

⁴ Dolle JM, Daling JR, White E, et al. Risk Factors for Triple-Negative Breast Cancer in Women Under Age 45. Cancer Epidemiology, Biomarkers & Prevention : a publication of the American Association for Cancer Research, cosponsored by the American Society of Preventive Oncology. 2009 Apr;18(4):1157-1166.

(v porovnaní s prirodzenými hormónmi) a ich negenomické účinky, majú ďalekosiahle dôsledky na celý ženský organizmus; negatívne pôsobia nielen na reprodukčné orgány, ale aj na kožu a jej adnexy, kostný systém, močové cesty, kardiovaskulárny systém, centrálny nervový systém, gastrointestinálny trakt, pečeň, imunitný systém, erytropoetický systém a prakticky na všetky bunky a tkanivá tela.

2 VPLYV HORMONÁLNEJ ANTIKONCEPCIE NA ZDRAVIE ŽENY

Z nežiaducich účinkov hormonálnej antikoncepcie sa zameriame sa len na tie, ktoré sú závažné a ohrozujú život ženy.

2.1 Srdcovo-cievne ochorenia

Používanie hormonálnej antikoncepcie významne ovplyvňuje jednak činnosť srdca a jednak krvný obeh. Medzi najzávažnejšie komplikácie jej používania patria *venózne a arteriálne* trombózy, ktoré sú výsledkom narušenia rovnováhy medzi prokoagulačnými, antikoagulačnými a fibrinolytickými faktormi. Arteriálne trombózy – *srdcový infarkt, ischemická mŕtvica* – sú vážnejšími komplikáciami používania hormonálnej antikoncepcie ako trombózy venózne – *venózny tromboembolizmus*.

2.1.1 Venózny tromboembolizmus

Výsledky viacerých štúdií preukázali, že používanie kombinovanej hormonálnej antikoncepcie, vrátane vaginálneho inzeru (krúžku) a antikoncepcných náplastí zvyšuje riziko venózneho tromboembolizmu 2 až 4-násobne.⁵ V štúdiu realizovanej Svetovou zdravotníckou organizáciou (WHO), európske ženy, ktoré užívali kombinovanú orálnu antikoncepciu, mali riziko venózneho tromboembolizmu viac ako 4-násobne vyššie v porovnaní so ženami, ktoré ju neužívali (pomer šancí 4,15).⁶ Kombinovaná hormonálna antikoncepcia vo forme antikoncepcných náplastí a vaginálneho inzeru zvyšuje riziko venózneho tromboembolizmu ešte výraznejšie ako orálne formy (tablety). V štúdiu, ktorú realizovali Lidegaard a kol., ženy používajúce antikoncepcné kombinované náplasti mali takmer 8-násobne vyššie riziko venózneho tromboembolizmu v porovnaní so ženami, ktoré nepoužívali hormonálnu antikoncepciu (relatívne riziko, 7,9); ženy používajúce vaginálny inzert mali riziko viac ako 6-násobne vyššie (relatívne riziko, 6,5).⁷ Viaceré štúdie síce naznačujú, že riziko venózneho tromboembolizmu je pri užívaní gestagénovej orálnej antikoncepcie nižšie ako pri používaní kombinovanej hormonálnej

⁵ Leidenberger F, Strowitzki T, Ortmann O. Klinische Endokrinologie für Frauenärzte, 4th ed. Heidelberg: Springer Medizin Verlag, 2009.

⁶ World Health Organization collaborative study of cardiovascular disease and steroid hormone contraception: Venous thromboembolic disease and combined oral contraceptives: results of international multicentre case-control study. Lancet. 1995 Dec 16;346(8990):1575-82.

⁷ Lidegaard O, Nielsen LH, Skovlund CW, Løkkegaard E. FDenmark 2001-10. BMJ: British Medical Journal / British Medical Association. 2012 May 10;344:e2990. doi: 10.1136/bmj.e2990.

antikoncepcie, avšak údaje podporujúce túto výhodu gestagénovej antikoncepcie sú obmedzené a mali by byť interpretované s opatrnosťou.⁸

Výskyt venózneho tromboembolizmu významne zvyšuje prítomnosť geneticky podmienených porúch zrážania krvi, napr. deficit proteínu C a S, znížená hladina antitrombínu III a pod. Najčastejšou poruchou je mutácia faktora V, tzv. Leidenská mutácia, ktorá sa vyskytuje približne v 5 % európskej populácie. Ženy, ktoré sú nositeľkami tejto mutácie a užívajú kombinovanú orálnu antikoncepciu, majú relatívne riziko venózneho tromboembolizmu približne 30-násobne vyššie. Asi 1 až 2 % prípadov venózneho tromboembolizmu sa končí úmrtím (Kolařík, Halaška, Feyereisl, 2011).⁹

2.1.2 Infarkt myokardu

Štúdia uskutočnená WHO zistila u žien, ktoré užívali kombinovanú orálnu antikoncepciu 5-násobne vyššie riziko akútneho infarktu myokardu oproti ženám, ktoré ju neužívali (pomer šancí 5,01). Riziko akútneho infarktu myokardu u užívateľiek kombinovanej orálnej antikoncepcie výrazne rastie so zvyšujúcim sa vekom. U fajčiarok, ktoré užívali COC a mali menej ako 35 rokov, bolo atributívne riziko 34,9-krát vyššie, u fajčiarok, ktoré mali viac ako 35 rokov a užívali COC, bolo atributívne riziko až 396,2-krát vyššie. *Kombinovaná orálna antikoncepcia výrazne zvyšuje riziko akútneho infarktu myokardu u žien s hypertenziou.* V štúdií realizovanej WHO, európske ženy s históriou hypertenzie (ženy, ktoré niekedy v živote mali hypertenziu) a užívajúce kombinovanú orálnu antikoncepciu, mali riziko akútneho infarktu myokardu 68-násobne vyššie ako ženy bez histórie hypertenzie a neužívajúce kombinovanú orálnu antikoncepciu (pomer šancí 68,1), kým ženy s históriou hypertenzie a neužívajúce kombinovanú orálnu antikoncepciu mali len približne 5-násobne vyššie riziko akútneho infarktu myokardu, oproti ženám bez histórie hypertenzie a neužívajúcim kombinovanú orálnu antikoncepciu (pomer šancí 5,34). Skúmanie rizika akútneho infarktu myokardu v skupine žien s hypertenziou teda ukázalo, že užívateľky kombinovanej hormonálnej antikoncepcie s históriou hypertenzie mali približne 12-krát vyššie riziko akútneho infarktu myokardu ako ženy neužívajúce kombinovanú orálnu a s históriou hypertenzie.¹⁰ Výsledky veľkej metaanalýzy, ktorú realizovali Khader a kol., ukázali, že ženy s históriou hypertenzie a užívajúce kombinovanú orálnu antikoncepciu mali riziko akútneho infarktu myokardu viac ako 9-krát vyššie (pomer

⁸ Gomes MP, Deitcher SR. Risk of venous thromboembolic disease associated with hormonal contraceptives and hormone replacement therapy: a clinical review. Archives of Internal Medicine. 2004 Oct 11;164(18):1965-76.

⁹ Kolařík D, Halaška M, Feyereisl, J. Repetitorium gynekologie, 2 vyd. Praha: Maxdorf, 2011.

¹⁰ World Health Organization Collaborative Study of Cardiovascular Disease and Steroid Hormone Contraception: Acute myocardial infarction and combined oral contraceptives: results of an international multicentre case-control study. Lancet. 1997 Apr 26;349(9060):1202-9.

šancí 9,3) v porovnaní so ženami bez histórie hypertenzie a neužívajúcimi kombinovanú orálnu antikoncepciu.¹¹

2.1.3 *Mozgová mŕtvica*

V štúdií realizovanej WHO bola pozorovaná len mierna súvislosť medzi užívaním kombinovanej orálnej antikoncepcie a rizikom *hemoragickej mozgovej mŕtvice*. U žien v rozvojových krajinách bolo pozorované vyššie riziko (pomer šancí 1,76) ako u európskych žien (pomer šancí 1,38). Riziko vývinu tohto ochorenia u žien používajúcich hormonálnu antikoncepciu však významne zvyšuje prítomnosť iných rizikových faktorov, predovšetkým hypertenzia. Štúdia WHO zistila 10-násobne vyššie *riziko hemoragickej mozgovej mŕtvice* v populácii európskych žien, ktoré mali históriu hypertenzie a aktuálne užívali kombinovanú orálnu antikoncepciu oproti ženám, ktoré nemali históriu hypertenzie a neužívali kombinovanú orálnu antikoncepciu (pomer šancí 10,3). U žien v rozvojových krajinách bolo riziko ešte vyššie (pomer šancí 14,3). Ženy, ktoré mali históriu hypertenziu a užívali kombinovanú orálnu antikoncepciu, mali približne 2,1-násobne vyššie riziko hemoragickej mozgovej mŕtvice v porovnaní so ženami, ktoré mali históriu hypertenzie a neužívali kombinovanú orálnu antikoncepciu; v rozvojových krajinách bolo riziko zvýšené 1,5-násobne.¹²

Riziko *ischemickej mozgovej mŕtvice* zvyšuje kombinovaná orálna hormonálna antikoncepcia výraznejšie ako v prípade hemoragickej mozgovej mŕtvice. V štúdií realizovanej WHO bol pomer šancí ischemickej mozgovej mŕtvice 2,99 pre európske ženy a 2,93 pre ženy v rozvojových krajinách. Podobne ako pri hemoragickej, tak aj pri ischemickej mozgovej mŕtvici, u žien používajúcich hormonálnu antikoncepciu *hypertenzia* výrazne zvyšuje riziko vývinu tohto ochorenia. V štúdií WHO, európske aktuálne užívateľky orálnej hormonálnej antikoncepcie s históriou hypertenzie mali riziko ischemickej mozgovej mŕtvice viac ako 10-násobne vyššie v porovnaní so ženami neužívajúcimi kombinovanú orálnu antikoncepciu a bez histórie hypertenzie (pomer šancí 10,7); v rozvojových krajinách bol pomer šancí vyšší – 14,5.¹³

V jednotlivých štúdiách metaanalýzy, ktorú uskutočnili Curtis a kol., sa pomery šancí ischemickej mozgovej mŕtvice u žien, ktoré mali históriu hypertenziu a užívali kombinovanú orálnu antikoncepciu pohybovali v rozsahu od 3,1 až po 14,5 v porovnaní so ženami, ktoré nemali históriu hypertenzie a neužívali kombinovanú orálnu antikoncepciu. Ženy s históriou hypertenzie a užívajúce kombinovanú orálnu antikoncepciu mali približne 1,5 až 2-násobne vyššie riziko ischemickej mozgovej

¹¹ Khader YS, Rice J, John L, et al. Oral contraceptives use and the risk of myocardial infarction: a meta-analysis. *Contraception*. 2003 Jul;68(1):11-7.

¹² World Health Organization Collaborative Study of Cardiovascular Disease and Steroid Hormone Contraception. Haemorrhagic stroke, overall stroke risk, and combined oral contraceptives: results of an international, multicentre, case-control study. *Lancet*. 1996 Aug 24;348(9026):505-10.

¹³ World Health Organization Collaborative Study of Cardiovascular Disease and Steroid Hormone Contraception. Haemorrhagic stroke, overall stroke risk, and combined oral contraceptives: results of an international, multicentre, case-control study. *Lancet*. 1996 Aug 24;348(9026):505-10.

mŕtvice ako ženy s históriou hypertenzie, ale neužívajúce kombinovanú orálnu antikoncepciu.¹⁴ Ďalším dôležitým rizikovým faktorom ischemickej mozgovej mŕtvice u žien používajúcich orálnu antikoncepciu je *migréna*. V metaanalýze, ktorú realizovali Etmnan a kol., riziko ischemickej mozgovej mŕtvice u žien s migrénou bolo približne 2-násobné (relatívne riziko, 2,16), ale riziko bolo takmer 9-násobne vyššie (relatívne riziko, 8,72) keď ženy s migrénou užívali orálnu antikoncepciu.¹⁵

Štúdia realizovaná Americkým úradom pre potraviny a liečivá (Food and Drug Administration) sledovala 835 826 žien, ktoré mali predpísanú kombinovanú hormonálnu antikoncepciu v období medzi 1. 1. 2001 a 31. 12. 2007. Počas sledovaného obdobia bolo zaznamenaných 60 prípadov akútneho infarktu myokardu, 78 prípadov ischemickej mŕtvice a 625 prípadov venózneho tromboembolizmu. Celkove zomrelo 267 žien. Preparáty s obsahom najnovšieho progestagénu 4. generácie, drospirenónu, zvýšili riziko venózneho tromboembolizmu 1,7-násobne (pomer šancí 1,74) oproti porovnávaným nízko-dávkovým preparátom. V analýze zameranej len na nové užívateľky kombinovanej hormonálnej antikoncepcie, preparáty s obsahom drospirenónu zvýšili riziko akútneho infarktu myokardu a ischemickej mozgovej mŕtvice 2-násobne (pomer šancí 2,01); riziko venózneho tromboembolizmu bolo zvýšené takmer 1,8-násobne (pomer šancí 1,77).¹⁶

2.2 Onkologické ochorenia

Podľa Medzinárodnej agentúry pre výskum rakoviny (International Agency for Research on Cancer, IARC) kombinovaná orálna antikoncepcia zvyšuje riziko rakoviny prsníka u **mladých žien**, ktoré ju užívajú aktuálne, alebo ju užívali nedávno, zvyšuje riziko in-situ a invazívnej rakoviny krčka maternice a zvyšuje riziko rakoviny pečene v populácii s nízkym rizikom HBV (hepatitis B vírus) infekcie.¹⁷

2.2.1 Rakovina prsníka

Vo viacerých case-control štúdiách užívanie orálnej antikoncepcie zvýšilo riziko karcinómu prsníka približne 2-násobne; v štúdií, ktorú realizovali Yavari a kol. bol

¹⁴ Curtis KM, Mohllajee AP, Martins SL, Peterson HB. Combined oral contraceptive use among women with hypertension: a systematic review. *Contraception*, 2006 Feb;73(2):179-88. Epub 2005 Oct 19.

¹⁵ Etmnan M, Takkouche B, Isorna FC, Samii A. Risk of ischaemic stroke in people with migraine: systematic review and meta-analysis of observational studies. *British Medical Journal*. 2005 Jan 8;330(7482):63. Epub 2004 Dec 13. .

¹⁶ Food and Drug Administration: Combined Hormonal Contraceptives (CHCs) and the Risk of Cardiovascular Disease Endpoints. [online] [cit. 2016-08-27]. Dostupné na: <http://www.fda.gov/downloads/Drugs/DrugSafety/UCM277384.pdf>. http.

¹⁷ World Health Organization, International Agency for Research on Cancer, IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans, Pharmaceuticals, Volume 100 (A), Combined Estrogen- Progesterone Contraceptives, Lyon: IARC, 2012: 305-311.

pomer šancí 1,95,¹⁸ v štúdií realizovanej Norsa'adahom a kol. bol pomer šancí 2,5,¹⁹ v štúdií, ktorú realizovali Beji & Reis bol pomer šancí 1,98.²⁰ Jernström a kol. preukázali už dlhšie známu skutočnosť, že orálna antikoncepcia výrazne zvyšuje riziko rakoviny prsníka ak sa užíva *pred pôrodom prvého dieťaťa a pred 20. rokom života*. Užívanie orálnej antikoncepcie pred prvým pôrodom zvýšilo riziko rakoviny prsníka viac ako 1,5-násobne (pomer šancí 1,63), užívanie pred 20. rokom života zvýšilo riziko viac ako 2-násobne (pomer šancí 2,1). Každý rok užívania orálnej antikoncepcie *pred 20. rokom* života významne zvýšil riziko včasného prepuknutia rakoviny prsníka, pričom riziko bolo najvyššie u žien, ktoré mali diagnostikovanú rakovinu prsníka v 35 roku života alebo v nižšom (nárast pomeru šancí pre každý rok užívania orálnej antikoncepcie pred 20. rokom bol 1,53; $P=0,002$).²¹

Podobne aj výsledky nedávnej štúdie ukázali, že existuje významná súvislosť medzi vekom začatia používania hormonálnej antikoncepcie a vekom diagnózy karcinómu prsníka. Ženy, ktoré začali užívať orálnu antikoncepciu vo veku 18 rokov alebo v nižšom, boli v priemere o 4 roky mladšie pri diagnóze rakoviny prsníka ako ženy, ktoré začali užívať orálnu antikoncepciu vo veku nad 30 rokov; ženy, ktoré začali používať orálnu antikoncepciu vo veku 22–25 rokov boli pri diagnóze karcinómu v priemere o 3 roky mladšie.²² V štúdií, ktorú realizovali Kotsopoulos a kol. užívanie orálnej antikoncepcie významne zvýšilo riziko rakoviny prsníka u žien s mutáciou BRCA1 génu, ktoré ju začali užívať pred 20. rokom života (pomer šancí 1,45), ale aj u žien, ktoré ju začali užívať medzi 20. a 25. rokom života (pomer šancí 1,19). Riziko skorého prepuknutia karcinómu prsníka sa zvýšilo o 11 % s každým pridaným rokom užívania orálnej antikoncepcie, keď sa začala užívať pred 20. rokom života (pomer šancí 1,11).²³

Brohet a kol. zistili, že užívanie orálnej antikoncepcie významne zvyšuje riziko karcinómu prsníka u žien s mutáciou BRCA1 a BRCA2 génov (pomer rizika 1,47). Navyše, riziko rástlo s *dlhšou dobou jej užívania (4 a viac rokov) pred prvým tehotenstvom ukončeným pôrodom v termíne*. Ženy s mutáciou BRCA1 génu mali riziko 1,5-násobne vyššie (pomer rizika 1,49), ženy s mutáciou BRCA2 génu 2,5-násobne vyššie (pomer rizika 2,58).²⁴ Haile a kol. (2006) zistili 2-násobne vyššie

¹⁸ Yavari P, Mosavizadeh M, Sadrol-Hefazi B, Mehrabi Y. Reproductive characteristics and the risk of breast cancer--a case-control study in Iran. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention* : APJCP. 2005 Jul-Sep;6(3):370-5

¹⁹ Norsa'adah B, Rusli BN, Imran AK. et al. Risk factors of breast cancer in women in Kelantan, Malaysia. *Singapore Medical Journal*. 2005 Dec;46(12):698-705.

²⁰ Beji NK, Reis N. Risk factors for breast cancer in Turkish women: a hospital-based case-control study. *European Journal of Cancer Care*. 2007 Mar;16(2):178-84.

²¹ Jernström H, Loman N, Johannsson OT. et al. Impact of teenage oral contraceptive use in a population-based series of early-onset breast cancer cases who have undergone BRCA mutation testing. *European Journal of Cancer*. 2005 Oct;41(15):2312-20.

²² Imkampé AK, Bates T. Correlation of age at oral contraceptive pill start with age at breast cancer diagnosis. *The Breast Journal*. 2012 Jan-Feb;18(1):35-40.

²³ Kotsopoulos J, Lubinski J, Moller P. et al. Timing of oral contraceptive use and the risk of breast cancer in BRCA1 mutation carriers. *Breast Cancer Research and Treatment*. 2014 Feb;143(3):579-86.

²⁴ Brohet RM, Goldgar DE, Easton DF. et al.: Oral contraceptives and breast cancer risk in the international BRCA1/2 carrier cohort study: a report from EMBRACE, GENEPSO, GEO-

riziko karcinómu prsníka u žien, ktoré mali mutáciu *BRCA2* génu a užívali orálnu antikoncepciu najmenej 5 rokov (pomer šancí 2,06). Riziko bolo ešte výraznejšie u žien, ktoré mali mutáciu *BRCA2* génu a užívali orálnu antikoncepciu 4 a viac rokov pred prvým tehotenstvom ukončeným pôrodom v termíne (pomer šancí 3,46).²⁵

Viacere štúdie zistili, že syntetické pohlavné hormóny obsiahnuté v preparátoch kombinovanej hormonálnej antikoncepcie môžu spôsobiť priame genetické poškodenia buniek.

Štúdia v USA zameraná na populáciu mladých žien (menej ako 45 rokov) pozorovala 2-násobne zvýšené riziko pre karcinóm prsníka so zvýšenou expresiou cyklínu *D1* (pomer šancí 2,2), avšak riziko bolo len mierne zvýšené pre rakovinu prsníka bez zvýšenej expresie cyklínu *D1* (pomer šancí 1,1). Cyklín *D1*, je významný regulátor cyklu delenia buniek; jeho zvýšená expresia je pozorovaná pri viacerých typoch rakoviny, vrátane rakoviny prsníka. Výsledky štúdie naznačili, že užívanie orálnej antikoncepcie u žien v mladom veku môže spôsobiť indukciu podmnožiny nádorov, u ktorých je zvýšená expresia cyklínu *D1*.²⁶

Orálna antikoncepcia môže zvýšiť riziko vývinu rakoviny prsníka aj zmenou expresie proteínu *p53*, ktorý je dôležitým multifunkčným proteínom modulujúcim génovú transkripciu a kontrolujúcim opravu DNA, apoptózu a cyklus množenia bunky. Furberg a kol. zistili, že dlhodobé užívanie orálnej antikoncepcie u mladších žien sa silnejšie spája s *p53* pozitívnou rakovinou prsníka (pomer šancí 3,1) ako s *p53* negatívnou rakovinou prsníka.²⁷

Podľa IARC, karcinogénne účinky kombinovanej orálnej antikoncepcie môžu byť výsledkom jednak priameho genotoxického účinku syntetických pohlavných hormónov, ale môžu byť aj rezultátom nepriameho pôsobenia týchto hormónov na bunkové funkcie, predovšetkým na bunkovú proliferáciu.²⁸

2.2.2 Rakovina krčka maternice

Podľa Medzinárodnej agentúry pre výskum rakoviny, kombinovaná hormonálna antikoncepcia zvyšuje riziko karcinómu krčka maternice, pričom veľkosť tejto

HEBON, and the IBCCS Collaborating Group. Journal of Clinical Oncology. 2007 Sep 1;25(25):3831-6.

²⁵ Haile RW, Thomas DC, McGuire V. et al. *BRCA1* and *BRCA2* mutation carriers, oral contraceptive use, and breast cancer before age 50. 2006 Oct;15(10):1863-70.

²⁶ Terry MB, Gammon MD, Schoenberg JB. et al., Oral contraceptive use and cyclin *D1* overexpression in breast cancer among young women. Cancer Epidemiology, Biomarkers & Prevention, 2002 Oct;11(10 Pt 1):1100-3.

²⁷ Furberg H, Millikan RC, Geradts J. et al., Reproductive factors in relation to breast cancer characterized by *p53* protein expression (United States), Cancer Causes Control, 2003 Sep;14(7):609-18.

²⁸ WHO, IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans, no. 91, Combined Estrogen- Progestogen Contraceptives and Combined Estrogen-Progestogen Menopausal Therapy. Lyon: IARC, 2007.

súvislosti je podobná pre in-situ aj invazívny karcinóm a riziko sa zvyšuje s dĺžkou jej používania.²⁹

Reanalýza 24 štúdií, ktorej výsledky boli zahrnuté do hodnotenia IARC, ukázala, že orálna antikoncepcia významne zvyšuje riziko rakoviny krčka maternice u aktuálnych užívateľiek, pričom riziko invazívnej rakoviny krčka maternice rastie s dĺžkou jej užívania; pri užívaní viac ako 5 rokov bolo riziko takmer 2-násobne vyššie oproti ženám, ktoré ju neužívali (relatívne riziko 1,9). Podobné vzorce rizika boli pozorované pre obidva typy rakoviny krčka maternice, pre invazívnu aj in-situ rakovinu, ako aj pre ženy, ktoré mali pozitívny test na vysokorizikové typy ľudského papilomavírusu.³⁰

Rovnakú veľkosť rizika zistila aj nedávna štúdia realizovaná Európskou organizáciou pre prevenciu rakoviny (European Cancer Prevention Organisation). Dlhodobé užívanie orálnej antikoncepcie (viac ako 5 rokov) zvýšilo u aktuálnych alebo nedávnych užívateľiek riziko rakoviny krčka maternice takmer 2-násobne (relatívne riziko 1,9).³¹

Veľká, kvalitne prevedená štúdia realizovaná European Prospective Investigation into Cancer and Nutrition (EPIC) v 10 štátoch Európskej únie zistila, že užívanie orálnej antikoncepcie zvyšuje jednak riziko cervikálnej intraepiteliálnej neoplázie 3. stupňa (CIN 3)/karcinóm in situ (CIS), a jednak riziko invazívnej rakoviny krčka maternice. Riziko CIN 3/karcinómu in situ bolo u aktuálnych užívateľiek orálnej antikoncepcie 1,8-násobne vyššie (pomer rizika, 1,8) v porovnaní so ženami, ktoré ju neužívali. Riziko invazívnej rakoviny krčka maternice bolo u aktuálnych užívateľiek orálnej antikoncepcie viac ako 2-násobne vyššie (pomer rizika bol 2,2).³²

Spomenieme ešte multicentrickú štúdiu realizovanú Medzinárodnou agentúrou pre výskum rakoviny, ktorá zistila vysoké riziko rakoviny krčka maternice u žien, ktoré boli infikované HPV vírusom a začali užívať orálnu antikoncepciu pred 20 rokmi života; riziko rakoviny krčka maternice bolo až 3-násobne vyššie (pomer šancí 2,92).³³

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že orálna antikoncepcia zvyšuje riziko rakoviny krčka maternice približne 2-násobne, pričom riziko je zvýšené najmä u aktuálnych užívateľiek (počas užívania orálnej antikoncepcie), u žien, ktoré ju

²⁹ World Health Organization, IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans, Pharmaceuticals, Lyon: IARC, 2012:300.

³⁰ International Collaboration of Epidemiological Studies of Cervical Cancer: Cervical cancer and hormonal contraceptives: collaborative reanalysis of individual data for 16,573 women with cervical cancer and 35,509 women without cervical cancer from 24 epidemiological studies. *Lancet*, 2007 November; 370 (9599): 1609-1621.

³¹ European Cancer Prevention Organisation, La Vecchia C, Boccia S. Oral contraceptives, human papillomavirus and cervical cancer. *European Journal of Cancer Prevention: the Official Journal of the European Cancer Prevention Organisation (ECP)*. 2014 March; 23 (2):110-112.

³² Roura E, Travier N, Waterboer T, et al. The Influence of Hormonal Factors on the Risk of Developing Cervical Cancer and Pre-Cancer: Results from the EPIC Cohort. *Burk RD, ed. PLoS ONE*. 2016 Jan 25;11(1):e0147029. doi:10.1371/journal.pone.0147029.

³³ Moreno V, Bosch FX, Muñoz N, et al. Effect of oral contraceptives on risk of cervical cancer in women with human papillomavirus infection: the IARC multicentric case-control study. *Lancet*. 2002 Mar 30;359(9312):1085-92.

začali užívať pred 20. rokom života a boli infikované HPV vírusom, pričom riziko sa zvyšuje s dĺžkou jej používania.

2.2.3 *Rakovina pečene*

Používanie kombinovanej orálnej antikoncepcie u zdravých žien zvyšuje riziko vývinu hepatocelulárneho karcinómu. Medzinárodná agentúra pre výskum rakoviny (IARC) publikovala toto svoje stanovisko vo svojej monografii už v roku 2007. Podobne, aj vo svojej poslednej monografii uverejnenej v roku 2012, IARC na základe výsledkov vedeckých štúdií poukázala na významnú súvislosť medzi užívaním orálnej kombinovanej antikoncepcie a zvýšeným rizikom karcinómu pečene. V tejto súvislosti uvedieme tri významne metaanalýzy.

Yu a Yuan pozorovali v metaanalýze, ktorá zahŕňala 8 case-control štúdií 2,5-násobne vyššie riziko hepatocelulárneho karcinómu u žien, ktoré užívali orálnu antikoncepciu v porovnaní so ženami, ktoré ju neužívali (relatívne riziko 2,5).³⁴

Metaanalýza 12 case-control štúdií, ktorú realizovali Maheshwari a kol. poukázala na zvýšené riziko hepatocelulárneho karcinómu u žien užívajúcich orálnu antikoncepciu. Medzi výsledkami jednotlivých štúdií bola veľká heterogenita (rôznorodosť). Po vylúčení jednej štúdie so zámerom znížiť heterogenitu (o 16,9 %), súhrnný pomer šancí štatisticky významne vzrástol ($P=0,01$) na hodnotu 1,7.³⁵

V najaktuálnejšej metaanalýze, súhrnné relatívne riziko rakoviny pečene v case-control štúdiách bolo 1,55, v kohortových štúdiách 0,88. Priemerné relatívne riziko pre všetky štúdie bolo 1,23. Sledovanie rizika v jednotlivých geografických regiónoch preukázalo najvýraznejšiu súvislosť medzi užívaním orálnej antikoncepcie a rakovinou pečene v Severnej Amerike a v Afrike. Riziko bolo približne 2-násobne vyššie (Severná Amerika – súhrnné relatívne riziko 1,99; Afrika – súhrnné relatívne riziko 2,2). Naopak, najmenšia súvislosť bola pozorovaná v Ázii (súhrnné relatívne riziko 0,8) a v Európe (súhrnné relatívne riziko 1,26).³⁶

V nedávnej štúdii realizovanej v USA bolo riziko rakoviny pečene u žien, ktoré užívali orálnu antikoncepciu, mierne zvýšené (pomer rizika 1,12). Riziko rakoviny pečene bolo vyššie u žien, ktoré užívali orálnu antikoncepciu viac ako 6 rokov (pomer rizika 1,27).³⁷

Výsledky uvedených metaanalýz a štúdií potvrdzujú, že používanie hormonálnej antikoncepcie zvyšuje riziko rakoviny pečene, pričom riziko rastie s dĺžkou jej užívania.

³⁴ Yu MC, Yuan JM. Environmental factors and risk for hepatocellular carcinoma. *Gastroenterology*. 2004 Nov;127(5 Suppl 1):S72-8.

³⁵ Maheshwari S, Sarraj A, Kramer J, El-Serag HB. Oral contraception and the risk of hepatocellular carcinoma. *Journal of Hepatology*. 2007 Oct;47(4):506-13.

³⁶ An N. Oral Contraceptives Use and Liver Cancer Risk: A Dose-Response Meta-Analysis of Observational Studies. *Medicine (Baltimore)*. 2015 Oct;94(43):e1619.

³⁷ McGlynn KA, Sahasrabudhe VV, Campbell PT, et al. Reproductive factors, exogenous hormone use and risk of hepatocellular carcinoma among US women: results from the Liver Cancer Pooling Project. *British Journal of Cancer*. 2015 Mar;112(7):1266-1272.

2.2.4 *Nádory mozgu/centrálneho nervového systému*

Viaceré aktuálne štúdie zistili súvislosť medzi používaním hormonálnej antikoncepcie a *rakovinou mozgu*. V štúdii, ktorú realizovali Hannaford a kol., relatívne riziko rakoviny mozgu súviselo s dĺžkou užívania orálnej antikoncepcie a rástlo od 1,7 pri používaní menej ako 48 mesiacov, na 3,73 pri používaní 49–96 mesiacov až po 5,51 pri používaní 97 a viac mesiacov.³⁸ V štúdii, ktorú realizovali A. Wigertz a kol., používanie dlhodobo pôsobiacej hormonálnej antikoncepcie (podkožné implantáty, injekcie, hormonálne vnútro maternicové inzerty) súviselo s viac ako 2-násobným rizikom meningeómu (benígny nádor vychádzajúci z obalov mozgu a miechy; niektoré meningeómy sa však transformujú na malígne). Pomer šancí bol 2,5 pri používaní hormonálnej antikoncepcie 5 až 9 rokov, pri používaní 10 a viac rokov pomer šancí vzrástol na 2,7. Riziko gliómu (glióm je všeobecný termín pre skupinu nádorov vyrastajúcich z gliálnych buniek mozgového tkaniva, je najčastejší primárny malígny nádor mozgu u dospelých) bolo zvýšené menej, pomer šancí pri používaní 5 až 9 rokov bolo 1,3, pri používaní viac ako 10 rokov 1,4.³⁹ Veľká multicentrická kohortová štúdia realizovaná European Prospective Investigation into Cancer and Nutrition v 10 štátoch Európskej únie zistila viac ako 3,5-násobne vyššie riziko (pomer rizika 3,61) meningeómu u aktuálnych užívateľiek orálnej antikoncepcie v porovnaní so ženami, ktoré ju neužívali.⁴⁰ Výsledky najaktuálnejšej štúdie (Andersen et al., 2015) preukázali významne vyššie riziko gliómu u žien používajúcich hormonálnu antikoncepciu. Ženy, ktoré niekedy používali hormonálnu antikoncepciu, mali riziko 1,5-násobne vyššie (pomer šancí 1,5) a riziko rástlo s dĺžkou používania; pri používaní hormonálnej antikoncepcie 5 a viac rokov bolo riziko takmer 2-násobné (pomer šancí 1,9). Súvislosť medzi dlhodobým používaním hormonálnej antikoncepcie a rizikom gliómu bola najvýraznejšia pri používaní gestagénovej antikoncepcie (pomer šancí 2,4), zvlášť u žien, ktoré počas života z hormonálnych metód antikoncepcie používali výlučne gestagénovú antikoncepciu (pomer šancí 4,1).⁴¹

³⁸ Hannaford PC, Selvaraj S, Elliott AM. et al. Cancer risk among users of oral contraceptives: cohort data from the Royal College of General Practitioner's oral contraception study. *BMJ: British Medical Journal*. 2007;335(7621):651-54.

³⁹ Wigertz A, Lönn S, Mathiesen T. et al. Risk of brain tumors associated with exposure to exogenous female sex hormones. *American Journal of Epidemiology*. 2006 Oct 1;164(7):629-36.

⁴⁰ Michaud DS, Gallo V, Schlehofer B, et al. Reproductive factors and exogenous hormone use in relation to risk of glioma and meningioma in a large European cohort study. *Cancer epidemiology, Biomarkers & Prevention: a Publication of the American Association for Cancer Research*, cosponsored by the American Society of Preventive Oncology. 2010 Oct.;19(10):2562-2569.

⁴¹ Andersen L, Friis S, Hallas J. et al. Hormonal contraceptive use and risk of glioma among younger women: a nationwide case-control study. *British Journal of Clinical Pharmacology*. 2015;79(4):677-684.

2.2.5 *Rakovina pankreasu*

Niektoré novšie štúdie zistili zvýšené riziko rakoviny pankreasu u žien, ktoré užívali orálnu antikoncepciu.

Case-control štúdia realizovaná v 4 amerických mestách (Boston, New York, Philadelphia a Baltimore) zistila štatisticky významnú súvislosť medzi dlhodobým užívaním orálnej antikoncepcie a rakovinou pankreasu. Riziko bolo 2-násobne vyššie pri používaní orálnej antikoncepcie viac ako 10 rokov. Riziko rakoviny pankreasu rástlo s dĺžkou užívania orálnej antikoncepcie. Pomer šancí bol 1,0 pri užívaní menej ako rok; 1,3 pri užívaní 1–5 rokov; 1,8 pri užívaní 4–9 rokov; 2,0 pri užívaní 10 a viac rokov. Zvýšené riziko bolo štatisticky významné ($P < 0.01$).⁴²

Vo veľkej štúdii realizovanej European Prospective Investigation into Cancer and Nutrition (EPIC) bolo riziko rakoviny pankreasu u žien, ktoré užívali orálnu antikoncepciu, mierne zvýšené. Pri užívaní orálnej antikoncepcie 1 rok a menej bol pomer rizika 1,23; pri užívaní 2–9 rokov bol 1,2 a pri užívaní viac ako 9 rokov bol pomer rizika 1,15.⁴³

Veľká štúdia realizovaná v USA na ktorej sa zúčastnilo 118 164 učiteliek (California Teachers Study), zistila štatisticky významnú súvislosť medzi užívaním orálnej antikoncepcie a rakovinou pankreasu ($P=0,014$). Dlhodobé užívanie orálnej antikoncepcie (10 a viac rokov) zvýšilo riziko rakoviny pankreasu 1,7-násobne (pomer rizika 1,72). Riziko rástlo s dĺžkou užívania orálnej antikoncepcie, pomer rizika bol 1,1 pri užívaní menej ako 1 rok; 1,15 pri užívaní 1–4 roky; 1,12 pri užívaní 5–9 rokov a 1,72 pri užívaní orálnej antikoncepcie 10 a viac rokov (pomer rizika, 1,72).⁴⁴

2.2.6 *Rakovina pľúc*

Rakovina pľúc je ďalším typom rakoviny, ktorý je zvýšený u žien užívajúcich orálnu antikoncepciu. Významné sú závery výskumu, ktorý uskutočnila Nurses' Health Study (NHS) skúmajúceho výskyt rakoviny pľúc u 107 171 postmenopauzálnych žien, ktoré v minulosti užívali orálnu antikoncepciu. Užívanie orálnej antikoncepcie dlhšie ako 5 rokov štatisticky významne zvýšilo riziko karcinómu pľúc (pomer rizika 1,22) pričom boli zohľadnené faktory, ktoré mohli ovplyvniť výsledok ako sú fajčenie, hmotnosť (BMI), vegetariánska strava, pasívne fajčenie a pod. Fajčenie v minulosti alebo v súčasnosti zvýšilo riziko rakoviny pľúc u žien užívajúcich orálnu antikoncepciu nepatrne (pomer rizika 1,25 u minulých a 1,28 u súčasných fajčiarok).

⁴² Zhang Y, Coogan PF, Palmer JR. et al. A case-control study of reproductive factors, female hormone use, and risk of pancreatic cancer. *Cancer Causes & Control* : CCC. 2010;21(3):473-478.

⁴³ Duell EJ, Travier N, Lujan-Barroso L. et al. Menstrual and reproductive factors in women, genetic variation in CYP17A1, and pancreatic cancer risk in the European prospective investigation into cancer and nutrition (EPIC) cohort. *International Journal of Cancer*. 2013 May 1;132(9):2164-75.

⁴⁴ Lee E, Horn-Ross PL, Rull RP. et al. Reproductive factors, exogenous hormones, and pancreatic cancer risk in the CTS. *American Journal of Epidemiology*. 2013 Nov 1;178(9):1403-13.

Pri sledovaní jednotlivých podtypov karcinómu pľúc užívanie orálnej antikoncepcie zvýšilo riziko najmä agresívneho tzv. malobunkového karcinómu pľúc (pomer rizika 1,71), nasledoval spinocelulárny karcinóm (pomer rizika 1,37).⁴⁵ Vo výskume realizovanom v rámci Women's Health Initiative studies bolo pozorované zvýšenie rizika malobunkového karcinómu pľúc pri užívaní orálnej antikoncepcie 5–10 rokov (pomer rizika 1,23) a pri jej užívaní viac ako 10 rokov (pomer rizika 1,25).⁴⁶

2.3 Autoimunitné ochorenia

2.3.1 Skleróza multiplex

Skleróza multiplex je chronické ochorenie centrálného nervového systému, vyznačujúce sa demyelinizáciou a stratou axónov (výbežkov nervovej bunky). Tieto fyziologické nezrovnalosti rezultujú do významného klinického postihnutia.⁴⁷

Viacere významné štúdie zistili zvýšený výskyt sklerózy multiplex u žien užívajúcich orálnu antikoncepciu. Royal College of General Practitioners' Oral Contraception Study zistila zvýšené riziko sklerózy multiplex jednak u bývalých (pomer miery výskytu 1,3) a jednak u súčasných užívateľiek (pomer miery výskytu 1,2) orálnej antikoncepcie.⁴⁸ Podobne Harvard Nurses' Health Study zistila zvýšené riziko sklerózy multiplex u žien, ktoré užívali orálnu antikoncepciu v minulosti v porovnaní so ženami, ktoré ju neužívali (relatívne riziko 1,2).⁴⁹ Najaktuálnejšia case-control štúdia skúmajúca ženy vo veku 14 až 48 rokov zistila významnú súvislosť medzi užívaním kombinovanej orálnej antikoncepcie (COC) a zvýšeným rizikom sklerózy multiplex alebo klinicky izolovaného syndrómu (klinická epizóda s črtami pripomínajúcimi sklerózu multiplex). Riziko u žien užívajúcich COC bolo 1,5 násobne vyššie (pomer šancí 1,52) pričom nezáviselo od dĺžky užívania COC. Veľkosť rizika sklerózy multiplex však súvisela od použitého progestagénu, riziko bolo výraznejšie pri levonorgestrele (upravený pomer šancí 1,75) ako pri noretisteróne (upravený pomer šancí 1,57) a najmenšie bolo pri drospirenone

⁴⁵ Baik CS, Strauss GM, Speizer FE, Feskanich D. Reproductive factors, hormone use and risk of lung cancer in postmenopausal women, the Nurses' Health Study. *Cancer epidemiology, biomarkers & prevention: a publication of the American Association for Cancer Research, cosponsored by the American Society of Preventive Oncology*. 2010 Mar;19(10):2525-2533.

⁴⁶ Schwartz AG, Ray RM, Cote ML, et al. HORMONE USE, REPRODUCTIVE HISTORY AND RISK OF LUNG CANCER: THE WOMEN'S HEALTH INITIATIVE STUDIES. *Journal of Thoracic Oncology: Official Publication of the International Association for the Study of Lung Cancer*. 2015 Jul;10(7):1004-1013.

⁴⁷ McKay KA, Kwan V, Duggan T, Tremlett H. Risk Factors Associated with the Onset of Relapsing-Remitting and Primary Progressive Multiple Sclerosis: A Systematic Review. *BioMed Research International*. 2015 Jan;2015:817238.

⁴⁸ Thorogood M, Hannaford PC. The influence of oral contraceptives on the risk of multiple sclerosis. *British Journal of Obstetrics and Gynaecology*. 1998 Dec;105(12):1296-1299.

⁴⁹ Hernan MA, Hohol MJ, Olek MJ, Spiegelman D, Ascherio A. Oral contraceptives and the incidence of multiple sclerosis. *Neurology*. 2000 Sep;55(6):848-854.

(upravený pomer šanci 1,02).⁵⁰ Významné sú výsledky nedávnej štúdie, ktorá zistila, že začatie užívania orálnej antikoncepcie v mladom veku, výrazne zvyšuje riziko postupu postihnutia u žien s tzv. progresívnym nástupom sklerózy multiplex. Ženy, ktoré začali užívať orálnu antikoncepciu ako tínedžerky, mali riziko takmer 3-násobne vyššie (upravený pomer rizika 2,98); ženy, ktoré ju začali užívať v dvadsiatich alebo tridsiatich rokoch života mali riziko takmer 2-násobne vyššie (upravený pomer rizika 1,71). Nie je úplne známe, akým spôsobom môže orálna antikoncepcia zvyšovať progresiu degenerácie axónov u žien so sklerózou multiplex, avšak jedným z možných mechanizmov môže byť napríklad zníženie produkcie aktivínu, ktorý sa tvorí vo folikule počas prirodzeného menštruačného cyklu. Aktivín je súčasťou rodiny transformujúceho rastového faktora β a má neuroprotektívne účinky, ktoré môžu spomaliť degeneráciu neurónov.⁵¹

2.3.2 Systémový lupus erythematosus

Systémový lupus erythematosus (SLE) je autoimunitné ochorenie charakterizované imunitnou reaktivitou na početné jadrové komponenty a zápal, rezultujúcou do rôznych klinických prejavov a postihnutia dôležitých orgánov.⁵² Zasiahnuté sú predovšetkým koža, kĺby, obličky, srdce, serózne obaly (pohrudnica, osrdcovník), nervový systém, hemopoetický systém a iné orgány.

Veľká kohortová štúdia (121 645 žien), ktorú realizovali Sanchez-Guerrero a kol., zistila u žien užívajúcich v minulosti orálnu antikoncepciu takmer 2-násobne vyššie riziko vývinu systémového lupus erythematosus (SLE) oproti ženám, ktoré ju neužívali (relatívne riziko 1,9).⁵³

Ďalšia veľká kohortová štúdia skúmala 238 308 žien, ktoré boli rozdelené do dvoch skupín. Nurses' Health Study (NHS) sledovala staršie ženy, ktoré mali na začiatku štúdie 35 až 50 rokov, Nurses' Health study II (NHSII) sledovala mladšie ženy, ktoré mali na začiatku štúdie 25 až 42 rokov. V skupine žien, ktoré začali štúdiu vo vyššom veku (NHS) užívanie orálnej antikoncepcie zvýšilo riziko systémového lupus erythematosus viac ako 1,5-násobne (relatívne riziko 1,6). Riziko SLE bolo vyššie u žien, ktoré užívali orálnu antikoncepciu krátkodobo, menej ako 2 roky (relatívne riziko 1,8), pričom riziko pretrvávalo dlhé obdobie (u žien, ktoré hlásili užívanie orálnej antikoncepcie pred 10 a viac rokmi, bolo relatívne riziko 1,6). V skupine mladších žien (NHSII) zvýšila orálna antikoncepcia riziko SLE viac ako 2-násobne (relatívne riziko 2,3). Podobne ako v skupine starších

⁵⁰ Hellwig K, Chen LH, Stanczyk FZ. Et al. Oral Contraceptives and Multiple Sclerosis/Clinically Isolated Syndrome Susceptibility. de Seze J, ed. PLoS ONE. 2016 Mar;11(3):e0149094.

⁵¹ D'hooghe MB, Haentjens P, Nagels G. et al. Menarche, oral contraceptives, pregnancy and progression of disability in relapsing onset and progressive onset multiple sclerosis. Journal of Neurology. 2012 May;259(5):855-61.

⁵² Parks CG, D'Aloisio AA, Sandler DP. Early Life Factors Associated with Adult-Onset Systemic Lupus Erythematosus in Women. Frontiers in Immunology. 2016 Mar;7:103.

⁵³ Sanchez-Guerrero J, Karlson EW, Liang MH. Et al. Past use of oral contraceptives and the risk of developing systemic lupus erythematosus. Arthritis and Rheumatism. 1997 May;40(5):804-8.

žien, riziko SLE bolo vyššie u žien, ktoré užívali orálnu antikoncepciu menej ako 2 roky (relatívne riziko 2,5) a zvýšené riziko pretrvávalo dlhé obdobie (u žien, ktoré hlásili užívanie orálnej antikoncepcie pred 10 a viac rokmi, bolo relatívne riziko 2,2). V skupine mladších žien (NHSII) zvýšené riziko SLE nezáviselo od typu a sily použitého estrogénu a progestagénu.⁵⁴

Štúdia, ktorá skúmala súvislosť medzi kombinovanou orálnou antikoncepciou (COC) a SLE, zistila najvyššie riziko u aktuálnych užívateľiek, ktoré začali užívať COC len nedávno, riziko bolo 2,5-násobne vyššie (relatívne riziko 2,52). U aktuálnych užívateľiek COC, ktoré ju užívali dlhodobo, bolo riziko nižšie (relatívne riziko 1,45). Riziko SLE bolo vyššie u žien, ktoré užívali prípravky kombinovanej hormonálnej antikoncepcie prvej alebo druhej generácie (relatívne riziko 1,65) a rástlo so zväčšujúcou sa dávkou etinylestradiolu (relatívne riziko bolo 1,42 pre dávku rovnú alebo nižšiu ako 30 µg; 1,63 pre dávku 31–49 µg a 2,92 pre dávku 50 µg).⁵⁵

Ako ukázali výsledky uvedených štúdií, hormonálna antikoncepcia významne zvyšuje riziko kardiovaskulárnych, onkologických, ale aj vážnych autoimunitných ochorení. Riziko kardiovaskulárnych ochorení je najvyššie u aktuálnych užívateľiek hormonálnej antikoncepcie (počas jej užívania), podobne aj riziko rakoviny je najvyššie u mladých žien, ktoré ju užívajú aktuálne, alebo len prednedávnom skončili s jej užívaním. Varujúce sú závery nedávnej štúdie skúmajúcej úmrtnosť žien, ktoré používali počas života hormonálnu antikoncepciu. V najmladšej vekovej skupine (menej ako 30 rokov) mali užívateľky orálnej antikoncepcie takmer 3-násobne väčšiu mieru úmrtia (rakovina, kardiovaskulárne choroby, cerebrovaskulárne ochorenia, choroby tráviaceho traktu, úmrtia súvisiace s násilím a samovraždy) v porovnaní so ženami, ktoré orálnu antikoncepciu neužívali (upravené relatívne riziko 2,85). Miera úmrtí na všetky sledované typy rakoviny sumárne, vrátane rakoviny prsníka, bola najvyššia päť až deväť rokov po ukončení jej užívania (relatívne riziko 1,91).⁵⁶

3 RIZIKÁ POUŽÍVANIA HORMONÁLNEJ ANTIKONCEPCIE U MLADISTVÝCH

V súčasnej dobe pozorujeme významný posun prvého pohlavného styku do čoraz mladšieho veku. Napríklad v Nemecku malo pohlavný styk už 12 % 14-ročných dievčat, 23 % 15-ročných, 47 % 16-ročných a 73 % 17-ročných dievčat.⁵⁷ V USA malo skúsenosti s predmanželským pohlavným stykom do pätnásteho roku života

⁵⁴ Costenbader KH, Feskanich D, Stampfer MJ, Karlson EW. Reproductive and menopausal factors and risk of systemic lupus erythematosus in women. *Arthritis and Rheumatism*. 2007 Apr;56(4):1251-62.

⁵⁵ Bernier MO, Mikaeloff Y, Hudson M, Suissa S. Combined oral contraceptive use and the risk of systemic lupus erythematosus. *Arthritis and Rheumatism*. 2009 Apr 15;61(4):476-81.

⁵⁶ Hannaford PC, Iversen L, Macfarlane TV, et al. Mortality among contraceptive pill users: cohort evidence from Royal College of General Practitioners' Oral Contraception Study. *British Medical Journal*. 2010 Mar;340:c927.

⁵⁷ Leidenberger F, Strowitzki T, Ortmann O. *Klinische Endokrinologie für Frauenärzte*, 4th ed. Heidelberg: Springer Medizin Verlag, 2009.

14 % chlapcov a dievčat a do osemnásteho roku 54 % mladých ľudí.⁵⁸ Pohlavný styk medzi mladistvými sa považuje za bežnú záležitosť a preto sa dôraz kladie najmä na dostupnosť „moderných antikoncepčných prostriedkov“, z ktorých je najviac propagovaná hormonálna antikoncepcia. Uvedieme niektoré závažné riziká, ktoré súvisia s používaním hormonálnej antikoncepcie u mladistvých.

Ženy, ktoré začnú s užívaním hormonálnej antikoncepcie v mladom veku majú výrazne zvýšené riziko rakoviny prsníka. V štúdií, ktorú realizoval Jernström a kol., užívanie orálnej antikoncepcie pred 20. rokom života zvýšilo riziko rakoviny prsníka viac ako 2-násobne (pomer šancí 2,1). Veľmi dôležité bolo zistenie, že každý rok užívania orálnej antikoncepcie pred 20. rokom života významne zvyšuje riziko rakoviny prsníka (riziko rástlo o 17 % za každý rok užívania orálnej antikoncepcie; pomer šancí 1,17 za rok; $P=0,01$). Ženy s mutáciami génov *BRCA1* a *BRCA2*, ktoré užívali orálnu antikoncepciu pred 20 rokom života mali riziko 3-násobne vyššie oproti ženám, ktoré ju používali po 20. roku života, alebo ju neužívali vôbec. Podobne aj výsledky nedávnej štúdie (Imkampe a kol. 2012) ukázali, že existuje významná súvislosť medzi vekom začatia používania hormonálnej antikoncepcie a vekom diagnózy karcinómu prsníka. Ženy, ktoré začal užívať orálnu antikoncepciu vo veku 18 rokov alebo v nižšom, boli v priemere o 4 roky mladšie pri diagnóze rakoviny prsníka ako ženy, ktoré začali užívať orálnu antikoncepciu vo veku nad 30 rokov; ženy, ktoré začali užívať orálnu antikoncepciu vo veku 22 až 25 rokov boli pri diagnóze karcinómu v priemere o 3 roky mladšie ($P<0,001$).⁵⁹ V štúdií, ktorú realizovali Kotsopoulos a kol., užívanie orálnej antikoncepcie významne zvýšilo riziko rakoviny prsníka u žien s mutáciou *BRCA1* génu, ktoré ju začali užívať pred 20. rokom života (pomer šancí 1,45). Riziko skorého prepuknutia karcinómu prsníka sa zvýšilo o 11 % s každým pridaným rokom užívania orálnej antikoncepcie, keď sa začala užívať pred 20 rokom života (pomer šancí 1,11).⁶⁰

V štúdií, ktorú realizoval Hatch a kol. bolo riziko gliómu (zhubný nádor mozgu) významne zvýšené u žien, ktoré prvý krát užili orálnu antikoncepciu vo veku 18 až 20 (pomer šancí 1,42).⁶¹ V súvislosti s autoimunitnými ochoreniami D'hooghe a kol. zistili, že začatie užívania orálnej antikoncepcie v mladom veku, výrazne zvyšuje riziko postupu postihnutia u žien s tzv. progresívnym nástupom sklerózy multiplex. Ženy, ktoré začali užívať orálnu antikoncepciu ako tínedžerky, mali riziko takmer 3-násobne vyššie (upravený pomer rizika 2,98).

Je všeobecne známe, že pohlavné hormóny kontrolujú **rast tela a hustotu kostí**. Významné sú najmä dva mechanizmy: (1) na celkovej úrovni ovplyvňujú *os rastový hormón/inzulín podobný rastový faktor-1(IGF-I)*; (2) na lokálnej úrovni ovplyvňujú

⁵⁸ Finer, L. B. Trends in Premarital Sex in the United States, 1954–2003. In: Public Health Reports, January–February 2007, 122 (1) 73–78.

⁵⁹ Imkampe AK, Bates T. Correlation of age at oral contraceptive pill start with age at breast cancer diagnosis. The Breast Journal. 2012 Jan-Feb;18(1):35-40.

⁶⁰ Kotsopoulos J, Lubinski J, Moller P. et al. Timing of oral contraceptive use and the risk of breast cancer in *BRCA1* mutation carriers. Breast Cancer Research and Treatment. 2014 Feb;143(3):579-86.

⁶¹ Hatch EE, Linet MS, Zhang J. Et al. Reproductive and hormonal factors and risk of brain tumors in adult females. International Journal of Cancer. 2005 May 1;114(5):797-805.

epifyzárne rastové platničky.⁶² V štúdií, ktorú realizovali Sholes a kol., dlhodobé užívanie orálnej antikoncepcie, najmä s dávkou etinylestradiolu nižšou ako 30 µg nepriaznivo ovplyvnilo hustotu kostí mladých dospelých žien počas jej používania. Navyše, vzhľadom na to, že estrogény spôsobujú uzavretie rastových platničiek, ktoré určujú dĺžku kostí a majú komplexný účinok na periosteálne tkanivo, môže orálna antikoncepcia ovplyvniť všetky tieto aspekty vývoja kostí.⁶³ Balogh a kol. zistili, že užívanie orálnej antikoncepcie s obsahom levonorgestrelu, ktorý má androgénne účinky, ovplyvňuje os rastový hormón/inzulínu podobný rastový faktor-I.⁶⁴ Podobne, nedávna štúdia preukázala, že užívanie orálnej antikoncepcie v mladom veku (18 až 21 rokov) vedie k významnému zníženiu hladiny IGF-I (inzulínu podobný rastový faktor-I).⁶⁵

Používanie orálnej antikoncepcie v období dospievania negatívne vplýva na schopnosť počať dieťa po skončení jej užívania. V štúdií, ktorú realizovali Mikkelsen a kol. boli tzv. pomery schopnosti počať u dospievajúcich dievčat významne znížené a dosahovali hodnotu 0,81 pri prvom užívaní orálnej antikoncepcie vo veku nižšom ako 16 rokov, 0,88 pri prvom užívaní vo veku 17 až 18 rokov a hodnotu 0,9 pri prvom užívaní vo veku 18 až 21 rokov v porovnaní so ženami, ktoré začali užívať orálnu antikoncepciu vo veku 21 rokov a vyššom. Prvé užívanie orálnej antikoncepcie vo veku nižšom ako 16 rokov bolo teda spojené s najvýraznejšie zníženou schopnosťou počať v porovnaní so ženami, ktoré začali užívať orálnu antikoncepciu vo veku 21 rokov a vyššom.⁶⁶

Pomerne často diskutovaným problémom je výskyt depresie u žien používajúcich hormonálnu antikoncepciu. V štúdií, ktorú realizovali Hall a kol. na skupine mladých žien (13 až 24 rokov), riziko depresívnej nálady pociťovanej v súvislosti s užívaním orálnej antikoncepcie bolo viac ako 2-násobne vyššie (pomer šancí 2,27), podobné riziko bolo pozorované aj v prípade stresu (pomer šancí 2,07). Depresívna nálada, stres a vnímanie zmien telesnej hmotnosti viedli k predčasnému ukončeniu užívania orálnej antikoncepcie.⁶⁷ Veľká štúdia uskutočnená vo Švédsku ukázala, že najmä gestagénová antikoncepcia zvyšuje riziko depresí u dospievajúcich dievčat. Mladé ženy vo vekovej kategórii 16 až 19 rokov používajúce gestagénovú antikoncepciu, mali o 67 % väčšiu spotrebu antidepresív, ako ženy používajúce

⁶² Perry RJ, Farquharson C, Ahmed SF. The role of sex steroids in controlling pubertal growth. *Clinical endocrinology* (Oxford). 2008 Jan;68(1):4-15.

⁶³ Scholes D, Ichikawa L, LaCroix AZ, et al. Oral contraceptive use and bone density in adolescent and young adult women. *Contraception*. 2010 Jan;81(1):35.

⁶⁴ Balogh A, Kauf E, Volland R. et al. Effects of two oral contraceptives on plasma levels of insulin-like growth factor I (IGF-I) and growth hormone (hGH). *Contraception*. 2000 Nov;62(5):259-69.

⁶⁵ Blackmore KM, Wong J, Knight JA. A cross-sectional study of different patterns of oral contraceptive use among premenopausal women and circulating IGF-1: implications for disease risk. *BMC Women's Health*. 2011 May;11:15.

⁶⁶ Mikkelsen EM, Riis AH, Wise LA. et al. Pre-gravid oral contraceptive use and time to pregnancy: a Danish prospective cohort study. *Human Reproduction* (Oxford, England). 2013 Feb;28(5):1398-1405.

⁶⁷ Hall KS, White KO, Rickert VI. Et al. Influence of depressed mood and psychological stress symptoms on perceived oral contraceptive side effects and discontinuation in young minority women. *Contraception*. 2012 No;86(5):518-525.

kombinovanú hormonálnu antikoncepciu. Sledovanie vplyvu hormonálnej antikoncepcie na vývin depresie je veľmi dôležité, pretože depresia patrí medzi faktory, ktoré zvyšujú riziko samovraždy u mladých ľudí.⁶⁸

V súčasnosti pribúdajú štúdie, ktoré poukazujú na skutočnosť, že používanie hormonálnej antikoncepcie spôsobuje morfológické zmeny mozgu. Závažný je najmä fakt, že používanie hormonálnej antikoncepcie sa začína realizovať v čoraz nižšom veku a teda sa posúva do citlivého neuroplastického obdobia počas puberty (neuroplasticita je základný a kriticky dôležitý mechanizmus neuronálneho fungovania, pomocou ktorého mozog prijíma a spracováva informácie, pričom sa sám prispôbuje a mení, a to v interakcii svojich geneticky daných možností a environmentálnych stimulov⁶⁹). Predovšetkým vývin prefrontálnej mozgovej kôry, ktorá je dôležitá pre poznávacie schopnosti a kontrolu správania, nie je pred 20. rokom života ešte ukončený.⁷⁰ Oblasť mozgu, ktoré sú základom pozornosti, vyhodnotenia odmeny, emocionálneho rozlišovania, inhibície odpovede (potlačenie požadovaných alebo nevhodných konaní, ktoré podporuje flexibilné a cielené správanie v meniacom sa prostredí⁷¹) a správania zameraného na cieľ, podstupujú štrukturálnu a funkčnú reorganizáciu počas neskorého detstva a rannej dospelosti.⁷² A práve prefrontálna mozgová kôra je jednou z oblastí mozgu, v ktorej boli pozorované štrukturálne zmeny u žien používajúcich hormonálnu antikoncepciu.^{73 74}

4 VPLYV HORMONÁLNEJ ANTIKONCEPCIE NA ZDRAVIE POTOMKOV

Výsledky viacerých aktuálnych štúdií ukázali, že používanie hormonálnej antikoncepcie počas tehotenstva zvyšuje riziko vrodených vývojových chýb. Vo veľkej štúdii, ktorú realizovali D. Waller a kol., potomkovia matiek, ktoré užívali počas tehotenstva orálnu antikoncepciu mali významne zvýšené riziko *syndrómu hypoplastického ľavého srdca* (pomer šancí 2,3), *zúženia aorty* (pomer šancí 1,71) a *gastroschisis* (pomer šancí 1,8).⁷⁵ Iris Van Rooij a kol. pozorovali výrazne

⁶⁸ Wirén AB, Foldemo A, Josefsson A, Lindberg M. Use of hormonal contraceptives in relation to antidepressant therapy: A nationwide population-based study. The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care : the Official Journal of the European Society of Contraception, 2010 Feb;15(1):41-7.

⁶⁹ Rakúz A. Neuroplasticita. Neurologie pro praxi. 2009;10(2):83-85.

⁷⁰ Veroude K, Jolles J, Croiset G, Krabbendam L. Changes in neural mechanisms of cognitive control during the transition from late adolescence to young adulthood. Developmental Cognitive Neuroscience. 2013 Jul;5:63-70

⁷¹ Verbruggen F, Logan GD. Response inhibition in the stop-signal paradigm. Trends in cognitive sciences. Nov. 2008;12(11):418-424.

⁷² Yurgelun-Todd D. Emotional and cognitive changes during adolescence. Current Opinion in Neurobiology. 2007 Apr;17(2):251-7.

⁷³ De Bondt T, Jacquemyn Y, Van Hecke W. et al. Regional gray matter volume differences and sex-hormone correlations as a function of menstrual cycle phase and hormonal contraceptives use. Brain research. 2013 Sep 12;1530:22-31.

⁷⁴ Pletzer B, Kronbichler M, Aichhorn M. et al. Menstrual cycle and hormonal contraceptive use modulate human brain structure. Brain research, 2010 Aug 12;1348:55-62.

⁷⁵ Waller DK, Gallaway MS, Taylor LG. et al. Use of oral contraceptives in pregnancy and major structural birth defects in offspring. Epidemiology. 2010 Mar;21(2):232-9.

zvýšenie rizika *hypospádie* u chlapcov, ktorých matky počas tehotenstva používali hormonálnu antikoncepciu. Riziko stredného typu *hypospádie* bolo viac ako 8-násobne vyššie (pomer šancí 8,5), riziko zadného typu *hypospádie* bolo viac ako 11-násobne vyššie (pomer šancí 11,59).⁷⁶ Štúdia, ktorú realizovali Ghosh a kol. zistila, že vo vekovej skupine žien starších ako 35 rokov používanie orálnej antikoncepcie počas tehotenstva zvýšilo riziko *Downovho syndrómu* u potomkov viac ako 5-násobne (pomer šancí 5,53), v mladšej vekovej skupine (29 až 34 rokov) bolo riziko zvýšené 2,5-násobne (pomer šancí 2,50). V skupine mladých žien (28 rokov a menej) zvýšené riziko nebolo pozorované.⁷⁷

Používanie hormonálnej antikoncepcie počas tehotenstva môže zvýšiť riziko *onkologických ochorení* u potomkov. Štúdia realizovaná v západnom Nemecku zistila takmer 6-násobne vyššie riziko *neuroblastómu* u detí (pomer šancí 5,74), ktorých matky užívali orálnu antikoncepciu počas tehotenstva.⁷⁸ *Akútne detské leukémie* sú ďalším onkologickým ochorením, ktoré sa častejšie vyskytuje u potomkov, ktorých matky užívali orálnu antikoncepciu počas tehotenstva. V štúdiu, ktorú realizovali Xiao Ou Shu a kol. bolo riziko *akútnej lymfocytovej leukémie* u detí mladších ako 2 roky 5-násobne vyššie (pomer šancí 5,1).⁷⁹ Štúdia, ktorú realizovali Pombo-de-Oliveira a kol., zistila výraznú súvislosť medzi používaním hormónov počas tehotenstva (z 18 prípadov diagnostikovanej akútnej detskej leukémie, 12 matiek týchto detí užívalo orálnu antikoncepciu, 4 matky užívali hormóny štítnej žľazy a 2 matky hormóny na udržanie tehotenstva) a vývinom detskej akútnej leukémie u potomkov; riziko bolo takmer 9-násobne vyššie (pomer šancí 8,76).⁸⁰

Výsledky uvedených, ale aj ďalších štúdií či už na ľuďoch alebo zvieratách sú veľmi závažné, pretože ako ukazujú napríklad údaje z USA, pomerne vysoké percento žien otehotnie počas jej používania, a teda ich embryá sú vystavené pôsobeniu syntetických pohlavných hormónov počas vývinu v maternici. Podľa správy Amerického ministerstva zdravia a sociálnych služieb „Use of Contraception in the United States: 1982–2008“ miera zlyhania kombinovanej hormonálnej antikoncepcie (tablety) pri typickom používaní je až 8,7 % v prvých dvanástich mesiacoch používania (U.S. Department of Health and Human Services, 2010). Ak vezmeme do úvahy fakt, že orálnu hormonálnu antikoncepciu užíva celosvetovo

⁷⁶ van Rooij IA, van der Zanden LF, Brouwers MM. et al., Risk factors for different phenotypes of hypospadias: results from a Dutch case-control study. *BJU International*. 2013 Jul;112(1):121-8.

⁷⁷ Ghosh S, Hong CS, Feingold E. et al., Epidemiology of Down syndrome: new insight into the multidimensional interactions among genetic and environmental risk factors in the oocyte. *American Journal of Epidemiology*. 2011 Nov 1;174(9):1009-16.

⁷⁸ Schüz J, Kaletsch U, Meinert R. et al. Risk factors for neuroblastoma at different stages of disease. Results from a population-based case-control study in Germany. *Journal of Clinical Epidemiology*, 2001 Jul;54(7):702-9.

⁷⁹ Ou SX, Han D, Severson RK. et al., Birth characteristics, maternal reproductive history, hormone use during pregnancy, and risk of childhood acute lymphocytic leukemia by immunophenotype (United States). *Cancer Causes & Control* : CCC. 2002 Feb;13(1):15-25.

⁸⁰ Pombo-de-Oliveira MS, Koifman S. et al., Infant acute leukemia and maternal exposures during pregnancy. *Cancer Epidemiology, Biomarkers & Prevention* : a Publication of the American Association for Cancer Research, cosponsored by the American Society of Preventive Oncology. 2006 Dec;15(12):2336-41.

približne 200 miliónov žien a použijeme mieru jej zlyhania uvedenú v USA (8,7%), dá sa očakávať, že len v prvom roku jej požívania môže byť vystavených účinkom syntetických estrogénov a gestagénov 17 až 18 miliónov potomkov. Je však potrebné brať do úvahy skutočnosť, že pre väčšinu párov je tehotenstvo, ktoré nastane počas užívania hormonálnej antikoncepcie neželané a približne 50 % neželaných tehotenstiev je ukončených potratom.⁸¹

Veľmi dôležitá je skutočnosť, že hormonálna antikoncepcia ohrozuje veľký počet potomkov, ktorí sa počali krátko po skončení jej používania. Už v spomínanej štúdii Waller a kol. zistili významne zvýšené riziko *anencefálie* u detí matiek, ktoré naposledy užívali orálnu antikoncepciu jeden mesiac pred počatím (pomer šancí 1,7). Zvýšené riziko *transpozície veľkých ciev* bolo pozorované u detí matiek, ktoré naposledy užívali orálnu antikoncepciu 2 až 3 mesiace pred počatím (pomer šancí 1,8). Shawky a kol. zistili, že v skupine matiek vo veku 35 a viac rokov, užívanie orálnej antikoncepcie šesť mesiacov pred tehotenstvom zvýšilo riziko *Downovho syndrómu* u detí takmer 3-násobne (pomer šancí 2,9) v porovnaní so skupinou žien mladších ako 35 rokov.⁸²

Viacere štúdie pozorovali zvýšené riziko *onkologických ochorení* u potomkov, ktorí sa počali krátko po vysadení hormonálnej antikoncepcie. Olshan a kol. pozorovali zvýšené riziko *neuroblastómu* u chlapcov, ktorých matky užívali orálnu antikoncepciu mesiac pred tehotenstvom (pomer šancí 1,4).⁸³ Linet a kol. zistili, že užívanie orálnej antikoncepcie krátko pred tehotenstvom zvýšilo riziko sledovaných typov *nádoru mozgu* (astrocytómy, medulloblastómy, ependymómy a iné) sumárne viac ako 1,5-násobne (pomer šancí 1,6). Užívanie orálnej antikoncepcie menej ako tri mesiace pred počatím výrazne zvýšilo najmä riziko *ependymómu*, ktoré bolo takmer 9-násobne vyššie (pomer šancí 8,8).⁸⁴ V najaktuálnejšej štúdii Julia Heck a kol. zistili zvýšené riziko jednostranného *retinoblastómu* u detí tých matiek, ktoré užívali orálnu antikoncepciu v roku pred tehotenstvom (pomer šancí 1,5).⁸⁵

Hormonálna antikoncepcia negatívne pôsobí na jedno-uhlíkový metabolizmus v tele ženy, a to najmä prostredníctvom zníženia sérových hladiny folátov, vitamínu B₁₂ a vitamínu B₆. Nielsen foláty (napríklad kyselina listová), ale aj vitamíny B₁₂ a B₆ sú veľmi dôležité pre správne fungovanie jedno-uhlíkového metabolizmu a podávanie iba folátov nemusí byť postačujúce na prevenciu vrodených vývojových porúch,

⁸¹ Guttmacher institute. Intended and Unintended Pregnancies Worldwide in 2012 and Recent Trends. September 2014. Dostupné na: <https://www.guttmacher.org/pubs/journals/j.1728-4465.2014.00393.x.pdf>.

⁸² Shawky RM, Elsobky E, Elsayed SM. et al. Maternal risk factors in young Egyptian mothers of Down syndrome. Egyptian Journal of Medical Human Genetics. 2009 Nov; 10(2):144-152.

⁸³ Olshan AF, Smith J, Cook MN. et al., Hormone and fertility drug use and the risk of neuroblastoma: a report from the Children's Cancer Group and the Pediatric Oncology Group. American Journal of Epidemiology. 1999 Nov 1;150(9):930-8.

⁸⁴ Linet MS, Gridley G, Cnattingius S. et al. Maternal and perinatal risk factors for childhood brain tumors (Sweden). Cancer Causes & Control : CCC. 1996 Jul;7(4):437-48.

⁸⁵ Heck JE, Omidakhsh N, Azary S. et al.: A case-control study of sporadic retinoblastoma in relation to maternal health conditions and reproductive factors: a report from the Children's Oncology group. BMC Cancer, October 2015, 15:735.

ako sú napríklad defekty neurálnej rúry a vrodené srdcové chyby.⁸⁶ Narušenie jedného uhľikového metabolizmu, ktorý má zásadný význam pre správny vývin embrya, môže byť jedným z mechanizmov, ktorým hormonálna antikoncepcia spôsobuje vrodené vývojové chyby a rakovinu u potomkov matiek, ktoré otehotneli krátko po skončení používania hormonálnej antikoncepcie.

Všeobecne sa odporúča, aby ženy, ktoré môžu alebo chcú otehotnieť, prestali používať lieky, ktoré nie sú nevyhnutné 3 až 6 mesiacov pred počatím.⁸⁷ V tomto období tzv. primordiálne folikuly opustia svoj pokojný stav a začnú aktívnu fázu folikulárneho vývinu. Je pravdepodobné, že počas tohto obdobia, keď sa oocyty nachádzajú vo fáze tzv. meiotického zastavenia, rizikové faktory (napr. exogénne estrogény) akumulované v prostredí vaječníkov môžu narušiť ďalší priebeh meiózy (delenia buniek).⁸⁸ Navyše, viaceré kľúčové molekulárne udalosti, vrátane epigenetických modifikácií DNA sa vyskytujú v oocyte už počas predĺženého obdobia ovariálneho folikulárneho vývinu.⁸⁹

Používanie hormonálnej antikoncepcie počas tehotenstva neohrozuje len prvú generáciu potomstva, ale ako naznačujú pokusy na zvieratách, môže ohroziť aj **nasledujúce generácie**. Napríklad pokusy na potkanoch ukázali, že podávanie etinylestradiolu (syntetický estrogén používaný vo väčšine preparátov kombinovanej hormonálnej antikoncepcie) počas gravidity zvyšuje riziko *rakoviny prsnej žľazy* nielen v prvej generácii samičieho potomstva, ale aj v druhej a tretej generácii.⁹⁰ Podobne, štúdiá na potkanoch realizovaná Národným toxikologickým programom v USA pozorovala toxický vplyv etinylestradiolu na reprodukčné funkcie potomstva vo viacerých po sebe nasledujúcich generáciách.⁹¹ Mechanizmy, ktoré sa podieľajú na prenose chorôb z jednej generácie na druhú zatiaľ nie sú úplne známe, ale predpokladá sa, že zahŕňajú perzistujúce epigenetické zmeny v génoch spôsobom, ktorí mení ďalší osud tkanív a orgánov.⁹²

⁸⁶ Czeizel AE, Dudás I, Vereczkey A, Bánhidý F. et al. Folate deficiency and folic acid supplementation: the prevention of neural-tube defects and congenital heart defects. *Nutrients*. 2013 Nov 21;5(11):4760-75.

⁸⁷ Sorensan M. K., Phillips B. B., Mutnick A. H., Drug use in specific patient populations: Pediatric, Pregnant, Geriatric. In: Shargel L, Mutnick A, editors. *Comprehensive Pharmacy Review*. 5th ed. Philadelphia: Lippincott William Wilkins; 2004. p. 673–682.

⁸⁸ Ghosh S, Hong CS, Feingold E. et al., Epidemiology of Down syndrome: new insight into the multidimensional interactions among genetic and environmental risk factors in the oocyte. *American Journal of Epidemiology*. 2011 Nov 1;174(9):1009-16.

⁸⁹ Steegers-Theunissen RP, Twigt J, Pestinger V, Sinclair KD. et al. The periconceptual period, reproduction and long-term health of offspring: the importance of one-carbon metabolism. *Human Reproduction Update*. 2013 Nov-Dec;19(6):640-55.

⁹⁰ de Assis S, Warri A, Cruz MI. et al. High-fat or ethinyl-oestradiol intake during pregnancy increases mammary cancer risk in several generations of offspring, *Nature Communications*. 2012;3:1053. doi: 10.1038/ncomms2058.

⁹¹ National Toxicology Program. Multigenerational reproductive toxicology study of ethinyl estradiol (CAS No. 57-63-6) in Sprague-Dawley rats. National Toxicology Program Technical Report Series. 2010 Aug;(547):1-312.

⁹² Newbold RR. Prenatal exposure to diethylstilbestrol (DES). *Fertility and Sterility*. 2008 Feb;89(2 Suppl):e55-6.

ZÁVER

Výsledky uvedených štúdií, ale aj mnohých iných, poukazujú na skutočnosť, že používanie hormonálnej antikoncepcie má významný negatívny vplyv na zdravie žien. Riziko kardiovaskulárnych ochorení je výrazne zvýšené u aktuálnych užívateľiek hormonálnej antikoncepcie (počas jej užívania). Podobne, riziko vývinu onkologických ochorení je najvyššie u mladých žien, ktoré užívajú hormonálnu antikoncepciu aktuálne alebo len prednedávnom ukončili jej používanie. Ešte zraniteľnejšie voči pôsobeniu antikoncepčných syntetických hormónov sú mladé dospelávajúce dievčatá. Včasné prepuknutie rakoviny prsníka je významne zvýšené u mladých žien, ktoré začali užívať orálnu antikoncepciu pred osemnástym rokom života. Ako ukázala jedna z nedávnych štúdií, dievčatá, ktoré začali užívať orálnu antikoncepciu pred 16. rokom života, mali najnižšiu schopnosť počať po jej vysadení. Podobne, zvýšený výskyt depresie bol pozorovaný najmä u mladých užívateľiek orálnej antikoncepcie. Užívateľky orálnej antikoncepcie mladšie ako 30 rokov majú úmrtnosť takmer 3-násobne vyššiu v porovnaní so ženami, ktoré orálnu antikoncepciu neužívajú (Hannaford a kol., 2010). Vážnym varovaním sú výsledky štúdií, ktoré zistili, že používanie (neúmyselné) kombinovanej hormonálnej antikoncepcie počas tehotenstva, alebo jej používanie krátko pred otehotnením významne zvyšuje riziko vážnych vrodených vývojových chýb a onkologických ochorení u potomkov. Reprodukčný potenciál národa je teda pri masovom používaní hormonálnej antikoncepcie výrazne ochromený, a to nielen z toho dôvodu, že hormonálna antikoncepcia je jedna z najúčinnějších antikoncepčných metód, ale aj z toho dôvodu, že významne ohrozuje zdravie a život dospelávajúcich dievčat a dospelých mladých žien, ktoré ju používajú. Okrem toho, negatívne ovplyvnenie jedno-uhlíkového metabolizmu žien, genetické a epigenetické poškodenia, spôsobené hormonálnou antikoncepciou, môžu mať závažný negatívny vplyv aj na zdravie ich potomkov. Kompetentní odborníci v oblasti gynekológie, endokrinológie, pediatrie, genetiky, farmakológie a pod., by sa mali zodpovedne postaviť k novým poznatkom o nežiaducich účinkoch hormonálnej antikoncepcie a zasadiť sa o to, aby zodpovedné štátne orgány prehodnotili riziká používania hormonálnej antikoncepcie a zabránili šíreniu klamlivej propagandy a programov, ktoré ohrozujú zdravotný a reprodukčný potenciál štátu.

HORMONAL CONTRACEPTIVES: NEW FINDINGS, NEW WARNINGS

ABSTRACT

Hormonal contraceptives are intensively promoted not only as the most effective form of contraception but also for many benefits unrelated to contraception. Women, girls and practically the whole of society have access to information in favor of their use. On the other hand, recent studies have sounded alarm bells, particularly in relation to young women. There is also growing evidence that hormonal contraceptives can have undesirable effects on the bodies of adolescent girls. A third problem that has been identified is increased risks for the offspring of mothers who conceive while using hormonal contraceptives or shortly after ceasing their use. This article presents findings on these problems from a number of major studies into the effects of hormonal contraceptives on young adult women, adolescent girls and their offspring.

KONTAKT

PharmDr. Jozef Laurinec, PhD.
e-mail.: jozef.laurinec@slovanet.sk

ANTIKONCEPCE A MOŽNOSTI JEJÍ REGULACE ZÁKONEM

Miroslav Kratochvíl

Recenzoval doc. Josef Beneš, Th.D.

Do jaké kategorie spadá užívání antikoncepce? Je užívání antikoncepce na úrovni potratů nebo je spíše na úrovni nezřízeného kouření či pití alkoholu? Nebo jde snad o zodpovědné, a tedy dobré jednání? Má být cílem čestného člověka užívání antikoncepce přímo zakázat zákonem nebo stačí pouze nepřímou její užívání omezovat? Nebo by snad měl její užívání podporovat? Může čestný zákonodárce hlasovat pro zákon, který zavádí daň na antikoncepci? Nebude tím legitimizovat užívání antikoncepce, neutrpí tak jeho čestnost?

Na tyto otázky hledá odpovědi následující příspěvek.

1 ÚVODNÍ TERMINOLOGICKÁ POZNÁMKA

Předpokladem odpovědi na výše uvedené otázky je předně vyjasnění, specifikace pojmu antikoncepce, vyjasnění, jak lze antikoncepci kategorizovat.

Antikoncepci či antikoncepčním jednáním se obecně rozumí takové jednání, které má za cíl předejít početí dítěte. To také vyjadřuje etymologie slova antikoncepce či kontracepce (*anti* – řec. namísto, proti; *contra* – lat. proti; *conceptio* – lat. přijetí, početí). Protože úmysl člověka, který se chce vyhnout početí, je obecně indiferentní, jednání člověka, který má úmysl aktuálně nepočít dítě lze ohodnotit jako dobrý nebo špatný až v závislosti na okolnostech, které tento úmysl doprovázejí, a prostředcích, které za tímto úmyslem člověk použije.

2 PROSTŘEDKY PŘEDCHÁZENÍ POČETÍ A JEJICH ZHODNOCENÍ

Nabízí se mnoho rozličných prostředků, jejichž cílem je vyhnout se početí: sexuální abstinence¹ (periodická či absolutní),² přerušovaná soulož (a obecně soulož *non*

¹ Nabízí se otázka, zda lze sexuální abstinence vůbec považovat za „prostředek“, vždyť již slovo „abstinence“ naznačuje, že se ve skutečnosti jedná o „nic“, které neexistuje. K tomu lze

modo humano), technické bariéry (kondom, pesar), chemické přípravky blokujících plodnost (hormonální perorální tablety, hormonální injekce, hormonální implantáty, hormonální náplasti), jiné přípravky (nitroděložní tělíška). Jak lze tyto prostředky ohodnotit? Které z nich jsou dobré, které z nich jsou špatné, které jsou indiferentní? A proč?

2.1 Sexuální abstinence jako prostředek k předcházení početí

Sexuální abstinenci lze považovat za indiferentní, není sama o sobě dobrou ani špatnou. Její hodnocení závisí na dalších okolnostech a úmyslu. Za zásadní okolnost lze považovat skutečnost, zda člověk žije v manželství nebo je svobodný.

Pohlavní styk, vedle prostředku předávání života, lze chápat jako vyjádření vzájemné lásky mezi mužem a ženou, vyjádření skutečnosti, že se muž a žena jeden druhému navzájem odevzdávají, že jeden druhého přijímá, že si dávají jeden druhému celý svůj život.³ Pohlavní styk, jakožto vyjádření lásky mezi mužem a ženou se odlišuje od jiných vyjádření lásky tím, že je toto vyjádření výlučné, protože je na celý život.⁴

Rozhodnutí se pro takovouto lásku lze označit jako manželství *in fieri*, jako rozhodnutí pro nejvnitřnější společenství celého života mezi mužem a ženou, které je svou povahou zaměřené na dobro manželů a na plození a výchovu dětí. Proto lze sexuální styk označit za možný jenom v manželství,⁵ a proto lze absolutní sexuální zdrženlivost mimo manželství hodnotit jako vždy dobrou. Naopak ale není možné říci, že by v manželství byla sexuální zdrženlivost sama o sobě špatná.⁶ I v manželství se mohou vyskytovat okolnosti a úmysly, které hodnocení sexuální zdrženlivosti pozměňují. Podrobnější analýza těchto okolností a úmyslů však není cílem tohoto příspěvku a ani není pro dosažení jeho cíle nutná, je dostatečné, že bylo ukázáno, že sexuální abstinence není špatná, nýbrž indiferentní, a mimo manželství je dobrá.⁷

poznamenat, že tuto absenci je možné vyjádřit jako schopnost ovládat své pudy, o jejíž existenci již hovořit lze.

² Sexuální abstinence je podstatou všech metod předcházení těhotenství, které jsou založené na sledování známek plodnosti (běžně označovaných jako tzv. přirozené plánování rodičovství – PPR). Proto není třeba zahrnovat mezi prostředky vyhnout se početí každou tuto metodu zvlášť.

³ Jde tak o vyjádření lásky nejvyššího stupně odpovídajícím stupněm něžností, totiž nejvyšším stupněm něžností. [1]

⁴ Tuto výlučnost naznačuje i skutečnost nelibosti, kterou by např. ženy pravděpodobně zažívaly, pokud by jejich muž vyjadřoval lásku sexem i jiným ženám.

⁵ Sexuální styk mimo manželství představuje banalizaci sexu, sexuality a tím tedy i banalizaci jejího nositele – ponížení osoby. „Kdo tvrdí, že miluje, ale dodává, že se později rozhodne, zda navždy, ten nedospěl ke zralosti opravdové lásky.“ [1]

⁶ Pokud by byla sexuální abstinence sama o sobě špatná, pak jediné správné jednání novomanželů by bylo ihned zahájit sexuální styk a nikdy jej neukončit.

⁷ Odmítnutí předmanželských (mimomanželských) sexuálních styků lze založit také na skutečnosti, že pohlavním stykem (který je svou povahou vždy plodný) mimo manželství dochází k nebezpečí početí dítěte mimo rodinu, která jediná dítěti zabezpečuje nejvhodnější životní prostředí pro jeho harmonický vývoj. Početím mimo manželství by dítěti byla způsobena újma. V neposlední řadě katolická církev nabízí i teologické důvody. Ve slovech Krista: „Nečetli jste [...] : ‚Proto opustí muž otce i matku a připojí se ke své ženě a ti dva budou

2.2 Jiné prostředky k přecházení či zamezení početí

Pokud jde o hodnocení ostatních prostředků zamezujících početí, pak z výše uvedeného vyplývá, že hodnotit užití takového prostředku mimo manželství je bezpředmětné. Šlo by v zásadě o podobný cynismus, jako kladné hodnocení znásilnění ženy za použití kondomu oproti znásilnění bez použití kondomu. Hodnotit prostředky pro vyhnutí se početí lze pouze v rámci manželství, neboť pouze v manželství je člověk oprávněn k úkonům, které svou povahou mohou vést k početí dítěte.

Vlastní hodnotící kritérium těchto prostředků lze spatřit ve vztahu, jaké mají tyto prostředky k důstojnosti lidské osoby. Zmíněné prostředky svého cíle dosahují eliminací předvídaných přirozených účinků sexuálního styku, tj. odmítáním jedné z inherentních vlastností člověka, tj. plodnosti muže a ženy, jejich sexuality. Lze říci, že tedy dochází k odmítnutí druhého jako osoby. Jinými slovy, tyto prostředky ponižují druhého člověka (především ženy) – dělají z něj (sexuální) objekt.

Lze si povšimnout, že sexuální abstinence (periodická i absolutní) sama o sobě plodnost nijak neeliminuje, nýbrž ji respektuje. Manželé, kteří se rozhodnout aktuálně se zdržet sexuálního styku, protože vědí nebo se domnívají, že by s velkou pravděpodobností vedl k početí dítěte, tím samým se stále vzájemně respektují jako osoby, jejichž integrální součástí je i plodnost. Nedochází tak k žádné banalizaci sexuality, banalizaci člověka.

3 POSTFERTILIZAČNÍ ÚČINKY ANTIKONCEPČNÍCH PROSTŘEDKŮ

Prostředky sloužící k vyhnutí se početí lze dále rozdělit na ty, které mohou způsobovat smrt raného embrya,⁸ a na ty, které v zásadě nemohou. Do první kategorie se řadí všechny hormonální přípravky a nitroděložní tělíska.⁹ Druhá kategorie zahrnuje abstinenci, přerušovanou soulož a nejružnější bariérové zábrany.

4 MOŽNOSTI REGULACE ANTIKONCEPČNÍCH PROSTŘEDKŮ

Posledním předpokladem pro náležité zodpovězení otázek položených v úvodu je identifikace možností vlastní regulace. Některé z možných způsobů regulace jsou uvedeny v následující tabulce. Tabulka prostředky sloužící vyhnutí se početí třídí dle možnosti jejich regulace, respektu k důstojnosti osob a postfertilizačního účinku. Pro srovnání je v tabulce zařazen potrat, který není prostředkem vyhnutí se početí.

jeden člověk?‘ Už tedy nejsou dva, ale jeden. Co tedy Bůh spojil, člověk nerozlučuj!’“ (Mat 19,5–6) církev vidí připomínku prvotního plánu Božího v ráji, kde „opuštění otce a matky“ představuje uzavření manželství; po kterém následuje tělesné spojení. Pokud by bylo dovoleno spolu sexuálně žít již před manželstvím, bylo by zbytečné do manželství vstupovat. [1]

⁸ Někdy jsou tyto prostředky označovány jako potencionálně abortivní. Ne všichni toto označení považují za nejvhodnější. Srov. [7].

⁹ Srov. [7].

Označení	A	B	C	D	E
Prostředek	Abstinence	Přerušovaná soulož	Bariérové zábrany	Hormonální přípravky a nitroděložní tělíška	Potrat
Respekt k osobě; pozitivní hodnocení sexuality	Ano	Ne	Ne	Ne	Ne
Žádný postfertilizační účinek	Ano	Ano	Ano	Ne	Ne
Možnost regulace	Výchova	Výchova	Výchova Daňové zatížení Zákaz reklamy Zákaz výroby a prodeje Zákaz užívání	Výchova Daňové zatížení Zákaz reklamy Zákaz výroby a prodeje Zákaz užívání	Výchova Daňové zatížení Omezení doby pro potrat Zákaz potratu Zdravých dětí Absolutní zákaz potratů

Lze tedy rozlišit asi 4 kategorie prostředků (v tabulce označeny: A, B, C, D). Kategorie A nepůsobí žádné problémy. Úkolem čestného zákonodárce by měla být vhodná výchova k ctnostnému životu. Regulace prostředků kategorie B je rovněž odkázána na takovou výchovu k ctnostnému životu, výchovu, jenž by poukázala na závadnost prostředků kategorie B, jak byla vyložena výše.¹⁰

Prostředky kategorie C i D lze vedle zmíněné výchovy poměrně lehce omezit daňovým zatížením, zákazem reklamy na dané prostředky a nakonec i jejich absolutním zákazem, tj. zákazem výroby a prodeje, případně i explicitním zákazem užívání.¹¹ Otázka zní, zda zákaz výroby a prodeje a případně i užívání, je pro

¹⁰ Inspirativní mohou být slova papeže Benedikt XVI.: „[B]analizace sexuality [...] je [...] nebezpečným zdrojem toho, že tolik lidí v sexualitě už nenalézá výraz lásky ale jen jakousi drogu pro sebe. Proto je i boj proti banalizaci sexuality součástí zápasu o to, aby sexualita byla zhodnocena pozitivně a mohla rozvinout pozitivní působení v celku lidského bytí.“ [2, s. 118]

¹¹ Implicitní zákaz užívání by byl v zásadě obsažen v zákazu výroby a prodeje.

čestného zákonodárce cílem obligatorním či fakultativním. Jinými slovy, má občanský zákon zakazovat lidem všechny neřesti?

5 MÁ OBČANSKÝ ZÁKON ZAKAZOVAT LIDEM VŠECHNY NEŘESTI?

Tuto otázku a odpověď na ni promýšlel již ve 13. století. Sv. Tomáš Akvinský. Ve své Teologické sumě uvádí několik argumentů, které mohou předloženou otázku pomoci vyřešit. Sv. Tomáš říká:

[...] [Z]ákon je vydáván jako určité pravidlo či měřítko lidských skutků. Ale míra má být homogenní s tím, co je měřeno, jak čteme [...], neboť různé věci se měří různými mírami. Proto je třeba, aby i zákony byly lidem ukládány podle jejich situace, neboť, jak říká Isidor [...], zákon má být „možný, ve shodě s přirozeností a ve shodě s obyčejí země“. Avšak síla či schopnost jednat je dána vnitřním habitem neboli dispozicí, neboť to, co je možné pro ctnostného, není stejně možné pro toho, kdo nemá habitus ctnosti. Tak pro dítě není možné totéž, co pro dospělého člověka – a proto se dětem neukládá stejný zákon jako dospělým: neboť dětem se dovoluje mnoho věcí, které zákon u dospělých trestá nebo kárá. Podobně se u lidí nedokonalé ctnosti připouští mnoho věcí, které by nebylo možné tolerovat u lidí ctnostných.

Lidský zákon se dává velkému množství lidí, z nichž většina není dokonalá v ctnosti. Proto lidský zákon nezakazuje všechny neřesti, jichž se varují ctnostní lidé, ale pouze neřesti závažnější, jichž se může uvarovat většina lidí, a především to, co je ke škodě druhých a co musí být zakázáno, má-li být zachována lidská společnost. Tak lidský zákon zakazuje vraždu, krádež apod. (I–II ot. 96 čl. 2 odp.)¹²

Sv. Tomáš dále vysvětluje:

Záměrem lidského zákona je dovést lidi k ctnosti nikoli najednou, ale postupně. A proto nedokonalým lidem neukládá ihned to, co odpovídá lidem již ctnostným, totiž aby se varovali všeho zlého. Jinak by nedokonalí lidé, kteří nejsou schopni nést břemeno takových příkazů, upadli do ještě většího zla [...]. (I–II ot. 96 čl. 2 k 2)¹³

Tedy pokud úloha občanského zákona je jiná a má užší vymezení než zákon morální,¹⁴ pokud úloha občanského zákona spočívá v zajištění sociálního řádu založeného na spravedlnosti,¹⁵ uchování míru a veřejné morálky,¹⁶ pak není jeho povinností zakazovat všechna ta špatná jednání, jejichž zákaz by většina lidí nebyla schopna aktuálně dodržovat ani s velkým sebezapřením.¹⁷ Lze se přiklonit k závěru,

¹² Citováno podle [3, s. 82].

¹³ Citováno podle [3, s. 83].

¹⁴ Srov. *Evangelium vitae*, čl. 71, [4, s. 92].

¹⁵ Srov. tamtéž.

¹⁶ Srov. tamtéž.

¹⁷ Pouze „nevelké“ sebezapření není překážkou zákazu. V opačném případě by nebylo možné zakázat prakticky žádné jednání. Roman Cardal popisuje vztah sebezáporu ke svobodě porušit zákon takto: „Zamezuje-li mi zákon určitý typ jednání, vede mne strach z postihu k poslušnosti, díky níž držím své choutky na uzdě. Navenek zákon jako bezúhonný občan dodržuji, ale v nitru

že vedle obecné neúčinnosti zákona by byli tito lidé utvrzováni v neřesti obecného pohrdání zákony jako takovými.

5.1 Mezi jaké neřesti spadá užívání antikoncepčních prostředků s postfertilizačním účinkem?

Není však užívání antikoncepčních prostředků s postfertilizačním účinkem onou těžší neřestí, jež se může vystříhat větší část lidí? Navíc, která je na škodu jiných?

Nezdá se snadné najít argument, který by tvrdil opak. Někdo by sice mohl tvrdit, že uživatel antikoncepce nemá úmysl usmrcovat embrya, že jde o nezamýšlený efekt, ke kterému navíc dochází poměrně zřídka, příliš přesvědčivě však tento argument nezní. Předvídá-li totiž člověk, že jeho jednání bude mít špatný účinek, je odpovědný za tento účinek, a to v tom stupni, v jakém mohl nebo byl povinen mu zabránit [6, s. 32]. Tím spíše je za něj odpovědný, vychází-li z jednání, které samo o sobě je špatné a přesto dobrovolně zvolené. Nicméně, – mohl by argument pokračovat – současná rozšířenost¹⁸ těchto prostředků potvrzuje, že je nelze *hic et nunc* zakázat ani pokud by se našlo dostatek zákonodárců. Tomu snad lze dát za pravdu, a proto se jako vhodné jeví nejdříve omezit rozšířenost těchto prostředků zavedením vhodné daně, které by motivovalo uživatele těchto prostředků k jejich substituci jinými prostředky, optimálně sexuální abstinencí. Po dostatečném snížení rozšířenosti těchto prostředků pak může být bezpečně přistoupeno k jejich zákazu.

Zdá se tedy, že zatímco zákaz antikoncepčních prostředků bez postfertilizačních účinků je fakultativní, zákaz antikoncepčních prostředků majících postefertilizační účinky, je obligatorní. Cílem čestného člověka by měl být jejich zákaz, podobně jako zákaz potratů.¹⁹

5.2 Může zákonodárce hlasovat pro zavedení daně na antikoncepci?

Poslední otázka, na kterou je třeba odpovědět, je ta, zda může čestný zákonodárce spolupracovat při zavádění daně na antikoncepční prostředky?

trpím, protože bych v souladu se svým sklonem k bezohlednému sebeupřednostnění rád jednal nezákonně. Vydržím-li toto vnitřní napětí po určitou dobu, může dojít k jeho snížení. Dodržování zákona se pro mne díky získanému návyku stane snazším, nakonec se mu přizpůsobím bez vnitřního odporu. Moje svoboda zákon překročit nadále trvá, avšak z mého života bylo odstraněno něco, co tuto svobodu paradoxně zatěžovalo – pudové nutkání zákon ignorovat. Když už v mém nitru tento tlak není, je moje svoboda k porušení zákona mnohem větší.“ [5, s. 27]

¹⁸ V ČR jde o cca 50 % žen ve fertilním věku.

¹⁹ Pod čarou lze prověřit, zda zákaz potratů projde „testem“ sv. Tomáše: potrat je přímým usmrcením nevinného člověka, je tedy těžší neřestí, která je na škodu jiným. Při 25 tis. potratech ročně jde v ČR asi o 1 % žen ve fertilním věku, které potrat využívají. Potraty ženy podstupují v zásadě nerady. Eventuální překážka v podobě obecné neschopnosti dodržovat zákon tedy také neobstojí. Nic tedy nehovoří proti okamžitému absolutnímu zákazu potratů, jak jej také zdůrazňují dokumenty katolické církve.

Analogicky s čl. 73 encykliky *Evangelium vitae*,²⁰ lze snad říci, že v případech, kdy není možné zákonem zakázat určité nemorální jednání, které je již jinak zákonem regulované, mohou poslanci, jejichž nesouhlas s takovým nemorálním jednáním je jasný a všeobecně známý,²¹ podporovat hlasování o návrzích, které chtějí zmírnit škody, takovým jednáním působené, a oslabit tak jeho neblahý účinek s ohledem na veřejnou kulturu či morálku. Jednají-li takto, neporušují svou povinnost ve vztahu k nedovolenému jednání; ale spíše se správně a vhodně pokoušejí omezit jeho škodlivé důsledky.

Lze tedy uzavřít, že poslanec – v souladu se zásadou, že člověk nesmí chtít špatnost – nesmí hlasovat s úmyslem, aby lidé těchto antikoncepčních prostředků užívali co nejvíce, aby tak finanční přínos pro stát byl co nejvyšší. Může však hlasovat s úmyslem jejich užívání co nejvíce omezit.

6 ZÁVĚR

V příspěvku, poté, co v úvodu byl definován antikoncepční úmysl a byl ohodnocen jako indiferentní, bylo přistoupeno k identifikaci a kategorizaci různých prostředků sloužících vyhnutí se početí. Prostředky byly rozděleny podle jejich respektu k důstojnosti člověka a zvláště podle možného postfertilizačního účinku.

V části pojednávající o možnosti regulace těchto prostředků bylo argumentováno pro možnost zavedení daně, a pokud jde o prostředky s postfertilizačním účinkem i pro jejich zákaz.

Na závěr byl zmíněn postoj, s jakým má poslanec přistupovat k hlasováním o zavedení daně na antikoncepci. Totiž, že má být veden snahou o pozitivní ocenění sexuality v celku lidského bytí.

BIBLIOGRAFIE

1. Beneš, J., nepublikovaný text z morální teologie.
2. Benedikt XVI., *Světlo světa. Papež, církev a znamení doby. Rozhovor s Peterem Seewaldem*, Brno 2011.
3. Akvinský, T., *O zákonech v Teologické sumě*, Praha 2003.
4. Jan Pavel II., *Evangelium vitae*, Praha 1995.
5. Cardal, R., Politická autorita – Díl II., *Distance. Revue pro kritické myšlení*, 3 (16) 2013, s. 20–31.
6. Dacík, R. M., *Mravouka*, Olomouc 1946.
7. Skočovský, K., *Abortivní účinek antikoncepce*, dostupné na <http://teologietela.paulinky.cz/Sexualita-Plodnost/Antikoncepce-a-odpovedne-rodicovstvi/Abortivni-ucinek-antikoncepce>.

²⁰ V tomto článku papež Jan Pavel II. vysvětluje, jaký má být postoj člověk vůči hlasování v parlamentu ohledně potratových zákonů.

²¹ Má být tedy zamezeno veřejnému pohoršení.

CONTRACEPTION AND THE POSSIBILITY OF ITS REGULATION

BY THE LAW

ABSTRACT

After defining the contraceptive intent, the paper identifies and classifies various methods to avoid conception. The methods are sorted out according to their respect of human dignity, and especially according to their possible post-fertilization effect. In the section that deals with the possibilities of regulation of these contraceptives, arguments in favor of imposing tax on contraceptive with post-fertilization effect were given, as well as arguments in favor of a ban on them.

PODĚKOVÁNÍ

Lucii Cekotové.

KONTAKT

ICLic. Ing. Miroslav Kratochvíl

Nejmenší z nás, spolek

Za Humny 256

696 35 Dambořice

web: <http://nejmensiznas.cz/>

e-mail.: mirkratochvil@email.cz

POZNÁMKY K MOŽNOSTI ZAVEDENÍ SPOTŘEBNÍ DANĚ NA ANTIKONCEPCI

Jiří Mrázek

Recenzovala Mgr. Ing. Jana Soukopová, Ph.D.

1 ÚVOD A METODOLOGIE

Následující příspěvek se zabývá možným návrhem zákona o spotřební dani z antikoncepce.

V první části, zabývající se teorií spotřebních daní, vymezím kritéria pro uvalení spotřební daně na zboží a identifikuji, které typy antikoncepce je prakticky možné zdanit. V druhé části textu se pak zaměřím na ekonomickou stránku věci, tj. jaké daňové příjmy lze z případného zdanění očekávat. Třetí část textu pak předkládá základ paragrafového znění novely zákona o spotřebních daních, která by přinášela zdanění antikoncepce.

Pro potřeby následujícího textu dělím antikoncepci na dvě základní kategorie: hormonální antikoncepci¹ a bariérovou antikoncepci. Pod hormonální antikoncepci se zde rozumí hormonální perorální tablety, injekce, implantáty, náplasti, vaginální kroužky a nitroděložní tělíška²; pod bariérovou antikoncepcí zejména kondom a poševní pesar. Antikoncepční metody jako jsou přerušovaná soulož, metody založené na sledování známek plodnosti³ či absolutní sexuální abstinence, nechávám zcela mimo následující úvahy, a to z důvodu jejich nezdanitelnosti.

Poslední poznámku, kterou chci k dalšímu textu uvést, jsou hodnotová východiska a cíl tohoto článku. Cílem tohoto článku je dojít k objektivnímu závěru, s přihlédnutím ke křesťanské antropologii, o možnostech zdanění antikoncepce se zaměřením na ochranu nenarozených dětí. Článek se snaží problematiku pojmout

¹ Pomineme, zda se jedná o potenciálně abortivní či neabortivní antikoncepci.

² Pro účely článku mezi ně zahrnuji i nehormonální nitroděložní tělíška.

³ Známé také jako metody tzv. přirozeného plánování rodičovství (PPR).

z právního a ekonomického hlediska, zatímco například morálně-teologické kategorie ponechává pro úvahu do jiných vědeckých příspěvků.

2 TEORIE SPOTŘEBNÍCH DANÍ

Spotřební daň je nepřímá selektivní daň typu *in rem*, uvalená na vybrané výrobky navíc vedle daně z přidané hodnoty. Existuje několik kritérií pro výběr okruhů komodit, které jsou zatížené spotřební daně: mohou jimi být fiskální záměry, politická hlediska, regulace spotřeby či luxusnost zboží. [1, s. 83]

V České republice je spotřební daň uvalena na 9 typů komodit – minerální oleje, líh, pivo, víno a meziodukty, tabákové výrobky, surový tabák⁴, zemní plyn a některé další plyny, pevná paliva, elektřina⁵. Z jejich výčtu tak vyplývá zejména zájem na regulaci spotřeby (*de facto* všechny zdaněné komodity mají negativní dopad na zdraví či životní prostředí), druhotně je znatelný také zájem na daňových příjmech. Naopak politická hlediska příliš v předmětu spotřební daně nenacházíme⁶, ČR nezdaňuje ani luxusní spotřebu.

Jelikož je Česká republika tržní demokracií, považují za téměř jisté, že konečným účelem soustavy spotřebních daní je pomocí tržních pobídek regulovat spotřebu vybraných komodit⁷ a vést občany k žádoucímu chování. Toliko spotřební daň z minerálních olejů lze považovat za daň uvalenou jen a pouze za účelem zvýšení daňového výnosu, každá jiná ze spotřebních daní má v sobě určitý „finančně-výchovný“ aspekt.

Kromě těchto aspektů lze nalézt i další podmínky, které by měly být naplněny pro zdanění komodity: zdanitelnost statku (viz výše zmiňovaná nezdanitelnost přerušované soulože a metod využívající sexuální abstinence) a neexistence blízkých substitutů. Nesubstituovatelnost je podstatná zejména pro vyšší daňového výnosu⁸, naopak v případě existence substitutu, jehož užívání je z pohledu státu žádoucí (v porovnání se zdaněnou komoditou), je nahraditelnost přínosem zdanění. Aby spotřební daň plnila také svůj fiskální účel, je třeba, aby byl zdaněný statek spotřebováván na pravidelné bázi, tj. aby byl daňový výnos pravidelný, předvídatelný a vyšší než marginální.

3 KRITÉRIA ZAVEDENÍ SPOTŘEBNÍCH DANĚ A ANTIKONCEPCE

Nyní se tedy zamysleme, zda antikoncepce splňuje výše definované podmínky, totiž společenskou ospravedlnitelnost, obecnou zdanitelnost, ne/substituovatelnost, pravidelnost spotřeby.

⁴ Zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů.

⁵ Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů, část LXV–LXVII.

⁶ Zdanění zemního plynu, pevných paliv a elektřiny však může být zčásti důsledkem politické orientace Strany zelených, která byla v době přijímání zákona o stabilizaci veřejných rozpočtů ve vládní koalici.

⁷ To je patrné zejména u sazeb daně z tabákových výrobků a daně z lihu, kde tvoří daňová složka převažující část konečné ceny pro spotřebitele.

⁸ Při existenci blízkého substitutu bude velmi patrný přesun k nezdaněnému substitutu a tudíž nízký daňový výnos.

3.1 Společenská ospravedlnitelnost

Začneme od faktu, zda má vůbec zdanění antikoncepce společenskou ospravedlnitelnost, tj. zda existuje zájem na určité regulaci chování spotřebitelů prostřednictvím daňové zátěže. Co se týče hormonální antikoncepce, existují studie, které prokazují negativní vliv hormonální antikoncepce nejen na zdraví ženy, ale dokonce i na životní prostředí.⁹ Snížit prostřednictvím daňového břemena spotřebu hormonálních kontraceptiv je tedy už z tohoto pohledu společensky prospěšné, aniž bychom rozlišovali, zda se jedná o tzv. abortivní či neabortivní přípravek.

Na druhou stranu, negativní zdravotní ani environmentální efekty u bariérové antikoncepce nacházíme obtížně, pokud vůbec.¹⁰ Bariérová antikoncepce není abortivní, takže pro její daňové zatížení lze uvést v zásadě pouze argumenty založené na důstojnosti manželů jako osob.

3.2 Zdanitelnost antikoncepce obecně

Pokud přejdeme k obecné možnosti zdanění, jsou jak hormonální, tak bariérová antikoncepce běžným zbožím, které je tedy možné zdanit.

3.3 Ne/substituovatelnost antikoncepce

Otázkou k diskusi je zejména substituovatelnost zdaněné antikoncepce jiným nezdaněným zbožím.

Při úvaze můžeme vyjít z výsledků jednoduché internetové ankety mezi ženami užívajícími hormonální antikoncepci provedené v období od 26. 8. do 5. 9. 2016 [6]. Anketa se sestávala z následujících tří otázek: (a) Užíváte hormonální antikoncepci? (b) Při zdražení o kolik Kč měsíčně byste přestala užívat hormonální antikoncepci? (c) V případě výše uvedeného zdražení hormonální antikoncepce, jak byste se nadále chránila před otěhotněním?

Na ankeru odpovědělo celkem 158 respondentek. Z toho 98 respondentek se označilo za uživatky hormonální antikoncepce. Ani po zdražení hormonální antikoncepce by ji nepřestalo užívat 44 (44,9 %) respondentek, 42 (42,9 %) by přešlo na bariérovou antikoncepci, 9 (9,1 %) by začlo praktikovat buď přerušovanou soulož nebo by začalo využívat některou z metod založených na sledování známek plodnosti, 4 (4,1 %) by se sexuálního styku vzdaly úplně.

Přestože provedená anekta má své limity (a to velikost vzorku, totiž pouhých ani ne 100 relevantních odpovědí; reprezentativnost vzorku, totiž blíže nespecifikovaný věk respondentek, jejich vzdělání, omezení se v zásadě pouze na uživatky internetu; odpovědi v zásadě neberou v potaz možnost změny náhledu na antikoncepci jako takové např. na základě osvěty; týká se pouze aktuálních uživatelék antikoncepce, totiž nepostihuje vliv zdražení hormonální antikoncepce na chování dospívajících dívek, potencionálních uživatelék antikoncepce), lze ji považovat za první přiblížení při uvažování o substituovatelnosti antikoncepce.

⁹ Podrobněji k některým negativním vlivům hormonální antikoncepce viz text *Hormonálna antikoncepcia, nové zistenia, nové varovania* v této publikaci.

¹⁰ Např. problém s kondomy v čističkách odpadních vod.

Pokud by byla zdaněna hormonální antikoncepce, zatímco bariérová antikoncepce nikoliv, dostali bychom se tedy z pohledu nahraditelnosti k relativně ideálnímu závěru: zdanění hormonální antikoncepce by minimálně dle základní ekonomické teorie [2, s. 88]¹¹ mělo vést ke snížení její spotřeby, naopak spotřeba bariérové antikoncepce bude růst.

Pokud by byla zdaněna i antikoncepce bariérová, lze očekávat, že efekt omezení hormonální antikoncepce by byl nižší (při nevhodném poměru sazeb by mohlo dojít pouze k přeskupení uživatelek z jedné skupiny do druhé). Zároveň nelze příliš očekávat, že by u současných uživatelek toto zdanění bylo příčinou pro úplné upuštění od antikoncepce.¹²

Vzájemná nahraditelnost ale není předmětem úvahy jen mezi skupinami hormonální a bariérové antikoncepce, ale i v rámci skupiny. Zejména je třeba podotknout, že v případě zdanění hormonální antikoncepce by bylo žádoucí zdanit všechny druhy této antikoncepce (tj. perorální tablety, náplasti, injekce, nitroděložní tělíška), jinak by mohl být pozorován silný přesun spotřeby jen mezi jednotlivými druhy. Navíc, žádný z podtypů této antikoncepce není důvod jakkoliv zvyšovat.

3.4 Kritérium pravidelnosti spotřeby antikoncepce

Poslední bod rozboru je fiskální – pravidelnost spotřeby a tedy pravidelnost a předvídatelnost daňového příjmu. Zatímco perorální tablety, injekce, náplasti a vaginální kroužky jsou užívány opakovaně, a tedy s pravidelným daňovým odvodem, antikoncepční implantáty a nitroděložní tělíška jsou aplikovány jednorázově na dobu řádu několika let. Tyto antikoncepční metody tedy sice nejsou z čistě fiskálního hlediska vhodné ke zdanění, ale jejich nezdanění by přineslo preferenci právě těchto přípravků, a tedy nízký daňový výnos v kombinaci se stejným užíváním hormonální antikoncepce, což by bylo čistě proti smyslu této legislativní úpravy.

Pokud jde o spotřebu bariérové antikoncepce, lze určitou pravidelnost předpokládat, nicméně s pravidelností resp. s objemem spotřeby hormonálních antikoncepčních prostředků, je obtížně srovnatelná. Lze odhadnout, že trh s bariérovou antikoncepcí představuje jen asi 5 % trhu s antikoncepcí v ČR.

4 SPOTŘEBNÍ DANĚ A PRÁVO EU

Při každém připravovaném návrhu *de lege ferenda* je třeba se zabývat také vlivem evropského práva. Klíčovou směrnicí pro naši problematiku je směrnice 118/2008/ES, která sice vymezuje jako zboží podléhající spotřební dani jen tři kategorie produktů – energetické produkty a elektrina, alkohol a alkoholické nápoje, tabákové výrobky – v jejím článku 1, odst. 3 však nacházíme, že „členské státy

¹¹ Za zmínku stojí i fakt, že Mankiw považuje za první princip ekonomie, že *lidé volí mezi alternativami*. Viz [2, s. 32]. Pokud jde o reprodukční chování, jiní poznamenávají, že koncept volby je použitelný omezeně [7, s. 556].

¹² Negativní finanční pobídka v podobě daňového břemene zcela jistě ovlivní volbu antikoncepčních metod, ovšem neovlivní touhu po dítěti a velmi pravděpodobně ani sexuální chování jedinců.

mohou vybírat daně (...) z výrobků jiných než zboží podléhající spotřební dani“, a to pod podmínkou, že výběr těchto daní „nesmí vést k formalitám při přechodu hranice v rámci obchodu mezi členskými státy“¹³.

Co se týče hormonální antikoncepce, v jejím případě se legislativně jedná o léčivo, které právně podléhá režimu obchodování s léčivy ve smyslu zákona č. 378/2007 Sb., o léčivech¹⁴, který je prováděn mnoha vyhláškami ministerstva zdravotnictví¹⁵. Na problematiku se také vztahuje množství unijních směrnic a nařízení¹⁶. Lze tak shrnout, že obchod s léčivy, a tedy i s hormonální antikoncepcí, je poměrně silně regulovaný a uvalení spotřební daně by tedy, ve shodě s unijní legislativou, nevedlo k formalitám při přechodu hranice.

Oproti tomu obchod s bariérovou antikoncepcí regulaci nepodléhá, a proto existuje riziko výše uvedených formalit, a tedy potenciální nonkonformita uvalení spotřební daně na bariérovou antikoncepci s evropským právem.

5 K VHODNOSTI ZDANĚNÍ JEDNOTLIVÝCH DRUHŮ ANTIKONCEPCE

I bez podrobnějšího finančního rozboru (viz další část tohoto příspěvku) můžeme konkludovat, že lze bez obav doporučit zdanění hormonální antikoncepce, a to tehdy, pokud budou zdaněny veškeré metody hormonální antikoncepce.

Naopak zdanění bariérové antikoncepce by bylo obtížné, a to hned z několika důvodů. Vedle pravděpodobné nonkonformity s evropským právem, by obtíž představovalo stanovení vhodné sazby daně na bariérovou antikoncepci tak, aby byla v optimálním poměru k dani stanovené na hormonální antikoncepci. Dále, fiskální dopad této daně by byl nepoměrně menší ve srovnání s fiskálním dopadem spotřební daně hormonálních prostředků. V neposlední řadě by absence obecné zdravotní závadnosti bariérové antikoncepce mohla představovat obtíž s její obhajobou, a tedy by tvořila nadbytečnou překážku k zavedení daně na antikoncepci

¹³ Směrnice Rady 2008/118/ES ze dne 16. prosince 2008 o obecné úpravě spotřebních daní a o zrušení směrnice 92/12/EHS, čl. 1.

¹⁴ Zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ Např. vyhláška č. 54/2008 Sb., o způsobu předepisování léčivých přípravků, údajích uváděných na lékařském předpisu a o pravidlech používání lékařských předpisů, ve znění pozdějších předpisů; vyhláška č. 84/2008 Sb., o správné lékařské praxi, bližších podmínkách zacházení s léčivy v lékárnách, zdravotnických zařízeních a u dalších provozovatelů a zařízení vydávající léčivé přípravky, ve znění pozdějších předpisů; vyhláška č. 85/2008 Sb., o stanovení seznamu léčivých a pomocných látek, které lze použít pro přípravu léčivých přípravků, ve znění pozdějších předpisů; vyhláška č. 86/2008 Sb., o stanovení zásad správné laboratorní praxe v oblasti léčiv, ve znění pozdějších předpisů; vyhláška č. 427/2008 Sb., o stanovení výše náhrad výdajů za odborné úkony vykonávané v působnosti Státního ústavu pro kontrolu léčiv a Ústavu pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv, ve znění pozdějších předpisů; vyhláška č. 106/2008 Sb., o správné praxi prodejců vyhrazených léčivých přípravků a o odborném kurzu prodejců vyhrazených léčivých přípravků; vyhláška č. 226/2008 Sb., o správné klinické praxi a bližších podmínkách klinického hodnocení léčivých přípravků; vyhláška č. 228/2008 Sb., o registraci léčivých přípravků, ve znění pozdějších předpisů; vyhláška č. 229/2008 Sb., o výrobě a distribuci léčiv.

¹⁶ K problematice viz [3].

hormonální. Proto další text upouští od možnosti zavedení daně na bariérovou antikoncepci a zaměřuje se pouze na spotřební daň antikoncepčních prostředků hormonálních.

6 SAZBA DANĚ

Pro stanovení výše daně vycházím z toho, že cílem zavedení spotřební daně z hormonální antikoncepce není trh s těmito výrobky pokrýt, ale omezit jako celek. Na druhou stranu však nelze říci, že by škodlivost levnější hormonální antikoncepce byla nižší než u dražší hormonální antikoncepce, proto se zdá být zdanění procentuální sazbou, tj. *ad valorem*, nerozumné. Na druhou stranu je hormonální antikoncepce druhově diferencovaná a sazba stanovená jednou pevnou částkou by dopadla o dost výrazněji na krátkodobější typy hormonální antikoncepce.

Proto je vhodné všechny výše zmíněné antikoncepční metody zatížit stejnou částkou při přepočtu na jedno časové období. Pro další text budu vycházet ze základní sazby 100 Kč/měsíc¹⁷ užívání hormonální antikoncepce, ačkoliv konečná výše daně je věcí politického kompromisu. Systém zdanění by tedy byl postavený na bázi: *počet měsíců účinnosti hormonální antikoncepce × měsíční sazba*. V našem případě by tedy byla sazba daně následující: 100 Kč u měsíční perorální antikoncepce; 300 Kč u tří měsíce účinných antikoncepčních injekcí atd., až po 6000 Kč u 5 let působícího nitroděložního tělíška.

7 FISKÁLNÍ DOPADY ZDANĚNÍ

Podle Zdravotnické statistiky bylo v České republice v roce 2013 1 272 938 uživatelů hormonální antikoncepce, které představovaly více než 50 % žen ve fertilním věku (15–49 let) [4, s. 34].¹⁸ Plošné zdanění stokorunou měsíčně by tudíž do státní pokladny, při nezměněné spotřebě zdaněných antikoncepčních metod, přineslo více než 1,5 mld. Kč. Tato částka se sice nemůže rovnat s výnosy spotřební daně z minerálních olejů (76,6 mld. Kč v roce 2013) ani tabákových výrobků (46,8 mld. Kč v roce 2013) [5, s. 5], na druhou stranu výnos spotřební daně z vína byl v roce 2013 pouze 300 mil. Kč. Proto i roční výnos 1,5 mld Kč lze považovat za dostatečnou motivaci pro zavedení zdanění.

Na základě běžného chování spotřebitelů po uvalení spotřební daně však lze očekávat snížení spotřeby hormonální antikoncepce – což je jedním z hlavních cílů uvalení spotřební daně. Podle provedené výše zmíněné ankety mezi uživatelnými hormonální antikoncepcí, by její průměrné zdražení o 100 Kč/měsíc odradilo od

¹⁷ Tato částka není ve srovnání s jinými spotřebními daněmi vysoká, i když se tak na první pohled může zdát. Provozovatel běžného motorového vozidla se spotřebou 7 l /100 km a měsíčním nájездem 2000 km zaplatí na spotřební dani z minerálních olejů téměř 1800 Kč měsíčně (§ 48 zákona o spotřebních daních); konzument piva, který vypije denně v průměru dvě 12° piva zaplatí na spotřební dani 115 Kč měsíčně (§ 85 zákona o spotřebních daních); kuřák, který vykouří měsíčně 10 krabiček cigaret po 90 Kč, zaplatí měsíčně na spotřební dani 521 Kč (§ 104 zákona o spotřebních daních). Sazba 100 Kč měsíčně tedy není vysoké daňové zatížení.

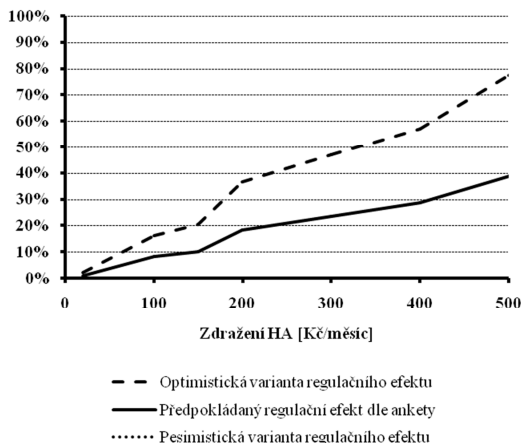
¹⁸ Pro srovnání, lze odhadnout, že na Maltě užívá hormonální antikoncepci asi 22 % žen ve fertilním věku [8].

jejího užívání 8 % současných uživatelék, viz **Tab. 1**. I po započítání substitučního efektu je tak předpokládaný roční výnos ze zdanění 1,4 mld. Kč ($= 0,92 \times 1272938 \times 100 \times 12$) – na druhou stranu takové zdanění plní spíše fiskální než regulační funkci.

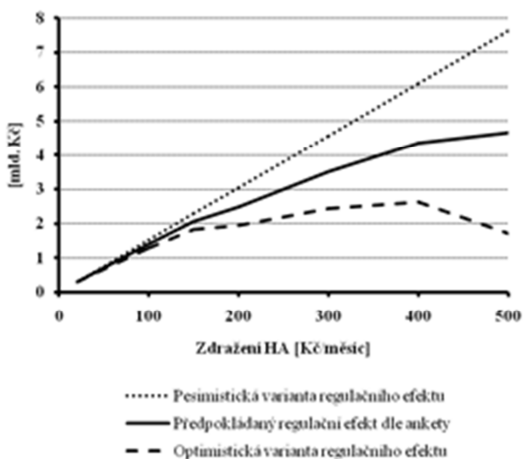
Při vůli prosadit regulační funkci této spotřební daně by tak bylo třeba zavést vyšší sazbu daně. Při zdanění ve výši 500 Kč/měsíc by za hormonální antikoncepci hledalo náhradu již 38 % současných uživatelék hormonální antikoncepce, jak napovídá provedená anketa. Již by tedy došlo k poměrně významnému omezení spotřeby těchto produktů. Paradoxní zde je, že pro velké množství žen, které by hormonální antikoncepce nevzdaly za žádnou cenu (45 % respondentek), Lafferova křivka vlastně neplatí – a ačkoliv se může na první pohled zdát výše daně 500 Kč či dokonce 1000 Kč měsíčně jako absurdně vysoká – je vlastně ekonomicky správná – viz příložené grafy na **Obr. 1** a **Obr. 2**. Předpokládaný roční výnos ze zdanění by v případě sazby 500 Kč/měsíc byl již 4,7 mld. Kč ($= 0,62 \times 1272938 \times 500 \times 12$).

Částka zvýšení ceny HA [Kč/měsíc]	20	100	150	200	300	400	500	1000	2000
Počet odpovědí	1	7	2	8	5	5	10	5	2
Kumulativní počet odpovědí	1	8	10	18	23	28	38	43	45

Tab. 1 – Při zdražení o kolik Kč měsíčně byste přestala užívat hormonální antikoncepci?

Obr. 1 – Podíl žen odrazených od užívání hormonální antikoncepce v závislosti na výši zdražení hormonální antikoncepce.

Obr. 2 – Předpokládané fiskální výnosy ze spotřební daně na hormonální antikoncepci po 1. roce účinnosti zákona v závislosti na výši sazby daně.

Ve výše uvedených grafech znázorněná „pesimistická varianta regulačního efektu“ představuje situaci, kdy uživatelky hormonální antikoncepce nebudou zvýšením její ceny nijak ovlivněny. Naopak „optimistická varianta regulačního efektu“ představuje situaci, kdy by jich při dané úrovni daňového zatížení bylo odraženo 2× více než vyplynulo z provedené ankety. Na druhou stranu lze tuto situaci brát jako nejvíce fiskálně pesimistický výhled.

Jako optimální výše zdanění pak vychází 400 Kč/měsíc. Toto zdanění by mělo potenciál do státního rozpočtu přinést minimálně 2,5 mld. Kč během prvního roku účinnosti zákona, a to až při téměř 60% poklesu uživatelék hormonální antikoncepce.

8 PARAGRAFOVÉ ZNĚNÍ NÁVRHU NOVELY ZÁKONA O SPOTŘEBNÍCH DANÍCH

Návrh
Poslanců P1, P2, P3,...

ZÁKON
ze dne dd. mm. rrrr,

**kterým se mění zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění
pozdějších předpisů.**

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

Čl. I

Zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění zákona č. 479/2003 Sb., zákona č. 237/2004 Sb., zákona č. 313/2004 Sb., zákona č. 558/2004 Sb., zákona č. 693/2004 Sb., zákona č. 179/2005 Sb., zákona č. 217/2005 Sb., zákona č. 377/2005 Sb., zákona č. 379/2005 Sb., zákona č. 545/2005 Sb., zákona č. 310/2006 Sb., zákona č. 575/2006 Sb., zákona č. 261/2007 Sb., zákona č. 270/2007 Sb., zákona č. 296/2007 Sb., zákona č. 37/2008 Sb., zákona č. 124/2008 Sb., zákona č. 245/2008 Sb., zákona č. 309/2008 Sb., zákona č. 87/2009 Sb., zákona č. 281/2009 Sb., zákona č. 292/2009 Sb., zákona č. 362/2009 Sb., zákona č. 59/2010 Sb., zákona č. 95/2011 Sb., zákona č. 221/2011 Sb., zákona č. 420/2011 Sb., zákona č. 457/2011 Sb., zákona č. 458/2011 Sb., zákona č. 18/2012 Sb., zákona č. 407/2012 Sb., zákona č. 500/2012 Sb., zákona č. 308/2013 Sb., zákonného opatření Senátu č. 344/2013 Sb., zákona č. 201/2014 Sb., zákona č. 331/2014 Sb. a zákona č. 315/2015 Sb., se mění takto:

1. V § 1, odst. 1, písm. a) se mezi za slovo „meziproduktů“ vkládá čárka a slova „hormonální antikoncepce“.
2. V § 1, odst. 2, písm. e) se ruší slovo „a“ a vkládá čárka.
3. V § 1, odst. 2, písm. f) se na konec věty přidává slovo „a“ a ruší tečka.
4. Za § 1, odst. 2, písm. f) se přidává nové písm. g) ve znění „daň z hormonální antikoncepce.“
5. Za § 131g se vkládají nové paragrafy 131h, 131i, 131j.
6. Nadpis nad §131h zní: „Daň z hormonální antikoncepce. Předmět daně z hormonální antikoncepce“.
7. §131h zní:

„Předmětem daně pro účely tohoto zákona jsou antikoncepční přípravky na hormonální bázi, uvedené pod kódem nomenklatury 3006 60 00.“

8. Nadpis nad §131i zní: „Základ daně z hormonální antikoncepce“.

9. §131i zní:

„(1) Základem daně z hormonální antikoncepce je jeden měsíc účinného působení antikoncepčního přípravku.

(2) Za účinné působení antikoncepčního přípravku se považuje doba, ve které antikoncepční přípravek zabraňuje ovulaci a početí.

(3) Pro účely základu daně se u metod hormonální antikoncepce, jejichž doba účinnosti je měřena v menstruačních cyklech, považuje menstruační cyklus za rovný jednomu měsíci.“

10. Nadpis nad §131j zní: „Sazba daně z hormonální antikoncepce“

11. § 131j zní:

Varianta I:

„Sazba daně je stanovena ve výši 100 Kč za jeden měsíc účinného působení antikoncepčního přípravku.“

Varianta II:

„(1) Sazba daně je stanovena pro období od 1. 1. 2017 do 31. 12. 2018 ve výši 100 Kč za jeden měsíc účinného působení antikoncepčního přípravku.

(2) Pro období od 1. 1. 2019 do 31. 12. 2019 se sazba daně definovaná v odst. 1 zvyšuje na 200 Kč.

(3) Pro období od 1. 1. 2020 do 31. 12. 2020 se sazba daně definovaná v odst. 1 zvyšuje na 300 Kč.

(4) Pro období od 1. 1. 2021 do 31. 12. 2021 se sazba daně definovaná v odst. 1 zvyšuje na 400 Kč.

(5) Od 1. 1. 2022 je sazba daně definována v odst. 1 stanovena ve výši 500 Kč za jeden měsíc účinného působení antikoncepčního přípravku.“

Čl. II

Tento zákon nabývá účinnosti prvním dnem třetího kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení.

9 DŮVODOVÁ ZPRÁVA

9.1 Obecná část

[...]

9.1.1 Úvod

[...]

9.1.2 *Zhodnocení platného právního stavu*

[...]

9.1.3 *Předpokládané hospodářské a finanční dosahy navrhované úpravy na státní rozpočet, rozpočty krajů a obcí*

[...]

9.1.4 *Zhodnocení navrhované úpravy z hlediska souladu s ústavním pořádkem a mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána*

[...]

9.2 **Zvláštní část**

9.2.1 *K článku I*

[...]

10 **PLATNÉ ZNĚNÍ**

Části zákona č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů, s vyznačením navrhovaných změn

ČÁST PRVNÍ

OBEČNÁ USTANOVENÍ

§ 1

Předmět úpravy

- (1) Tento zákon zpracovává příslušné předpisy Evropské unie¹⁾ a upravuje
- a) podmínky zdaňování minerálních olejů, lihu, piva, vína a meziproduktů, **hormonální antikoncepce** a tabákových výrobků (dále jen „vybrané výrobky“) a surového tabáku spotřebními daněmi,
 - b) způsob značení a prodeje tabákových výrobků,
 - c) způsob barvení a značkování vybraných minerálních olejů,
 - d) způsob značkování některých dalších minerálních olejů,
 - e) sledování nakládání se zvláštními minerálními oleji a
 - f) nakládání se surovým tabákem.
- (2) Spotřebními daněmi jsou
- a) daň z minerálních olejů,
 - b) daň z lihu,
 - c) daň z piva,

- d) daň z vína a meziproduktů,
- e) daň z tabákových výrobků ~~a~~,
- f) daň ze surového tabáku ~~a~~,
- g) daň z hormonální antikoncepce.**

ČÁST TŘETÍ

ZVLÁŠTNÍ USTANOVENÍ

HLAVA VI

Daň z hormonální antikoncepce

§ 131h

Předmět daně z hormonální antikoncepce

Předmětem daně pro účely tohoto zákona jsou antikoncepční přípravky na hormonální bázi, uvedené pod kódem nomenklatury 3006 60 00.

§ 131i

Základ daně z hormonální antikoncepce

- (1) Základem daně z hormonální antikoncepce je jeden měsíc účinného působení antikoncepčního přípravku.
- (2) Za účinné působení antikoncepčního přípravku se považuje doba, ve které antikoncepční přípravek zabraňuje ovulaci a početí.
- (3) Pro účely základu daně se u metod hormonální antikoncepce, jejichž doba účinnosti je měřena v menstruačních cyklech, považuje menstruační cyklus za rovný jednomu měsíci.

§ 131j

Sazba daně z hormonální antikoncepce

Varianta I:

Sazba daně je stanovena ve výši 100 Kč za jeden měsíc účinného působení antikoncepčního přípravku.

Varianta II:

- (1) Sazba daně je stanovena pro období od 1. 1. 2017 do 31. 12. 2018 ve výši 100 Kč za jeden měsíc účinného působení antikoncepčního přípravku.
- (2) Pro období od 1. 1. 2019 do 31. 12. 2019 se sazba daně definovaná v odst. 1 zvyšuje na 200 Kč.

- (3) Pro období od 1. 1. 2020 do 31. 12. 2020 se sazba daně definovaná v odst. 1 zvyšuje na 300 Kč.
- (4) Pro období od 1. 1. 2021 do 31. 12. 2021 se sazba daně definovaná v odst. 1 zvyšuje na 400 Kč.
- (5) Od 1. 1. 2022 je sazba daně definována v odst. 1 stanovena ve výši 500 Kč za jeden měsíc účinného působení antikoncepčního přípravku.

11 ZÁVĚR

V příspěvku jsem se pokusil o prozkoumání možností uvalení spotřební daně na antikoncepci. Zjistil jsem, že neexistuje právní ani doktrinální překážka k uvalení spotřební daně na hormonální antikoncepci, naopak proti uvalení spotřební daně na bariérovou antikoncepci hovoří obtíž se stanovením sazby daně, poměrně malý fiskální dopad na státní rozpočet i právní systém Evropské unie.

Pro účely příspěvku byl proveden jednoduchý průzkum spotřebitelského chování uživatelů hormonální antikoncepce. Ze získaných dat se zdá jako vhodné uvalit relativně vyšší měsíční daň, neboť přinese jak vyšší výnos, tak výraznější omezení spotřeby hormonální antikoncepce.

Příspěvek uzavírá jednoduchý základ návrhu novely zákona o spotřebních daních, který by zdanění hormonální antikoncepce zaváděl.

Pro dosažení kýžených výsledků je však nutné při případném schvalování novely zákona o spotřebních daních nepodlehnout lobbyistickým vlivům a nevytvořit mnoha přílepky a pozměňovacími návrhy normu nefunkční. Pokud by jeden z druhů hormonální antikoncepce zůstal nezdaněn, nebo byl zdaněn poměrně nižší sazbou, než ostatní druhy, důsledkem bude jen změna antikoncepčních návyků uživatelů, velmi nízké snížení spotřeby hormonální antikoncepce a nízký daňový výnos. K podobným důsledkům by vedlo i zavedení výjimek, kdy se spotřební daň neplatí, nebo kdy je refundována. Každé změkčení novely zákona o spotřebních daních by vedlo k neefektivitě zdanění, k popření původních cílů zdanění a ve svém důsledku tedy pouze k rozšíření řady nadbytečných regulací, které se odtrhují od svého původního smyslu.

BIBLIOGRAFIE

1. Radvan, M., *Daně a správa daní*, Brno 2014.
2. Mankiw, G., *Zásady ekonomie*, 1999.
3. Koubelová, J., *Právní aspekty regulace mezinárodního obchodu při dovozu léčiv do ČR*, Bakalářská práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, dostupné z: http://is.muni.cz/th/325750/pravf_b/Bakalarska_prace-Kobulejova-2.obor.pdf.
4. Potraty 2013, Zdravotnická statistika, ÚZIS 2015.
5. Zdanění spotřeby v České republice, Institut pro politiku a společnost, březen 2015, dostupné z: <http://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2015/03/Zdan%C4%9Bn%C3%AD-spot%C5%99eby-v-%C4%8Cesk%C3%A9-republice.pdf>.
6. Mrázek, Jiří – Cena hormonální antikoncepce (výsledky průzkumu), 2016, dostupné online na <https://cena-hormonalni-antikoncepce.vyplnto.cz>.
7. De Bruijn, B. J., *Fertility: Theories, Frameworks, Models*, Concepts, in: *Demography: Analysis and Synthesis*, 2006, s. 549–569.

8. Savona-Ventura, C., Contraception use in Malta, *Malta Medical Journal*, 24 (2) 2012, s. 27–29.

PRÁVNÍ PŘEDPISY

9. Zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů.
10. Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů
11. Směrnice Rady 2008/118/ES ze dne 16. prosince 2008 o obecné úpravě spotřebních daní a o zrušení směrnice 92/12/EHS.
12. Zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

NOTES ON THE POSSIBILITY OF IMPOSING EXCISE TAX ON CONTRACEPTION

ABSTRACT

The paper tries to examine the possibilities of imposing excise tax on contraception. It comes to the conclusion that there is no legal or doctrinal impediment to excise tax on oral contraceptives. On the contrary, problems with determining the rate of the tax, relatively small fiscal impact on the State budget, and the legal system of the European Union weigh against excise tax on barrier contraception. A simple research of consumer behavior of the users of oral contraceptives was made for the purposes of the paper. The paper is concluded by a simple proposal to amend the Excise Tax Act which might introduce the tax on oral contraceptives.

KONTAKT

Mgr. Bc. Jiří Mrázek
e-mail.: mrazekjura@gmail.com

ANALÝZA NEPLÁNOVANÝCH OTĚHOTNĚNÍ PŘI POUŽÍVÁNÍ PPR – MOŽNÉ PŘÍČINY NEPLÁNOVANÝCH POČETÍ PŘI SNAZE O PRAKTIKOVÁNÍ PŘIROZENÉHO PLÁNOVÁNÍ RODIČOVSTVÍ

Marie Čalkovská, Ludmila Lázníčková

1 Úvod

Existenci lidské osoby zjišťujeme z existence tělesné bytosti, jejíž typické fyziologické znaky určujeme jako lidské. Ve světle současných poznatků nová bytost vzniká okamžikem fuze ženské pohlavní buňky a mužské pohlavní buňky, (spermatozoa), lidská genetická informace ji zařazuje mezi bytosti *Homo sapiens* [1]. S ohledem na fakt, že nová lidská bytost vzniká okamžikem početí, při rozhodnutí vyhnout se početí dítěte je tedy vždy nutné, aby byla zachována vzájemná úcta obou partnerů ke svému zdraví a úcta k možnému početí dítěte. K tomu se vyjadřuje i papež Pavel IV., který ve své encyklice *Humanae Vitae* prohlašuje, že „odpovědné rodičovství je v jazyce církve uplatňováno těmi, kdo se prozíravě a velkodušně rozhodli mít velkou rodinu, anebo těmi, kdo – z vážných důvodů a s respektem k řeči těla – usilují o odstup mezi dětmi nebo se chtějí dalšímu dítěti vyhnout“ [2]. Neméně důležité je vyloučit sobectví jednoho z účastníků, je tedy pro prožitek milování důležitá spontaneita vzájemného splynutí, naprosté odevzdání se druhému a přijímání ho. Tyto podmínky pro plánování rodičovství – nepoškození zdraví, úcta k možnému počatému životu, zachování spontaneity při pohlavním styku, a současně vysokou spolehlivost nabízí využití symptotermální metody přirozeného plánování rodičovství *sensiplan*. Přesto tato metoda je v České republice podle našeho názoru mezi laickou veřejností málo rozšířená, odbornou veřejností nepodporovaná se zdůvodněním údajně nízké spolehlivosti.

V následujícím příspěvku se chceme pokusit o analýzu příčin této situace.

2 PŘIROZENÉ PLÁNOVÁNÍ RODIČOVSTVÍ

2.1 Vymezení pojmu

Jako přirozené plánování rodičovství (PPR) se podle definice Světové zdravotnické organizace (WHO) z roku 1982 označují metody, pomocí kterých může být o těhotenství usilováno, stejně tak je možné se díky jim těhotenství vyhnout, a to na základě přirozeně se vyskytujících příznaků plodné a neplodné fáze v menstruačním cyklu. Pokud je metoda PPR užívána k vyhnutí se početí, v plodném období nedochází k pohlavnímu styku [3]. Jsou to právě metody PPR, které učí partnery nesobeckému přístupu k plánování rodičovství, které nepoškozují zdraví uživatelů, neničí právě vzniklý život – nemají potratový účinek, který naopak nelze vyloučit při používání hormonální antikoncepce a nitroděložního tělíska. Metody PPR také oproti používání kondomu nebo přerušované soulože nenarušují spontaneitu milování. Znalost, jak správně vymežit plodné a neplodné dny v cyklu, umožňuje manželům v neplodném období prožít pohlavní styk bez narušení spontaneity, bez jakýchkoliv vedlejších zdravotních účinků, a při tom bez neplánovaného početí.

Metod přirozeného plánování rodičovství je celá škála. Z principu se člení podle toho, který sledovaný ukazatel je hodnocený. Existují metody, které jsou zaměřeny na hodnocení jen jednoho příznaku, a metody, kde je sledováno příznaků více.

Metody založené na sledování jednoho příznaku se převážně dělí na metody založené na sledování bazální tělesné teploty (BT) – tzv. teplotní metody, metody založené na sledování hlenu, z nichž nejznámější jsou Billingsova metoda a tzv. Creightonský model, či sledování změn čípku děložního. V poslední době se rozšiřuje povědomí o využívání sledování některých laboratorních ukazatelů – hladin hormonů v moči, především se jedná o tzv. LH testy nebo tzv. ovulační testy.

Metody založené na sledování více příznaků jsou nejčastěji založeny na sledování a vyhodnocování změn kvality cervikálního hlenu a bazální tělesné teploty – tzv. symptotermální metody. I ty se dále liší na základě toho, jaká mají pravidla pro vyhodnocení hranice plodných dnů. Z historického hlediska jsou nejznámější tzv. Roetzerova metoda, metoda Ligy pár párů (LPP), Birminghamský model, metoda CLER, metoda vyučovaná v rámci CAMEN v Itálii. V současné době nejlépe propracovaná tzv. bonnská metoda, od roku 2010 známá pod značkou „sensiplan“. I když mnozí v Německu či v Belgii vyučují metodu sensiplan spíše jako metodu „vědomí plodnosti“, tedy s akceptováním používání kontracepce (kondom apod.) v plodném období, zůstává neoddiskutovatelné, že německými odborníky vypracovaná metoda má jednoznačná pravidla podložená laboratorními a ultrazvukovými kontrolami, a tedy představuje metodu, která splňuje současně jak vysokou spolehlivost, tak i akceptovatelnost – i z pohledu praktikování „čistého“ PPR [4].

Mezi tzv. přirozené metody se stále řadí i různé kalendářní metody, které sice nesplňují podmínku sledování příznaků, jsou založeny jen na výpočtech pravděpodobnosti správnosti stanovení plodných dnů, ale při jejich praktikování se též jedná o snahu respektovat takto stanovené plodné dny.

V České republice jsou na trhu publikace, které se jednak snaží zprostředkovat pravidla metody Ligy pár párů [5], [6], v Olomouci byl v roce 1991 vydán překlad

Roetzerovy metody [7], dále jsou rozšířené publikace sepsané dr. Šiprem [8], [9], a publikace připravené pod vedení dr. Lázníčkové, ve kterých jsou stručně uvedeny pravidla právě výše zmiňované tzv. bonnské metody, nyní sensiplan [10], [11], [12].

2.2 Spolehlivost PPR

Spolehlivost metody negativního plánování rodičovství je možné sledovat z více hledisek. Za nejpohodlnější a tedy i nejčastější bývá jmenován tzv. Pearl-Index (PI), který vyjadřuje, kolik žen – uživatelék dané metody ze 100 za 1 rok otěhotní. Tento index bývá používán již od roku 1933 [13].

Ve většině české odborné literatury i populárních světových publikacích jsou metody PPR prezentované jako metody nespolehlivé, uváděný PI bývá až 39,7 [14], [15], [16] [17].

Na druhé straně ve studiích, které byly realizovány v centrech, kde se odborníci PPR dlouhodobě věnují, bývá ukazatel spolehlivosti Pearl-Index poměrně nízký (v závislosti na dané metodě PPR), což vypovídá o dobré spolehlivosti PPR. [18]. Spolehlivost symptotermální metody (STM) sensiplan je dokonce srovnatelná s hormonální antikoncepcí. Podle prospektivní studie spolehlivosti STM sensiplan realizované v Německu od roku 1985 až do roku 2005 je její PI 1,8 (výskyt nechtěného otěhotnění 1,8 na 100 žen a 13 cyklů užívání). Tento výsledek zahrnuje jak uživatelská, tak metodní selhání. U párů, které pro vyhnutí se početí využívali sexuální abstinenci v plodném období (1/3 ze všech párů zapojených do studie) byla četnost neplánovaných těhotenství vyjádřena PI 0,4 [19] [20].

2.3 Povědomí o spolehlivosti STM PPR ve veřejnosti

Jak již bylo výše uvedeno, s nedůvěrou ve spolehlivost přirozeného plánování rodičovství, a to i u STM sensiplan, se setkáváme poměrně často. Při přípravě snoubenců se v Centru naděje a pomoci v Brně (CENAP) setkáváme s tím, že jen málokterý snoubenecký pár považuje před vstupem do manželství metodu STM PPR za spolehlivou. Pro podložení tohoto obecného sdělení jsme v období 31. 8.–2. 9. 2016 provedli rychlý sběr dat – postojů k doporučení antikoncepce. Na webu CENAP byla zveřejněna následující otázka: Jak byste řešil/a situaci, pokud by k Vám přišla žena, které se ze zdravotních důvodů nedoporučuje další těhotenství nebo si z osobních důvodů v brzké době těhotenství jednoznačně nepřeje? Označte prosím čísla pořadí, jak byste kterou metodu paní doporučil/a čísla 1 (nejlepší volba) až 3 (téměř vůbec). Nabídnuty byly tyto možnosti: Hormonální antikoncepce nebo nitroděložní tělísko, Kondom, Přirozené plánování rodičovství – symptotermální metoda. Výsledky byly následující:

Celkem jsme získali odpovědi od 521 respondentů.

2.3.1 *Hormonální antikoncepce nebo nitroděložní tělísko:*

Jako 1. variantu by doporučilo 43,2 % respondentů,

jako 2. variantu 21,9 % respondentů

a 34,9 % respondentů by hormonální antikoncepci doporučilo jako 3. variantu.

2.3.2 **Kondom:**

Jako 1. variantu by doporučilo 40,8 % respondentů,
jako 2. variantu 50,4 % respondentů
a 8,8 % respondentů by kondom doporučilo jako 3. variantu.

2.3.3 **Přirozené plánování rodičovství – symptotermální metoda:**

Jako 1. variantu by doporučilo 23,5 % respondentů,
jako 2. variantu 21,6 % respondentů
a 54,9 % respondentů by STM PPR jako 3. variantu.

Z výše uvedeného vyplývá, že 55 % respondentů by v závažné situaci z hlediska plánování rodičovství STM PPR nedoporučilo.

3 **VLASTNÍ POZOROVÁNÍ – PŘÍPADOVÁ STUDIE NEPLÁNOVANÝCH OTĚHOTNĚNÍ**

3.1 **Metodika sběru dat**

V průběhu měsíců května až července roku 2016 byla z adresáře Centra naděje a pomoci rozeslána výzva k zaslání informací o případných neplánovaných otěhotněních při používání některé z metod PPR. Aby bylo možné získat co nejvíce údajů, nebyla specifikována metoda, pouze byl vznesen požadavek, aby se jednalo o metodu PPR. Celkem bylo osloveno více než 220 instruktorů PPR, 350 absolventů kurzu STM PPR, 400 porodních asisterek a 180 lékařů či dalších odborných spolupracovníků CENAP. Kromě toho byla výzva k zapojení se do výzkumu přítomna na webových stránkách a facebooku CENAP a na portálu www.signaly.cz.

V případě neplánovaného otěhotnění byli respondenti žádáni o demografické údaje, údaje k cyklu, ve kterém došlo k početí, údaje k těhotenství, které daný fakt početí a těhotenství potvrzovaly, a pokud bylo potřebné pro upřesnění správnosti stanovení hranice plodných dnů i předchozí záznamy cyklů.

Navzdory rozsáhlé propagaci za celou dobu byly dodány podklady pouze k 9 původně neplánovaným otěhotněním. Z toho 2 byly ze studie vyřazeny z důvodu nedoplnění potřebných informací týkajících se menstruačních cyklů, způsobu stanovení plodného a neplodného období a nedodání informací k těhotenství.

3.2 **Informace k jednotlivým kazuistikám**

3.2.1 **Klientka 003967 (otěhotnění A)**

Ročník narození 1976. Datum posledních měsíčků cyklu, kdy došlo k početí: 21. 3. 2014 (věk 38 let). Před tímto otěhotněním 7 porodů v období 2003–2013, do té doby se jednalo více – méně o otevřenost k početí. Nyní se již především ze zdravotních důvodů chtěli početí vyhnout. Vzhledem k tomu, že se manželům jevila situace, že paní má cykly po návratu plodnosti pravidelné, nejvíce 32 dnů, i když STM PPR jim byla nabídnuta, se rozhodli pro vymezení plodných dnů na základě kalendářní metody. Styky měli nejpozději do 7. dne cyklu (DC) a pak od 20. dne.

Nyní přichází překvapená, že má pozitivní gravitest. Dle ultrazvukového vyšetření nález odpovídá, že k početí došlo po 20. DC.

3.2.2 Klientka 003967 (otěhotnění B)

Po porodu 8. dítěte a návratu plodnosti se manželé rozhodují „zpřesnit“ informace o tom, zda již došlo k ovulaci a zda jsou tedy v neplodném období, pomoci tzv. LH testů (ovulačních testů). Zvláště vzhledem k tomu, že cykly po nástupu plodnosti byly nepravidelné v rozpětí 30–45 dnů. STM, vedení záznamů, klientka zamítla jako nepoužitelnou při 8 dětech. Datum posledních měsíčků cyklu, kdy došlo k početí: 2. 3. 2016 (věk 40 let). LH test byl dle informací klientky pozitivní 20. DC, myslela si tedy, že se jedná o ovulaci, po které následuje neplodné období. Styky byly od 21. DC. Početí podle ultrazvuku odpovídalo 25. DC.

3.2.3 Klientka č. 025535

Ročník narození 1972. Datum posledních měsíčků cyklu, kdy došlo k početí: 21. 1. 2016. Věk ženy v době početí: 44 let. Před tímto otěhotněním 1 porod v roce 2015, v anamnéze 1x spontánní potrat na začátku těhotenství. I vzhledem ke svému věku a vzhledem k tomu, že klientka kojila, byla přesvědčená o snížené plodnosti. „Pro jistotu“ neměli styky v cyklech v období mezi 10.–19. DC. Dle ultrazvuku k početí došlo 20. DC.

3.2.4 Respondetka č. 027375

Ročník narození 1985. Datum posledních měsíčků cyklu, kdy došlo k početí: 27. 6. 2015. Věk ženy v době početí: 30 let. Před tímto otěhotněním 1 porod v roce 2014. K početí došlo ve 3. cyklu po porodu. Vzestup bazální teploty se před prvním sledovaným cyklem nepodařilo stanovit, zřejmě se jednalo o krvácení bez známek ovulace. V prvním cyklu byl první den vzestupu BTT 26. DC, ve druhém sledovaném cyklu 16. DC a ve třetím sledovaném cyklu byl první den vzestupu BTT 15. DC. Vrchol hleny v tomto cyklu byl 14. DC. Plodné období na základě STM sensiplan byl v tomto cyklu od 6. DC do 17. DC večer.

Dle metodiky sensiplan v tomto cyklu neplodné období na začátku cyklu trvalo prvních 5 dnů v cyklu. Pohlavní styk byl v neplodném období 4. DC, pak byl 7. DC (tedy již v plodném období), následně první styk v neplodném období po ovulaci byl 20. DC.

3.2.5 Respondentka č. 027510

Ročník narození 1990. Datum posledních měsíčků cyklu, kdy došlo k početí: 31. 3. 2016. Věk ženy v době početí: 26 let. K otěhotnění došlo v cyklu číslo 16. Dosud byly první dny vzestupu BTT převážně po 20. dni cyklu, nicméně v cyklu č.12 došlo k prvnímu dni vzestupu BTT 10. DC. Tuto informaci manželé nijak nebrali v potaz, navíc se spoléhali na to, že by se mohli spolehnout na neplodné období stále po dobu, co žena nevnímala hlenový příznak, což bylo v tomto cyklu poznamenáno do 11. DC včetně. Dále není zapsán hlenový příznak 13. den cyklu. K prvnímu dni vzestupu BTT došlo 14. DC., vrchol hleny 16. den cyklu. Plodné

období tedy dle metodiky začalo 3. den cyklu a trvalo do 19. dne cyklu večer. Pohlavní styky byly podle sdělených informací v 10. den cyklu a pak v některý ze dnů 11.–13. DC. Další pohlavní styk byl v neplodném období 25. den cyklu

3.2.6 Respondentka č. 007795

Ročník narození 1982. Datum posledních měsíčků cyklu, kdy došlo k početí: 24. 3. 2016. Věk ženy v době početí: 34 let. V anamnéze 2 porody (2008, 2014), 1x spontánní potrat v 6. týdnu gravidity. Jednalo se o 4. cyklus po návratu cyklické plodnosti po porodu. I v cyklech před početím byly vzestupy BTT až po 20. DC, proto se také manželé spoléhali na to, že prvních 12 dnů je v cyklu neplodných – pravidlo prvních 5 dnů za kontroly pravidlem minus 8 jim přišlo příliš přísné. Hlenový příznak žena nesledovala. V cyklu č. 4 měli pohlavní styky 8., 9. a 12. DC. K jejich překvapení došlo podle nich 14. DC, při zhodnocení záznamu již 13. DC k prvnímu dni vzestupu BTT. Manželé byli zaskočení tak rychlým nástupem známek plodnosti.

Při kontrole předchozího cyklu bylo zjištěno, že v prvním cyklu byl první den vzestupu BTT 21. DC, ve 2. cyklu 35. DC. Cyklus č. 3 trval 25 dnů, ale krvácení, které začalo 24. 3., nebylo menstruační krvácení, nepředcházel mu potvrzený vzestup BTT. Dle pravidel STM se tedy nemohlo stanovit neplodné období na začátku cyklu, styky byly v plodném období.

Nejednalo se ani o extrémní výkyv v cyklech, pokud krvácení 24. 3. označíme jako intermenstruační krvácení, vzestup BTT by tedy byl 38. DC. Tomu odpovídá i ultrazvukový nález.

3.2.7 Respondentka č. 000174

Ročník narození 1966. Datum posledních měsíčků cyklu, kdy došlo k početí: 15. 1. 2004. Věk ženy v době početí: 38 let. Před tímto početím 6 porodů v období 1986–1997. Jednalo se o 56. cyklus dle STM. V záznamu nebyly původně zapsané žádné okolnosti, dle záznamu se jevil vrchol hleny 19. DC, první den vzestupu BTT 28. DC. V době od 21. DC do 32. DC žena prožívala poměrně velký stres spojený s výrazným ponocováním, především v období 28.–30. DC. To ale v tabulce nejprve nebylo vůbec uvedeno, až při pozdější diskusi žena na toto období vzpomínala jako na velice náročné období. Zvažujeme, že ponocování a stres mohly ovlivnit naměřenou hodnotu BTT. K dalším známkám vzestupu BTT došlo 41. DC. Hlen si v dané době již žena nesledovala. Dle hodnot HCG nález odpovídal početí po 40. DC. Žena pak po porodu měla nasazenu hormonální antikoncepci.

3.2.8 Respondentka č. 023182

Ročník narození 1986. Datum posledních měsíčků cyklu, kdy došlo k početí: 21. 3. 2016. Věk ženy v době početí: 30 let. Před tímto otěhotněním 2 porody v r. 2012 a 2014. K otěhotnění došlo v 15. cyklu sledovaném podle STM, pro vyhodnocení neplodného období na začátku cyklu používala žena pravidlo minus 8 (za kontroly hlenového příznaku). V předchozích 12 cyklech byl nejdřívejší první den vzestup BTT 19. DC. V cyklu č. 15 ale došlo k dřívějšímu vzestupu BTT,

konkrétně v 17. DC. Poslední pohlavní styk v neplodném období na začátku cyklu byl 11. DC, kdy též byl pocit sucha, pak první styk v neplodném období po ovulaci byl 22. DC. Dle ultrazvuku odpovídá termín početí 17. DC.

4 DISKUSE

4.1 Analýza důvodů neplánovaných početí při praktikování PPR

4.1.1 *Spoléhání se na kalendářní metodu (výpočet plodných dnů)*

Kalendářní metoda, tedy výpočet neplodných dnů podle délky cyklů s využitím znalosti, že k ovulaci dochází asi 14 dní před menstruací, je stále hodně rozšířená. I když v rámci osvěty PPR těmi, kdo vyučují symptotermální metodu, je prezentovaná jako zastaralá a nespolehlivá, její vliv na vymezování plodných dnů trvá dodnes. I předtím pravidelné cykly nemohou zaručit, že v daném cyklu nedojde k nějaké odchylce a že ovulace neproběhne později.

4.1.2 *Spoléhání na LH testy*

V příbalových letácích LH testů je možné se dočíst o jejich vysoké spolehlivosti při stanovení plodných dnů [13]. Jak ukazuje naše kazuistika, je nutné počítat i s falešným odečtením výsledku. I když počaté dítě nikdy nepovažujeme za „chybu“, je nutné říct, že dnes se již nelze zpětně vyjádřit, zda se jednalo o chybu vlastního testačního proužku nebo nějakou chybu v odečítání.

4.1.3 *Přesvědčení, že při kojení žena neotěhotní nebo že je plodnost snížena + kalendářní metoda*

Mezi laickou veřejností je poměrně často rozšířené přesvědčení, že „při kojení nelze otěhotnět“. A to nejen v období před návratem cyklické plodnosti, ale často ještě po návratu cyklické plodnosti. V tomto případě jsme se setkali s představou, že pravděpodobnost početí při kojení je téměř nemožná, a i kdyby, tak zajisté ne po 20. dni cyklu. Na tento případ upozorňujeme i pro věk klientky – další z představ o plodnosti, že po 40 se již tak snadno neotěhotní.

4.1.4 *Nerespektování pravidel STM PPR*

Nerespektování pravidla prvních 5 dnů za kontroly pravidlem mínus 8 v situaci po porodu: Po porodu je nutné řídit se prvních 12 cyklů podle pravidla prvních 5 dnů (tzn. pouze prvních 5 dnů v cyklu je neplodných) za kontroly pravidlem minus 8 (a s kontrolou hlenového příznaku).

Situace též upozorňuje na několikadenní životnost spermií u zdravého páru – styk 7. den cyklu, vzestup BTT 15. den cyklu.

Nerespektování pravidla minus 8 se spoléháním na pocit sucha: Pohlavní styk, ze kterého došlo k početí, byl podle sdělených informací v období, kdy klientka nevnímala hlenový příznak. Pro ukončení hranice neplodného období a nástup

plodného období se nedá spoléhat pouze na sledování hlenového příznaku, ale je nutné i druhá forma kontroly – pravidlo mínus 8 nebo některé ze statistických pravidel (pravidlo prvních 5 dnů či pravidlo mínus 20 za kontroly pravidlem mínus 8).

Nerespektování toho, že krvácení nemusí být menstruace a že po takovém krvácení následuje plodné období: Menstruační krvácení je vždy to krvácení, kterému předchází ovulace. Z hlediska STM tedy musí být dosaženo potvrzeného vzestupu BTT. Neplodné dny na začátku cyklu můžeme stanovit jen tehdy, pokud se opravdu jedná o menstruační krvácení. Jinak dle metodiky stále trvá plodné období až do doby, kdy podle STM prokážeme, že ovulace proběhla. V tomto případě se navíc mělo dodržovat přísnější pravidlo pro období po porodu (prvních 5 dnů za kontroly pravidlem mínus 8).

Nepoznačení okolností: Pro správnost vyhodnocení záznamové tabulky je nezbytné zapisovat případné okolnosti, které by mohly sledované příznaky ovlivnit. Proto záznamové tabulky nutně musí mít dostatečný prostor pro slovní popis okolností, které naměřenou BTT a průběh cyklu mohou ovlivnit, stejně jako je nutné klientky vést k tomu, aby případné okolnosti do záznamu cyklu uváděly.

Početí navzdory pravidlům STM: STM Sensiplan byla vypracovaná německou Arbeitsgruppe tak, aby byla co nejvíce spolehlivá a zároveň pro své uživatele přijatelná a praktikovatelná. Jak ale vypovídá i PI 1,8 (resp. 0,4), k některým otěhotněním přesto může dojít, i když pravidla STM jsou respektována. I zde upozorňujeme na časový rozptyl mezi posledním pohlavním stykem (11. den cyklu) a prvním dne vzestupu BTT (17. den cyklu).

4.2 Shrnutí

Jak již bylo v úvodu sděleno, v české odborné literatuře a mezi laickou veřejností je uváděná nízká spolehlivost metod PPR. Je potřebné mít stále na vědomí, že žádná metoda negativního plánování rodičovství není zcela 100% spolehlivá; vždy, pokud se sexuálně žije, je možné otěhotnění.

V dané práci jsme se pokusili poukázat na některé možné příčiny původně neplánovaných otěhotnění. Překvapující byl velice nízký počet dodaných cyklů s původně neplánovaným otěhotněním. Jak ukazuje i tento malý soubor, k původně neplánovaným početím dochází při nesledování a nerespektování přirozeně se vyskytujících ukazatelů, tedy na základě tzv. kalendářních předpokladů. Dále příčinou původně neplánovaných otěhotnění může být nerozlišení spolehlivosti různých metod PPR, i metod STM PPR. Rozdíly, které se promítají do míry spolehlivosti, se vyskytují v počtu sledovaných příznaků (metody založené na sledování jednoho příznaku, metody sledující více příznaků) a celkově v pravidlech jednotlivých metod a v jejich aplikaci.

Za nejdůležitější považujeme ve shodě s německými studiemi kladení důrazu na využití pravidla mínus 8 či kontroly pravidlem mínus 8, a to za správně stanoveného prvního dne vzestupu BTT. Kontrola hlenovým příznakem je neméně důležitá.

Obecně se dá vyjádřit, že pokud jsou pravidla dobře známa a dodržována, pravděpodobnost neplánovaného otěhotnění se výrazně snižuje.

Přestože tzv. bonnská metoda (nyní sensiplan) je v materiálech CENAP zpřístupněna již více než 20 let, stále jsou mezi zájemci o PPR rozšířeny buď zcela nespolehlivé metody, založené na statistickém výpočtu dle kalendáře a dále různé modifikace STM, vycházející z mylných informací nebo špatně pochopených pravidel, které ve svém důsledku mohou vést k původně neplánovanému početí. Jak i ukazuje jedna z kazuistik, neplánovaná početí přes špatnou interpretaci pravidel STM mohou vést k následnému užívání umělé antikoncepce s možným potratovým účinkem.

5 ZÁVĚR

Pokud máme hovořit o právní ochraně nenarozených dětí a předcházení umělým potratům, a to i těm skrytým, ke kterým dochází v důsledku užívání hormonální antikoncepce nebo po zavedení nitroděložního tělíska, vnímáme jako velice důležité, aby osvěta v oblasti symptotermální metody přirozeného plánování rodičovství byla na profesionální úrovni.

Předložené kazuistiky vnímáme jako výzvu k zintenzivnění osvěty v dané oblasti, jako výzvu k dalšímu vzdělávání tzv. poradců PPR i zpřístupnění poradenství a kvalitní literatury pro laickou i odbornou veřejnost.

BIBLIOGRAFIE

1. Bednář Jan, Co činí právní ochranu osob před narozením (ne) možnou in Sborník příspěvků Nejmenší z nás 2013 ISBN 978-80-9905358-1-7
2. WEST, Christopher a [z anglického originálu .. přeložili Jana Prudká, Karel D. Skočovský]. Teologie těla pro začátečníky: stručný úvod do sexuální revoluce Jana Pavla II. Praha: Paulínky, 2006. ISBN 9788086949185.
3. WHO | Family planning [Internet]. WHO. [cited 2014 Dec 8]. Available from: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs351/en/>
4. P. Frank-Herrmann1 · U. Sottong2 · S. Baur3 · E. Ráth-Paula4 · T. Strowitzki1 · G. Freundl3, Gynäkologe 2011 · 44:17–22, DOI 10.1007/s00129-010-2659-5, Online publiziert: 12. Januar 2011, © Springer-Verlag 2011
5. Kippely John a Sheila, Umění přirozeného plánování rodičovství Matice Cyrilometodějská 1995
6. Predáčovi Jozef a Simona, Stručná učebnice PPR, Matice Cyrilometodějská 2013, ISBN 978-80-7266-384-2
7. Roetzer Josef, Přirozená regulace početí, Centrum pro rodinný život Olomouc 1991
8. Šípr Květoslav, Přirozené plánování rodičovství, Avicenum 1972
9. Šípr Květoslav Šíprova Helena, Přirozené a spolehlivé plánování rodičovství, Gloria, 1995, ISBN 80-9018334-0-9
10. Lázníčková Ludmila, Průvodce STM, CENAP ISBN 978-80-904855-0-1

11. Lázničková Ludmila, Kojení a návrat plodnosti, CENAP, ISBN 978-80-904855-2-5
12. Lázničková Ludmila, Neplodnost, CENAP ISBN 978-80-904855-4-9
13. https://cs.wikipedia.org/wiki/Pearl%C5%AFv_index
14. ROZTOČIL, Aleš a Pavel BARTOŠ. Moderní gynekologie. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2832-2.
15. PRESL, Jiří. Kontracepce. Praha: Galén, 1993. Zdravotnické aktuality. ISBN 80-85824-01-9.
16. SEIDLOVÁ Dana, Kontracepce por praxi , 1997, Maxdorf ISBN 80-85800-39-X
17. RABE Thomas, Memorix Gynekologie, 1993, VCH, ISBN 80-85526-25-5
18. LÁZNIČKOVÁ Ludmila, Přirozené plánování rodičovství – studie a podklady STM, CENAP 2013, ISBN 978-80-904855-6-3
19. FRANK-HERRMANN P., Heil J, Gnoth C, Toledo E, Baur S, Pyper C, et al. The effectiveness of a fertility awareness based method to avoid pregnancy in relation to a couple's sexual behaviour during the fertile time: a prospective longitudinal study. Hum Reprod [Internet]. 2007 Jan 24 [2015 Feb 9]; 22(5):1310–9. Available from: <http://humrep.oxfordjournals.org/content/22/5/1310> English
20. FRANK- HERRMANN p., Sottong U, Baur S. Raith-Paula E., Strowitzki T, Freundl G.,
21. Natürliche Familienplanung. Sensiplan® – eine moderne, verlässliche Methode, Gynäkologe 2011 · 44:17–22, DOI 10.1007/s00129-010-2659-5, © Springer-Verlag 2011
22. <https://www.lekarna.cz/ovulacni-testy-lh-28-4ks-tehotensky-test-day-7-zdarma/>

THE ANALYSIS OF UNPLANNED PREGNANCIES WHEN USING NATURAL PLANNING OF PARENTHOOD

ABSTRACT

Article explores possible causes of unplanned conceptions in the use of natural planning of parenthood.

KONTAKT

Bc. Marie Čalkovská

Centrum naděje a pomoci, z. s.

Vodní 13

602 00Brno

web: <http://www.cenap.cz/>

e-mail.: cenap@cenap.cz

MUDr. Ludmila Lázníčková

Centrum naděje a pomoci, z. s.

Vodní 13

602 00Brno

web: <http://www.cenap.cz/>

e-mail.: cenap@cenap.cz

MANŽELSKÁ ČISTOTA – JEJÍ VLIV NA STABILITU MANŽELSTVÍ A VZTAH K DĚTEM

David Prentis

S manželkou vedeme organizaci Liga pár páru České republiky, z.s. Učíme přirozenému plánování rodičovství. Pro nás to není pouze technická záležitost; považujeme svou práci za apoštolát. Jak jsme k tomu přišli?

Na začátku našeho manželství v 70. letech, tenkrát jako evangelíci, jsme nevěděli nic o přirozených metodách. Protože měla manželka studovat, nechtěli jsme hned mít děti. Uvažoval jsem, že je spirála abortivní, bariérové metody nespolehlivé, katolíci měli nějakou přirozenou metodu a mívají hodně dětí, takže to asi nefunguje. Proto jsme se rozhodli pro hormonálku. Mysleli jsme, že funguje zablokováním ovulace, nevěděli jsme, že může mít i abortivní účinky. Postupně byla manželka nespokojená; začala nenávidět pilulku a ráda ji zapomněla brát. Nerada slyšela moje připomínky, jestli pilulku ten den vzala. Jednoho dne jsme přišli na knihu Ingrid Trobischové *Radost být ženou*. V jedné kapitule psala o přirozených metodách a doporučila učebnici Dr. Josefa Rötzera, kterou jsme hned koupili a četli. Manželka na to hned prohlásila, že když ta metoda funguje pro jiné lidi, proč by nemohla fungovat i pro nás, a žádné další prášky už brát nebude! Teprve v tom okamžiku jsem si naplno uvědomil, do jaké hloubky je manželka zraněna tím, že musí brát tyto nenáviděné pilulky. Bylo mi jasné, že prášky již brát nebude; doufal jsem, že ta nová, přirozená metoda bude fungovat. Fungovala, a manželka pak prohlásila, že dříve musela brát nenáviděnou pilulku pro případ, že já budu mít pro ni čas, ale teď musím já respektovat její cyklus. Konstatovala, že naše manželství rozkvetlo. I pro mne získalo naše manželské setkání hlubší význam. V této době jsem pracoval jako evangelický farář v Německu.

Když náš první syn měl začít chodit do školy, rozhodli jsme se stěhovat do anglicky mluvícího prostředí. Možnost se vyskytla ve Skotsku v skotské národní církvi (Church of Scotland). V prvních pěti letech naší praxe přirozeného přístupu, jsme neznali nikoho, kdo takový přístup k regulaci početí praktikuje. Zjistil jsem až

ve Skotsku, že jeden kolega s manželkou žijí stejným způsobem jako my, ale podle metody jiné organizace – Couple to Couple League z USA. Tuto organizaci založili John a Sheila Kippleyovi v roce 1971 na základě průzkumu dr. Johna a Evelyn Billinge (z Austrálie), dr. Rötzera (z Rakouska) a dr. Konalda Prema, vedoucího gynekologie a porodnictví na universitě v Minnesotě, USA. John Kippley propaguje metodu na tomto vědeckém základu, a jako laický teolog, zdůvodňuje, proč mají manželé žít tímto způsobem a ne s antikoncepcí. Sheila Kippleyová prozkoumala způsob kojení, který označila jako ekologický – stálá blízkost matky a dítěte. Když matka kojí tímto způsobem, bude mít děti v intervalech průměrně 3-4 roků bez jakékoli abstinence. Naše organizace je největší organizací propagující přirozené metody v USA a je uznána tamější biskupskou konferencí. Její instruktoři jsou profesionálové, kteří absolvovali školení a zkoušku. Jsou to manželské páry, protože plánování rodiny není pouze věcí ženy ale obou manželů. Dávají tím svědectví o svém manželství. Slibují, že budou žít podle toho, co učí. Považujeme svou práci za apoštolát.

Po Sametové revoluci jsme s manželkou rozhodli, že se chceme vrátit do její země a založit tu organizaci v Československu. Mateřská organizace souhlasila a zajistila hmotnou podporu. Přistěhovali jsme se do Kladna v roce 1991 a letos slaví Liga 25 let svého působení. Na Slovensku je Liga největší organizací propagující manželskou čistotu prostřednictvím PPR. Tak jako v ČR nabízí kurzy na celém území republiky.

Snad už tušíte, že smysl působení naší organizace není, aby lidé neměli děti. Není to prostě „katolická antikoncepce“, jak někteří tvrdí. PPR není *vůbec* antikoncepcí, protože stejnou metodou lze používat i k *docílení* početí, což neplatí pro žádný antikoncepční prostředek. Co nabízíme, je způsob života, který manželům umožňuje žít manželský život bez antikoncepce. Někteří lidé chápou sami, že jsou antikoncepční prostředky někdy neestetické, případně málo efektivní, zdravotně nebezpečné nebo i abortivní a proto z morálních důvodů nepřijatelné.

Ale když Katolická církev učí, že neexistuje *žádná* situace, ve které by byla antikoncepce přípustná (*Humanae vitae* 14), musí mít k tomu velmi vážné důvody. Ano, *existují* vážné důvody, ale skryté, které nejsou hned vidět. Bezprostřední reakce různých biskupských konferencí na tuto encykliku prakticky vyvolávaly u věřících dojem, že její učení mohou ignorovat. Ukazuje se, že nejen věřící ale i značná část kléru nepochopila vážnost této encykliky. Odmítnutí učení této encykliky, nejen ze strany nevěřících ale i většiny katolíků, mělo a má vážné důsledky.

Manželský akt má vyjádřit lásku. To vědí lidé od začátku lidstva. Psali o lásce básně, zpívali písně. Spojení manželů v manželském aktu znamenalo úplné dávání a přijímání se manželů vzájemně, včetně možnosti početí dítěte. Láska je kreativní; v manželském aktu je podstatně možnost tvoření nové lidské bytosti, člověka, kterého manželé sami nevymýšleli a jehož charakteristiky nemohli sami určit. Je to něco úžasného.

Manželský akt s antikoncepcí je úplně něco jiného. Je v tom vidět záměrná manipulace. Tvořivý význam aktu je vysloveně odmítnutý. Manželé sice chtějí vyjádřit lásku, ale přitom cíleně odmítají přirozený plod té lásky, totiž dítě. Co to je za lásku, která odmítá svůj normální plod? Je to podvod, lež. A opakovaná lež ničí

lásku. Akt, který má manžele spojovat, je rozděluje. Divíme se, že je v dnešní době tolik rozbitých manželství?

Útok proti manželství a rodině se vyskytuje i mimo manželství. Když přišla hormonální antikoncepce na trh, začali ji i snoubenci používat a žít spolu. Brzy se rozšířil zvyk, že spolu žili mladí lidé, aniž by nutně měli představu, že se chtějí vzít. Netrvalo dlouho a přišla sexuální výchova do škol s instrukcí: „Dělejte spolu co chcete, pokud oba souhlasíte a používáte antikoncepci. V případě nehody je možnost potratu jako pojistky.“ Pohlavní spojení již není způsobem vyjádření lásky, ale pouhou zábavou. Dvojíce se již nemilují, ale mívají „sex“. Manželské setkání v lásce se redukovalo, na komoditu, na zábavu. A když jde jen o zábavu, není důvod pro odmítnutí homosexuálního aktu nebo dalších perverzních praktik.

Na konferenci pro život je na místě uvažovat o vztahu antikoncepčních praktik a účtů k dětem. Když používají manželé nějaký druh antikoncepce, mají otázku dítěte vyřešenou. Dítě nebude a je vyloučené z myšlenek. Pokud přece myslí na dítě, je odmítané. Zmanipulovali manželský akt, aby nebyl pravdivý, ale lživý. V praxi je myšlenka na dítě potlačena, protože ti dva myslí jen na svou zábavu, takže když antikoncepce selže, a hlásí se dítě, jsou manželé překvapení a rozhořčení. Nastala chyba, která musí být opravena. Pan doktor pomůže, a shluk buněk je odstraněn. Když se nejedná o manžele, ale o nesezdané nebo nezletilé, je pravděpodobnost potratu pochopitelně větší.

Když manželé používají přirozenou metodu, je to jiná situace. Denně sledují stav své plodnosti a ptají se: „Jsme dnes plodní nebo neplodní?“ Potenciální dítě jim nemízí z vědomí. Nezapomínají na smysl manželského aktu a nezkouší jím manipulovat. Zachovávají posvátnost toho, co dělají. Takoví manželé potraty nemívají.

Ve skutečnosti mívají manželé, kteří používají přirozený přístup, stabilnější vztahy a menší rozvodovost. Mívají také víc dětí, ne proto, že metoda nefunguje, ale proto, že samotná metoda působí, že chtějí víc dětí.

Dokud používají lidé masově antikoncepci, budou rozbitá manželství a potraty. Jistě jsou důvody v konkrétní situaci pro tato zla různá, ale pokud zůstává antikoncepce masovým fenoménem, zůstanou též i rozvody a potraty. Když chceme rozumně bojovat proti potratům, musíme bojovat se stejnou silou proti antikoncepci. Jediná organizace, u které je takový systematický boj představitelný, je Katolická církev. Jsme vděční za podporu biskupů a kněží. Páli bychom si však, aby byla taková podpora systematická a ve všech diecézích. Tím by rostlo i misijní působení církve.

KONTAKT

Mgr. David Prentis

Liga Pár páru České republiky, z.s.

Fügnerova 143/9

272 01 Kladno

e-mail.: lpp@lpp.cz

NEJMENŠÍ Z NÁS 2016

Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením, 13. 10. 2016, Brno

Editoři: J. Stodola, M. Kratochvíl

Obálka, grafická úprava a typografie: J. Stodola, P. Vrtal

Překlad: Andrej Kutarňa; Krista Blažková; Lucie Cekotová, Pavel Duchan, Vojtěch Forgač, Martin Friedl, Eva Iszworová, Jiří Mrázek, Miroslav Návrat, Oldřich Nejd, Alena Povolná, Michaela Prentisová, Tereza Rotreklová; Vendula Krůlová, David Petrla.

Vydalo občanské sdružení

Bios – Společnost pro bioetiku

Gorkého 392/23

702 00 Moravská Ostrava

Moravská Ostrava

2016

1. vydání

Vytiskla tiskárna

tiskdo1000.cz

Tluchoměřická 343

164 00 Praha 6-Nebošice

Publikace neprošla jazykovou korekturou, za jazykovou správnost odpovídají autoři příspěvků.

ISBN 978-80-905358-5-5